

TO

MR. AUG. BARTH

THE GREAT SANSKRITIST OF FRANCE

THIS EDITION IS INSCRIBED

AS A TOKEN

OF RESPECT AND GRATITUDE

BY THE EDITOR.

Sl no 19383'

15915

INDEX.

Preface	Page VII.
Darśapūrṇamāṣau	Praśna I.
Agnyādheyam	II.
upavyāharanam	" 1 } adhy. 1.
devayajanayācanam	" 2 }
ṛtvijāp varanam	" 3, 4 } adhy. 2.
vinidhayah	" 5 }
agnyādheyakarmāntam	" 6, 7 adhy. 3.
upavasathagavi	" 8-11 adhy. 4.
agnyādheyam	" 12-20 }
anvārambhapīyestīḥ	" 21 } adhy. 5, 6.
Daśādhyāyikah	III.
punarādheyam	" 1-3 (adhy. 1).
agnihotram	" 4-7 (" 2).
agnyupasthānam	" 8-9 (" 3).
piṇḍapitṛynjñah	" 10-11 (" 4).
āgrayanam	" 12 (" 5).
agnibhyaḥ pravāśah	" 13-14 (" 6).
yājāmānam	" 15-22 (" 7, 8).
brahmatvam	" 23-26 (" 9).
hantram	" 27-31 (" 10).
Paśubandhaḥ	IV.
Cāturmāsyāni	V.
vaiśvadevahaviṃśi	" 1-4 (adhy. 1).
varunapragbāsahaviṃśi	" 5-9 (" 2).
sākamedhahaviṃśi	" 10 (" 3).
mahāpitṛyajñah	" 11-15 (" 4).
traiyambakahomah	" 16-17 (" 5).
śunāsiriyahaviṃśi	" 18 (" 6).
Agñiṣṭomah	VI, VII, VIII.
prātahsavanam	VI, VII.
mādhyandinaṁ savanam	VIII. 1-8 (adhy. 1, 2).
tṛtīyasavanam	VIII. 9-15 (" 3, 4).
yajñapucchaḥ	VIII. 15-22 (" 5, 6).
Pravargyaḥ	IX. 1-16 (" 1-4).
pravargyapṛāyaścittāni	" 16-18 (" 5).
avāntaradikēḥ	" 19-20 (" 6).

THE
BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRA

BELONGING TO THE
TAITTIRĪYA SAMHITĀ

EDITED BY
DR. W. CALAND.

VOLUME I.

~~~~~

CALCUTTA:
PRINTED AT THE BAUFIST MISSION PRESS,
AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY, 57, PARK STREET.
1904.

BI 163
v.1

15915

PREFACE.

For this editio princeps of the Bandhāyana Śrauta Sūtra the following MSS. have been used :

1. B. A modern copy in Devanāgarī writing made in 1868 by Vyāṅkāji Nārāyaṇa, containing, in eight parts, an almost complete text of our Sūtra. Copied for the Government of Bombay and registered as Class I. B. 5 (Elphinstone College), cp. the list published by Georg Bühler in the Journal of the German Oriental Society, Vol. XLII, p. 552. The MS. is carefully written on blue paper, 13 lines on a page, and, if I am not mistaken, in some places corrected and completed by the hand of Bühler. The text is on the whole correct, especially in the first nine prāśnas. The later prāśnas are also very carefully written, but copied from an original that must have been corrupted. The original of the later prāśnas is probably a Grantha MS., as is shown by the nature of the clerical errors. The contents of this MS. are not those that have been given by Bühler in the Journal of the German Or. Soc., but :

(a) On 76 leaves the darśapūrṇamāsa, ādhāna, the daśādhyāyika, paśubandha, cāturmāsya and pravargya, together 2,500 granthas.

(b) On 112 leaves the agniṣṭoma, caryana, vajapeya, rājasūya and iṣṭikalpa, together 4,000 granthas.¹

(c) On 22 leaves the upānuvākya, 800 granthas.

(d) On 16 leaves the āśvamedha, 500 granthas.

(e) The uttarāṭaṭiḥ, on 61 leaves, together 3,000 granthas.

(f) On 22 leaves the last two dvaidha prāśnas, 675 granthas.

(g) The prāyaścittasūtra on 21 leaves, containing 700 granthas.

(h) On 15 leaves part of a bhāṣya (by Śāyaṇa ?) on the paśubandha; 500 granthas.

From this analysis it will be seen that this MS. is of the greatest value for the construction of the text of our Sūtra, as it enables us, with the aid of the other MSS., to reconstruct nearly the whole Sūtra.

2. Be. A collection of texts belonging to the Government Sanskrit College, at Benares, No 115 (cp. Śūcīpatraṃ, page 70). It consists of 18 parts, written by different hands on paper in Devanāgarī.

(a) darśapūrṇamāsa, on 26 leaves, Śake 1677.

(b) upavyāharaṇādhāne punarādhānādi hautrāntam ca: the second and third prāśnas, on 30 leaves; modern, well written.

---

¹ The part containing the vajapeya, rājasūya and iṣṭikalpa is called in this MS. in margin : एकपाकम्.

(c) paśāsūtra, on 16 leaves, by the same hand as (a), on the same kind of paper; Saka 1673.

(d) cāturmāsya, on 17 leaves, by the same hand as (a) and (c) and on the same kind of paper; Saka 1660.

(e) cayanāsūtra, 22 leaves; Saka 1803.

(f) vājapeya, on 9 leaves, well written, no year, corrected.

(g) rājasūya, on 12 leaves, written by the same hand and on the same kind of paper as (f).

(h) iṣṭikulpa, on 14 leaves, Saka 1803; same hand and kind of paper as (e).

(i) aśvamedha, on 15 leaves, well written, apparently by the same hand as (f) and (g); corrected.

(k) dvādaśāhna, on 16 leaves, corrected.

(l) mahāvratā, etc., called at the end: एकारलोचन on 17 leaves; the numbers of the khaṇḍas are corrected so as to continue the numbering of (k); apparently written, together with (k), by the same hand that wrote (f), (g), and (i); partly corrected.

(m) kāthakasūtra, on 8 leaves; same handwriting and paper as (e) and (h).

(n) uttarā tatih, on 41 leaves, well written, but containing a very corrupted tradition, just as B; happily the greater part of this MS. has been carefully corrected. The khaṇḍa-numbers have been partly effaced.

(o) dvaidhasūtra, on 63 leaves, śamantap (sic) 1825. Rather badly written.

(p) first karmānta praśna, on 23 leaves, presents several lacunæ.

(q) second and third karmānta praśnas, on 38 leaves; the second praśna has been carefully corrected; the third is very corrupted and full of lacunæ.

(r) śulbasūtra, on 17 leaves.

(s) pravaraśūtra, on 7 leaves, written by the same hand as (e).

This valuable collection will be seen to contain a nearly complete Bandhāyana Sūtra. Missing are the soma-, pravargya-, aupānnvakya-, and prāyaścitta praśnas. On every part the number of the praśna (here called adhyāya) is written; sometimes the number found in the original handwriting is corrected. This (secondary) numbering of Benares 115 agrees wholly with the numbering of the praśnas in B.

3. H, belonging to the Court and State Library at Munich, registered as: MS. Sanskrit Cod. 107 (No. 163 of the "Verzeichniss"). This MS. contains in Devanāgarī writing: darśapūrṇamasa, ādhāna, the daśādhyaika, paśubandha, cāturmāsya, agniṣṭoma, pravargya, cayana, vājapeya, the atirātra aptoryāma and ekādaśini chapters, the kāthakasūtra, the sautrāmaṇi, the first two dvaidha praśnas, the karmāntasūtra, prāyaścitta, śulbasūtra, and finally the dharmasūtra. Some parts of this MS. are very badly written.

4 J. A copy of the MS. belonging to the Mahārāja of Jammu

and Kashmir, mentioned by M. A. Stein in his Catalogue of Sanskrit MSS. of His Highness the Mahārāja of Jammu and Kashmir. The original MS. is written in Devanāgarī, has 135 leaves, 11 lines per leaf, the line 37 akṣaras; leaves 57-68 (the paśubandha) are wanting. This MS. contains the darśapūrṇamāsa, ādhāna, the daśādhyāyika, cāturmāsya, agniṣṭoma, and pravargya. Professor Hillebrandt of Breslau, for whom this copy was made, allowed me with the greatest generosity the use of this MS. At the end of the copy we find the following notice:—

संवत् १८५१ चैशके १८१० ईशसंवत् १८८६ माघशुद्धिदश्यां अक्षयतृतीयां
पक्षत्रिंशे दिने श्रीमच्छ्रीराजर्षी श्रीरत्न श्रीनारायणार्याभ्यां तदाश्रितकाशीरक्ष-
पक्षितसहस्रभङ्गेन जम्बुपुत्रीयस्वनाथमन्दिरस्य पुस्तकालयात्तत्तन्निपुणकास्तुरिहचन्द्रपत्र
५१२० संख्यायुक्तादवतारितं श्रीवासमङ्गलपञ्चकमिदं शोधितं च मूलपुस्तकस्यारम्भेन
यथाशक्तौत्सवम् ॥

In the handwriting of Stein follow these lines: "Jammu MS. No. 5127 abgeschrieben in Srinagar von Pandits Suhajabhatta und Nārāyanabhatta, zum zweiten Male collationirt von Pandit Govind Kaul zu Lahore, 6-19 Febr. 1896. Das Original ist dem Papier und der Schrift nach zu urtheilen, etwa 150-200 Jahre alt. Schwer lesbare Stellen sind in der Abschrift durch eine Klammer bezeichnet. Abgesandt an Prof. Dr. A. Hillebrandt Breslau am 19. Februar 1896. (M. A. STEIN).

Although the MS. has been "corrected," the secunda manus proved to have no value and the prima manus to give generally the better reading.

5. **T.** A copy, in Grantha writing, apparently of the Tanjore MS., described by Burnell in his Classified Index of the Sanskrit MSS. in the Palace of Tanjore, page 18, No. 9147, leaves 180, written before 1700. For the use of this copy, too, I am greatly indebted to Professor Hillebrandt, for whom it was procured by Dr. Hultzsch. This MS. contains: darśapūrṇamāsa, ādhāna, the daśādhyāyika, paśubandha, cāturmāsya, pravargya with avāntaradikṣā and the agniṣṭoma. On the whole, the text is preserved tolerably well in this MS., but the numbering of the khaṇḍas is wholly unreliable.

6. **F.** The Fleet MS., belonging to the India Office Library, described by Eggeling in his Catalogue under No. 3186; the copy is modern and the tradition preserved in it is the least good of all the Bauddhāyana MSS., known to me.

7. **I.O.** The pravargyaprasāna only, given by No. 3009, 1. of the MSS. Collection of the India Office, cp. Eggeling, Catalogue, Part I, 49.

8. **P.** The Paris MS. D 190. To Mr. Aug. Barth I am indebted for the following description of this MS.: "76 feuillets, 10 lignes par feuillet; de 28 à 40 akṣaras à la ligne; écriture assez régulière d'aspect, mais peu soignée pourtant, et assez difficile à lire parce-que les caractères sont menus et tracés avec un gros calame; 1 et

६, par exemple, sont rarement distingués et *pa* et *ya* ne le sont pas d'avantage, l'anuvāra se confond parfois avec l'e.—Des corrections faites, les unes dans la ligne, en surcharge, les autres à la marge, avec un crochet de renvoi, paraissent provenir en partie du scribe, mais sont dues le plus souvent à une autre main. Celle-ci, ou une troisième, a ajouté un grand nombre d'additions à la marge, en une écriture cursive et bacleé, très difficile à déchiffrer.—Les mantras sont presque toujours accentués à l'encre rouge.—Le texte est écrit, d'un bout à l'autre, sans alinéa, ni distinction en sūtras, mais avec distinction de paragraphes plus longs, qui sont chiffrés. Ces séries de paragraphes chiffrés sont au nombre de quatre; mais à la fin de la première seulement se trouve l'indication que la série correspond à un prāsna.—Le 1er feuillet recto est en blanc, et porte le titre, d'une autre main que celle du scribe: श्रीपा-

वनीयनप्रियोक्तव्यनिर्देशः —This MS. contains the Somasūtra, the first prāsna divided into 32, the second into 20, the third into 8, the fourth into 14 khaṇḍas; the pravargya (without the avāntaradikṣā) consists of 17 khaṇḍas and closes with सवचनमिदं वा । To the greatest kindness of Mr. Aug. Barth I owe a collation of some doubtful or otherwise interesting passages.

9. Be 11. No. 11 of the collection of Sanskrit texts belonging to the Government Sanskrit College at Benares (see p. 73 of the Sūcīpatra), containing on 19 leaves the dvādaśāha, rājasūya, and vājapaya; dated Sam. 1877, S. 1742.

10. Be 4. No 4 of the same collection; 10 leaves; containing the śtikalpa, written by the same scribe who wrote Nos. 9 and 11; on the last leaf the sahasrabhojanavidhi is added in the same writing.

11. Be 7. No 7 of the same collection (see Sūcīpatra, p. 71), gives on 34 leaves the uttarā tatih, viz., the same portion of our Sūtra as given by Be 1 and n. Well written, but preserving a very corrupted tradition.

12. T. A copy from No 3796 belonging to the collection of Sanskrit MSS. at the Palace of Tanjore, containing the rājasūya only.

13. T. A copy from No. 3798 belonging to the same collection containing the dvādaśāha.

14. T. A copy from No. 359 belonging to the same collection, containing the pravarakhaṇḍa. These three copies have been procured for me by Dr. Hultzsch.

15. Bri. No. xciii. of the Burnell collection preserved at the India Office in London. The pravarakhaṇḍa; cp. p. 35 of the Catalogue of a collection of Sanskrit MSS. by A. C. Burnell.

Other materials that have been used for the construction of parts of our text are:—

Bh. The vivaraṇa of Bhavaśvāmīn,

- **Keś.** The prayogasāra of Keśavasvāmin.
Sāy. The commentary of Sāyaṇa on the darśapūrṇamāsa.
Somapray. The Baudhāyanasomaprayoga by Rudradatta.
 (I.O. 1262. 3. A).
Mādh. The 119 notations from Baudhāyana in Mādhava's commentary on the Taittiriya Samhitā.
Mantramālā. The collection of Mantras used at the agniṣṭoma, I. O No. 3009 (agniṣṭomamantramālā).
Śrautapadārtha. The śrautapadārthanirvacana by Nāgeśvara-Śāstri Somana, printed at Benares Samvat 1944.

Although the number of complete MSS. used for this edition is rather small, this circumstance is counterbalanced to a certain degree by the fact, that all the MSS., which contain the text of this first volume, are wholly independent of each other. The independence of the various textual traditions contained in them shows itself particularly in the numbering of the khaṇḍas and even partly of the prāśnas, which in none of the MSS. is the same throughout. This fact increases not a little the difficulty of giving the right numbering. The division in adhyāyas, on the contrary, may be given with absolute security, at the hand of the Bhavasvāmin Vivaraṇa. The discrepancy of the khaṇḍa numbering might perhaps be explained from the fact that this division is obviously of later times. Bhavasvāmin knows no division in khaṇḍas; at least he does not mention it, just as Rudradatta in his commentary on Āpastamba does not reckon with kaṇḍikās, but only with paṭalas.

One of the greatest difficulties, if not the greatest of all, that presents itself to the Editor of the Baudhāyana Kalpasūtra, is the numbering and division of the prāśnas. Even at the time of Bhavasvāmin there existed more than one system of counting and dividing the prāśnas containing the agniṣṭoma ritual. Bhavasvāmin mentions a *threefold* numbering. *Firstly* he divides the agniṣṭoma portion into *five* prāśnas, the first of which contains 10 adhyāyas (comprising the agniṣṭoma up to the prātaranuvāka and closing with the words रजसं योषावति); the second prāśna comprises the prātahsavana (5 adhyāyas); the third comprises the mādhyandina savana (2 adhyāyas); the fourth comprises the tṛtīya savana (also 2 adhy.); the fifth comprises the yujñapūcho (also 2 adhyāyas). This number of five somapraśnas is also found in the Haug MS. *Secondly*, Bhavasvāmin knows a continuous numbering, according to which the whole agniṣṭoma consists of 21 adhyāyas. This system of numbering is also met with in the Haug MS., which gives no division in adhyāyas, but only in khaṇḍas, the numbers of the khaṇḍas being omitted towards the end. The *third* system or division known to Bhavasvāmin comprises two parts: (1.) the first prāśna containing 10 adhyāyas; and (2) a prāśna containing 11 adhyāyas.

Now, as all the MSS. give different divisions, most of them not giving even any *prāśna* numbers, I had to choose that division which seemed to be most in accordance with the rest of the work. The difficulties mentioned above become still more complicated by the question, where the *pravargya* is to be put in. *Bhavasvāmin* treats of it *before* the *agniṣṭoma* and the Bombay and Tanjore MSS. place it before; other MSS. (J, F, P, and the Benares MS. No. 63, mentioned *Sūcipattra*, page 70) give it *after* the *agniṣṭoma*. As the analogy of the other *Sūtras* and the contents of the *pravargya* section itself seem to point to placing this *prāśna* *after* the *soma* *prāśnas*, I have not followed in this respect the *Vivarāṇa* and the Bombay and Tanjore MSS. Another consideration seems to stand for this arrangement; there is more chance that the tradition of the *pravargya* section became mutilated, when it was put at the *close* of the *agniṣṭoma* as it is actually found in most of our MSS., than when it was handed down at the beginning. As the *cayana* seems to be the 10th *prāśna*, the *vājapeya* being the 11th (this number is given to the *vājapeya* in the Hong MS.), there is room left for only four *prāśnas* between the *cāturmārya* and the *cayana* *prāśnas*. Now, if the *pravargya* section is to be taken as one of these, then the *soma* proper cannot have contained more than *three* *prāśnas*. The division adopted by me agrees, as to the 2nd and 3rd *soma* *prāśna*, with the order given by F and by *Keśavaśvāmin* in his *prayoga-śara*, although in his numbering (according to the MS. of the India Office Library, at least) there are slight inaccuracies. A short note, communicated to me by Mr. A. Voss, found at the end of the *agniṣṭoma* MS. of the Benares Sanskrit College, gives us numbers of the *prāśnas* (here called *adhyāyas*) of the *agniṣṭoma* portion, including the *pravargya* at the end, the numbers 6, 7, 8, 9, thus agreeing with the arrangement accepted by me. The separate *pravargya* MS. No. 50 of the same collection bears also the number 9.

The collection of various readings in this edition does not aim at being complete. Wherever the comparison of the *Vivarāṇa* and the evidence of corresponding passages make the reading evident, I omitted to give the *varietas lectionum*. The *anunāsikā* I put only before sibilants and before *v* and *h*, although the MSS. do not all agree in this respect. In accordance with the common use in the MSS., I omitted the *visarga* before the combination of sibilant with tenuis, although the MSS. are always consistent in this. The repetition of the words finishing an *adhyāya* and the anticipation of the words of the following *khaṇḍa* at the close of a *khaṇḍa* have not been taken into account, as these repetitions are only met with sporadically.

As the text of the *Baudhāyana Sūtra* has been handed down in *sandhi* form, without any trace of division into *sūtras*, I have not divided what the ancient *Brāhmins* had united, and not followed the example of other editors of ritualistic texts. I only separated

the sentences, by placing a little stroke above the line, without being sure, however, to have given always the right interpunction.

2 The first volume of this edition of Baudhāyana is intended to comprise :—

1. The darsapūrṇamāsa.
2. The ādhāna.
3. The daśādhyāyika prāśna.
4. The paśubandha.
5. The cāturmāsya.
6. The agniṣṭoma, with pravargya and āvāntaradikṣā.

The second volume will, if the materials prove sufficient, contain the later prāśnas from the cayana on, including the aśvamedha. The materials for the cayana, vājapeya, and rājasūya are sufficient.

A third volume would contain the so-called *uttara tatih*, perhaps the most interesting part of the whole Sūtra. I hope to be able to obtain enough MSS. to publish this text.

A fourth volume would comprehend the dvaidha, karmaṇa, and prayāścitta prāśnas.

In course of time I hope also to be able to publish the gṛhya-sūtra, for which I have collected already sufficient materials. Of the pravara khaṇḍa four copies are in my possession. The very useful and instructing Vivaraṇa of Bhavaśvāmin I also hope to edit, at the advice of Professor Hillebrandt of Breslau not, as I at first intended, in extracts, but the whole of it, as far as it is extant or accessible.

Whether the promises here given will be fulfilled, depends chiefly on the materials I can have access to. Therefore, if there are European or Indian Scholars and Pandits, who might know of more MSS. containing text and commentary than those used by me, they will lay not only me, but also science under deep obligation by communicating to me what they know of them.

Finally, I have to express my thanks to the Trustees of the Libraries of the India Office and at Munich, who lent or caused Manuscripts to be lent to me, to Dr. Hultsch, Government Epigraphist at Bangalore, who kindly provided me with copies of some parts of the work, to Mr. Albin Venis, Principal of the Government Sanskrit College at Benares, who kindly permitted me the use of the most valuable Benares MSS., to Mr. Aug. Barth, who collated the MS. P, and above all to Professor Hillebrandt, who in the most generous way permitted me the use of the copies originally procured for him by Dr. Hultsch and Dr. Stein.

ULRECHT (HOLLAND),

BUYS BALLOESTR. 17; September, 1903.

CORRIGENDA.

- p. 1 l. 14 r. बछोरिनि
p. 27 l. 2 r. द्वितीयमवदा।
p. 101 n. 8 r. ait Br.
p. 112 l. 19 r. प्रीष्णो।
p. 126 l. 18 r. बहिर्द्वय।
p. 130 n. १ r. यय i s.o. ययं

बौधायनश्रौतसूत्रम् ।

- आमावासेन वा पौर्णमासेन वा हविषा वर्षमाशो भवति । स पुरस्तादेव हविरातस्त्र्यमुपकल्पयत । एकाहेन वा द्वाहेन वा यथर्षेय वै ब्राह्मणं भवति दध्नातनक्ति सेन्द्रत्वाद्याग्नि-
होत्रोच्छेषमभ्यातनक्ति यज्ञस्य संतत्या इति । चन्द्रमसं वा-
५ निष्ठाद्यं संपूर्णं वा विज्ञायाग्नीनन्वाद्धाति । चीणि काष्ठानि गार्हपत्ये ऽवाद्धाति चीष्ण्याहार्यपचने चीष्णाहवनीये । परि-
समूहण्युपवसयस्य रूपं कुर्वन्त्यथास्य प्रतोपेतस्य पर्णग्राह्यामा-
श्रैति । प्राङ्मोदङ्का वाचंयमो यच वा वेत्स्यन्त्यते । सा या प्राची वोदौची वा बज्रपर्णा बज्रग्राह्याप्रतिशुष्काया भवति तामा-
१० ष्मिनत्तीषे त्वोर्जे त्वेति । तथा वत्मानपाकरोति वायव्यं श्लोपायव स्तेत्यथैषां मातृः प्रेरयति देवो वः सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमाद्य कर्मण आयायध्वमग्निथा देवभागमूर्जस्वतीः पथस्वतीः प्रजा-
वतीरनमीवा अयञ्जा मा व कोन ईशत माचग्रधो रुद्रस्य हेतिः परि वो वृणक्लिति । भुवा अग्निगोपतौ स्यात बह्वीरिति

१ Thus Keś. Śāy. Darśapūrn. prayoga by Venkatesvara (MS. Tübingen M.A. 1. 317) and Prayoga Barnell No. 52 (Grantha MS.); comp. आवायने of the Dvidha Sūtra and Bh. आवायः प्रजा-
पाद इति देवित्. Most MSS. read आवेनि or आवेनि. आवेनि B.

यजमानमीचते 'ऽयैताः५ ग्राह्यामयेषाश्चनौषं पर्याहृत्य पूर्वधा
दारा प्रपाद्य जघनेन गार्हपत्यमग्निष्ठे जलकुत्तरार्धं वाम्बगार-
लोद्गृह्णति यजमानस्य पशून्पाहीति नु यदि संनयति 'यद्यु
वै न संनयति बर्हिः प्रतिपदेव भवति ' ॥ १ ॥ प्रथमः ॥

. अथ जघनेन गार्हपत्यं तिष्ठन्नसिदं वायपशूँ१ वादने ॥
देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽग्निर्नोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्या-
मादद, इत्यादायाभिमन्त्रयते यज्ञस्य घोषदसीति 'गार्हपत्ये
प्रतिनपति प्रत्युष्टः रचः प्रत्युष्टा अरातय इति चिर१पा-
ह्वनौयमभिप्रेति प्रेथमगार्हपत्या बर्हिरच्छ मनुना कृता
स्त्रधया वितष्टा न आवहन्ति कवयः पुरस्ताद्देवेभ्यो जुष्ट- १०
मितौ१ बर्हिरासद इति वेदिं प्रत्यवेक्षते 'ऽयं तां दिशमेति
यच बर्हिर्वस्त्रमन्यते 'दर्भस्तम्भं परिगृह्णाति यावत्कमलं
प्रस्ताराय मन्यते देवानां परिषूतमसीत्येनमूर्ध्वमुन्नाष्टिं वर्ष-
तद्भूमसीत्य१सिदेनोपयच्छति देवबर्हिर्मा त्वाम्बुजा तिर्यक्
पर्व ते राध्यासमित्या१च्छिनत्त्याच्छेत्ता ते मा रिषमित्या१च्छेद- १५
नान्यभिमृशति देवबर्हिः शतवक्ष्यं विरोहेति 'सहस्रवक्ष्या वि
वक्षः सहस्रेमेत्यात्मानं प्रत्यभिमृशते 'सर्वश एवेनः५ स्तम्भं
कुनोति१ ' कृत्वा प्रस्तरं निदधाति पृथिव्याः संपृषः पाहीति१

१ Thus HT Sây. Keś. ; वाग्व्यागार० the other MSS.

२ Thus H Sây. (sec. m.), the other MSS. परशू.

३ पिः om. Be TF Sây. ; comp. III. 5.

४ Thus Be BTH ; कुनोति JF.

- तृष्णीमत उर्ध्वमद्युजो सुष्टींस्तुनोति^१ ' ' चोन्वा पञ्च वा सप्त
वा नव वैकादश वा चावतो वासं मन्यते ' इय चिरन्वाहितः
इष्ट्वं कृत्वापसलैरावेष्टयत्यदित्यै राक्षासीति ' तदुदीचीनायं
निधाय^२ ' तस्मिन् प्रस्तरमभिसंभरति सुसंभृता त्वा संभरामीति ।
१ संनक्षतीन्नास्यै संनक्षनमिति ' शन्धिं करोति पूषा ते शन्धिं
पद्मालिति ' य ते मास्तादिति पश्चात्प्राञ्चसुपगूहत्यैन्दुश-
च्छत^२ इष्ट्वं त्वा वाङ्म्यामुद्यच्छ इति ' प्रीर्वन्नधिनिधने
दृष्टव्यतेर्मृग्रा हरामीत्यैत्युर्वन्तरिषमन्विहोत्येत्योत्तरेण गार्ह-
पत्यमनधः सादयति देवंगममयीति ' तदुपरीव निदधाति
१० यच्च गुप्तं मन्यते ' तृष्णीं परिभोजनीयानि तुनोति^१ ' सकृदा-
न्विष्टं पित्रभ्य आन्विष्टमन्यथ तथैव चिरन्वाहितः इष्ट्वं
कृत्वाकविः प्रतिदादमिषाः संनक्षति यत्कृष्णो रूपं कृत्वा प्रावि-
ग्रह्यं वनस्यतीन् । ततस्त्वामेकविः प्रतिधा संभरामि सुसंभृतेति '
वेदं करोति वत्सशुं यशुकामस्य मृतकार्यमन्नायकामस्य चिष्टं
१५ तेजस्कामस्योर्ध्वगः स्वर्गकामस्य ' वेदिं करोति प्रागुत्तरात्परि-
गाहादथापराद्धे पिण्डपित्रयज्ञेन चरति ॥ २ ॥ द्वितीयः ॥
अथैतस्यै ग्राह्यायै पर्णानि प्रच्छिद्योपेण गार्हपत्यं निव-
पत्यैनामधस्तात्परिवाक्य जघनेन गार्हपत्यं श्वविमदुपवैकाय
निदधात्यथाक्षाः प्रादेशमात्रं प्रमाद्य दर्भनाडीः प्रवेक्ष्य तत्ति-

१ Thus Be BTH ; तुनोति JF. २ Thus Be BTH , निदधाति JF.

२ Thus PH S&y. ; अथैनसु० TFJ Be.

वृक्षाणापवित्रं करोति चितृत्पक्षाग्ने दग्धं इष्टान् प्रादिशंसमितः ।
 वज्रे पवित्रं पोहतमं पथो हव्यं करोतु न इत्येव सायः
 ऊते अग्निश्चोच उत्तरेण गार्हपत्यं दृष्टानि सः सौर्धं तेषु
 चतुष्टयः सः सादयति दोहनं पवित्रः संनाय्यतपन्यौ
 स्वास्त्रावित्यथैनान्यद्भिः^१ प्रोचति शुन्धध्वं दैव्याथ कर्मणे
 देवचक्षुषा इति चिरं जघनेन गार्हपत्यमुपविशोपवेष्टो-
 दौषो अङ्गाराभिहृहति मातरिश्मनो घर्मा ऽधीति ' तेषु
 संनाय्यतपनौमधिस्रयति घौरसि पृथिव्यसि विश्वधाया अग्नि
 परमेण धावा इह हस्त मा क्कारिति ' तस्यां प्राचीनायः
 ग्रास्त्रापवित्रं मिदधाति वसूनां पवित्रमसि शतधारं वसूनां १०
 पवित्रमसि सहस्रधारमिति ' तदन्वारभ्य वाचंयम आस्ते ' देव
 गा आसतीः प्रतौषत एता आचरन्ति मधुमदुहानाः प्रजा-
 वतीर्यग्रसो विश्वपाः । वज्रीर्भवन्तीरपजायमाना इह व
 इन्द्रो रमयतु गाव इति महेन्द्र इति वा यदि महेन्द्रयाजी
 भवत्यथाहोपसृष्टां मे प्रभूतादित्युपसृष्टां प्राऊर्दोक्षमानामनु- १५
 मन्मथते ऊत लोको ऊतो द्रष्टो अग्रे वृहते नाकाय
 स्वाहा स्वावापृथिवीभ्यामित्यथ पुरस्तात्प्रत्यगानयनं पृच्छति
 कामधुच इत्यमृमितीतरः प्रत्याह ' तामनुमन्मथते सा विश्वा-
 वुरिति ' द्वितीयमानयनं पृच्छति कामधुच इत्यमृमित्येतरः
 प्रत्याह ' तामनुमन्मथते सा विश्वव्या इति ' तृतीयमानयनं २०

प्रच्छति कामधुच इत्यमूमित्येतरः प्रत्याह ' तामनुमन्त्रयते
 सा विश्वकर्मेति ' तिसृषु दुग्धासु वाचं विष्टजते वज्र दुग्धी-
 न्नाथ देवेभ्यो हव्यमाप्यायतां पुनः । वसुभ्यो मनुष्येभ्यः
 पुनर्दाद्याथ कल्पतामिति महेन्द्रायेति वा यदि महेन्द्राजी
 ५ भवति ' विष्टृष्टवागमन्वारभ्य तृष्णीमुक्तरा दोहयित्वा ' दोहने
 ऽप आनीय संचालनमानयति संप्रच्यध्वस्तुतावरीकर्मिणो-
 र्मधुमक्तम मन्त्रा धनस्य सातय इत्यथैनक्तप्तोदुग्दास्य ग्रीती-
 क्त्वा^१ तिरः पविचं दध्नातनक्ति सोमेन स्वातनञ्जीन्नाथ
 दधीति महेन्द्रायेति वा यदि महेन्द्राजी भवति ' यावता
 १० मूर्च्छयित्वान्यते तावदानयत्यग्निषोषोच्छेपणमभ्यातनक्ति यज्ञस्य
 संततिरसि यज्ञस्य त्वा संततिमनुसंतनोमीत्यथैनदुदन्ता
 कक्षेन वा चमसेन वापिदधात्यदस्तमसि विष्णवे त्वा यज्ञा-
 थापिदधाम्यहम् । अङ्गिररिक्तेन पाषेण याः पूताः परिश्रेत
 इति ' तदुपरौव निदधाति यच गुभं मन्यते विष्णो हव्यः
 १५ रक्षस्त्रेत्येतस्मिन्काले दर्भैः प्रातर्दाद्याथ वत्सानपाकरोति
 तृष्णोम् ' ॥ ३ ॥ तृतीयः ॥

अथ प्रातर्जते ऽग्निषोषे हस्तौ संवृणते कर्मणे वां देवेभ्यः
 शक्रेयमिति ' नक्तं परिस्तीर्णा एवेते ऽग्नयो भवन्ति ' यद्यु वा
 अपरिस्तीर्णा भवन्त्याहवनीयमेवापि पुरस्तात्परिष्ठाप्यात्यथ
 २० दक्षिणतो ऽथ पश्चादथोत्तरत ' एवमेवाप्याहार्यपचनं परि-

कृत्वात्वेन गार्हपत्यमन्त्रायेन गार्हपत्यं कृत्वा निःशस्त्रीयं संपु-
 र्णं न्यस्य चक्षुषधामि शस्त्रादवति । सन्तं च कृत्वा कानि
 चाग्निहोत्रहवर्षी च शूर्पं च कृत्वा जिनं च शस्त्रं चोपसृतं
 च सुवस्त्रं च वृषदं चोपसां च जुहं चोपसृतं च सुवं च भुवं
 च प्राग्निचहरणं वेडाधाचं च मेघवं च पिष्टोदपनीं च
 प्रणीताप्रणयनं चाव्यस्यालीं च वेदं च दासपानीं च धोत्रं च
 वेदपरिवासनं च छट्तिं चेन्नप्रवसनं चान्वाहार्यस्यालीं च
 मदनीं च धामि चान्यामि पात्राणि तान्येवमेव दक्षः
 शस्त्राद्यं । ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्य । शृष्ट्याः कृत्वाति संततां
 गार्हपत्यादाहवनीयाद्यज्ञस्य संततिरमि यज्ञस्य त्वा संतत्यै १०
 कृत्वाति संतत्यै त्वा यज्ञस्य कृत्वामीत्यथ बर्हिषः पवित्रे कुर्वते
 प्रादेशमात्रे समे अप्रतिच्छिन्नाये अनयच्छिन्ने दमौ प्राणा-
 पानौ यज्ञस्याङ्गानि सर्वशः । आप्याययन्तौ संवरतां पवित्रे
 हव्यगोधने इत्यथैने अङ्गिरनुमार्ष्टि पवित्रे स्त्रो वैष्णवी स्त्रो
 यज्ञिचे स्त्रो वायुपूते स्त्रो विष्णोर्मनसा पूते स्त्रो यज्ञस्य ११
 पवने च इत्यथोत्तरेण गार्हपत्यमुपविश्य कक्षं वा समसं
 वा प्रणीताप्रणयनं याचति । तस्मिन्क्षिरः पवित्रमप आनय-
 माह ब्रह्मक्षपः प्रणेत्यामि यजमान वाचं यच्छेति । प्रसूतः
 समं प्राणैर्धारयमाणो ऽविधिद्वन्द्वलोत्तरेणाहवनीयं दर्भेषु
 वादक्षित्वा दर्भैः प्रच्छाद्य । [पवित्रमादाय] । प्रदक्षिणमावृत् १०
 प्रत्यङ्मावृत्त्यादत्ते दक्षिणेनाग्निहोत्रहवर्षीः सत्येन शूर्पं वेवाय

मेति 'गार्हपत्ये प्रतितपति प्रत्युष्टः रथः प्रत्युष्टा भरातस्य
इति चिर'य' अघनेन गार्हपत्यमग्निहमनो भवति 'तच्छोतरां
धुरंमभिमृशति धूरसि धूर्वं धूर्वंनं धूर्वं तं यो ऽस्मान्धूर्वति
तं धूर्वं यं वयं धूर्वाम इत्यनो ऽभिमन्त्रयते तं देवानामसि
॥ सन्नितमं पप्रितमं जुष्टतमं वक्रितमं देवहृतममद्भुतमसि
हविर्धानं दृष्टृदक्ष मा क्कारिति ॥ ४ ॥

अथ विष्णोः क्रमो ऽसौति दक्षिणमणपाणिं क्रमिताभ्या-
वक्ष्य प्रउने शूर्पं निदधाति' शूर्पं कुचं कुचि पवित्रे 'अथ
पुरोडाग्नीयाग्नेषते मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रेषे मा भेर्मा
१० संविक्षा मा त्वा द्धिःसिषमित्युह वातायेति द्रव्यं वा किंश्राह
वा निरखत्यथाप उपस्पृश्य दग्धोत्तारं व्याख्याय हविर्निर्व-
स्यामीति यजमानमामन्त्र्य पवित्रवत्याग्निहोचवक्ष्या निर्वपति'
अथु वै नानो भवति' अघनेन गार्हपत्यः स्त्र्यं निदधाति
स्क्रोपरि पात्रौ पात्र्यां पुरोडाग्नीयानावपत्यं पूर्वार्धं पात्र्या
१५ अभिमृशति धूरसि धूर्वं धूर्वंनं धूर्वं तं यो ऽस्मान्धूर्वति तं
धूर्वं यं वयं धूर्वामस्त्रं देवानामसि सन्नितमं पप्रितमं जुष्टतमं
वक्रितमं देवहृतममद्भुतमसि हविर्धानं दृष्टृदक्ष मा क्कारि-
त्यथ पुरोडाग्नीयाग्नेषते मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रेषे मा भेर्मा
संविक्षा मा त्वा द्धिःसिषमित्युह वातायेति द्रव्यं वा
२० किंश्राह वा निरखत्यथाप उपस्पृश्य दग्धोत्तारं व्याख्याय
हविर्निर्वस्यामीति यजमानमामन्त्र्य पवित्रवत्याग्निहोचवक्ष्या

निर्वपत्यो निर्वपेति यजमानो ऽनुजानात्यथ निर्वपति । देवस्य
 त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाह्व्यां पूषो हस्ताभ्यामग्रे जुष्टं
 निर्वपामीति चिरेतेन यजुषा । सहासूष्मीमेतामेव प्रतिपदं
 कृत्वाग्नीषोमाभ्यामिति पौर्णमास्यामिन्द्राय वेष्टधावेति सेन्ना-
 ग्निभ्यामित्यमावास्यायामसंनयत इन्द्रावेति संनयतो महेन्द्रा- ५
 वेति वा यदि महेन्द्रयाजी भवत्यथ निरुपानमिन्द्रयातीदं
 देवानामितीदं नः सहेति ये ऽतिशिष्टा भवन्ति । ^१सहात्यै
 त्वा नारात्या इत्यथाहवनीयमौचते सुवरभिर्विष्णवे वैश्वानरं
 ऋतेरित्यथ गृहानन्वीचते दृष्टान्तां दुर्यां चावापृथिव्यो-
 रित्यथैनानादाद्योपोत्तिष्ठत्यैत्युर्वन्तरिचमन्निहौत्यैत्योत्तरेण गा- १०
 र्षपत्यमुपसादयत्यदित्यास्त्रोपस्थे सादयामीति । गार्हपत्यमभि-
 मन्त्रयते ऽग्रे हव्यः रक्षस्वेति ॥ ५ ॥ चतुर्थः ॥

अथैतस्यामेव सृष्टि तिरः पवित्रमप आनीयोदौचीना-
 याभ्यां पवित्राभ्यां चिरत्पुनाति देवो वः सवितोत्पुनात्वच्छि-
 त्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिरिति पच्छो । ^१येना १५
 उन्महयन्मुपोत्तिष्ठत्यापो देवीरग्रेषुवो अग्रेषुवो ऽय इमं यज्ञं
 नयताग्रे यज्ञपतिं धत्त युष्मानिन्द्रो ऽष्टणौत वृचत्वर्यं यूयमिन्द्र-
 मवृणौध्वं वृचत्वर्यं इत्यङ्घ्रिरेवापः प्रोचति प्रोचिता स्य प्रोचिता
 स्वेति चिरंथ पुरोडाग्नीयाः प्रोचति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे

१ Be J insert before सहात्यै the words: तानावपति, F तानावपत्येकी-
 करोति; BHT and Sāy. omit these words. comp. Sāyana's remark:
 चस्य मन्त्रस्य विजिगीषो ऽवाकृत्तो ऽपि चावपनायं द्वैधीकृतमर्थे ... मन्त्रवै ।

- ऽग्निर्वाजिभ्यां पूषो हस्ताभ्यामश्वे वो जुष्टं प्रोक्षन्वाग्नीषो-
माभ्यामनुष्ठा अनुष्ठा इति यथादेवतं चिरन्तानाणि पाषाणि
कृत्वा प्रोक्षति इत्यन्धं दैव्याय कर्मणे देवयज्ञाया इति
चिरन्तिमिष्टाः प्रोक्षणीर्निधाय 'कृष्णाजिनमवधूनीतूध्वंघ्रीव-
५ मुदङ्गावृत्त्यावधूतः रक्षो ऽवधूता अरातय इति चिरयैनत्पु-
रस्ताप्रतीचीनघौवमुत्तरकोमोपस्तृणाद्यदित्यास्त्वगसि प्रति त्वा
शुचिर्वा वेत्ति ' तस्मिन्नुलूखलमधूत्यधिवर्णमसि वानस्पत्यं
प्रति त्वादित्यास्त्वमेत्ति ' तस्मिन् पुरोडाग्नीयानावपत्यग्नेस्तनू-
रसि वाचो विसर्जनं देवव्रीतये त्वा गृह्णामीति ' मुमक्षमव-
१० दधात्यद्विरसि वानस्पत्यः स इदं देवेभ्यो हव्यः सुगमि
ग्रमिष्वेत्यथ हविष्कृतमाह्वयति हविष्कृदेहि हविष्कृदेहीति
चिर ' [उचैः समाहन्तवा इति च] ' अथ दृषदुपले वृषारवे-
णोचैः समाहन्तौषमावदोर्जमावद द्युमददत वयः संचातं
जेष्टेत्वहृत्योत्तुषान् कृत्वोत्तरतः शूर्पमुपयच्छति वर्षवृद्धमधीति '
१५ तस्मिन् पुरोडाग्नीयानुदपति प्रति त्वा वर्षवृद्धं वेत्तित्यथोदङ्
पर्यावृत्त्य परापुनाति परापूतः रक्षः परापूता अरातय इति '
सथेन तुषानुपहत्येमां दिशं निरस्यति रक्षसां भागो ऽसी-
त्यथाप उपस्पृश्य विविनक्ति वायुर्वी विविनक्ति ' पाश्यां
तण्डुलान् प्रस्कन्दयति देवो वः सविता चिरण्यपाणिः प्रति-
१० गृह्णातिवहन्यै प्रयच्छन्नाह विष्कसीकर्तव्यं विष्कसीकृतान्मे

प्रभूतादिति । चिष्कलीकृतान् प्राज्जस्त्रिष्कलीक्रियमाणानां यो
न्यङ्गो अवशिष्यते । रक्षसां भागधेयमापस्तम्बवद्वतादित इति
तण्डुलप्रक्षालनमन्त्रवेदि निगयत्युत्करदेशे वैतस्मिन् काळे
प्रातर्दीपं धेनूर्दीपयत्युदगघेण पवित्रेण ' नाचातनक्ति ' ॥ ६ ॥
पञ्चमः ॥

अथ प्रोक्तेषु चिष्कलीकृतेषु तथैव कृष्णाजिनमवधूनीतू-
र्ध्वधीवमुदङ्गाद्व्यावधूतः रक्षो ऽवधूता अरातय इति चिरथै-
नत्पुरस्तात्प्रतीचीनधीवसुत्तरलोमोपस्तृणात्यदित्यास्त्वर्गसि प्रति
त्वा प्रथिवी वेत्ति ' तस्मिन्नुदीचीनकुम्भाः श्रम्यां निदधाति
दिव स्कम्भनिरसि प्रति त्वादित्यास्त्ववेत्ति ' तस्यां प्राचीं १०
दृषदमध्यहति धिषणासि पर्वत्या प्रति त्वा दिव स्कम्भनिर्वे-
त्ति ' दृषद्युपस्तमध्यहति धिषणासि पार्वतेयौ प्रति त्वा पर्व-
तिर्वेत्ति ' तस्यां पुरोडाशीयानधिवपति देवस्य त्वा सवितुः
प्रसवे ऽश्विनोर्वाङ्म्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नये जुष्टमधिवपाम्यग्नी-
षोमाभ्याममुष्मा अमुष्मा इति यथादेवतमधिवदते धान्य- १५
मसि धिनुहि देवान्धिनुहि यज्ञं धिनुहि यज्ञपतिं धिनुहि
मां यज्ञमियमिति ' पिषति प्राणाय त्वापानाय त्वा व्यानाय
त्वेति ' बाह्व अन्ववेक्षते दीर्घामनु प्रसितिमायुषे धामिति '
कृष्णाजिने पिष्टानि प्रस्कन्दयति देवो वः सविता हिरण्य-

१ यथादेवत • most MSS.

२ Thus HB and Sāyaṇa, who comments: अधिवाप्य जपति; अधि
वदतो T, अधिवपते J, अधिवपते ऽभिदृष्टा जपति Be Kōś.; अभिदृष्टा जपति F.

पाणिः 'प्रतिगृह्णाति' इविःपेक्षे प्रत्यङ्माहासंवपन्ती
पिष्टपाणि कुशतादिति 'पिष्टपानि' पुरोडाशीयांश्चि चर-
व्यान्धति 'यदि चरं करिष्यन्भवति प्रागधिवपनाच्चपुरो-
डाशीयान्भिभजेरन्' ॥ ७ ॥ अष्टः ॥

- १ अथैतानि कपासानि प्रक्षालितानि जघनेन गार्हपत्य-
मुपसादयत्यष्टौ दक्षिणत एकादशोत्तरतो 'इय जघनेन गार्ह-
पत्यमुपविष्णुष्टिमादत्ते ष्टिरसि ब्रह्म चर्चति' गार्हपत्य-
मभिमन्त्रयते ऽपान्ने ऽग्निमामादं जघ्नीति' निष्कथादः सेधेति
दक्षिणाङ्गारं निरस्त्यथान्यमावर्तयत्या देवयजं वहेति 'तं
१० दक्षिणेष्वां कपासानां मध्यमेनाभ्युपदधाति भुवमसि ष्ठिविं
दृष्ट्यायुर्दृष्टं प्रजां दृष्टं सजातान्कौ यजमानाय पर्युहेत्य-
ङ्गारमधिवर्तयति निर्दग्धं रक्षो निर्दग्धा चरातय इत्यथ
पूर्वाधंसुपदधाति धर्ममस्तन्नरिचं दृष्टं प्राणं दृष्ट्यापानं
दृष्टं सजातान्कौ यजमानाय पर्युहेत्यापराधंसुपदधाति
११ धरुणमसि दिवं दृष्टं चतुर्दृष्टं ओषं दृष्टं सजातान्कौ
यजमानाय पर्युहेत्यथ दक्षिणार्धमुपदधाति धर्मांसि दिग्गो
दृष्टं योनिं दृष्टं प्रजां दृष्टं सजातान्कौ यजमानाय
पर्युहेत्यथ पूर्वमुपधिसुपदधाति चित् स प्रजामकौ रश्मिकौ
सजातान्कौ यजमानाय पर्युहेत्यापरमेवमेव' इ उत्तरतः

१ Thus only Bh., Sāy., Keś.; T पिष्टपानि. the other MSS. पिष्टपानि ।

२ Thus H Sāy.; एवमेव F; एवं J; इव Be BT.

सूक्ष्मं उपदधाति चित् स प्रजामसौ रथिमसौ सजातानसौ
 यजमानाय पर्युहेत्येनान्यङ्गारैरधिवासयति भृगूनामग्निरसां
 तपसा तप्यध्वमित्येनानि योगेन युनक्ति यानि धर्मे कपा-
 सान्युपचिन्वन्ति वेधसः । पूष्णसान्यपि व्रत इन्द्रवायू युक्ता-
 मित्येवमेवोत्तराणि कपासान्युपदधात्यभीन्वते कपासान्युपेन्वते ॥ ५
 सदस्यास्त्रीमध्वसन्ति' अपणानि' तपन्ति पिष्टसंयवनीया
 आपः' ॥ ८ ॥ सप्तमः ॥

अथोत्तरेण गार्हपत्यमुपविश्य वाचंयमस्त्रिः पवित्रं पाष्या
 कृष्णाजिनात्पिष्टानि संवपति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे
 ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नये जुष्टं संवपात्यग्नीषोमाभ्या- १०
 ममुष्मा अमुष्मा इति यथादेवतमथ परिकर्मिणमाहाचराप
 आनयेत्याह्वरति प्रेषकारः प्रणीताभ्यः सुवेणोपहृत्य वेदेनोप-
 यम्य पाणिं वान्तधांयैवं मदन्तीभ्यस्तां उभयीरानीयमानाः
 प्रतिमन्त्रयते समापो अद्भिरग्नत समोषधयो रसेन स
 रेवतीर्जगतीभिर्मधुमतीर्मधुमतीभिः सृज्यध्वमित्यथानुपरि- १५
 श्रावयत्यद्भ्यः परि प्रजाता स्य समद्भिः पृथ्यध्वमिति' संयौति
 जनयत्यै त्वा संयौमीति' संयुत्य व्यूष्माभिष्टुत्यग्नये त्वाग्नीषो-
 माभ्याममुष्मा अमुष्मा इति यथादेवतं' पिष्टं करोति मखस्य
 शिरो ऽसीति' तं दक्षिणेष्वां कपासानां प्रत्यूष्माङ्गाराऽस्ते-
 ष्वधिष्ठान्ति घर्मो ऽसि विश्वायुरिति' प्रययत्तुह प्रयसोह ते २०

ब्रह्मपतिः प्रयतामिति 'तं तन्वन्तं कूर्मप्रकारं' करोति 'सर्वाधि-
कपासान्यभिप्रथयतीति ब्राह्मणम्' ॥ ६ ॥

- अथ तिरः पवित्रमाज्यस्त्राख्यामाज्यं निर्वपति महीनां
पथो ऽस्योषधीनाः रसस्तस्य ते ऽचीयमावस्य निर्वपामि
५ देवस्य आया इत्यथोत्तरतो भस्ममिग्रामङ्गाराभिदह्य तेभ्यधि-
अथत्येवमेवोत्तरं पुरोडाशमधिपृथक्त्वय द्युतमय दध्यय पाश्चा-
मप आनीय दक्षिणस्य पुरोडाशस्य त्वचं पादयति त्वचं
द्यूतीव्य त्वचं द्यूतीव्येति चिरयोत्तरस्याय पथेऽग्निं करोत्यन्त-
रितः रक्षो ऽन्तरिता अरातय इति चिरय दक्षिणं पुरो-
१० डाशः अपयति देवस्त्रा सविता अपयतु वर्षिष्ठे अग्निं नागे
ऽग्निं तनुवं माति धागिति 'गार्हपत्यमभिमन्त्रयते ऽग्ने
इत्यः रक्षस्तेत्येवमेवोत्तरं पुरोडाशः अपयत्यय दक्षिणं
पुरोडाशं भस्मनाभिवास्य वेदेनाभिवासयति सं ब्रह्मणा पृथक्
सं ब्रह्मणा पृथक्तेति चिरयोत्तरमविदहन् अपयतेति वाचं
११ विस्मजते 'ऽचैतत्पाचीसंचासनं गार्हपत्यादङ्गारेणाभितय्य चत्वा-
नर्वेदि प्रतीचीनं तिस्रषु खेखासु निनयत्येकताय खाद्या
दिताय खाद्या चिताय खाद्येत्यय वेदमादत्ते ऽयं वेदः
पृथिवीमन्विन्दुहृदा सतीं गङ्गे गङ्गरेषु । स विन्दतु
पञ्चमानाय लोकमन्विद्रं यज्ञं भूरिकर्मा करोमिति' वेदेन
१० वेदिं पिः संमार्ष्टि वेदेन वेदिं विविदुः पृथिवीः सा पप्रये

पृथिवी पार्थिवानि । गर्भं विभर्ति सुवनेष्वन्तस्तनी यज्ञो
जायते विश्वदानिरिति ^१ ॥ १० ॥ अष्टमः ॥

अथ जघनेन वेद्यै तिष्ठन्पणमादत्ते देवस्य त्वा सवितुः
प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामादद इत्यादायाभि-
मन्मथत इन्द्रस्य बाह्वरसि दक्षिणः सहस्रभृष्टिः शततेजा
इत्यथैनं बर्हिषा सृष्ट्यति^१ वायुरसि तिग्मतेजाः शतभृष्टिरसि
वानस्यत्यो दिव्यतो वध इत्यथानर्वेषुदीचीनायं बर्हिर्निदधाति
पृथिव्यै वर्मासि वर्मं यजमानाय भवेति ^१ तस्मिन् स्थेन प्रहरति
पृथिवि देवयजन्योषध्यास्ते मूत्रं मा हिंस्रिषमित्यपहतो ऽरुः
पृथिव्या इत्यादत्ते ^१ प्रजं गच्छ गोस्थानमिति हरति ^१ वेदिं १०
प्रत्यवेक्षते वर्षतु ते द्यौरिति ^१ ह्रस्वोत्करे निवपति वधान देव
सवितः परमस्थां परावति शतेन पाशैर्यो ऽस्मान्नेष्टि यं च
वयं दिव्यस्तमतो मा मौगिति ^१ द्वितीयं प्रहरति पृथिवि
देवयजन्योषध्यास्ते मूत्रं मा हिंस्रिषमित्यपहतो ऽरुः पृथिव्यै
देवयजन्या इत्यादत्ते ^१ प्रजं गच्छ गोस्थानमिति हरति ^१ वेदिं १
प्रत्यवेक्षते वर्षतु ते द्यौरिति ^१ ह्रस्वोत्करे निवपति वधान देव
सवितः परमस्थां परावति शतेन पाशैर्यो ऽस्मान्नेष्टि यं च
वयं दिव्यस्तमतो मा मौगिति ^१ द्वितीयं प्रहरति पृथिवि देव-
यजन्योषध्यास्ते मूत्रं मा हिंस्रिषमित्यपहतो ऽरुः पृथिव्या
चदेवयजन इत्यादत्ते ^१ प्रजं गच्छ गोस्थानमिति हरति ^१ वेदिं १

१ Thus BJT Sây., संवत्स्रति F, सृष्ट्युगति M&dh.; सृष्ट्युगति Bo.

- प्रत्यवेक्षते वर्धंतु ते क्षौरिति ^१ हलोत्कारे निवपति सधान देव
 सवितः परमक्षां परावति श्रतेन पादौषीं ऽस्त्रावेष्टि चं च
 वयं दिवसमतो मा माँगरदसो दिवं मा स्त्रानित्यपानु-
 वर्तयति ^१ द्विणीं चतुर्थं हरति सह बर्हिषाय पूर्वं परिधाहं
 ५ परिगृह्णाति वयवस्त्रा परिगृह्णन्तु ^२ गायत्रेण हन्द्सेति
 दक्षिणतो द्वास्त्रा परिगृह्णन्तु वैष्टुभेन हन्द्सेति पश्चादादि-
 त्यास्त्रा परिगृह्णन्तु जागतेन हन्द्सेत्युत्तरतो ^३ ऽथ क्रूरं
 जपतीमां नराः कणुत वेदिमेत्य वसुमतौः द्वावतीमादित्य-
 वतीं वर्धन्द्बिबो नाभा पृथिव्या यथायं यजमानो न रिक्ते-
 १० दित्यथ प्राचीः स्फोने वेदिमुद्गन्ति देवस्य सवितः सवे कर्म
 कृण्वन्ति वेधस इत्यथाग्नीधमाग्नीदितस्त्रिर्हरेति ^४ ततस्त्रि-
 राग्नीध्रो हरति ^५ यदाग्नीध्रस्त्रिर्हरत्यथ संप्रैषमाह ब्रह्मजुत्तरं
 परिधाहं परिषदौष्यामीति ^६ प्रसूत उत्तरं परिधाहं परि-
 गृह्णात्युत्तरमसीति दक्षिणत उत्तरसदनमसीति पश्चादुत्तरासी-
 १५ त्युत्तरतो ^७ ऽथ प्रतीचीः ^८ स्फोने वेदिं बोधुष्यते धा चासि
 क्षधा अक्षुर्वी चासि वस्त्री चासि पुरा क्रूरक विष्टपो
 विरग्निजुदादाय पृथिवीं जीरदानुषांनैरयश्चन्द्रमसि क्षधा-
 भिक्षां धीरासो अनुदृश्य यजन्त इत्यथान्तर्वेदि तिर्यक्षः
 स्फवः क्षन्धा संप्रैषमाह प्रोक्षणीरासादयेभानर्हिदपसादय
 २० सुवं च सुवस्य संष्टु पत्नीः संगच्छाज्येनोदेहीत्याहरन्तेताः

^१ अचानुवर्तते BH ; T omits these two words.

^२ Thus HBT Sây. Mâdh , प्राचीः FJ.

प्रोक्षणीरभिपूर्यं^१ दक्षिणेनाध्वर्युता^२ स्पर्श उपनिगीदे^३ स्पर्श
वर्तमानादयत्नयोक्तरे स्पर्शं निहन्ति यो मा इदा मनसा यच्च
वाचा यो ब्रह्मणा कर्मणा वेष्टि देवाः । यः कुतेन इदवेने-
ष्यता च तस्मैश्वरोषे शिरश्चिह्नयतीति^४ इक्षौ प्रक्षाल्य
स्पर्शं च प्रक्षालयत्युपसादयन्त्येतदिष्टावर्चिर्दक्षिणमिहमुत्तरं^५
वर्चिः^६ ॥ ११ ॥ नवमः ॥

अथैताः क्षुब्धः समादत्ते दक्षिणेन क्षुब्धं जुह्वपभृतौ सन्धेन
भुवां प्राग्निचरणं वेदपरिवासनानीति^१ गार्हपत्ये प्रतितपति
प्रत्युष्टं रचः प्रत्युष्टा चरातयोऽग्रेर्वक्षोजिष्ठेन तेजसा निष्ट-
पानीत्यथ क्षुब्धं संमार्ष्टि गोष्ठं मा निर्मृच्छं वाजिनं त्वा १०
सपत्नवाहीं संमाज्मीति^२ चिरन्तरतस्त्रिर्वाह्यतस्त्रिरेवं मूक्षै-
र्दण्डं संमृज्याह्निः सप्तस्यर्शं^३ प्रतितप्योत्प्रयच्छत्यथ जुह्वं
संमार्ष्टि वाचं प्राणं मा निर्मृच्छं वाजिनं त्वा सपत्नवाहीं
संमाज्मीति^४ तथैव संमृज्याह्निः सप्तस्यर्शं प्रतितप्योत्प्रयच्छत्य-
थोपभृतं संमार्ष्टि चक्षुः श्रोत्रं मा निर्मृच्छं वाजिनं त्वा १५
सपत्नवाहीं संमाज्मीति^५ तथैव संमृज्याह्निः सप्तस्यर्शं प्रति-
तप्योत्प्रयच्छत्यथ भुवां संमार्ष्टि प्रजां योनिं मा निर्मृच्छं
वाजिनं त्वा सपत्नवाहीं संमाज्मीति^६ तथैव संमृज्याह्निः
सप्तस्यर्शं प्रतितप्योत्प्रयच्छत्यथ प्राग्निचरणं संमार्ष्टि रूपं वर्षं
पशुभ्यो मा निर्मृच्छं वाजिनं त्वा सपत्नवाहीं संमाज्मीति^७ १०

१ अध्वर्युता JF Sây., अध्वर्युः ताः Be, अध्वर्युता HBT.

२ Thus BJ Sây.; एव HFT Be.

३ Here and further on the MSS. have •स्यर्शं and •स्यर्शं ।

वाचयत्यूने ऽतिरिक्तं धीयाता इति च]१ । अथैनां गार्हपत्य-
मीषयत्यग्ने गृह्यते उप मा ऋषय देवानां पत्नीरप मा
ऋषभं पत्नि पत्न्येष ते लोको नमसो अस्तु मा मा चि२-
कोरित्यैनामाव्यमवेक्षयति महीनां पयो ऽस्योषधीनां३ रसो
ऽदध्नं ता चक्षुषावेक्षे सुप्रजास्त्रायेत्यैनङ्गार्हपत्ये ऽधिगमयति ५
तेजो ऽस्येति४ समिधमुपयत्य ग्राह्यं चरति तेजो ऽनु प्रेक्षीत्यैन-
दाहवनीये ऽधिगमयत्यग्नौ तेजो मा विनैदित्यैतां५ समिधं
मध्यत आहवनीयस्याभ्यादधाति [स्त्राहेति]६ । अथैनदपेण
प्रोक्षणीः पर्याहृत्य दक्षिणार्धं वेष्टे निधाय यजमानमाव्य-
मवेक्षयति निमील्यावेक्षेतेति७ ब्राह्मणमथैनद्यथाहृतं प्रति- १०
पर्याहृत्योत्तरार्धं८ वेष्टे निधायार्धैरुवेक्षते ऽग्नेर्जिह्वायि सुभृ-
र्देवानां धावेधावे देवेभ्यो यजुषेयजुषे भवेत्यैनदुदीचीना-
द्याभ्यां पवित्राभ्यां पुनराहारं चिरुत्पुनाति शुक्रमसि ज्योति-
रसि तेजो ऽस्यीत्यय प्रोक्षणीरुत्पुनाति देवो वः सवितोत्पुना-
त्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिरिति पच्छः९ । १५
प्रोक्षणीषु पवित्रे अवधायादत्ते दक्षिणेन स्तुवं सय्येन जुह्वं

१ The sentence enclosed in brackets is found in EJ Be and B (here however without अथैनां वाचयति), omitted by TH Sây., cp. Sâyana's remark: अथापि अनेतिरिक्तं धीयाता इत्यनेन उपः पूर्ववत्प्रमादकः गोपाकच ।

२ Be TB Sây. om.

३ Thus only H Sây.; the other MSS., are here corrupt.

४ प्रति om. Be BJ, read by TFH Sây., Mādih.

वेदे प्रतिष्ठापः तस्यां गृहीते शकं ता श्रुत्यां भाषेभाषे
 देवेभ्यो यजुषेयजुषे गृहामीत्येतेन यजुषा चतुर्गृहीतं गृहीत्वा
 संवत्स्रोत्पन्नयच्छति गृहीते ऋतिस्या ऋतिसि
 भाषेभाषे देवेभ्यो यजुषेयजुषे गृहामीत्येतेन यजुषाहृगृहीतं
 ५ गृहीत्वा भूवचो यज्ञगृहानः कनीय आह्वं गृहीते ' तथैव
 संवत्स्रोत्पन्नयच्छति ' भुवायां गृहीते ऽर्चिस्त्वारिचि भाषेभाषे
 देवेभ्यो यजुषेयजुषे गृहामीत्येतेन यजुषा चतुर्गृहीतं गृही-
 त्वाभिपूर्वं तथैव संवत्स्रोत्पन्नयच्छति ' ॥ १२ ॥ दशमः ॥

अथैतामाव्यक्षासीः ससुवां जघनेन वेदे निधाय
 १० प्रोचणीयमाद्यजुपोत्तिष्ठत्यापो देवीरघेयुवो अघेयुवो ऽय इमं
 वज्रं नयतामे यज्ञपतिं धत्त युष्मानिग्नो ऽवृणीत वृषद्वयं
 धूयमिन्द्रमवृषीध्वं वृषद्वयं इत्यङ्गिरेवापः प्रोचति प्रोचिता सा
 प्रोचिता खेति चिरंभं विस्तस्य प्रोचति हृणो ऽस्माकरेहो
 ऽग्रे ता स्माहेति ' वेदिं प्रोचति वेदिरधि वर्हिषे ता
 १५ स्माहेति ' वर्हिः प्रोचति वर्हिरधि जुग्यस्ता स्माहेत्वाहरन्ते-
 तद्वर्हिरन्तरेण प्रणीतास्मादवनीयं च ' तदन्तर्वेदि पुरोयग्या-
 चाद्य प्रोचति दिवे तेत्यग्रायन्तरिचाय तेति मध्यानि प्रथिग्ये
 तेति मूषानि ' 'वह जुषा पुरस्तात्प्रत्यक्षं यन्मिं प्रत्युच्छाति-
 मिष्टाः प्रोचणीर्निनयति दक्षिणायै ओषेरोत्तरायै ओषेः
 २० स्था पादभ्य ऊर्ध्वं वर्हिषस्य ऊर्जां प्रथिवीं गच्छतेत्युदूषा
 प्रोचणीभानं वर्हिर्विस्तस्य पुरस्तात्प्रसारं गृह्णाति विष्णो

स्त्रयो ऽवीति ^१ तस्मिन्विषये अपि सृजति यजमाने प्राणापानौ
 दधामीति वा तूष्णीं वा ^१ तं यजमानाय वा ब्रह्मणे वा
 प्रयच्छत्येतानि बर्हिःसंग्रहनाभ्यायातयति दक्षिणायै श्रीणे-
 रोत्तरादः सादय दक्षिणे वेद्यन्ते बर्हिर्मुष्टिः स्तृणाति देव- ५
 बर्हिरूपांसदसं त्वा 'स्तृणामि स्त्रासस्यं देवेभ्य इति' तां
 ब्रह्मणां पुरस्तात्परीचीं विष्टतमनतिदुम्भः ^१ स्तृणात्यथ प्रस्तर-
 पाणिः प्राङ्भिस्तृण्य परिधीन्यरिदधाति गन्धर्वो ऽसि विद्या-
 वसुर्विषस्त्रादीषतो यजमानस्य परिधिरिड ईडित इति
 मध्यममिन्द्रस्य बाङ्गरसि दक्षिणो यजमानस्य परिधिरिड १०
 ईडित इति दक्षिणं मित्रावरुणौ त्वात्तरतः परिधत्तां भुवेण
 धर्मेणा यजमानस्य परिधिरिड ईडित इत्युत्तरमथ सूर्येण
 पुरस्तात्परिदधाति सूर्यस्त्रा पुरस्तात्पातु कस्यासिदभिगच्छ्या
 इत्यूर्ध्वं समिधावादधाति वीतिहोचं त्वा कवे द्युमन्तः समि-
 धीमन्नाग्रे दृष्टन्तमध्वर इति दक्षिणां तूष्णीमुत्तरामभ्याधायौ- १५
 न्तर्वेद्युदीचीनागे विष्टतौ तिरस्त्री सादयति विशो यन्ते स्य
 इति ^१ विष्टत्योः प्रस्तरं वसूनाः रुद्राणामादित्यानाः सदसि
 मीदेति ^१ प्रस्तरे जुहं जुह्वरसि दृताची नाम्ना प्रियेण नाम्ना
 प्रिये सदसि वीदेत्युत्तरामुपभृतमुपभृदसि दृताची नाम्ना
 प्रियेण नाम्ना प्रिये सदसि वीदेत्युत्तरां भुवां भुवासि २०
 दृताची नाम्ना प्रियेण नाम्ना प्रिये सदसि वीदेत्यथ रुचः
 यथा अभिष्टप्रत्येता असदन्सुहृतस्य लोके ता विष्णो पाणि

१ Thus HJF Keś, Sây. ; अनतिदुम्भः BT Be.

पादि यज्ञं पादि यज्ञपतिं पादि मां यज्ञनिष्पत्तिर्धनं^१
विष्णुनि स वैष्णवानि धामानि स प्राजापत्यानीत्याद्या-
न्वभिमन्त्रयते^१ ॥ १३ ॥ एकादशः ॥

- अथादत्ते दक्षिणेनाव्यन्वासीः सस्रुवाः सयेन पापीं
५ वेदमित्येतत्समादाय प्रदक्षिणमावृत्य *प्रत्यङ्मावृत्य जघनेन
गार्हपत्यमुपविश्य पात्रां द्वेधोपसृणोते स्नानं ते यदनं
करोमि इतस्य धारया सुमेवं कल्पयामि । तस्मिन्महीदाम्नते
प्रतितिष्ठ मीहीषां मेधं सुमनसमान इत्येष धृष्टिमादाय
दक्षिणस्य पुरोडाशस्याङ्गारानपोहतौदमहः सेनाया अभोत्वर्थे^१
१० सुखमपोहामीत्यथैनं विदर्शयति सूर्यं ज्योतिर्विभादि मक्षत
इन्द्रियायेति^१ वेदेन विरजसं कृत्वाभिचारयत्याप्यायतां
इतथोनिरग्निर्हयानुमन्यताम् । खमङ्खलं त्वमङ्खलं सुरूपं त्वा
वसुविदं पशूनां तेजसाग्रये जुष्टमभिचारयामीति^१ यद्देवतो
वा भवत्यथैनमुदावयति इष्टतं चत्तन्नाति जनिता मतीनामि-
१५ त्वाज्येन सुसंतर्पयत्यार्द्रः प्रयक्षुर्धुवनस्य गोपा इत्युपरिष्ठादभ्य-
ज्याधस्तादुपानक्ति यस्त आत्मा पशुषु प्रविष्टस्तमङ्खलेत्येव-
मेवोत्तरं पुरोडाशमुदावयत्येष इष्टतमय दक्ष्येयं सांगायो
अक्षं करोति यस्त आत्मा पशुषु प्रविष्टो देवानां विडामनु
यो वितस्ते । आत्मन्वाभ्यसोम इतवान्दि भूत्वा देवाग्च्छ-
२० सुर्विन्द यजमानाय मक्षमिति^१ प्रत्यज्य कपाद्यान्मुदावय-
तीरा भूतिः इधियै रसो मोत्समीदिति^१ संख्यायोदावयति

यजमानस्य गोपीयायेति ब्राह्मणमन्त्रेण^१ सुवमाज्यस्य पूरवि-
 त्मान्तरेण पुरोडाशावदधात्येनानि^२ संपरिगृह्णान्तरेणा-
 वादयति भर्तुं^३ सुवरित्येताभिर्वाप्तोभिर्मध्यतः पुरोडाशा-
 वादादयति दक्षिणतः श्रुतमुत्तरतो दध्यैन^४ सुवमपेक्ष
 सुवः पर्याप्त्य दक्षिणि जुहं प्रसारे वादयति खोमो मे^५
 वीद सुवदः पृथिव्यां प्रपथि प्रजया पद्भुभिः सुवर्गे खोमे ।
 दिवि वीद पृथिव्यामन्तरिक्षेऽशुक्लरो भूवाचमधरे मत्सपत्न्या
 इत्येनं यथाहृतं^६ प्रतिपर्याप्त्य भुवाचामवदधात्यृषभो ऽपि
 ब्राह्मरो हताचीनाः स्रुतः प्रियेण नासा प्रिये वदधि
 वीदेति^७ ॥ १४ ॥ द्वादशः ॥

अथेष्टासमिधमाददान आहाराद्ये समिधमाणायास्तुमूही-
 त्यथ यत्र होतुरभिजानाति प्र वो वाजा अभिषव इति
 तत्प्रथमामभादधाति^१ प्रणवेप्रणवे ऽभ्यादधात्यथ यत्र होतु-
 रभिजानाति समिद्धो अग्न आह्रतेति तदन्ततो ऽभादधाति^२
 परि समिधः श्विनस्य यत्र होतुरभिजानात्याजुहोतादुवस-^३
 तेति तदेतेन^४ वेदेन चिराद्वनीयसुपवाजयत्यग्न्यासु सामि-
 धेनीषु भुवाज्यात्सुवेणोपहत्य वेदेनोपयस्य प्राजापत्यं तिर्षस-

१-२ एव^१ all MSS., also Prayoga Burnell, Keś. the second time and Sāyana.

२-Thus Be HT Sāy. (१०. वीदो^१पि); अथेनाभि J, अथेन B.

३ Thus Be JF; अथेनमया B; अथेनमया TH.

४ तदेतेनैव Be J Sāy. (sec. m.)

- माचारमाचारयति प्रजायतये कायेति । मनसा च संवे-
माशानीदृष्टीरक्षितिः संवृत्तौ चैव चाष्टौ । इत्यनन्तरमाणि
स्य चपस्यस्य परिधीन्माष्टिं निर्मणम् निर्देशिष्यामी
चिरत्तराथै चिरादमनौचमुपवाचयत्यग्रे वाचयिष्यामं माहे
१ हरिचनं वाचं वेचनं वाचिनं वाचजितं वाचमित्याद्यै
संमार्गधर्मिमादमवाचायेत्यप्येष जुहपथतौ प्राज्ञमन्त्राणि
करोति भुवनमधि विप्रसङ्गाग्रे चरिदं नम इत्यप्यदत्ते
दक्षिणेन जुहं जुहोमिष्या इत्यति देववज्याया इति ।
स्येनोपधतमुपधदेहि देवव्या चयिता इत्यति देववज्याया
१० इति । स्येनात्याक्रामस्यपत्यमनिष्पू मा वामवक्त्रमिधं विमि-
हाया मा मा संताप्तं लोकं मे लोककृतौ कृतमिति । क्षाणं
कल्पयते । विष्णो क्षाणमसीत्यन्वारब्धे यजमाने मन्त्रे
परिधौ वृक्षार्धैर्माचारमाचारयति । संततं प्राज्ञमन्त्राणि-
न्यजित इन्द्रो यज्ञपोदीर्याणि यमारभोर्ध्वो यधरो दिवि-
१५ सृष्टमद्भुतो यज्ञो यज्ञपतेरिन्द्रावानकायेति । इत्येता इति
सुचसुद्भुतात्यथावृक्षार्धैर्माचारमुदकृत्याक्रामस्यपति पाहि माग्रे
सुचरितादा मा सुचरिते भजेति । जुहा भुवाः यमनक्ति
मन्त्राणि शिरो ऽधि वं ज्योतिषा ज्योतिरङ्गामिति । चिरं
यथायतनं सुचौ चादयिला प्रवरं प्रवृणीत । उत्तर इत्य-

१ कल्पयति F Be Mādḥ, the other MSS., also Sāy. have the
Ātmanepadam.

१ Thus BH; वृक्षार्ध Be TJ Koś., संवृत्त F.

शिशुषिं जा ते तेजो ऽयमनोद्विष्येनमनिष्ठमिति भरतकुटु-
 रेनमुपिद्यावदानानि ते प्रत्यवदानानि नमस्ते चक्षु मा मा
 शिशुवीरिति । पूर्वार्धादवदानापरार्धादवद्यत्यभिचारयति प्रथ-
 मन्नि चक्षुवदानानि ते ऽयमनिलोमाकार्षमात्मनः । आग्नेय

५. प्रत्यन्तज्येनगत आयायतां पुनरित्येत्याकर्म्याभ्यासादिं यथेति ।
वक्ष्यते जुहोत्य चतुर आन्वस्य गृहान आह प्रजापतय इत्युपा-
श्वनुगृहीत्वचैरित्याकर्म्याभ्याह प्रजापतिमित्युपाश्व यथेत्यु-
वक्ष्यते जुहोत्यपोपक्षीर्वीतरस्य पुरोडाशस्यापराधदवयवा-
द्याग्नीषोमाभ्यामिति पौर्णमास्यामिन्नाय वैश्वधायेति चेन्नाग्नि-
१० भ्यामित्यभावाद्यायामसंयत इन्द्रायेति संयततो महेन्द्रायेति
वा यदि महेन्द्रयाजी भवति ॥ १६ ॥

समान उपस्थानः 'समानो ऽभिभर्गनो' उपरार्धादवदाय
 पूर्वारार्धादवक्ष्यतिभिचारयति 'समानः प्रत्यङ्गनो' ऽत्याकन्याया-
 व्याहारीणोमौ यजेति 'ववङ्गते जुहोत्यपोपक्षीर्य द्विः पुरोडाश-
 १५ स्थावक्ष्वाहेन्द्रायानुब्रूहीति महेन्द्रायेति वा यदि महेन्द्रायो
 भवति 'द्विः पुरोडाशस्थावक्षति द्विः इत्यस्य द्विर्द्विभो' ऽभि-
 चारयति 'प्रत्यङ्गत्याकन्यायाव्याहेन्द्रं यजेति महेन्द्रमिति वा
 यदि महेन्द्रायो भवति 'ववङ्गते जुहोत्यपोपक्षीर्य द्वि-
 क्षस्य पुरोडाशस्योत्तरार्धादवक्ष्वाहाग्रये स्निहकते ऽनुब्रूहीति'
 २० वक्त्रद्विषस्य पुरोडाशस्योत्तरार्धादवक्षति वक्त्रद्विषस्यास्यदुत्त-
 रस्य पुरोडाशस्य वक्त्रद्विषस्य वक्त्रद्विभो' द्विरभिचारयति 'न
 प्रत्यङ्गवक्त्रे स्निहकति स्रवेण पार्वणौ होमौ जुहोत्युपमं वाजिनं

वयं पूर्वमासं यजामहे । स नो दोहताः सुवीर्यः रायसोषः
 सहस्रिणम् । प्राणाय सुराधसे पूर्वमासाय स्वाहेति वीर्यमा-
 स्तार्ममावासा सुभगा सुमेवा धेनुरिव भूय आप्यायमावा ।
 सा नो दोहताः सुवीर्यः रायसोषः सहस्रिणम् । अपाणाय
 सुराधसे ऽमावासायै स्वाहेत्यमावासायार्मत्याक्रत्यात्राव्यादाग्निः ५
 स्त्रिष्टुतं यजेति । वषट्कृत उत्तरार्धपूर्वार्धं ऽतिहाय पूर्वं
 आहुतीर्जुहोत्यैतन्मेषणमाहवनीये ऽनुप्रहरत्यैनस्यः स्वावेष्टा-
 भिजुहोत्यथोदकृत्याक्रम्य जुहामप आनीय संचालनमन्तःपरिधि
 निनयति वैशानरे हविरिदं जुहोमि साहस्रमुत्सः शतधारमे-
 तम् । स नः पितरं पितामहं प्रपितामहः सुवर्गे लोके गच्छतु १०
 पिबमानः स्तुधा नम इति । निर्विण्य सुचं निष्टयाङ्गिः पूर-
 यित्वा वहिःपरिधि निनयतीमः समुद्रः शतधारमुत्सं व्यच्य-
 मानं भुवनस्य मध्ये । दत्तं दुष्टानामदिति जनावाग्ने मा हिःषीः
 परमे व्योमन्नित्यैतदीपभृतमाव्यः सर्वत्र एव जुहाः समान-
 यते । ऽथ यथायतनः सुचौ सादयित्वा प्राग्निमवयति दक्षि- १५
 णस्य पुरोडाशस्योत्तरार्धाद्यवमाचमव्यायो यवमाचादाव्याचात्क-
 त्यतामिदम् । मा रूपाम यज्ञस्य शुद्धः स्त्रिष्टुमिदः हवि-
 रित्यैनस्यवदण्डेनाभिषार्य जघनेन प्रणीताः सादयित्वाङ्गिः
 सुवदण्डः सः स्यर्थावदधाति । ॥ १७ ॥ चतुर्दशः ॥

अथ कः सं वा समं वेदोपह्वनं याचति । तमन्तर्वेदि निश्वाय १०
 तस्मिन्नुपलौक्यं दक्षिणस्य पुरोडाशस्य दक्षिणार्धं तदव्यावद-

- धाति मनुया दृष्टा इतपदीं मिषावदण्यमौरिताम् । दक्षि-
 षार्धादसंभिच्छवसात्येकतोस्तुष्टामिति । द्वितौयनवदानानि
 संभिषावदधात्यथ^१ दक्षिणस्यैव पुरोडाशस्य पूर्वाधात् व्यङ्ग्यं वा
 चतुरङ्ग्यं वाज्येन सुसंज्ञम् संतर्प्यायेण भुवा यजमानभागं
 ५ निदधाति । द्विभुवाज्यादवद्यति द्विरुत्तरस्य पुरोडाशस्य द्विः
 श्रुतस्य द्विर्धनो^२ ऽभिचारयत्यथ होतुर्द्विरङ्ग्यावनक्ति । जिघ्रेण
 भक्षयित्वा चतुरवान्तरेणामवद्यत्युपसृणाति । द्विरादधात्यभि-
 चारयति^३ । समन्वारभन्ते ऽध्वर्युस्य यजमानस्य ब्रह्मा चाग्नीध्र-
 ष्थाय यज होतुरभिजानाति दैव्या अध्वर्यव उपहता उपहता
 १० मनुया इति तद्विष्णुं^४ पुरोडाशं चतुर्धा कृत्वा बर्हिषदं करो-
 त्यथ यज होतुरभिजानात्युपहृतो ऽयं यजमान इति तर्हि
 यजमानो होतारमीक्षमाणो वाचुं मनसा ध्यायेदित्युपहृताया-
 मिडायामग्रीध आदधाति षडवत्तमुपसृणात्यादधात्यभिचारय-
 त्युपसृणात्यादधात्यभिचारयति । प्राश्नन्ति । मार्जयन्ते । ऽथाह
 १५ ब्रह्मणे प्राश्निचं परिहरेति । परि प्राश्निचः हरण्यन्वपो
 ऽनु वेदेन ब्रह्मभागमयान्वाहार्थं याचत्युदासयन्येतद्विवि-
 ष्टम् ॥ १८ ॥ पञ्चदशः ॥

अथ संश्रवमाह ब्रह्मन् प्रस्थास्यामः समिधमाधायाग्नीदग्नीन्
 सक्तसक्तसंश्रुतीति । प्रसूतो ऽचैताः समिधं मध्यत आहवनी-

१ संभिषेवावद० Sây.; अथ om. J.T.

२ Thus Be BH Sây., the other MSS. are more or less corrupt

३ Thus H Sây.; तदक्षिणं TJF; तदातदक्षिणं B; अथ दक्षिणं Be.

वस्त्राभादधात्येव चाग्नीध्रोऽस्यैरेवेत्यसंनयनैः परिधीन्
 संमार्ष्टि सक्तमथमः सक्तदक्षिणार्धः सक्तदुत्तरार्धः । सक्तदा-
 हवनीयमुपवाजयत्यग्ने वाजजिदाजं त्वाग्ने सक्तवाः सक्तं वाजं
 जिगिवाः सक्तं वाजिनं वाजजितं वाजजित्यायै संमागम्यग्निमन्त्रा-
 दमन्त्राद्यायेत्येतानोक्तसंनयनान्यद्भिः सः सक्तदक्षिणार्धे^१ सुप्रह- ५
 रति यो भूतानामधिपतौ रुद्रस्तन्निचरो वृषा । पश्यन्स्त्राकं
 मा दित्सौरेतदस्तु ज्ञतं तव स्त्राहेत्यथ जुह्वपभृतावादायात्या-
 क्रम्याभ्याव्याह देवान्यजेति^२ वषट्कृते जुहोति यज यजेति^३
 चीन् प्रतीचोऽनूयाजान्यजति^४ प्राचान्ततः संभिनत्यथोदङ्कृत्या-
 क्रम्य यथायतनः सुषौ सादयित्वा वाजवतीभ्याः सुषौ व्यूहति १०
 वाजस्य मा प्रसवेनोद्गामेणोदयभीदिति^५ दक्षिणेन जुह्वमुदङ्कृ-
 त्वया सपत्नाः रुद्रो मे निगामेणाधराः अकरिति सव्येनो-
 पभृतं निगृह्णात्युद्गामं च निगामं च ब्रह्म देवा अवीरुधमिति
 प्राचीं जुह्वमुदत्यथा^६ सपत्नानिन्द्राग्नी मे विषूचीनान् व्यस्यता-
 मिति प्रतीचीमुपभृतं प्रत्यूहति^७ प्राच्या^८ परिधीनमन्त्रि वसु- १५
 भस्त्रेति मध्यमं रुद्रेभ्यस्त्रेति दक्षिणमादित्येभ्यस्त्रेत्युत्तरमथो-
 पभृतमद्भिः सः सक्तदक्षिणार्धे यथायतनः सुषौ सादयित्वा सुषु प्रस-
 रमन्त्राः क्रः रिहाणा इति जुह्वामयाणि वियन्तु वय इत्युपभृति
 मथ्यानि प्रजां योनिं मा निर्मृषमिति ध्रुवायां मूळान्वयं प्रस-

^१ Thus Sây., संयुक्त or संयुक्त MSS.

^२ Thus Be T Sây.; [उच्यते II J Keś.; in BF this whole passage is wanting.

^३ Instead of प्राच्या (thus TF Be Sây.) the other MSS. have जुहा ।

- रान्मृषं प्रच्छिद्य जुहामवदधात्युवावावयत्यो आववायु औष-
 डिविता दैव्याहोतारो भद्रवाच्याय प्रेमितो मातुवः सूक्तमाकाय
 सूक्ता ब्रूहीति ' तमुपरोव प्राञ्चं प्रहरति नात्ययं प्रहरति न
 पुरस्तात्प्रत्यक्षति न प्रतिशृणाति न विव्वञ्चं 'विद्यौतूर्ध्वमुद्यौ-
 ५ त्याप्यायन्नामाप ओषधयो महतां इषतय स दिवं गच्छ
 ततो नो दृष्टिमेरयेत्य'याम्नीभ्रमीषते ऽग्नीदिति ' तमाहाम्नीभः
 संवदस्तेत्य'गान्नीदित्याहाध्वर्युर'गन्धित्याहाम्नीभः ' आवधेत्याहा-
 ध्वर्युः ' औषडित्याहाम्नीभ ' इदं ब्रूहीत्याहाध्वर्युर'नुप्रहरेत्याहा-
 म्नीभो ' ऽनुप्रहरति ' सगा दैव्याहोदभ्यः सस्तिर्मानुषेभ्यः श्रवो-
 १० ब्रूहीत्य'थोपोत्यायाहवनीयमुपतिष्ठत आयुष्या अग्ने ऽस्मायुर्मे
 पाहि चक्षुष्या अग्ने ऽधि चक्षुर्मे पाहीत्य'येमामभिष्टुति भुवा-
 सीति ' मध्यमं परिधिमनुप्रहरति यं परिधिं पर्यधत्वा अग्ने देव
 पणिभिर्वीथ्यमाणः । तं त एतमनु जोषं भरामि नेदेष तद-
 पचेतयाता इत्य'चेतरावुपसमस्यति यज्ञस्य पाय उप समितमि-
 १५ त्य'येनान्स'स्त्रावेणाभिजुहोति ' जुहामुपमृत' संप्रसावयति
 भ'स्त्रावभागा स्त्रेवा दृष्टन्तः प्रस्तरेष्ठा बर्हिषदस्य देवा इमां
 वाचमभि विश्वे गृणन्त आसद्यास्त्रिण्वर्हिषि मादयध्व' स्त्राहे-
 त्य'थ प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य धुरि रुधौ विमुञ्चत्यग्नेर्वाम-
 पक्षगृहस्य सदसि सादयामि सुखाय सुभिनी सुखे मा धत्तं
 २० धुरि धुर्यौ पातमिति ' यद्यु वै नानो भवत्युत्कर एवैने स्फो
 विमुञ्चत्येतेनैव मन्त्रेण ' ॥ १६ ॥ षोडशः ॥

अथादत्ते दक्षिणेनाम्नास्त्रीः सन्तुवाः सन्ने जुहं होवे
वेदं प्रदाय । प्रदक्षिणादृत्य प्रत्याद्यासङ्गतो दक्षिणेनाध्वर्यु-
गार्हपत्यं परिक्रामत्युत्तरेण होता । तौ अचनेन मार्हपत्यं पश्चा-
न्माद्यावुपविशतो दक्षिण एवाध्वर्युर्दक्षरो होता । आध्वर्युर्विदसुप-
श्रुतं कृत्वा चतुर आष्वस्य गृह्णान आह सोमायेत्युपाः सन्तु-
व्रीत्युचैरात्राव्याह सोममित्युपाः स यजेत्युचैर्विषङ्गते जुहोति ।
चतुर एवाष्वस्य गृह्णान आह तत्र इत्युपाः सन्तुव्रीत्युचैरा-
त्राव्याह तष्टारमित्युपाः स यजेत्युचैर्विषङ्गते जुहोति । चतुर
एवाष्वस्य गृह्णान आह देवानां पत्नीभ्य इत्युपाः सन्तुव्री-
त्युचैरात्राव्याह देवानां पत्नीरित्युपाः स यजेत्युचैर्विषङ्गते ।
परिश्रिते देवानां पत्नीर्जुहोत्यथ चतुर एवाष्वस्य गृह्णान
आहास्ये गृहपतय इत्युपाः सन्तुव्रीत्युचैरात्राव्याहसिं गृह-
पतिमित्युपाः स यजेत्युचैर्विषङ्गते उत्तरार्धपूर्वार्धं ऽतिहाय पूर्वां
आहुतीर्जुहोत्यथायेण होतारमुपातीत्य होतुर्दिरङ्गुणावनक्ति ।
जिघ्रेण भक्षयित्वा । चतुर्हस्तेडाः संपादयत्याज्यस्यैव । समन्वा-
रभते अध्वर्युस्यैव पत्नी चोपहृतायामिडायामग्रीध आदधाति
वज्रवत् । प्राञ्जीतो । मार्जयेते । अथ क्षुचि चतुर्गृहीतं गृही-
त्वापसवैः पर्याहृत्यान्वाहार्यपचने प्रायश्चित्तं जुहोत्युसूखे मुखे

१ Thus BT Sāy., the other MSS. omit एव; Be throughout
चतुराण्यस्य ।

२ Thus B Be JH Kes. Sāy. (pr. m.); चतुरहस्ते 'TF'; चतुर्हस्त्यो-
Sāy. sec. m.

३ Corrected; मार्जयेते Be JFHT; मार्जयेते B.

अथ शूर्प-आग्निशेष इवदि कृष्णाजिने यत्कृपासे । अथप्रुषो
विप्रुषः संवजामि विश्वे देवा वविरिदं जुषन्ताम् । अथै वा
विप्रुषः सन्नि वज्जीरग्नौ ताः सर्वाः श्लिष्टाः सङ्गता जुहोमि
स्वाहेत्यपरं चतुर्थ्यैतं गृहीत्वावाहार्थपचन एवेष्टप्रवक्ष्णा-

५ न्यभ्याधाय फलीकरणानोष्य फलीकरणहोमं जुहोत्यग्रे
ऽदभ्याधो ऽश्रौततनो पाहि माद्य दिवः पाहि प्रमित्यै पाहि
दुरिष्यै पाहि दुरङ्गन्यै पाहि दुश्चरितादविषं नः पितुं कणु
सुषदा योनिः स्वाहेत्यैतेनैव अयेतमेत्य [वेदे यजमानं
वाचयति वेदो ऽसि विस्मिरसीत्यान्तादनुवाकस्य]^१ होत्रे वेदं

१० प्रदाय पत्नीं^२ विध्यतीमं विध्यामि वक्ष्णस् पात्रं यमवभ्रीत
सविता सुजेतः । धातुश्च योनीं सुहृतस्य लोके स्थोमं मे
सह पत्या करोम्रीत्यथार्यै योऽहमस्मन्नावाधायोदपाचमानयति
समायुषा मं प्रज्ज्वा समग्रे वर्षसा पुनः । स पत्नी पत्याहं
गच्छे समात्मा तनुवा ममेत्यथ सुखं विमृष्टे षट्सु ते
१५ सरस्वति गोव्येषु यन्माधु । तेन मे वाजिनीवति सुखमर्द्धि
सरस्वतीत्यपो निनयत्यवभृथस्यैव रूपं ह्रस्वोत्तिष्ठतीति ब्राह्मणम्^३

॥ २० ॥

अथैनां तथैव^४ तिरः पविचमप आचामयति पथस्वतीरोव-

१ The words enclosed in brackets found only in BH; om. Bo JFT Sāy.

२ Sāyana has पत्नी and defends this reading, but knows also the reading पत्नी ।

३ om. J Be; तथैव B.

यस्यः पञ्चमोऽङ्गो यस्यः । यथा पञ्चमो वत्सवत्सोऽन्तः मानिन्
 सः सुवेत्येवैना^१ गार्हपत्ये समिध आधापयत्यग्रे व्रतपते व्रतम-
 चारिवं तदग्र्यं तन्मे ऽराधि स्नाहा वाधो व्रतपत आदित्य
 व्रतपते व्रतानां व्रतपते व्रतमचारिवं तदग्र्यं तन्मे ऽराधि स्ना-
 हेत्यथ यथाप्रपन्नं निष्कामयत्यथ^२ प्राङ्मेव भुवामायायसत्याया- ५
 यतां भुवा एतेन यज्ञं यज्ञं प्रति देवयज्ञः । सूर्याया ऊधो
 ऽदित्या उपस्य उदधारा इधिवी यज्ञे अस्मिन्नित्यथाव्यस्नास्नाः
 सुवेत्योपघातं प्रायश्चित्तानि जुहोत्याभ्रावितमत्याभ्रावितं वषट्क-
 तमत्यनूक्तं च यज्ञे । अतिरिक्तं कर्मणो यस्य हीनं यज्ञः पर्वाणि
 प्रतिरन्नेति कल्पयन् । स्नाहाकृताङ्गतिरेत् देवान्स्नाहेत्यथ यज्ञ- १०
 समृद्धीर्जुहोतीष्टेभ्यः स्नाहा वषट्निष्टेभ्यः स्नाहा भेषजं दुरिक्षौ
 स्नाहा निष्कृत्यौ स्नाहा दौराक्षौ स्नाहा देवीभ्यस्तनूभ्यः स्नाहा
 ऋक्षौ स्नाहा समृद्धौ स्नाहा सर्वसमृद्धौ स्नाहा भूः स्नाहा भुवः
 स्नाहा सुवः स्नाहा भर्तुवः सुवः स्नाहेमं मे वरुण तत्त्वा
 यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने त्वमग्ने अथास्त्वयासन्मनसा- १५
 हितः । अथावन्द्यमूर्ध्वे ऽया नो धेहि भेषजः स्नाहायास्नाग्ने
 ऽयनभिग्रक्षौ सत्यमित्तमया असि । अथवा मनसा हृतो
 ऽयसा इवमूर्ध्वे ऽया नो धेहि भेषजः स्नाहा यदस्मिन्
 कर्मण्यन्तरगाम मन्त्रतः कर्मतो वा । अनयाङ्गत्या तच्छमयामि
 सर्वं द्रव्यन्तु देवा आरुषन्तां एतेन स्नाहा यदस्य कर्मणो ऽथ- २०

१ 'TF' insert तथैव .

२ निष्कामत्यथ Be Sây. ; क्रमवत्यथ J.

- रौरिचं चदा नूननिहाकरम् । अग्निष्टत् किष्टकदिहाप्सर्वः
 किष्टः सुष्ठुतं करोतु मे । अग्नये किष्टकते सुष्ठुतस्त आङ्ग-
 तीर्णा कामानाः समर्धयिषे स्वाहा । प्रजापते न त्वदेतान्यस्यो
 विद्या जातानि परि ता बभूव । यत्कामासो जुष्टमसन्नो अस्तु
 ५ वयः स्वाम पतयो रयीणाः स्वाहेत्यथ बर्हिषो धातृणाः
 संप्रसुप्य भुवायाः ससनन्नि समङ्गां बर्हिर्हविषा हतेन समा-
 दित्यैर्वसुभिः सं मरुद्भिः । समिन्त्रेण विश्वेभिर्देवभिरङ्गामित्य-
 येनदासवनीये ऽनुमहरति दिव्यं नभो गच्छतु यत्स्वाहेत्यथो-
 पोत्याय दक्षिणेन पदा वेदिमप्रक्रम्य^१ भुवया समिष्टयजुर्जुहोति
 १० देवा मातुविदो गातुं वित्वा गन्तमित मनसस्यत इमं नो देव
 देवेषु यज्ञः स्वाहा वाचि स्वाहा वाते धाः स्वाहेत्युहति
 क्षुषं^१ निनयति प्रणीता^१ उपोत्याय यजमानो दक्षिणेन पदा
 विष्णुक्रमाङ्कमते^१ संतिष्ठत आमावास्यं वा^१ पौर्णमास्यं वा
 हविः^१ ॥ २१ ॥ सप्तदशः ॥

इति प्रथमः प्रश्नः ॥

१ अतिक्रम्य Bo H, आक्रम्य T.

१ om. JB ; वा om. both times Bo.

अथोपव्याहरणं^१ विज्ञायते क्रत्वादौ क्रतुकामं कामयौत^२
यज्ञाङ्गादौ यज्ञाङ्गकाममिति^३ प्राक्पूषान्दर्भाश्चक्षीर्य^४ तेषु
प्राक्पूषो यजमान उपविश्य जपति याः पुरस्तात्प्रसवन्नुपरि-
हृत्सर्वतश्च याः । ताभौ रश्मिपवित्राभिः अङ्गौ यज्ञमारभे ॥
देवा गातुविदो गातुं यज्ञाय विन्दत । मनसस्तृतिना देवेन^५
वातायज्ञः प्रयुज्यतामिति^६ अङ्ग एहि^७ सत्येन त्वा ऋयामौत्या-
कूत्या वेदनं करोत्याकूत्यै त्वा कामाय त्वा समृधे त्वा पुरो
दधे । अमृतत्वाय जीवसे ॥ आकूतिमस्यावसे काममस्य समृधे ।
इन्द्रस्य युञ्जते धियः ॥ आकूतिं देवौ मनसः पुरो दधे यज्ञस्य
माता सृष्ट्वा मे अस्तु । यत्किञ्चास्मि अन्नमा मकामो विदेय-^{१०}
मेनद्रुदये निविष्टमिति^८ मनसा चिः संकल्पयते चिद्वैः^९ सर्व-
कामो ऽग्नीनाधास्य इत्यग्न्याधेये^{१०} स्वर्गकामो दर्शपूर्णमासाभ्यां
यक्ष्य इति दर्शपूर्णमासयोः^{११} स्वर्गकामश्चातुर्मास्यैर्यक्ष्य इति
चातुर्मास्येषु^{१२} स्वर्गकामः पशुना यक्ष्य इति पशुबन्धे^{१३} स्वर्गकामः
सोमेन यक्ष्य इति सोमे^{१४} स्वर्गकामो ऽग्निं चेय्य इत्यग्निचये^{१५}
ऽहोने ऽहर्गणे वा यथाकामो यत्कामो वा यजते^{१६} तन्म
अध्यतां तन्मे समृध्यतां तन्मे संपद्यतां काम इत्यथर्त्विजां^{१७} प्रति-
वचनं तत्त अध्यतां तत्ते समृध्यतां तत्ते संपद्यतां काम इत्येते
तथेति प्रतिवचनम् ॥ १ ॥

१ Thus Be JF Kes. ; कामयेत BT ; H corrupt.

२ After इति B has अज्ञामाङ्गयते .

३ Thus HBT ; एहीति JF ; एहि इति Be.

४ Thus BHT, अथ अर्त्विजां the other MSS.

- अथर्त्विजो^१ देवयजनं याचते^१ ऽध्वर्यो देवयजनं मे देही-
 त्यध्वर्युमादित्यो देवो देवो ऽध्वर्युः स ते देवयजनं ददात्वित्यो
 तथेति प्रतिवचनं^१ ब्रह्मन्देवयजनं मे देहीति ब्रह्माणं^१ चन्द्रमा
 देवो देवो ब्रह्मा स ते देवयजनं ददात्वित्यो तथेति प्रति-
 ५ वचनं^१ होतर्देवयजनं मे देहीति होतारमग्निर्देवो देवो होता
 स ते देवयजनं ददात्वित्यो तथेति प्रतिवचनमुद्गातर्देवयजनं मे
 देहीत्युद्गातारं^१ पर्जन्यो देवो देव उद्गाता स ते देवयजनं
 ददात्वित्यो तथेति प्रतिवचनं^१ सदस्य देवयजनं मे देहीति
 सदस्यमाकाशो देवो देवः सदस्यः स ते देवयजनं ददात्वित्यो
 १० तथेति प्रतिवचनं^१ होचका देवयजनं मे दत्तेति होचकानापो
 देवो देव्या होचाग्रसिन्यस्तास्ते देवयजनं ददत्वित्यो तथेति
 प्रतिवचनं^१ चमसाध्वर्यवो देवयजनं मे दत्तेति चमसाध्वर्युर्ज-
 ण्यो देवा देवाश्चमसाध्वर्यवस्ते^१ ते देवयजनं ददत्वित्यो तथेति
 प्रतिवचनमपि वा न देवयजनं याचत^१ आदित एव तीर्थ
 १५ स्वात्तोदेत्याहृतं वासः परिधाय^१ शुद्धो देव शुचिः पूतो मेध्यो
 विपात्रा ब्रह्मचारौ सप्तकारिप्रत्यय आ चतुर्थात्कर्मणो ऽभिम-
 मोक्षमाणो वेदकर्माणि प्रयोजयेत्प्रागपवर्गाष्पुदगपवर्गाणि वा
 प्राप्नुयुः प्रदक्षिणं यज्ञोपवीतौ दैवानि कर्माणि करोति^१
 दक्षिणामुखः प्रसव्यं प्राचीनावीती पिश्याणि^१ तिष्ठन्नाशीनः
 २० प्रहो वा यथान्यायं^१ हन्द्गोत्राह्वणं यथा वै दक्षिणः पाणिरेवं

१ Thus HJT Be, अथ रत्विजो BJ.

१ Thus T, देवाश्च० the other MSS.

देवयजनं^१ यथा सव्यस्तथा पितृयजनं^२ यथा पितृयजनं तथा
अग्निगणकरणं^३ यथा अग्निगणकरणं तथाभिचरणीयेष्विष्टि-
पशुभोमेध्यादित एव^४ पुरोदकं देवयजनं यस्मादन्यत्पुर-
स्तात्समन्तिकं देवयजनं न विन्देयुः^५त्तरतो देवयजनमाचमति-
ग्निनष्टि^६ ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

अथर्विजां वरणं^१ विज्ञायते ब्राह्मण^२ अथर्विजो योनिगोच-
श्रुतवृत्तसंपन्ना^३ अविगुणाङ्गा^४ अचिकिणिनो^५ न परिखाति-
क्रान्ता नाम्नागा नाम्नाया नाननूचाना^६ हासेयथासेयपुचि-
कापुंचपरचेचसहोढकानीनानुत्रावरदिप्रवरान्यरिहायाङ्गिरसो^७
ऽध्वर्युर्वामिष्ठो ब्रह्मा वैश्वामित्रो होतायास्य उद्गाता कौषीतकः १०
सदस्यो^८ ऽत्रिष्टा^९ भृगवो ऽङ्गिरसो वा^{१०} योनिर्वृत्तं विद्या च
प्रमाणमित्येके^{११} ताः सहेहणीताव्यापन्नाङ्गानेव वृणीताकुनखिनम-
ध्वर्युमकिलासिनं ब्रह्माणमखण्डं^{१२} होतारमकरालसुद्गातारम-
ग्निपिविष्टं^{१३} सदस्यमथ^{१४} प्रतिप्रस्थाता नेष्टोभेतेत्यध्वर्युपुरुषा^{१५}
ब्राह्मणाश्च^{१६} स्याग्नीध्रः पोतेति ब्रह्मणो^{१७} मैचावरुणो ऽस्त्रावाको ११

१ चादित एव found only in Be B', but commented on by Bh

२ Thus HBe BF, *षान् the other MSS.

३ Thus Be BHF; संपन्ना T; संपन्नान् J.

४ Thus all except J which has *षान्नाम्ना.

५ Thus H Be BT. नाननूचानान् J, नाननूचानां F.

६ Thus, or परिहाय्य Be HFJ, परिहय्य T, परिहाय्य B.

७ Thus Vēṅk in his bhāṣya on the Karmānta; the MSS. have वसिष्ठा or वसिष्ठा except F, which has वसि.

८ Thus BT and J (sec. m.); संपन्नं Be HEFJ (pr. m.)

९ सच om. BT Be.

यावच्छ्रुदिति होतुः^१ प्रसोता प्रतिहर्ता सुनक्षत्र इत्युक्तातुरभि-
 नरो भुवगोपः सः प्राव इति^२ सदस्यस्य^३ स्वप्रधाना^४ स्वस-
 प्रधाना^५ इत्येके^६ दश वैकादश वा चमभाध्वर्यवो^७ अन्यदधि-
 शभिः परिक्रौता भवन्तीति विज्ञायते^८ तस्मादग्निहोचका
 यज्ञकतोरेक अतिर्गर्गपूर्णमासथोयत्वार अतिजो ऽध्वर्युर्नक्ष्त्रा
 होताग्नीध्र इति^९ चातुर्मास्येषु प्रतिप्रस्थाता पञ्चमः^{१०} पशुवन्धे
 नैचावहणः षष्ठः^{११} सर्वे सौम्ये ऽध्वरे^{१२} तान्कर्मणः कर्मणो वृणीते^{१३}
 कैकमुपसंगृह्य चोदयेदमावहमाध्वर्यवेण त्वा गच्छामि याजयतु
 मा भवानिति^{१४} ब्रह्मत्वेन होत्रेणोद्गात्रेण सादस्येनेति^{१५} न सदस्यो
 विद्यत इत्येके^{१६} स्वेनस्वेन कर्मणा होत्रका^{१७} होत्रकानित्येके^{१८}
 तत्पुरुषा होत्रकाश्चमसाध्वर्यवश्चाध्वर्युर्वा अतिर्जा प्रथमो युज्यते
 तेन सोमो योक्तव्य इति^{१९} ॥ ३ ॥

आदित्यो देवो देवो ऽध्वर्युः स मे ऽध्वर्युरध्वर्यो ऽध्वर्यु^{२०}
 त्वा वृण इत्यध्वर्युर्मादित्यो देवो देवो ऽध्वर्युः स ते ऽध्वर्युस्ते-
 नानुमतः कर्मैवाहं करिष्यामीत्येते^{२१} तथेति प्रतिवचनं^{२२} चन्द्रमा
 देवो देवो ब्रह्मा स मे ब्रह्मा ब्रह्मन् ब्रह्माणं त्वा वृण इति
 ब्रह्माणं^{२३} चन्द्रमा देवो देवो ब्रह्मा स ते ब्रह्मा तेनानुमतः
 कर्मैवाहं करिष्यामीत्येते^{२४} तथेति प्रतिवचनमग्निर्देवो देवो होता

१ सः प्राव B Be JH, संवावयति T, सः प्रावयति F, with न Bh.

२ Thus Be, स्वप्रधानाः स्वप्रधाना इत्येके J; स्वप्रधान अस्वप्रधान इत्येके B;
 स्वप्रधान अस्वप्रधाना इत्येके F; स्वप्रधाना इत्येके H; स्वस्वप्रधाना इत्येके T.

३ Thus B; होचकाहोचका इत्येके F; होचकान्होचकानित्येके JHF; Bo
 om न होचकान् ।

स मे होता होतर्होतारं त्वा वृण इति होतारमग्निर्देवो देवो
 होता स ते होता तेनानुमतः कर्मैवाहं करिष्यामीत्यर्थे तथेति
 प्रतिवचनं^१ । पर्जन्यो देवो देव उद्गाता स म उद्गातोद्गातवद्गा-
 तारं त्वा वृण इत्युद्गातारं^२ । पर्जन्यो देवो देव उद्गाता स त
 उद्गाता तेनानुमतः कर्मैवाहं करिष्यामीत्यर्थे तथेति प्रतिवचन- ५
 माकाशो देवो देवो सदस्यः स मे सदस्यः सदस्य सदस्यं त्वा
 वृण इति सदस्समाकाशो देवो देवः सदस्यः स ते सदस्यस्तेनानु-
 मतः कर्मैवाहं करिष्यामीत्यर्थे तथेति प्रतिवचनमापो देवो
 देव्या होचाग्रमिन्यस्ता मे होचाग्रमिन्यो होचका होचकान्यो
 वृण इति होचकानापो देवो देव्या होचाग्रमिन्यस्तास्ते हो- १०
 चाग्रमिन्यस्ताभिरनुमताः कर्मैव वयं करिष्याम इत्यर्थे तथेति
 प्रतिवचनं^३ । रश्मयो देवा देवास्यमसाध्वर्यवस्ते मे चमसाध्वर्यव-
 स्यमसाध्वर्यवस्यमसाध्वर्यून्यो वृण इति चमसाध्वर्यवश्मयो देवा
 देवास्यमसाध्वर्यवस्ते ते चमसाध्वर्यवस्तैरनुमताः कर्मैव वयं करि-
 ष्याम इत्यर्थे तथेति प्रतिवचनं^४ । वृतोवृतो जपति महन्मे ऽवोचो १५
 चग्रो मे ऽवोचो भगो मे ऽवोचो भर्गो मे ऽवोचस्तपो मे
 ऽवोच स्तोमं मे ऽवोचः कृत्तिं मे ऽवोचो भुक्तिं मे ऽवोचो,
 विश्वं मे ऽवोचः सर्वं मे ऽवोचः सर्वं मे कल्याणमवोचस्तन्मावतु^५
 तन्माविशतु तन्मा जिष्वतु तेन भुचिषीय देवो देवमेतु^६
 सोमः सोममेत्वित्यां तथेति प्रतिवचनम् ॥ ४ ॥ १०

^१ Thus only T, the other MSS. : तन्माभवतु ।

^२ Thus only F, the other MSS. have here and further on इति instead of एतु, TB omit the whole passage ; cp. Pañc. Br. I. 1. 2.

१ वि० हे ने मनुष्याग्ने ने ऽमरामघो ' वृके ने बुद्धि ने
 घर्षिर्धन्वि ने पिपासा ' राजगृहे ने ऽग्नार्वाग्नि ने तन्नि-
 र्गर्दभे ने ऽग्नेः ' प्रथो१ ने द्वीर१त्ये ने वेपथुः ' कूर्मे ने
 ऽङ्गरोमो ' बले ने ऽपथ्य१प्रिये ने मृत्युर्धातये ने पाप्मा ' ५
 सपत्ने ने निर्वर्तितु१क्षीर्तौ ने वृद्धिः ' परस्मति ने ऽवमृद्धिः ' ५
 खड्गे म आर्ति१र्गवये म आन्ध्यं ' गौरे ने बाधिर्य१मृचे ने
 शोको ' गोधायां ने खेदो१ ' जरायां ने हिमः ' कृष्णशकुनौ
 ने भीरुता ' कश्यपे ने पापो गन्ध ' उलूके ने मध्यशः१ ' कौके
 म ईर्या ' मर्कटे ने दुर्बुद्धिः ' कुक्षले ने म१खोक्षले ने
 १० प्रथो१ ने दृष्ट्यार्थं ने अमो ' ऽद्यां म आन्ध्यं ' कोशे ने
 गन्धः ' कुमार्यां ने ऽलङ्कारः ' सूकरे ने कदधुः१ ' श्वाकुनि१

१ The construction of the text of this khaṇḍa is extremely difficult. I compared also the printed Prayogamālā of Voṅka-
 teśvara (Vol. II, fol. 36), the MS. I. O. 288, fol. 12, a very old
 MS., corrected, and the Gṛhyaprayoga according to the MS. of
 Burnell's collection. The MSS. have, of course, nowhere the
 avagraha.

१ Thus only B and Pray. Mālā, मेरिशः the other MSS.

२ Thus Be, शम्पके IO, शम्पके H, शम्पके FT, शम्पके J, शम्पके B, शम्पके Pray. M.

३ Thus Be, the other MSS. खेदो ।

४ Thus all except T which has मध्यः ।

५ प्रथो० TB, IO, प्रथो F, प्रथो Be, प्रथो H, प्रथो J. Perhaps प्रथो
 is to be read ?

६ Thus H ; कदधुः IO, कदधुः Pray. M. ; कदधुः the other MSS.

७ Thus all except Pray. M. : श्वाकुनि. Probably श्वाकुनि is to be
 read.

मे खग्नो ' जगरे मे दुखग्नो ' विद्युति मे खयग्नो ' लोभायां
 मे क्रोदः ' ग्रहमे१ मे पाप्मालक्ष्मी ' स्त्रीषु मे ऽगृतमजासु मे
 कर्कशो ' ग्रात्ये म ईत्या ' शूद्रे मे स्त्रियं ' वध्यं मं ' ऽकर्मकृत्यः२
 राजन्यवन्धुनि मे ऽज्ञानं ' नैषादे मे ब्रह्महत्या ' कुक्षिजे मे
 चवयुर्लक्षे३ मे विशास ' उद्रिणि मे वमतिः४ ' किंपुरुषे मे
 रोदो ' दीपिनि मे निष्टपट्टस्तिनि मे किलासः ' शूनि मे
 दुरिप्रः५ ' स्त्रावन्धिषु६ मे स्नेहो ' विदेहेषु मे शीपयो७ ' महा-
 वर्षेषु मे स्त्रौर्मूजवत्सु मे तप्रा ' दुन्दुभौ मे काशिके८ स्त्राकुपु९ मे
 पिप्तं ' कक्षिजेषु मे ऽनेथमस्यतर्था मे ऽप्रजस्ता ' पु१० स्त्रयां मे
 दुस्वरितमासुनि मे दन्तरोगो ' मक्षिकायां मे श्वस्तशः६ ' १०
 शूके मे हरिमा ' मयूरे मे जल्ल्या ' ध्रुवे मे जरा ' षाषे मे
 पापवादो ' ऽसु मे अमो ' ब्रह्मोज्जे मे किलिबधमपेहि पाप्म-
 न्पुनरपनाशितो भवानः पाप्मश्चकृतस्य लोके पाप्मन्वेद्भविष्यते१०

१ Thus Be BHT, खयग्नो F, खययो J, खययो Pray. M.

२ Thus BJT Pray. M., Prayoga Burnell; ग्रहे H, ग्रहे Be F, IO.

३ Thus (without avagraha) Be BHJT; कर्मकृत्यं F, Pray. M.

४ Thus Be BJHT, IO, Pray.; उद्रुजे F; उद्रुजे Pray. M.

५ वमतिः Be BHPT, IO, Pray.; वमतिः J, Pray M. Is the word चवमतिः or a subst. connected with वमतिः ?

६ Thus Be BHET, Pray., Pray. M.; स्त्राव० J, IO.

७ Thus Be JT; शीपयो F, शीपयर् B, H uncertain, शिपयुः Pray., शपयो IO. वपयो Pray. M.

८ Thus BT Pray., the other MSS. काशिके० ।

९ Thus Be BJHF, वध्यः T, चवकुपुः Pray. M.

१० Without the least doubt the tradition of these verses according to the Baudhāyana is corrupt. A comparison with Ath. Samh. VI. 26 proves that we ought to read चवदुताम् (comp. नः) instead of चविदुतो and अवावि instead of अशानि ।

वो नः . पापञ्च वहाति तसु त्वा वहिमो वयमन्वचास्त्रि-
विशताः^१ वहातो जमयो यो नो देहि व रिच्यतु तसु
दिशस्तु जहीत्यपास्त्रिणाप उपहन्ति सुमिवा न आप
ओषधयः सन्विति^२ तां दिशमेता अप उत्सिद्यति^३ यस्यामस्य
५ दिशि द्वेयो भवति दुर्मिचास्तस्मै भूयासुथो ऽस्मान्देहि यं च वयं
दिश इत्यथाप उपसृष्ट्य यथेतं प्रविशन्ति^४ ॥ ५ ॥ द्वितीयः ॥

अयेदमन्वाधेयं^५ तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीत्युक्ता-
नृतुनक्षत्राष्टकमात्मनः पुरस्करणं^६ कथमचानुपूर्व्यं^७ भवति ।
स्नानपवनमन्त्राचमनमन्त्रप्रोक्षणपुण्याहवाचनानि अह्नामाह्नया-
१० कृत्या वेदनं हत्वोपव्याहृत्यर्त्विजो^८ हत्वार्हयित्वा देवयजनं
याचित्वा देवयजनमादाय स्फ्यमादायान्तरेण वेद्युत्कराबुद्भेगेन
प्रपद्य जघनेन गार्हपत्यं तिष्ठग्राचीनः^९ स्फ्येन गार्हपत्यस्वाय-
तनमुद्धन्युद्धन्यमानमस्त्रा अमेध्यमप पाप्मानं यजमानस्य हन्तु ।
शिवा नः सन्तु प्रदिशस्तस्यः शं नो माता पृथिवी लोकसा-
१५ तेत्यथेनदङ्गिरवोचति शं नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु
पीतये । शं योरभिस्रवन्तु न इत्येवमेवात्वाह्यार्थपचनस्यायतन-
मुद्धन्येवमेवाहवनीयस्यैवमितरयोर्वादि करिष्यम्भवत्यथान्तरेण

१ Thus Bo HF. 10 ; the other MSS. •पास्त्रि• or •पास्त्रि• ।

२ Thus only B Bo and partially T, cp. Pray M loc. cit. the other MSS. have this passage as infra IV. १, ३ f.

३ Thus all except H, which has पूर्व ।

४ Thus BTJ, हत्वर्त्विजो F, हृत्य जमिजो Bo H

५ Thus BT, the other MSS. प्राचीनः ।

यदाज्यं पयो वानवुद्वस्यदुसा इति^१ गौरेवाग्नयामान्यात्संप्र-
 ष्णन्ना^२ अमरीषं वीक्ष्यपनीयं वाभिप्रज्जन्त्यपि नौपावननेस-
 मिप्रज्जन्त्यर्धमौपासनं कुर्वन्ति सर्वे वा^३ प्राज्ञौदनिकमौपा-
 सनं कुर्वन्ति^४ यो ऽथ वैव हि ह्यत इति^५ समानं कर्म
 संभारनिवपनादथ द्वतीयः संभाराणां चेधा विभज्य सभाव-
 सण्यथोराहवनीये वा सभावसण्ययोः संकल्पः^६ समानं कर्म
 समिदाधानात्पक्षपक्ष नानादृष्टौघाः समिधो ऽभ्यधादधाति^७
 कथमचानुपूर्व्यं भवत्यथत्यस्योदुम्बरस्य पर्णस्य ग्रमी च विककृत-
 सेत्येतदचानुपूर्व्यं भवति^८ कथमु खल्वेन्द्राद्यादित्यथोरन्न इत्यै-
 न्द्राद्यादित्यथोरन्न^९ उद्वपदिकः सृजेत्ततो ऽन्यं दृश्योचर्य- १०
 मुद्धरेदिति^{१०} तन्मसमास^{११} एवैतदुपपद्यते नान्यथ प्रणीतस्याग्ने-
 र्लौकिकत्वाद्यस्मिन्लोका जतः^{१२} 'स्वात्तो ऽग्निः' कर्मान्तं^{१३} तस्य
 धारणमित्यपहृते कर्मणि लौकिकः संपद्यते^{१४} प्रसिद्धानि तनू-
 दवौः^{१५} प्रसिद्धा अग्न्याधेयदक्षिणा ददाति^{१६} तास्येवाधिग-
 ष्येदासां^{१७} स्येतावन्ति मन्वान्वौदनाम्वैतावतो दद्यात्तेनो द्वैतं १५

१ Thus HTJ; गौरेव सामान्यात् B; गौरेवाग्नयामान्यात् F; गौरेवाग्नयामा-
 न्यात् Be.

२ Thus only T; Be 'योरन्त्य (the first time); J कथमपेन्द्राद्या etc.
 as T; B om. इत्यै० न; H incomplete here; F इतीन्द्रा० instead of
 इत्येन्द्रा० ।

३ तथ or तन्म Be BTJ; तथ HF.

४ Thus HB Be; स्वात् om. T.

५ अग्निकर्मा० FT.

काममवाप्नोतीत्येकां गां दक्षिणां दद्यादिति येष्ववाचनि-
 ब्राह्मणं भवति ' न त्वेवानाहिताग्निः स्वादि'वायते' च देवानां
 वा एषो ऽन्यतमो च आहिताग्निरित्येष वदद्याग्निसुहृति
 सवसं तेन कामदुषो ऽववन्दे' ऽथ यदग्निहोचं जुहोति
 ५ सवसं तेनेत्यपरिमितमेवेदमुक्तं भवति' ॥ ७ ॥ तृतीयः ॥

अथान्याधेयस्योपवसथ इत्युपकल्पयते गां मा१५वसामहतं
 वासश्चतुर वदकुभा१५स्त्रीनौदुम्बरा१५कूक्षानौदुम्बरी१५ दूर्वाभिकां
 वपाश्रपणीमविशाखामौदुम्बरीमेव सर्वानेवान्यान्वासासौपाकात्पै-
 द्यश्विकान्भारानेरकोपवर्हणे' आञ्जनाभ्यक्षने आख्यं दण-
 १० मुष्टिः १५ १५ सूचमिति' दक्षिणत एतत्परिश्रितं भवति'
 तस्यैतस्मिन्परिश्रिते प्राङ्गवृत्तस्य केशाक्तं करोति तूष्णीं' चोषि
 दर्भपुञ्जीकान्युपनियत्य वपति वपे' प्रवपे' देवेन सविषा
 प्रसूतो ब्रह्मणा स१५ग्नितो ऽहं यानि म इत जर्ध्वं कोमानि
 तानि मे स्वकथे सन्वित्यथैनमुभकेशग्रामुं' निज्जतनखसुदक्षु-

१ The words नवे ... स्वात् are omitted by BT.

२ Be HFJ repeat the last clause: अपरि० ... भवति; BT om.
 अपरिमितं।

३ Thus Be, H; •वरा१५वाम् T; •वरा१५कूक्षान् BJ, •वरा१५वसाम् F.

४ स्वासौपाकात् corrected acc. to Bh.; MSS. •कान्।

५ Thus T, वपेत् the other MSS., also Keś.

६ Thus F, प्रवपेत् the other MSS. except H, which omits the
 syllable वे. The yajus seems to begin with वपे।

७ Thus only Be, निज्जत the other MSS.

पात्राणांहरति^१ मधुपात्रं क्षीरपात्रं चक्षुपात्रं चक्षुः भवत्तन्व-
 द्वाङ्गवेभ्यो ददात्तन्वदुपनिषद्येतदः पितरः पितामहाः
 प्रपितामहाः पात्रमित्येकेनोदक्षुभेन मार्जयति तृष्णी^२
 तद्वान्यर्धुपविशन्ति चत्वारः पितापुत्राः^३ पिता पुरस्ताज्ज्येष्ठो
 दक्षिणतोऽनुजः पश्चात्कनिष्ठो उत्तरतो^४ दादयाश्चाप्यिता ५
 प्रश्निनन्ति^५ तद्विजयते^६ दादय ज्येष्ठोद्विजयते^७ दादया-
 नुजोद्विजयते^८ ऽथ ये ऽतिग्रिह्यन्ते तान्कनीयाश्चक्षुष-
 वसूषण्यथ^९ यदि द्वौ भवतो द्विरायामः पिताय यथेको
 जाया तृतीयाय यदि नैव भवन्त्युभौ द्विरायामौ जायापतौ^{१०}
 एव एव त्रिषु न्याय^{११} एव एव^{१२} दयोः^{१३} कृतं कृतमित्येव^{१४}
 व्यपगच्छन्ति^{१५} सुता गौरित्युक्तास्तिष्ठन्त्येभ्यो बहिरादाय
 नासुपाकरोति पितृभ्यस्त्वा पितामहेभ्यस्त्वा . प्रपितामहेभ्यस्त्वा
 जुष्टासुपाकरोतीति^{१६} तृष्णीमित्येके^{१७} ऽध्वेनामङ्गिः प्रोचति
 पितृभ्यस्त्वा पितामहेभ्यस्त्वा प्रपितामहेभ्यस्त्वा जुष्टां प्रोचा-
 मोति^{१८} तृष्णीमित्येके^{१९} तामचैव प्रतीचीनग्रिरसी^{२०} दक्षिणा- १५
 पदौश्च संक्षपयन्ति^{२१} तस्यै संक्षप्ताया अङ्गिरभिषेकं प्राणाना-
 प्याययति तृष्णी^{२२} तृष्णी वपासुस्विद्य इदमनुकुरति प्रज्ञा-

१ Thus B¹ and K¹, see. m.; पात्राण्यति B² HJ, K¹, pr. m.;
 पात्राण्यति T.

२ Thus B B² J and K¹; क्षुभि H; क्षुभोपात्र the other MSS.

३ Thus TBJ, the other MSS. more or less corrupt.

४ एव only in B B² H Bh,

५ एव B B² HF, एव TJ.

६ Thus all the MSS.

ताणि चावदानानि प्रजातौ च मतसू^१ तान्येतेष्वेव शूलेषूप-
मिष्यैतस्मिन्नेवाग्नौ^२ अपयन्ति^३ श्रुतायां वपायां पक्ष कुवा-
जतीर्जुहोति ॥ ६ ॥

याः प्राचीः संभवन्त्याप उत्तरतश्च याः । अग्निर्विशस्य
१ भुवनस्य धर्चीभिरन्तरन्यं पितुर्दधे स्त्रधा नमः स्त्राहा ॥
अन्तर्दधे पर्वतैरन्तर्मक्षा इयित्वा । दिवा दिग्भिरनन्ताभि-
रुतिभिरन्तरन्यं पितामहादधे स्त्रधा नमः स्त्राहा ॥ अन्तर्दधे
अतुभिः सर्वैरष्टोराचैः सुमन्त्रिकैः । अर्धमासैश्च मासैश्चान्तरन्यं
प्रपितामहादधे स्त्रधा नमः स्त्राहा ॥ यन्मे माता प्रलुलोभ
१० चरत्यननुवता । तन्मे रेतः पिता वृक्षामाभुरन्योपपद्यताः
स्त्रधा नमः स्त्राहा ॥ यदः क्रव्यादङ्गमदहस्योकाजयप्रणयच्चात-
वेदाः । तदो ऽहं पुनरावेग्यथान्यरिष्टाः सर्वैरङ्गैः संभवत पितरः
स्त्रधा नमः स्त्राहेति^४ चेधा वपां विष्किष्यौदुमर्या दद्यां
जुहोति सोमाय पितृमते श्रुशिणे जुहुमो हविः । वाजि-
११ जिदं जुषस्व नः स्त्रजा इयं देवेभ्यः पितृभ्यः स्त्रधा नमः
स्त्राहा ॥ अङ्गिरस्त्रन्तमृतये यमं पितृमन्तमाहुवे । वैतस्त्रते
दमद्भि नः स्त्रजा इयं देवेभ्यः पितृभ्यः स्त्रधा नमः स्त्राहा ॥
यदग्ने कव्यत्राहम पितृन्यच्छृतावृधः । प्र देवेभ्यो वहा^५ इयं
पितृभ्यस्य स्त्रजा इयं देवेभ्यः पितृभ्यः स्त्रधा नमः स्त्राहेति^६

१ Thus all the MSS.

२ Thus only T.J. the other MSS. corrupt; comp. Baudh.
gths. 1. 1.

३ वृद्ध BF.

तृतीयौ द्वौमन्त्राभ्याय पिण्डानामाहुतैस्तान्मन्त्रदानाणि ददाति
 इत्यनेनापि ॥ इयं मतस्यमय दक्षिणमेतत्ते ततायौ ये च
 तामनु याश्च तमचान्वसेवा^१ ते तत स्त्रधाक्षितिर्यावती
 इति तावती ते मावा तावती त एतां मावां भूतां
 ददामि इति मितमपि तताय मा चेष्टा इति^१ द्वितीयं ५
 ददात्येतत्ते पितामहायौ ये च तामनु याश्च तमचान्वसेवा
 ते पितामह स्त्रधाक्षितिर्यावदन्तरिचं तावती ते मावा
 तावती त एतां मावां भूतां ददाम्यन्तरिचेष मितमपि
 पितामहाय मा चेष्टा इति^१ तृतीयं ददात्येतत्ते प्रपिता-
 महायौ ये च तामनु याश्च तमचान्वसेवा ते प्रपितामह १०
 स्त्रधाक्षितिर्यावती शौक्षावती ते मावा तावती त एतां
 मावां भूतां ददामि दिवा मितमपि प्रपितामहाय मा चेष्टा
 इत्यथ पितरो यथाभागं मन्त्रधर्मित्युक्ता वैकेनोदकुम्भेन
 मार्जयन्ति तृणीभयेभ्यो गामुपपरेत्य लोहितमुपप्रवर्तयन्ति
 यानि रक्षाश्चसृग्भागानि ये चापि पितरो हरन्तां १५
 विहरन्तां हव्यन्तु इधिरस्य ते ॥ ये नः पतिता गर्भा
 अस्तृग्भाज उपासते । तेभ्यः स्त्रजा स्त्रधा नमस्तृण्वन्तु मदन्तु
 च ॥ य यामा ये च^१ पक्वा ये च दुहाः पतन्ति नः । तेभ्यः
 स्त्रजा स्त्रधा नमस्तृण्वन्तु मदन्तु च ॥ ये कुमारं वा स्त्रियो

१ Here and in the corresponding passages farther on the MSS. have अन्वसेवा instead of अन्वसेवा ।

१ om. RF and two MSS. of the grhya-sutra.

ये ऽविज्ञाताः पतन्ति यः । तेभ्यः क्षजा क्षधा नमस्तुभ्यम्
 मदन्तु चेत्कीनत्याक्षनं ददात्यर्थाभ्यञ्जनं ददात्यर्था वशाश्चि
 ददात्यर्था वद्विर्गमस्कारैर्विषयार्थसुपतिष्ठते । ऽयं वीरं याचते ।
 ऽयैनास्तुत्याय प्रवासा तिस्रभिर्मन आरुयते मनो व्याज्जवानस
 ५ आ न एतु मनः पुनः पुनर्गः पितरो मन इत्यथैतद्वत्तं
 वास एवंविदे ब्राह्मणाय दत्तान्यदमनीयं वासः परिधाप
 दक्षिणोपपरेत्याङ्गिर्मर्जयते ॥ १० ॥

यासु गन्धा रसा वर्णा वसं च निश्चिते^१ लभे । ता म
 आपः शिवाः सन्तु दुष्कृतं प्रवहन्तु मे ॥ या ऊर्जमभिषिञ्चन्ति
 १० देवप्रेषिता महीम् । ता म आपः शिवाः सन्तु दुष्कृतं
 प्रवहन्तु मे ॥ यासां निष्क्रमणे सर्वमिदं जायते जगत् । ता
 म आपः शिवाः सन्तु दुष्कृतं प्रवहन्तु मे ॥ याभामिने यथो
 क्तोकास्तेजसा यज्ञसावृताः । ता म आपः शिवाः सन्तु दुष्कृतं
 प्रवहन्तु मे ॥ याः पाक्षीर्या दक्षिणा याः प्रतोक्षीर्या उदीक्षीर्या
 ११ ऊर्ध्वा रेवतीर्मधुमनीरापः स्वर्वाणि शुक्राः । ता म आपः
 शिवाः सन्तु दुष्कृतं प्रवहन्तु म इत्यथैतदमनीयं वासो
 त्रिसुधान्यत्परिधाप प्राजापत्ययथाग्निहृदेति प्राजापते न
 त्वदेतान्यन्य इत्यथोष्णकमपि सृजत्यभूदतो^२ इविषो जातवेदा

१ Thus H Bo J ; वमनीयं the other MSS.

२ Thus Bo HTF ; निश्चिते B ; निश्चिते L.

३ Thus HBTJ Be ; I reads with Ap. Hir. Bhār. the mantra
 with जी ।

अवाकृत्यानि सुरभीणि कृत्वा । प्रादाः^१ पिबन्धः स्त्रधया ते
 अचग्रजानस्य पुनरप्येहि देवानित्येतां न्यवदानानि ब्राह्मणेभ्यो
 ददाति हृदयमेवापि ऽथ सव्यं मतस्तुमप दक्षिणं यथाश्रद्धमन्नं
 कुरुते । गानेतामग्र्यः कृत्वा ब्राह्मणेभ्यो वरं^२ ददाति । स^३
 ये ह के चैतस्यै माह्वं सभन्ते सर्वे ह वा अस्यै ते गोभाजशो
 भवन्त्यामात्ये^४ जयानभ्यातामावाहृत इति कृत्वा मात्यहोमा-
 न्नुहोत्येष ह वा उपवसथ । उप चास्मिन्देवा वसन्ति प्रात-
 र्ज्योत्सो वामं वस्त्रित्येतद् वै देवानां वामं वसु यदाग्नेयो
 ऽष्टाकपाल । उप हैनं वामं वसु गच्छति यस्य ह वा एता-
 मेवंविदाग्नाः कल्पयते^५ । सर्वं पाप्मानं तरति । तरति ब्रह्म- १०
 हत्यामप पुनर्हृत्युं जयतीति होवाच प्रजापतिस्तानि ह वा
 एतानि कृष्णाण्डानौत्याचक्षते काजवामीति^६ वामात्यहोमा
 इति वातीमोक्षा^७ इति वा । स यत्किं चास्मिन्लोके पापं

१ प्रादान् Be only

२ om. Be H.

३ Thus T only ; F ददाति स ए चेकेचैतस्यै ; B Be H : ददात्येषहृदये-
 चेतस्यै ; J ददातिवेषकेचैतस्यै ; Bh. reads *with* स :४ Thus T ; B : गोभाजशो भवंसमात्ये ; FH : गोभाजशोभव (or वे) त्यामात्ये ;
 J : गोभाजान्तस्त्रिजेशोभवत्याजशोमात्ये ; Be presents the same reading
 as T, but असमात्ये instead of त्यामात्ये ।

५ Thus B Be FH, the other MSS कल्पयति ।

६ Uncertain. The above given is the reading of T ; काजवामीति
 J, काजवामिति F, काजवामोति HB Be : probably Mastr. S. II. L. 4
 काजव is to be compared.

७ Thus T FH, वातिमोक्षा B Be H

कर्म करोति सर्वस्वात्तस्माच्चिरुच्यगुणः स्वर्गं लोकमेतीति
होवाच प्रजापतिः '॥ ११ ॥ चतुर्थः ॥

अग्नीनाधास्यमानो भवति च उपकल्पयत ऊवाच निरु-
तास्यासूत्करं च वस्त्रीकवपां च सूदं च वराहविहतं च
१ पुष्करपर्णं च शर्करासेत्यष्टौ पार्थिवा १ अथ वानस्पत्या
अश्वत्थसोदुम्बरस्य पर्णस्य शमी च विककृतस्याग्निहस्तस्य
शमीगर्भावरणी १ मुञ्चकुलायं विचित्रस्याश्वत्थस्य तिलः समिध
आर्द्राः सपलाशाः सप्रारोहाः प्रादेशमाचौरप्रतिशुष्काणाः
चक्षुरिष्यशस्काः स्त्रीश्वीवर्णाः स्त्रीराजतानसं पूर्वमाह १ रथचक्रं
१० ब्राह्मौदनिकाग्नौहीन्सर्वौषधः १ रोहितं चर्मनहुहं नवानि
यज्ञपाचाणौत्यथास्मा १ अरणौ आहरति यो अश्वत्थः शमीगर्भ
आरुह्य ते सखा । तं ते हरामि ब्रह्मणा यज्ञियैः केतुभिः
महेत्यथातो नक्षत्राणामेव मीमा १ मा १ कृत्तिकास्त्रिमा-
दधीत १ रोहिण्यामग्निमादधीत १ पुनर्वसोरग्निमादधीत १
११ पूर्वयोः फल्गुण्योदत्तरयोः फल्गुण्योऽसिचायामित्यथात चतुर्मा-
मेव मीमा १ मा १ वसन्ते ब्राह्मणो ऽग्निमादधीत १ पौष्णे
राजान्यः १ शरदि वैश्वो १ वर्षासु रथकार इत्यथो अक्षु
यदैवैन १ अद्वोपनमेदथादधीत १ मैत्रास्यद्विरिति १ तदेतदा-

१ Thus B Be HF ; शमी • TJ.

१ इति om. JP (H is defect here).

१ Thus BT Keç : यदैवेन १ JHF Be, but cp. Sây. na on T. Be. I.

1. 2. 8 (page 13 of the commentary).

तस्मात्तिवेसं वा अद्यायुक्तस्यापि^१ वै ग्राह्यं भवति वा
 रोहिष्यामग्निमाधत्तं^२ चप्रोत्थेव सर्वाजोहोषतीति^३ वा वा
 देवाद्याः पौषमाद्या उपरिष्टादमावाद्या भवति वा वस्तुसं-
 वत्सरस्य रोहिष्या संपद्यते तस्यामादधीतेत्यर्थाद्येतत्पुरसादेव
 जुष्टे देवयजने ऽगारं वा विमितं वा कारितं भवति^४ तस्य ५
 द्वे द्वारौ कुर्वन्ति प्राचीं च दक्षिणां च^५ मध्ये गार्हपत्यस्याध-
 तनं कुर्वन्ति^६ पुरसाद्वाद्ग्रस्तु विक्रामेव्या^७ हवनौधस्यापि वा
 चकुर्निमिते^८ दक्षिणतो विपुवत्यन्वाहार्थपचनस्यापि वा यथा
 द्वौ भागौ प्राक् स्यातामेकः पश्चादित्येवं^९ चेधोद्वत्यावोच्छ्र
 वेशस्यासु वपते^{१०} नखानि निहन्तत^{११} एवं पक्षी कोशवर्जकुभौ १०
 मातुषेणाजहारेणासदृतौ भवतो ऽहतवाससार्वथाभां अतो-
 पायनीयं पाचयति^{१२} तस्याग्नितौ भवतः सर्पिर्मिश्रस्य
 पयोमिश्रस्य^{१३} ॥ १२ ॥

अथाधिरुचसूर्यं पाचति सर्वौषधमाज्यस्यालीः सस्तुवाः
 सुचं वर्हिर्नामो दीप्याञ्चकलानित्येतत्समादाय संप्रच्छन्ना १५
 अम्बरीषं वोत्तपनीयं वाभिप्रव्रजन्ति^१ तस्मिन्दीप्याञ्चकलान्भं-
 प्रकौषं वर्हिषा परिसौर्याज्यं विलाप्योत्पूयाञ्चसिगोपसौ-

१ Thus J (omitting एतद्) and H; T: आर्तस्त्रातिवेसंवाचवायुक्तस्यापि;
 B Be F: *तिवेसं (or साधं) अद्यायुक्तस्यादय ।

२ Thus HJT; आदधीत the other MSS.

३ Thus BJT (the last विक्रामे०); विक्रामे० FH Be.

४ Thus Be fIJ . पाचयति T (grantha!) and F; पाचयति B.

- वाभिधारितः सर्वोपधं जुहोत्यग्रे सर्वोपधाय पुनः प्रथम-
 नाय खाहेत्यथ जयानभातानायाइधत इति ज्ञानाभास-
 होमाजुहोत्यथ कुपि चतुर्महोतं गृहीत्वा प्राजापत्यां जुहोति
 प्रजापते न तदेतान्यन्य इत्यपरं चतुर्महोतं गृहीत्वागुह्यां
 ५ जुहोत्यन्वग्निरवसामयमन्वदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः । चतु-
 सूर्यस्य पुदचा च रश्मीननु द्यावापृथिवी जाततान खाहे-
 त्यथैतानङ्गारान्गते वा ग्रामे वा यजमानो गृह्णात्यायुषे
 वो गृह्णामि तेजसे वो गृह्णामि तपसे वो गृह्णामि नौवाक्य
 वो गृह्णामि ब्रह्मवर्चसाय वो गृह्णामीत्यथैतानादाधोपोत्तिष्ठ-
 १० त्यायुर्माविशतु भूतिर्माविशतु ब्रह्मवर्चसं मामाविश-
 त्विति ' तानध्वर्यवे संप्रदाधोदाधन्वन्वारत्ये यजमान ' एतेनैव
 यथेतमेत्योत्तरेणागारं परीत्य^१ पूर्वथा द्वारा प्रपाद्य मार्ग-
 पथस्यायतने न्युण्योपममादधाति ' परिक्षुषन्ति ' दक्षिणत
 उपविशतो ब्रह्मा च यजमानस्याथैतद्गोहितं चर्मणिकुहं यजने-
 १५ नाग्निं प्राचीनपीवमुत्तरलोमोपक्ष्णाति ' तस्य वक्षसः काले
 चतुरः पाषाण्वोहीन्निर्वपति^२ ब्रह्मणे जुष्टं निर्वपामीति वा
 तूष्णीं वाय निदत्तानभिन्वृशत्याकृत्ये त्वा कामाय त्वा सन्धे^३
 लेत्यथैतान्वोहीन्कुर्वं समुप्याह्निरभुक्ष्य चमोदूहत्यथैतस्मिन्नेव^४

१ Before नौवाक्य B ins. : योजये वो गृह्णामि । २ इतीत्य B Be.

३ T and Ke's, perhaps rightly. नौवीचा i. s. of नौवीच ।

४ Thus all except T, which has सन्धे, but cp. T. Br. II. 5. 3. 2.

५ चतुर्वामे B.

समंशुलूखलमुसले निधायाऽहन्त्यैतेनैव पापेण चतुर उद-
पाचानानयति यदि वीडिता स्नासी भवति । वधु वा
अवीडिता पद्म वा भूयसो वा । स समोदकः संपद्यते ॥१३॥

तं य एवं कस्ये कुशलः परीन्नेन^१ अपथित्वाभिषाद्यो-
दक्षमुदासवत्यैवमायतिगव^२ अलिग्भः प्राङ्मुखसंगच्छन्
एनमेत अलिजो^३ । ज्यैतां पापे^४ निर्विज्योपस्तीर्य तस्मान्न-
मसंग्रन्निबोद्धरति । सर्पिरासेचनं कृत्वा प्रभूतमायमानोयायै-
तस्यैवोदग्न्योपघातं^५ जुहोत्युपतिष्ठते वा प्र वेधये कवये
मेधाय वधो वन्दाह वृषभाय वृष्ये । यतो भयमभयं तन्नो
अस्त्व देवान्यजे हेद्याः स्वाहेत्येताः चतुर आर्वयानुत्तरतो १०
ऽनुदिग्रमुपवेश्य ताननुपूर्वमाचमय्य^६ तेभ्य एनं भूमिः सृष्टकनु-
च्छिन्दन्निबोद्धति । निः प्राश्य प्रशंसन्ति^७ राद्धस्ते ब्रह्मौदन
इति । तेभ्यः माण्डं वस्तरं ददात्यैष उत्तरत आसीनो
ब्राह्मणः चामकाषं प्राप्नोति । तस्यै यदस्योपकल्पते^८ तद्ददात्य

१ कस्य B Be and Kes. ; कस्य T ; कस्य the other MSS.

२ Thus HJ Be ; परीन्नेन B ; परित्तेन T ; परित्तेन F.

३ Thus H Bh., Kes. ; आयतिगवम् B ; आयतौगव Be J ; आयतिगवे
काये F ; आयतिगं T.

४ Thus Be F ; एतदलिजो HBJ ; T om एत ।

५ Thus H ; •बोदन• the other MSS.

६ अनुपूर्वम् • J.

७ This H Be T F, Kes. ; प्रशंसति the other MSS.

८ Thus F only ; the other MSS. •कल्पयते ।

यदाज्यमुच्छिष्यते तेन समिधो ऽभ्यवाद्भाति समिधाग्निं
 कुवस्यत एतैर्बोधयतातिथिम् । आस्मिन्मया जुहोतम स्वाहा ॥
 उप त्वाग्ने हविष्मतीर्षृताचीर्धन्तु इर्यत । जुषस्व समिधो मम
 स्वाहा ॥ तं त्वा समिद्भिरङ्गिरो एतेन वर्धयामसि । दृष्ट्वापोषा
 ५ यविष्य स्वाहेति ' गायत्रीभिर्नाम्नस्य चिहुम्भौ राजन्यस्य
 जिघर्ष्यग्निमा त्वा जिघर्ष्यायुर्दा अग्ने हविषो जुषाष इति
 जगतीभिर्वैश्यस्य जनस्य गोषा अजनिष्ट जायविस्वामग्ने
 मानुषीरीडते विगः मम ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इति '
 समित्सु वत्सतरीं ददाति ' ॥ १४ ॥

- १० अयाम्ना अरणी प्रयच्छन्नाह वाचंयमो भविष्यसि
 स॒ग्नाधि यत्ते स॒ग्निष्यमिति ' म आह माध्वानामाग्रयतामं
 गोपायत संभारास्त्रिधत्तेति ' तस्य सुभिलमन्याधेयं भवति '
 साम्याधेयस्य समृद्धिर्मादाङ्गर्नाग्याधेये गां कुर्वीत घोररूप-
 मिति ' कुर्वीतेवापि' खेव न कुर्वीतापि बह्वीरपि कुर्वीतान्
 १५ चैतस्य भवेत्पुण्या प्रग॒सेति कात्यो' ' ऽयाम्ना अरणी
 प्रयच्छति ' ते प्रतिगृह्णाति मधो विष्पन्नो मदने अतस्या-
 वांक्षी एतं धरणे रथौणाम् । अन्तर्वक्षी जन्मं जातवदमम-
 ध्वराणां जनयथः पुरोगाम् ॥ आरोहणं दशतः शकरोर्मम-
 र्तेनाग्न आयुषा चर्चसा सह । ज्योग्जीवन्त उत्तरामुत्तराः समा
 १० दर्शमहं पूर्णमानं यज्ञं यथा यज्ञा इत्यग्नेने उपनिगृह्णानृत्तिय-

१ Thus JFH Bē; कुर्वीतेवापि B; F totally corrupt.

२ cp. Dvaiddha I, 16.

वती सौ अग्निरेतसौ गर्भं दधायां ते वामर्षं ददे । तत्सर्वं
 वदीरं विभयो वीरं जनविध्ययः । ते मत्प्रातः प्रजनिष्ये
 ते मा प्रजाते प्रजनयिष्ययः । प्रजया पशुभिर्नक्षत्रार्चसेन
 सुवर्गे लोक इत्ययैनमनृतास्त्यसुपनयति मानुषाद्वैत्यसुप-
 नयतीदमहमनृतास्त्यसुपैमि मानुषाद्वैत्यसुपैमि दैवीं वाचं ५
 वक्षामीति ' तं वाचंयमः रात्रिं जागरयन्त आसते '
 शस्त्रैकाः रात्रिमग्निमिन्धते शस्त्रैरग्निमिन्धान उभौ लोकौ
 सनेमहम् । उभयोर्लोकयोर्ध्वाति मृत्युं तरान्यहमित्युत्तरेण
 गार्हपत्यस्यायतनं कस्मापमजं वध्नाति तेनैवमाध्यात्मनाः
 संस्थापयति प्रजा अग्ने संवासयाशाश्च पशुभिः सह । रात्रा- १०
 यस्या आधेहि यान्वासन्सवितुः सव इति ' ॥ १५ ॥
 पञ्चमः^१ ॥

अथाध्वर्युरपररात्र आद्रुत्यारणी निष्ठपति जातवेदो
 भुवनस्य रेत इह सिद्ध तपसो यज्जनिष्यते । अग्निमस्यत्यादधि
 इत्यवाहः प्रसौगर्भाज्जनयन्यो मयोभूः ॥ अयं ते योनिर्धर्मिणो १५
 यतो जातो अरोचथाः । तं जानन्नग्निं आरोहाथा नो वर्धया
 रयिमित्यथैतमग्निः मते समुप्य दक्षिणतो ज्वलयन्त आसते '

१ According to Bharasvâmin, who divides our second prâśna in two parts (the second beginning after khaṇḍa 11), the adhyâya number is प्रथमः; the khaṇḍa number according to T, which has the same division, is 4, in B: 16, but the adhyâya number here also is प्रथमः.

- ऽथैतान्यन्यायतनानि शकृत्पिण्डेन परिहृयेत्पथ्यं च ततोऽथः
 संभाराणामादाय गार्हपत्यस्यायतने निवपति यत्पृथिव्या
 अनामृतः संवभूव त्वे सखा । तदग्निरग्नये ऽददात्तस्मिन्ना-
 धीयतामयमिति । स यचोषानुपाधिगच्छति तज्जपति यद-
 ५ ददस्यन्द्रमसि कृष्णं तदपीहेत्यथैनानादधाति दिवस्ता वीर्यं
 प्रथिव्यै महिषा । अन्तरिक्षस्य पोषेण सर्वपशुमादध इत्यथैना-
 म्प्रयौति सं वः सृजामि इदयानि सः सृष्टं मनो अस्तु वः ।
 सः सृष्टः प्राणो अस्तु वः ॥ सं या वः प्रियास्तनुवः संप्रिया
 इदयानि वः । आत्मा वो अस्तु संप्रियः संप्रियास्तनुवो
 १० ममेत्यथैनात्कल्पयति कल्पेतां द्यावापृथिवी कल्पन्तामाप
 ओषधीः । कल्पन्तामग्नयः पृथक्कृतं ज्यैष्ठ्याय सज्जताः ॥ ते
 ऽग्नयः समनसो ऽन्तरा द्यावापृथिवी । वासन्तिकारुत् अभि-
 कल्पमाना इन्द्रमिव देवा अभिसंविशन्ति स्वर्गं याति शिष्टानां
 संभाराणामर्धानादाय दक्षिण्या दारोपनिर्हत्यान्वार्धपचन-
 १५ स्थायतने निवपति यदन्तरिक्षस्यानामृतः संवभूव त्वे सखा ।
 तदायुरग्नये ऽददात्तस्मिन्नाधीयतामयमिति । स यचोषानु-
 पाधिगच्छति तज्जपति यददस्यन्द्रमसि कृष्णं तदपीहेति ।
 तथादधाति । तथा संप्रयौति । तथा कल्पयत्यथैतेनैव यचेत-
 मेत्यातिशिष्टान् संभारानादाय पूर्वया दारोपनिर्हत्याहवनीय-
 २० स्थायतने निवपति यद्वो ऽनामृतः संवभूव त्वे सखा ।
 तदादित्यो ऽग्नये ऽददात्तस्मिन्नाधीयतामयमिति । स यचो-
 षानुपाधिगच्छति तज्जपति यददस्यन्द्रमसि कृष्णं तदपीहेति ।

तथादधाति ' तथा संप्रचौति ' तथा कल्पतत्य^१, गोभारं
 समादिशति ' स आह विहता अग्नयो मा कश्चनान्तरेण
 संसारौदित्याध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्मावृत्य^२ गार्हपत्य-
 स्थायतन उपरि संभारेषु मुञ्चकुलायं निदधाति ' तस्मिन्प्रती-
 चीनप्रजननामरणिं^३ निधाय दशहोत्रोत्तरारणिमवदधाति ' ५
 स आह मन्यतेति ' यजमानः प्रथमो मन्यति ' यजमान
 उत्तमो मन्यति ' जनयति ' जाते वरं ददामीति वाचं
 विसृजते ' ऽथैनमुपतिष्ठते ऽजौजनन्नमृतं मर्त्यासो ऽन्वेमाणं
 तरणिं वीदुजन्मम् । दश स्वरारो अग्नवः समीचीः पुमांसं
 जानमभिसंरभन्तामित्यथैनमभिप्राणिमिति प्रजापतेस्त्वा प्राणे- १०
 नाभिप्राणिमि पूष्णः पोषेण ममम् । दौर्घायुत्वाय शत-
 शरदाय शतं शरद्वा आयुषे वर्चसे जीवात्वे पुण्याय ॥ प्राणे
 त्वामृतमादधाम्यन्नादमन्नाद्याय गोभारं गुह्या इत्यथोद्गातार-
 माह रथन्तरं ब्रूहीत्यथैनमादधाति ' भूर्भुवो घर्मः शिरस्त-
 द्यमग्निः संप्रियः पशुभिर्भुवत् । कर्दिस्तोकाय तनयाय ५
 यच्छ ॥ भृगूणां त्वाङ्गिरमां व्रतपते व्रतेनादधामीति भृग्वङ्गि-
 रमामादध्यादादित्यानां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेनादधामी-
 त्यन्यामां ब्राह्मणीनां प्रजानां ' वरुणस्य त्वा राज्ञो व्रतपते
 व्रतेनादधामीति राज्ञे ' इन्द्रस्य त्वेन्द्रियेण व्रतपते व्रतेना-
 दधामीति राजन्यस्य ' मनोस्त्वा ग्रामण्यो व्रतपते व्रतेना- १०

१ After चावृत्य HFD ins. जवनेन

२ Instead of चरणिं B has चधरारणिं, Be चधरारणीं, H चरवे.

- दधामीति वैश्वस्य ' अश्विभूषां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेना-
 दधामीति रथकारस्येति ' यथर्षि यथागोचं ' गायत्रेण
 कन्दमेत्युत्तरतो हिरण्यशल्कमुपास्यति स्वया तनुवा संभवेत्य-
 र्थैतः राजतं वृषलाय वाज्ञाताय वातिप्रयच्छत्यातिसेवाति-
 १ प्रयच्छतौति ब्राह्मणमर्थेनमुपतिष्ठते अहं त्वदस्मि मदस्मि
 त्वमेतन्ममासि योनिस्तव योनिरस्मि । ममैव मन्वह इत्या-
 न्यग्रे पुत्रः पित्रे लोककृष्णातवेदः ॥ सुगार्हपत्यो विदहज-
 रातीरुषसः अयसीःअयसौर्दधत् । अग्ने मपत्राः अपबाधमानो
 रायस्योषमिषमूर्जमस्मासु धेचौति ' ॥ १६ ॥
- १० अथेतमग्निमाददते य एष सते ममुप्रो भवति ' तं
 दक्षिणया द्वारोपनिर्हत्यान्वाहार्यपचनमादधाति भूर्भुवो वातः
 प्राणस्तदयमग्निः संप्रियः पशुभिर्भुवत् । स्वदितं तोकाय
 तनयाय पितुं पच ॥ अमौषां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेना-
 दधामीति ' यथर्षि यथागोचं ' गायत्रेण कन्दमेत्युत्तरतो
 १५ हिरण्यशल्कमुपास्यति स्वया तनुवा संभवेत्यर्थैतः राजतं
 वृषलाय वाज्ञाताय वातिप्रयच्छत्यातिसेवातिप्रयच्छतौति
 ब्राह्मणमपि वा गार्हपत्यादेवान्वाहार्यपचनमादधाति ' प्रजा-
 पतिरग्निमसृजत सो ऽबिभेक्ष मा धक्ष्यतौति तस्य वेधा
 महिमानं व्यौहृच्छान्वा अप्रदाद्यायेत्येतस्माद्ब्राह्मणादर्थेनमुप-
 १० तिष्ठत इमा उ मामुपतिष्ठन्तु राय आभिः प्रजाभिरिह
 संवसेय । इहो इडा तिष्ठतु वियक्ष्यो मध्ये वमोर्दीर्घिहि
 जातवेद इत्यथैतेनैव यजेतमेत्याभ्यादधातौषं प्रणयनीयं ' तं

तथाभ्यादधाति यथा मन्यते ऽर्धादिते सूखं आचवनीयं
 आधीयमानः संपत्स्यत इति 'तस्य तथा संपद्यत ' उपोप-
 मनीः कल्पयन्त्यस्य एष पूर्ववाट पक्षुक्षितः पुरस्तान्निष्ठत्ययो-
 द्वातारमाह वामदेयं ब्रूहीत्येनमुद्यच्छत भोजसे वस्त्राय
 लोद्यच्छे वृषणे शुभायायुषे वर्चसे । सपत्न्यतरसि वृचतः ॥ ५
 यस्ते देवेषु महिमा सुवर्गो यस्त आत्मा पशुषु प्रविष्टः ।
 पुष्टिर्या ते मनुष्येषु पश्ये' तथा नो अग्ने जुषमाण एहि ॥
 दिवः पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षाद्वातात्पशुभ्यो अथोषधीभ्यः । यच-
 यच जातवेदः संवभृथ ततो नो अग्ने जुषमाण एषौतीथ-
 त्यग्रे हरत्येयत्येयत्यधोऽधः शिरो हरतीति ब्राह्मणमाद- १०
 दान एवैता मासा अभिसंपादयेदित्येतदपरमं पूर्वं नयन्ति '
 तमनुमन्त्रयते प्राचीमनु प्रदिशं प्रेक्षि विद्वानग्नेरग्ने पुरो
 अग्निर्भवेह । विश्वा आशा दौद्यानो विभाक्षूर्जं नो धेहि
 क्षिपदे चतुष्पद इति ' विषुवत्युपरमन्ति विक्रमस्य महाः
 अग्नि वेदिष्वानुषेभ्यस्त्रिषु लोकेषु जागृहीत्यथोपातिथक्यन्व- १५
 श्चिद्वसामयमस्यदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः । अनु सूखं
 पुष्ट्या च रम्भीमनु द्यावापृथिवी आततानेत्यथैतेनाग्नेन
 प्राचोन्नरतः पार्श्वतः संभाराणामाक्रमयति यथाहितस्याग्नेर-
 द्वारा अभ्यवर्तैरक्षित्येनं प्रदक्षिणमावर्त्याद्विरभ्युक्ष्योदक्ष-
 मुत्सृजति' १ स एषो ऽध्वर्योर्भवत्यन्यं ब्रह्मणे ददात्यथ २०

- प्रदक्षिणमावृत्त्येवं प्रतिष्ठापयति यदिदं दिवो यददः पृथिव्याः
 संविदाने रोदसी संभूयतुः । तयोः पृष्ठे सीदतु जातवेदाः
 ग्रन्थः प्रजाभ्यस्तुवे स्तोमः ॥ प्राणं त्वाहृत आदधाम्यन्नाद-
 मन्नाद्याय गोप्तारं गुह्या इत्यथोद्गातारमाह वृहदारवन्तीषः
 ५ 'स्मैतमिति' गायेति 'सर्वाणि संप्रेष्यति' 'वृहति गौयमान
 आहवनीयमादधाति भूर्भुवः सुवरर्कश्चतुस्तदसौ सूर्यस्तदध-
 मग्निः संप्रियः पशुभिर्भुवत् । यत्तं शुक्रं शुक्रं वर्चः शुक्रा
 तनूः शुक्रं ज्योतिरजसं तेन मे दौदिहि तेन त्वादधे
 ऽग्निनाग्ने ब्रह्मणा अमौषां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेनादधा-
 १० मीति 'यथर्षि यथागोत्रं' गायत्रेण कन्दसेत्युत्तरतो हिरण्य-
 शस्तमुपास्यति स्वया तनुवा संभवेत्यथैतः राजतं वृषजाय
 वाजाताय वातिप्रथमं कृत्यातिमेवातिप्रथमं कृत्यतीति ब्राह्मणमर्थेन-
 मुपतिष्ठत आनगे व्यानगे सर्वमायुर्व्यानग इत्यथैतावग्री
 आदधाति मभ्यं चानमथौयं च^१ 'रथचक्रं प्रवर्तयति संततं'^२
 ११ गार्हपत्यादाहवनीयात् ॥ १७ ॥

सर्वेषधेन व्याहृतौभिरग्रीष्कमयित्वा^३ पञ्चपञ्च नाना-
 वृक्षीयाः समिधो ऽभ्यज्याभिदधाति समिध्यमानः प्रथमो नु
 धर्म इत्येताभिः पञ्चभिरायुर्दा अग्ने हविषो जुषाण इत्येता-

१ B Be ins. नाम before गायेति, T : स्मैतयोतनामनायेत

२ Thus B Bn. ; the other MSS. संप्रेष्य

३ BH चान ४ Thus UB Be J : संततो the other MSS.

५ Thus only J, the other MSS. व्याहृतभिः

मपोद्धृत्याय प्रदक्षिणमाहृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्थ जघनेन, गार्हपत्यं
 तिष्ठःस्तनूभिर्हपतिष्ठते ये ते अग्ने शिवे तनुवौ विराट्च
 स्रराट्च ते मा विग्रतां ते मा जिम्बताम् । ये ते अग्ने शिवे
 तनुवौ स्रराट्चाभिभूय ते मा विग्रतां ते मा जिम्बताम् ।
 ये ते अग्ने शिवे तनुवौ विभूय परिभूय ते मा विग्रतां ते ५
 मा जिम्बताम् । ये ते अग्ने शिवे तनुवौ प्रभौ च प्रभूतिस्र
 ते मा विग्रतां ते मा जिम्बताम् । यास्ते अग्ने शिवास्तनु-
 वस्ताभिस्त्रादध इति 'सर्वाभिर्गार्हपत्यः' 'सर्वाभिरन्वाहार्य-
 पचनः' 'सर्वाभिराहवनीयमथ घोरास्तनूरनुदिशति' यास्ते
 अग्ने घोरास्तनुवस्ताभिरसुं गच्छेत्यत्र यं यजमानो देष्टि तं १०
 मनसा ध्यायत्यथाप^१ उपसृष्ट्य विराजक्रमैरुपतिष्ठते 'नर्यः'
 प्रजां मे गोपाय । अमृतत्वाय जीवसे । जातां जनिष्यमाणां
 च । अमृते सद्ये प्रतिष्ठितामिनि गार्हपत्यमथर्व पितुं मे
 गोपाय । रममन्नमिहायुषे । अदभ्यायो ऽशीततनो । अविषन्नः
 पितुं क्षणित्यन्वाहार्यपचनः 'शः' पशून्मे गोपाय । दिपादो १५
 ये चतुष्पदः । अष्टाशफास्र य इहाग्ने । ये चैकशफा आशुगा
 इत्याहवनीयः 'सप्रथ सभां मे गोपाय । ये च सभ्याः
 सभासदः । तानिन्द्रियावतः क्षुह । सर्वमायुरुपासतामिति
 सभ्यमहे बुध्निय मन्त्रं मे गोपाय । यमृषयस्त्रयिविदा विदुः ।
 चक्षः मामानि यजूंषि । सा हि श्रीरमृता सतामित्यव- २०

१ ध्यायेदित्यथाप B Be.

१ Of these mantras J gives only the pratikas.

- सचीवमय गार्हपत्य आश्वं विस्वापोत्पूष कुचिं चतुर्दशोत्तं
 गृहीत्वा समिधत्याहवनीये पूर्णाहुतिं जुहोति यत्न ते अग्ने
 समिधः यत्न जिज्ञा इति 'पूर्णाहुतौ वरं ददात्यथैतान्वाग्नि-
 होचपाप्माणि प्रक्षालितान्युत्तरेण गार्हपत्यमुपसादयति कूर्चं
 ५ वा सूनायां वा खालीः५ ससुवाः५ सुसमभिद्योतनः५ समिध-
 मित्यथैतामग्निहोत्रो दक्षिणत उदीचीः५ स्थापयित्वा ब्राह्मणो
 दोग्रिच 'पूर्वो दुह्यादपरौ दुह्यान् संवृतेह्योर्दुह्यात्पशुकाम-
 स्तेत्यधिमित्योत्तरमानयत्यथैतदग्निहोत्रमपेणाहवनीयं पर्याहृत्य
 पूर्वथा द्वारा प्रपाद्य जघनेन गार्हपत्यमुपसाद्य तस्मिन्वाग्नि-
 १० होचविधिं चेष्टित्वा समिधमुपयत्य प्राङ् हरति 'जघनेनाह-
 वनीयमुपसादयति कूर्चं' जैताः५ समिधं मध्यत आहवनीय-
 स्थाभ्यादधाति तूष्णीं 'तस्यामादीप्तायां प्रतिमुखं दिर्जुहोत्युषः
 मार्च्यव' च मार्च्युभयमवाप्नोतीति ब्राह्मणं 'द्विरङ्गुस्या
 प्राश्नोदङ् पर्याहृत्य प्राचीनदण्ड्या मुचा भक्षयति' निर्णिज्ज
 १५ मुचं निष्टप्याग्निः पूरयित्वादशदिशति 'सप्तर्षिनिव' प्रीणातीति
 ब्राह्मणः५ 'उत्तोपममिग्ने ब्रह्मवचंसस्य समिद्धा' अपो
 निनयत्यवभृथस्यैव रूपमकरिति' ब्राह्मणम् ॥ १८ ॥

१ वाच्यखालीः II.

२ Thus BT; ब्राह्मणे F; ब्राह्मणोवा B; ब्रह्मणोवा J, ब्राह्मणोर्ध H.

३ Thus JT and Venk. on Karmant's L. 17, अर्धमाष्टि Be, अर्धमाष्टि HB; उन्माष्टि F.

४ Thus B Be HF; सप्तर्षिनिव TJ.

५ Thus corrected, समिध्या अपो B Be HF, समिध्या चापो J, समिध्यापो T.

६ Thus only B Be, cp. Taitt. Be II. 1. 1. 9. 'The other MSS. have उत्तोपिहतीति instead of अकरिति ।

अथ परिकर्मिणं वर्ध्निर्वाणं प्रक्षिप्तोत्थाहृतं वा चक्षुषा
 करोत्यथं पृथ्वाऽऽ क्षीर्त्वापः प्रणीषाग्नेवमहाकपाशं निर्वप्य-
 न्दशहोतारं व्याचक्षीत ' सामिधेनीरनुवक्ष्यन्द्दशहोतारं व्याच-
 क्षीत ' अपथित्वासादयति ' तस्याः पञ्चदश सामिधेन्यः पञ्च
 प्रथाजा वार्षग्रावाज्यभागावथ हविषो ऽग्निर्मूर्धा भुवः इति ' १
 चिष्टुभौ संयाज्ये ' अन्वाहार्यमासाद्यान्वाधेयदक्षिणा ददात्या
 दादशभ्यो ददाति ' कामं भूषषीर्ददाति ' संतिष्ठत एषेष्टिः
 सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा ' विस्मजते व्रतमथ तदानीमेव पृथ्वाऽऽ
 क्षीर्त्वापः प्रणीषेन्नाग्नेकादशकपाशं निर्वपत्यादित्यं चरुं ' एत
 एव चरुर्भवति ' इदमे नेदीयसि ' वाज्यमानयति ' अपथित्वा- १०
 सादयति ' तस्याः पञ्चदश सामिधेन्यः पञ्च प्रथाजा वार्षग्रा-
 वाज्यभागावथ हविषोरिन्द्राग्नी रोचना दिवः अथहुचमित्यै-
 न्नाग्नेयादितिर्न उद्व्यत्तु महीम् पु मातरमित्यादित्यस्य ' ११
 चिष्टुभौ संयाज्ये ' अन्वाहार्यमासाद्यायेतं चरुं कुड्मृत्य सत्वार
 आर्वेयाः प्राश्नन्ति ' दिशमेव ज्योतिषि जुहोतीति ब्राह्मणः १५
 संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा ' विस्मजते व्रतम् ॥ १६ ॥

अथैतद्वादशाहं व्रतं चरति ' तस्यैतद्भूतं ' गानुतं वदति ' १
 न माऽऽसमन्नाति ' न स्त्रियमुपैति ' नास्य पत्न्यस्यनेन वासः
 पत्न्यस्यन्यमृत्वायपाय्यशुश्रोन्किष्टी ' स्त्रियं पादौ प्रचाक्षयते ' २

१ चन्वाहृतं Bo H.

२ Instead of भुव F: अथमग्निः सचक्षिष ।

३ Thus BJ; नेदीयसी Bo TF.

- न कवचमन्नाति ' न कौशीधान्वमन्वच . तिष्ठेभ्यः ' प्राकुक्षारः
 कथं५ समिध आहरमाचो ऽग्नीनामनो संविशत्यजसा कक्षीते
 दादशाहमग्रयो भवन्ति ' नास्य माह्वयो ऽनावाग्यये वय-
 त्यग्निहोचोऽप्येषमनो वा यजमानो भवति ' अन्नसु' पत्न्या'
 १० आहरन्त्यय' दादग्रसु ब्रुह्मासु वृष्ट्या५ क्षीर्त्वापः प्रक्षीयाग्नये
 पवमानाय पुरोडाग्रमष्टाकपात्रं निर्वपति ' अपथित्वासादयति ' तस्याः पञ्चदश
 सामिधेन्यः पञ्च प्रयाजा वार्षघ्नावाज्यभागावच हविषो ऽग्नौ
 आयू५षि पवसे ऽग्ने पवस्वेति ' चिष्टुभौ संयाज्ये ' अन्वाहार्यमासाद्य
 चिष्टग्रन्थान् चिरणं ददाति ' संतिष्ठत
 १० एषेष्टिः सपूर्णपाचविष्णुकमा ' विस्मजते व्रतमथ तदानीमेव
 वृष्ट्या५ क्षीर्त्वापः प्रक्षीयाग्नये पात्रकाय पुरोडाग्रमष्टाकपात्रं
 निर्वपत्यग्नये शुचये ' अपथित्वासादयति ' तस्याः पञ्चदश
 सामिधेन्यः पञ्च प्रयाजा वार्षघ्नावाज्यभागावच हविषोरग्रे
 पावक स नः पावकाग्निः शुचिव्रततम उदग्ने शुचयस्त्ववेति '
 १४ चिष्टुभौ संयाज्ये ' अन्वाहार्यमासाद्य चिष्टग्रन्थान् चत्वारि५ग्र-
 न्थान् चिरण्ये ददाति ' संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपाचविष्णुकमा '
 विस्मजते व्रतम् ॥ २० ॥

अथातो ऽन्वारमस्यैव मौमा५सोन्वारमं पौर्वमास्याः
 समानोपवसथं करोत्यथ प्रातर्जते ऽग्निहोत्रे पुरापां प्रजय-
 १० नाङ्गार्हपत्य आज्यं विज्ञाप्योत्पूय जुचि चतुर्गृहीतं मृक्षीत्वा

१ Thus JF, cp. Rājāsūya 20; अन्नमुपजः हरति B; •पत्न्या हरति T,
 अन्नमुपजः आहरं (र)ति Be II.

चतुर्होतारं मनसासुद्रुत्याश्वनीये जुहोत्यन्वारभ्ये • यजमाने
 खादेत्यपरं चतुर्होतं गृहीत्वा सारस्वतो होमौ जुहोति ।
 पूर्वा पश्चादित्यसुद्रुत्याग्नौषोमाविति जुहोत्यपरं चतुर्होतं
 गृहीत्वा निवेग्नौ संगमनौ वसूनामित्यसुद्रुत्य यत्ने देवा
 अद्भुर्भागधेयमिति जुहोत्यथ पृथग् ५ स्त्रीर्त्वापः प्रणीयाग्ना- १०
 वैष्णवमेकादशकपाशं निर्वपति सरस्वत्यै चत् ५ सरस्वते
 द्वादशकपाशमिति । अपचित्वासादयति । तस्याः पञ्चदश
 सामिधेयः पञ्च प्रयाजा वार्ध्नावाज्यभागार्थं हविषामग्नाविष्णू
 अग्नाविष्णू प्र णो देव्या नो दिवः पौपिवात् ५ सरस्वत स्तनं
 वे ते सरस्व ऊर्मय इति । चिष्टुभौ संयाज्ये । अन्वाहार्य- १५
 मासाद्य मियुनी गावौ ददाति । संतिष्ठत एवेष्टिः सपूर्णपात्र-
 विष्णुक्रमा । विस्मृजते व्रतमथ पौर्णमासवैमृधाभ्यां यजते ।
 संतिष्ठते ऽन्याधेयः संतिष्ठते ऽन्याधेयम् ॥ २१ ॥ षष्ठः ॥

॥ इति द्वितीयः प्रश्नः ॥

१ The numbering of the khaṇḍas differs materially in the different MSS. The one accepted in this edition is found in J and, up to kh. 18, also in HF. The numbers of the last two adhyāyas have been added after the Bhāṣya, which however commences, as does also T, a new prāśna after khaṇḍa 11. According to B the whole second prāśna comprises 22, according to J (where the last but one, though marked, is not numbered) 20, according to F and H 19 and according to T 21 (10+11) khaṇḍas. Be numbers 22 khaṇḍas, but as one number is omitted, viz., kh. 14, there are in fact only 21 khaṇḍas also in this MS.

- अग्नीपुनराधासमानो भवति ' तदाहुः क्षतयजुः संभृत-
 संभारो भवति न संभृत्याः संभारा न यजुः कर्तव्यमित्यथो
 यजुः संभृत्या एव संभाराः कर्तव्यं यजुः पुनराधेयस्य सन्ध्या
 इति ' स उपकल्पयते पुनर्निष्कृतः रथं पुनरुत्थुं वायः
 ५ पुनरुत्थुमनङ्गां दर्भकुलायं तिस्रो दर्भमयीर्विसृर्मिकाः '
 प्रज्ञाता आग्न्याधेयिकाः संभाराः ' सा चावाग्न्याः पौर्वमाग्न्याः
 पुरस्तादमावाग्न्या भवति सा सक्तसंवत्सरस्य पुनर्वसुभाः
 संपद्यते तस्यामादधीतेति ' तस्या उपवसये ऽरण्योरग्नीन्समा-
 रोद्धोदवसाय मयित्वाग्नीन्विद्यत्याग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति
 १० वैश्वानरं द्वादशकपालमग्निमुदासयिष्यन्निति ' सा प्रसिद्धेष्टिः
 संतिष्ठते ' ऽथ तदानौमेवाह्निरग्नीन्समुच्छ्रय प्रक्षौदनः अप-
 यित्वोपवसत्यथ प्रातराग्न्याधेयिकं कर्म तावत् ' एतावदेव
 नामा ' यदसुष मुञ्चकुलायं तदिह दर्भकुलायं ' यो ऽमुषेयः
 प्रणयनीयः स इह दर्भमयीर्विसृर्मिका ' दर्भैर्गार्हपत्यमाद-
 १५ धाति ' दर्भैरन्वाहार्थपचनं दर्भैराहवनीयं ' दर्भैर्गार्हपत्यमा-
 दधात्याधाने^१ नर्पराज्ञीष्टं चो^२ ऽनुवर्तयति ॥ १ ॥

भूमिर्भूया शीर्वरिणेति चतस्रो गार्हपत्ये तिस्र आच-

१ आदधाति om. Be FJ.

२ Thus Be H; instead of आदधात्याधाने J has आदधित्याधाने
 and F: आदधाने; Tom. दर्भैर्गार्हपत्यम् and B is defective.

३ Thus H; नर्पराज्ञीष्टं चो Be; नर्पराज्ञीष्टं च F; नर्पराज्ञीष्टं चो J, नर्प-
 राज्ञीष्टं च, T; B defective.

वनीये^१ समानं कर्मा रयचमादेतावदेव नाम्ना^२ । बद्धसुच
 तृष्णीमग्निशोभं^३ तदिह सप्त ते अग्रे समिधः सप्त विज्ञा इति
 जुहोति^४ यो ऽमुचाग्नेयो ऽष्टाकपालः स इहाग्नेयः पञ्चकपाल-
 वांस प्रधाजेषु पतन्तो^५ विभक्तौर्दधात्यग्र आयाहि वीतये
 समिधो^६ अग्न आज्यस्य विष्वन्वग्निं दूतं तृष्णीमहे तनूनपादस्य^७
 आज्यस्य वेत्वग्निनाग्निः समिधत इहो अग्न आज्यस्य विष्वन्वग्नि-
 र्दधाहि जहन्नहर्हिरग्न आज्यस्य वेत्विति^८ स्वयं संपन्न उत्तमः
 प्रधाजो^९ ऽद्यात आज्यभागयोरेव मौमाऽसा^{१०} वार्चन्नावाज्य-
 भागौ स्यातामित्येके^{११} दृधन्वन्नावाज्यभागौ स्यातामित्येके^{१२}
 ऽग्निं सोमेन बोधय त्वं नः सोमेत्येतौ स्यातामित्येके^{१३} ऽग्न १०
 आणूषि पवसे ऽग्ने पवसेत्येतौ स्यातामित्येके^{१४} यत्पवमानं^{१५}
 तत्सोमरूपं^{१६} पङ्क्तौ^{१७} इविषो ऽग्ने तमद्याधा अग्न इत्यय
 पुनरुजां सव रय्येत्यभितः पुरोडाशमाहुती जुहोत्यग्निं प्रति
 सिष्टकृतं निराद्याभिष्टे अद्य एभिर्नो अर्कैरिति संयाज्ये^{१८}
 अन्वाहार्यमावाद्य ॥ २ ॥

१५

पुनराधेयदक्षिणा^१ ददाति पुनर्निष्कृतं रयं पुनरुत्सूतं
 वावः पुनरुत्सृष्टमग्न्याहं^२ तस्यानूयाजेषु^३ विभक्तौ^४ दधात्यग्रा
 यो मर्त्यो दुवो धियं जुजोव धीतिभिः । भवन्तु व प्र पूर्य

१ BH insert जुहोति ।

१ om. TJ.

२ समिधः समिधो Be BH.

३ Thus BH, •मावत् the other MSS.

४ Thus RJ Be; पतन्तो T; पङ्क्तौ H; F totally corrupt.

५ इतिहा JF.

६ अनुवाजीव all except T Be.

७ Thus HD; विभक्तौर्द• the other MSS.

इत्थं दुरीतावने । इत्थं सर्व्विर्बुधने वसुधेयस्य वेत्तस्य कोमं
मनामहे विभ्रमस्य दिविसृष्टः । इत्थं इविषयस्यो इतो
नराग्रस्यो वसुधने वसुधेयस्य वेत्तमिति ' सप्तस्य संपन्न कृतमो
ऽनूवाजः ' ' संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्वपाचविष्णुकर्मः ' विष्णुजते
५ प्रतमस्य तदानौमेव पृथ्वाः सौत्वापः प्रचीनाश्रिवादकलेका-
दग्रकपाक्षमनुनिर्वपति ' अपयिमासादयति ' तत्राः पञ्चदश
सामिधेयः पञ्च-प्रधाजा वार्ष्णावाज्यभानावग्न इविषयस्य नो
अग्रे स त्वं नो अग्न इति ' विष्टुभौ संध्याज्ये ' अन्नाहार्य-
मासाद्यानश्चाहं ददाति ' संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्वपाचविष्णु-
१० क्रमा ' विष्णुजते प्रतस्य ' संतिष्ठते पुनराधेयमिति ' इद्वि-
पुनराधेयमय ' वै भवति यः पराचीनं पुनराधेयादग्निमाद-
धीत स एतान्नोमाश्रुज्यादिति ' तृतीय ' आधान ' आग्नेयस्य
पञ्चकपाक्षस्य पुरस्तात्स्विष्टकृतः शुवाज्जतीरपजुहोति लेकः
सलेकः सुलेकस्ये न आदित्या आज्यं जुषाणा विद्यन्तु स्नाहा ।
१५ केतः सकेतः सुकेतस्ये न आदित्या आज्यं जुषाणा विद्यन्तु
स्नाहा । विवस्त्राः अदितिर्देवजुतिस्ते न आदित्या आज्यं
जुषाणा विद्यन्तु स्नाहेति ' संतिष्ठते तृतीयमाधानम् ' याप-

१ With u Be JF.

२ अग्नौ BH.

३ इति० B Be JF; इति० H, om. T, Bh. seems to have read
(perhaps rightly) अदि (var. 16. इति), comp T S I 5. 4 4.

४ Thus B Be II; तृतीयाधान T, तृतीयमाधान J, तृतीय आधान F.

५ Thus H Be JF; तृतीयाधेयम् T, तृतीयाधानम् B.

स्ताग्नेर्नहारषीकस्य च^१ प्रह्वौदनेनैव प्रतिपद्यते^२ विद्वन्मन्या-
धेयम्^३ ॥ ३ ॥ प्रथमः ॥

पुरादित्यस्नातमवाङ्गार्हपत्यमुपसमाधायान्वाहार्यपचनमा-
हत्य^४ ज्वलन्तमाहवनीयमुद्धरति सायमाहुतये^५ पुरादित्य-
स्नोदवाङ्गार्हपत्यमुपसमाधायान्वाहार्यपचनमाहत्य^६ ज्वलन्तमाह-
वनीयमुद्धरति प्रातराहुतये^७ वाचा त्वा होवा प्राणेनोद्वाचा
चक्षुषाध्वर्युषा मनसा ब्रह्मणा ओत्रेणाग्नीधेतैस्त्वा पञ्चभिर्देवै-
र्वाग्निभिर्बद्धुरामि भूर्भुवः सुवर्द्धयमाण उद्धर पाप्मनो मा
यद्विद्वान्यच्च विदाः सुकार । अक्ला यदेनः कृतमस्ति पापः
सर्वस्नानोद्धृतो सुच्च तस्मादिति सायः^८ रात्रिया^९ यदेनः
कृतमस्ति पापः सर्वस्नानोद्धृतो सुच्च तस्मादिति प्रातरग्निं
निदधत्यमृताहुतिममृतायां जुहोम्यग्निं पृथिव्याममृतस्य जित्यै ।
तथानन्तं^{१०} काममितो जयेम प्रजापतिर्यं प्रथमो जिगायामि-
मग्नौ वैश्वानरे ऽमृतं जुहोमि स्वाहेति सायः^{११} सूर्यमग्नौ
वैश्वानरे ऽमृतं जुहोमि स्वाहेति प्रातः^{१२} सायंप्रातरेवैषा
पव्यन्वास्ते^{१३} मायः सायमित्येके^{१४} ऽथैतान्यग्निहोत्रपात्राणि
प्रक्षालितान्युत्तरेण गार्हपत्यमुपसादयति कूर्चं वा सूनायां वा
स्नात्वा^{१५} ससुवाः सुचमभिद्योतनः समिधमित्यथैतामग्निहोत्रै-

१ Thus Be T, cp. Rudradatta on Apast. V, 29, 12. The other MSS. insert प्रचयनं before प्रह्वौद and BH om. च ।

२ उद्धृत्य F

३ राज्ञा T.

४ Thus BH, नेन instead of तथा the other MSS.

दक्षिणत उदीचीः सापथिता ब्राह्मणो दोग्धिः । पूर्वेः दुष्का-
 ज्येष्ठस्य ज्येष्ठिनेयस्य यो वा गतयोः सादपरौ दुष्कात्कनिष्ठस्य
 कानिष्ठिनेयस्य यो वा भुभूषेण संवत्सेहोर्दुष्कात्पञ्चकामसे-
 त्यधिमित्योत्तरमानयत्येतदग्निहोत्रमघेणाहवनीयं यथाहृत्य
 १ पूर्वथा दारा प्रपाद्य जघनेन गार्हपत्यमुपसाद्याच । परिषि-
 क्षति ॥ ४ ॥

अतं ता मध्येन परिषिद्धामीति सायं परिषिद्धति । सत्यं
 तर्तेन परिषिद्धामीति प्रातरैवमेव उक्त्वा परिषिद्धत्यर्थं प्रद-
 क्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गावृत्य जघनेन गार्हपत्यमुपनिष्ठादीचो ऽङ्गा-
 १० राक्षिरुह्य मन्त्रान्कृत्वा तेष्वधिमित्याभिषोतनेनाभिषोतयत्य-
 ग्निस्ते तेजो मा प्रतिधाचौदिति । अनेणापः प्रत्यानयत्यमृतम-
 सीति । पुनरेवाभिषोतय चिः पर्यग्निं करोत्यन्तरितः रक्षो ऽन्त-
 रिता अरातय इति । तर्त्तं कुर्वन्नुदगदास्य प्रत्युच्चाङ्गारानादत्ते
 दक्षिणेन स्त्रुवः समिधं च मध्येनाग्निहोत्रहवणीं देवस्य ता सवितुः
 ११ प्रसवे ऽग्निर्नोवाञ्जम्भा पूष्णो हस्ताभ्यामादद इति । गार्हपत्ये
 प्रतितपति प्रत्युष्टः रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इति विरयं कूर्चं
 स्त्रुचं निधाय यजमानमामन्त्रयत ओमुष्मेत्यामीत्योमुक्षयेति ।
 यजमानो ऽनुजानात्यथ चतुरः स्त्रुवानुक्षयति पूर्णान्वानूषो वा
 भूरिडा भुव इडा सुवरिडा भूर्भुवः सुवरिडेति । म्याक्थाः स्त्रुवं
 १० प्रत्यवधावायेने संवृणति मजूर्देवैः सायंथावभिः सायंथावानो

१ अथ om JF.

२ •मंययते सोमुक्षया• TF •मंययत्यामुक्षया• J; •मंसोमुक्षया• B Bc H.

मा देवाः स्वस्ति संपारयन्तु पशुभिरिति वाचः^१ बभूवैः
 प्रातर्यावभिः प्रातर्यावाणो मा देवाः स्वस्ति संपारयन्तु
 पशुभिरिति प्रातर्येताः समिधः सुवदणु^२ सपसंदा
 जघनेन गार्हपत्यमुपसादयति कूर्चं नम ईशानाय प्रजाः
 पशवो मे वर्धन्तामहं यजमानो मा रिषमिति^३ दशहोषोद्भृत्य
 प्राक् धरति भुभुवः सुवद्वन्तरिषमन्विष्टायं पन्था विततो
 देवयानो येनायकृषयः स्वर्गकामास्तो न गच्छामि परमं व्योम
 यथा न ह्यीये सुकृताः सकाशादिति^४ जघनेनाहवनीयमुप-
 सादयति कूर्चं नम^५ ईशानाय प्रजा मे वर्धतामहं यजमानो
 मा रिषमित्येताः समिधं मध्यत आहवनीयस्याभ्यादधाति १०
 ॥ ५ ॥

रजतां त्वाग्निज्योतिषं वायुमतीः स्वर्गाः स्वर्गाय लोकाश्च
 रात्रिमक्षितिमिष्टकामुपदधे ऽष्टतं प्राणे दधामि प्रजापतिस्त्वा
 सादयत्विति^१ तथादेवतं करोति तथा देवतयाङ्गिरस्त्वद्भुवा
 सीदेत्यथ सूददोहमं करोति ता अस्य सूददोहसः सोमः १५
 श्रीणन्ति पृथग्यः । जगन्देवानां विशस्त्रिष्वारोहने दिव इति
 वाचमथ प्रातर्येताः त्वा सूर्यज्योतिषं वायुमतीः स्वर्गाः
 स्वर्गाय लोकाश्चरक्षितिमिष्टकामुपदधे ऽष्टतमपाने दधामि
 प्रजापतिस्त्वा सादयत्विति^२ तथादेवतं कृत्वा सूददोहसं
 करोति^३ तस्यामादीप्तायां प्रतिमुखं^४ जुहोत्यग्निर्ज्योतिर्ज्योतिः १०

१ Thus BT; सुवदणु the other MSS.

२ The yajus नम...मा रिषमिति is found only in BT.

३ Bo JF ins. द्वि ।

सूर्यः साहेति वाच५^१ सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिरग्निः साहेति
 प्रातरिति तु स५स५मवाच५स५मग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः सा-
 हेति वाच५^१ सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः साहेति प्रातरच^२
 स५दतिवाच्य कूर्चं सुचं निधाय दक्षिणद्वारपथं प्रतीकत
 ५ उपग्रेत संगच्छं मा भागिनां भागधेयं प्रमाथि^३ । सप्तवींका५
 सुकृता यव लोकसचेमं यज्ञं यजमानं च धत्तेत्यतिषाय
 पूर्वामाहुतिमुत्तरां भूवः समिधेव^४ जुहोति प्रजायतये साहेति
 मनसाय चिरतिवाच्य कूर्चं सुचं निधायावाचीनमवमृज्य
 प्रतीका नीचा पाणिनौषधीषु छेपं निमार्ष्टौषधीभ्यस्तौषधी-
 १० जिन्वेत्येवमेव द्वितीयमवमृज्यौषधीभ्येव निमार्ष्टि दक्षिणतः
 प्राचीनावीती पितृभ्यस्ता पितृभ्येति मायमय प्रातर्द्धमु-
 न्मृज्य प्रावोत्तमेन पाणिनौषधीषु छेपसुस्मार्ष्टौषधीभ्यस्तौषधी-

१ The textus receptus is read in T; traces of this reading, which I believe to be the original one, are found in the confusion of the *agnihotrayajus*. Thus Be HEJB read: अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः साहेति वाच५ सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः साहेति प्रातरिति तु (om. P) न (om. Be) स५स५मवाच५ (or स५स५) स५मग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः (JB Be H सूर्यः) साहेति वाच५ सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः (HJ B Be अग्निः) साहेति प्रातर।

२ Thus all except B, which has प्रयामि ।

३ भवर्ही समिध यव J.

४ From *क्षेपम्* on, T differs from the other Mss. It has: छेपं निमार्ष्टौष दक्षिणतः प्राचीनावीति पितृभ्यस्ता पितृभ्येति यवनेव द्वितीयमवमृज्यौषधीभ्येवमेव निमार्ष्टौषाय उपसृज्य etc., as the others, only *प्रजा* ज्योतिर twice.

विजिह्वेवनेष द्वितीयमवन्त्यौषधीष्वेव^१ निमाष्टि^२ दक्षिणतः
प्राचीनावीती पितृभक्ष्या पितृक्षिमेत्येषा उपसृष्टा विरजुष्या
प्राप्नाति प्रजा ज्योतिरित्यथोदङ् पर्याष्टित्य प्राचीनदक्ष्या सुषा
भक्षयति ॥ ६ ॥

इदं दक्षिः प्रजननं मे अस्तु दशवीरः सर्वगणः स्वस्तये । ५
आत्ममणि प्रजापति पशुसन्धमयमणि लोकमणि वृष्टिमणि ॥
अग्निः प्रजां वज्रलां मे करोत्वजं पथो रेतो अस्मासु धन ।
राक्षसोषमिषमूर्जमस्मासु दीधरत्वाहेति सायः^३ सूर्यः प्रजां
वज्रलां मे करोत्विति प्रार्तर्निर्षिष्य रुचं निष्टयाग्निः पूरयि-
त्वोदगुद्दिशति सप्तर्षीः प्रीणीहि सप्तर्षीः क्षिन्व^४ सप्तर्षिभ्यः स्वा- १०
हेति^५ सप्तर्षीनेव प्रीणातीति ब्राह्मणमथ जघनेन गार्हपत्य-
मपो निनयतीदमहमग्नौ वैश्वानरे ऽमृतं जुहोमि स्वाहेत्य-
क्षित्यामक्षिताहुतिं जुहोमि स्वाहेत्यन्तर्वेदि निनयति^६ ऊत्तोप-
समिग्धे ब्रह्मवर्चसस्य समिद्धा अपो^७ निनयत्यवभृथस्यैव रूप-
मकरिति ब्राह्मणम्^८ ॥ ७ ॥ द्वितीयः ॥ १५

अथ सायः ऊते ऽग्निहोत्रे यज्ञोपवीत्यप आचम्य^९ यज-
मानायतने तिष्ठन्नाहवनीयमुपतिष्ठत उपप्रयन्तो अध्वरमिति
षडभिरनुष्णन्दसः^{१०} षडभिरैवोक्तराभिराग्निपावमानीभिराह-

१ उपसृष्ट (rightly ?) JF Be.

२ निमाष्टि Be J.

३ सप्तर्षयः everywhere instead of सप्तर्षे • B Be JF.

४ • क्षिं • अपो BBe HJ ; समिद्धापो T.

५ Be TF ins. अवेवाहवनीयं परीत्य ।

- यनीयमेवोपतिष्ठते^१ ऽग्नौ चापु^२रि पवसे ऽग्नौ पवसांते पावसा
 च नः पावसाग्निः शुचिमततम उदग्ने ऽपचयसेत्येतां पावसांती-
 नेवोपतिष्ठत चापुदां अग्ने ऽस्मायुर्मे देहि वर्षादा अग्ने ऽधि
 वर्षा मे देहि तनूपा अग्ने ऽधि तनुवं मे पादाग्ने यन्मे तनुपा
 ५ खनं तस्य चापुसेत्यथ रात्रिमुपतिष्ठते चिचावसो ज्ञप्ति ते
 पारमशीयेत्यथाहवनीये समिधमादधातीन्भानास्ताः प्रतः
 हिमा युगन्तः समिधीमहि वयस्यन्तो वयस्यन्तो वयस्यन्तो
 वयस्यन्तः सुवीरासो अदाभम् । अग्ने वपमदधानं वर्विष्ठे
 अधि नाके खाहेत्यथाहवनीयमेवोपतिष्ठते^३ सं तमग्ने सूर्यस्य
 १० वर्षसागयाः सम्वीषाः^४ क्षुतेन सं प्रियेष धावा ॥ तमग्ने
 सूर्यवर्षां अग्निं सं मामायुषा वर्षसा प्रजया क्षुजेत्यथ वै भवति
 यथा वै पुरुषो ऽग्नौ गौर्जीर्यत्येवमग्निराहितो जीर्यति संव-
 त्सरस्य परस्तादाग्निपावमानीभिःपतिष्ठत इति^५ संवत्सरस्य
 परस्तादाग्निपावमानीभिर्नर्चपत्यमुपतिष्ठते^६ पुनर्नवमेवैनमजरं
 १५ करोतीति ब्राह्मणमथ गृहाः^७ स पशूः^८ सोपतिष्ठते संपश्यामि
 प्रजा अहमिहप्रजसो मानवीः । सर्वा भवन्तु नो गृहे ॥ अश्व
 खान्गो वो भक्षीय मह स्र महो वो भक्षीय सह स्र सहो
 वो भक्षीयोर्ज खोर्ज वो भक्षीय । रेवती रमध्वमक्षिण्णोके
 ऽक्षिण्णोष्ठे ऽक्षिण्ण चये ऽक्षिम्योनाविहीव सेतो मापगात वक्षीर्मे

१ एव (after चापवनीयं) only Be B JH.

२ एव cgm JF Be.

३ च only in Be.

भूषास्येत्वाग्निहोत्रिणे^१ वत्समभिष्टमति सश्रुतिभि वि-
 ह्वीरा मोर्जा विष्ठा गौपत्येना रायस्योषेण । सहस्रपोषं वः
 पुष्पासं मयि वो रायः अयन्नामित्यय द्विपदक्षिपदाभिर्गार्ह-
 पत्यमुपतिष्ठते^२ उप लाग्ने दिवेदिवे दौषावस्तर्धिया वयम् ।
 नमो भरन्त एमसि ॥ राजन्नामध्वराणां गोपानृतस्य दौदि- ५
 विम् । वर्धमानः स्वे दमे ॥ स नः पितेव सूनवे ऽग्ने सूपायनो
 भव । सचक्षां नः स्तुतये ॥ अग्ने त्वं नो अन्तम उत चाता
 श्रिवो भव वरूण्यः ॥ तं त्वा श्रोचिष्ठ दौदिवः सुन्वाय नूनमी-
 महे सखिभ्यः ॥ वसुरग्निर्वसुअवा अक्षा नचि धुमन्तमो रविं
 दा इत्यय गृहाः सैव^३ पशूः सैवोपतिष्ठते ॥ ८ ॥ १०

ऊर्जा वः पश्याम्यूर्जा मा पश्यत रायस्योषेण वः पश्यामि
 रायस्योषेण मा पश्यतेडा स्य मधुक्तः स्योना माविशतेरा मदः ।
 सहस्रपोषं वः पुष्पासं मयि वो रायः अयन्नामित्यवाहवनीय-
 मुपतिष्ठते^४ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो
 नः प्रचोदयादित्याहवनीयमेवोपतिष्ठते सोमानः स्वरणं कृणु- १०
 चि ब्रह्मणस्पते । कवीवन्तं य औग्निजमित्यय रात्रिमुपतिष्ठते
 कदा चन क्षरीरसि नेत्र सस्यसि दाशुषे । उपोपेक्षु मधवम्भूव
 इक्षु ते दानं देवस्य पृथ्यत इत्यय गार्हपत्यमुपतिष्ठते परि

१ Thus BHJ; होत्रे T Be.

२ द्विपदा T.

३ इव om T.

४ अवादित्यमु BH.

त्वाग्ने पुरं वषं विप्रश्च वदन् धीमहि । एवमर्चं दिवेदिवे
 भेत्तारं भङ्गुरावत इत्यथ गार्हपत्यमेवोपतिष्ठते अग्ने अहपते
 सुमहपतिरथं तथा अहपतिना भूयाश्च सुमहपतिर्मवा त्वं
 अहपतिना भूयाः अतश्च हिमास्तामाग्निवमाग्नाचे मज्जन्मनुजे
 १ व्योतिष्ठतो तामाग्निवमाग्नाचे सुभ्रा चसुभ्रा इति ' चावन्तो
 अथ पुत्रा जाता भवन्ति तन्नाव' इत्यन्ततो ' अथ वै भवति को
 वा अग्निं प्रत्यङ्मुपतिष्ठते प्रत्येनमोवति यः पराङ् दिव्यङ् प्रजया
 पशुभिरेति कवातिर्यङ्मुपतिष्ठतेति ' स कवातिर्यङ्मुप-
 तिष्ठते नैव प्रत्यङ् न पराङ् ' ॥ ६ ॥ तृतीयः ॥

- १० पिण्डपितृयज्ञं करिष्यन्मुपकल्पयते स ह्यदाह्मिन् वरिर्दे-
 भाश्च परितरणीयान्मीहीश्च शूर्पं च प्रक्षालिते चोक्षूखल-
 मुसले खालीश्च स्रुवाश्च समेक्षणाभेरकोपवर्हणे चाश्वनाभ्यक्षने
 दग्नाश्च स्फुटदकुक्षं यज्ञायुधानीत्यथान्वाहार्यपचनं परितृ-
 णाति ' तमुत्तरेणैकैकश्च स्रुवादयत्थेरकोपवर्हणे चाश्वना-
 ११ भ्यक्षने दग्नाश्च स्फुटदकुक्षं यज्ञायुधानीत्यथ प्राचीनावीतं
 कृत्वा जघनेनान्वाहार्यपचनमुपावेष्ट्य पवित्रवत्याश्च खालां
 व्रीहौक्षिर्वपति पितृभ्यो वो जुष्टं निर्वपामोति वा तृष्णीं
 वीपर्यधाश्च खालीं क्लैतक्षिमेव चर्मक्षुल्लमुसले निधाया-
 वदन्ति स ह्यदेव दक्षिणामुखो ' इयैमानविविधायेतस्यामेव

१ Thus Bo HFJ; नावन् T; B omits the passage.

२ Uncertain; thus BH, 'चोद्येनान्विचि' Bo; 'चोद्येनान्वि' Ma; F;
 'चोद्यनिवे' (or च) विचि JT, for the reading of BH (चविचि)
 cp. Ap. I. 7.10: चविचिचि ।

स्नात्वा तिरः पवित्रमप आनीयाधिश्रित्य तिरः पवित्रं
 तण्डुलानावपत्यथायं निर्वपत्यथायमधिप्रचत्युभयं पर्यग्नौ कृत्वा
 नेत्रेणः सुवं च संमार्जयेत् चक्षुः अपथित्वाभिषार्चोदक्षमुदा-
 स्यत्यथ यज्ञोपवीतं कृत्वा न्वाहार्यपचनमुपसमाधाय नेत्रेणोप-
 चातं तिस्र आहुतीर्जुहोति सोमाय पिबयीताय स्वाधा नमः ५
 स्वाहा यमायाग्निरक्षते पिबमते स्वाधा नमः स्वाहाग्रये
 कथ्यवाचनाय सिद्धकृते स्वाधा नमः स्वाहेति दक्षिणार्धपूर्वार्धं
 तृणैर् मेक्षणमभ्याधाय प्राचीनावीतं कृत्वा दक्षिणेनान्वाहार्य-
 पचनः उपेगोदृत्यावोक्ष्य दक्षिणार्धं वर्ध्नि क्षीर्मांस्त्रिर्मांजयति
 मार्जयन्तां पितरो मार्जयन्तां पितामहा मार्जयन्तां प्रपितामहा १०
 इत्यथ जुवेषोपक्षीर्षाभिचारिताः क्षीग्न्यिष्टान्ब्रदात्येतत्ते ततासौ
 ये च त्वामन्वेतत्ते पितामहासौ ये च त्वामन्वेतत्ते प्रपितामहासौ
 ये च त्वामन्वित्यथ पितरो यथाभागं मन्वधमित्युक्तोदक्
 पर्यादृत्योन्नयो व्यावृत्त उपास्ते व्यावृत्त ऊमेति प्राङ्मर्याभि-
 पर्यादृत्येतं चक्षुमवजिप्रति ॥ १० ॥

.१५

ये समानाः समनवः पितरो समराज्ये । तेषां लोकः
 स्वाधा नमो यज्ञो देवेषु कस्यताम् ॥ ये सजाताः समनवो जीवा
 जीवेषु मामकाः । तेषां श्रीर्मयि कस्यतामस्मिन् लोके प्रतः
 यमा इत्यथ तथेवास्त्रिर्मांजयति मार्जयन्तां पितरो मार्जयन्तां
 पितामहा मार्जयन्तां प्रपितामहा इत्याह्वानं ददात्याह्वानं १०
 पितर आह्वानां पितामहा आह्वानां प्रपितामहा इत्याह्वानं
 ददात्याह्वानां पितरो ऽह्वानां पितामहा अह्वानां प्रपिता-

- महा इत्यथ वाचाऽचि ददात्येतामि वः पितरो वाचाऽक्षेतामि
 वः पितामहा वाचाऽक्षेतामि वः प्रपितामहा वाचाऽक्षेतामि
 आयुषि सोमं हिन्दीतेति ब्राह्मणमथ वृद्धिर्नमस्तारैर्विपद्या-
 यस्तुपतिष्ठते नमो वः पितरो रवाय नमो वः पितरः शुक्राय
 ५ नमो वः पितरो जीवाय नमो वः पितरः क्षधायै नमो वः
 पितरो मन्यवे नमो वः पितरो घोराय पितरो नमो वो व
 एतस्मिन् लोके स युष्माकं ऽनु ये ऽस्मिन् लोके मां ते ऽनु
 य एतस्मिन् लोके स यूयं तेषां वसिष्ठा भूषास वे ऽस्मिन्
 लोके ऽहं तेषां वसिष्ठो भूषासमित्यं वीरं याचते वीरं मे
 १० पितरो दत्त वीरं मे पितामहा दत्त वीरं मे प्रपितामहा
 दत्त पित्रमाणं युष्माभिर्भूषास सुप्रजसो मया यूयं भूषा-
 सेत्यथैनामुत्पापयत्युत्तिष्ठत पितरः प्रेत शूरा यमस्य पन्था-
 मनुयाता पुराणम् । धत्तादस्मासु द्रविणं यच्च भद्रं प्र को
 ब्रूताङ्गागधान्वेतास्मिन्त्यथैनामुत्पापयति यस्तु पितरो यथा-
 १५ लोकं मनसा जवेन परेत पितरः सोम्या मन्त्रैः पथिभिः
 पूर्यैः । अथा पितृमनुविदवाऽ अपीत यमेन ये सधमाहं
 मदन्तीत्यथ तिसृभिर्मन आह्वयते मनां पञ्चवामद आ न
 एतु मनः पुनः पुनर्नः पितरो मन इत्यथैताम्विष्टान्पञ्च
 वर्ध्ववासावनुपचरत्यथैतेषां ग्रस्ताणां देवे उदाहरन्त्यथ यज्ञो-

१ J has the following passage thus : वीरं मे दत्त पितरः पित्रमाणं
 युष्मासेत्यथ वीरं मे पितामहा दत्त पित्रमाणं युष्मासेत्यथ वीरं मे प्रपितामहा दत्त
 पित्रमाणं युष्मासेत्यथ ।

२ Thus B; वाचति Be; वाचति the other MSS.

पवीतं कृत्वा प्राजापत्ययज्ञं गार्हपत्यमुपतिष्ठते प्रजापते न
तदेतान्यन्य इत्यथैतां द्वितीयां अपति यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत
यामिति' संतिष्ठते पिण्डपितृयज्ञः ' ॥ ११ ॥ चतुर्थः ॥

वर्षासु श्यामाक्रामामाययणं करिष्यन्भवति' तस्य प्रज्ञात
उपवसथो' इय प्रातर्जते ऽग्निहोत्रे पृष्ठ्याः सौत्वापः प्रणीय ५
सौम्यः श्यामाकं चरुं निर्वपति' हविष्कृता वाचं विवृज्य
गार्हपत्यं आज्यं विलाप्योत्पूय रुचिं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा हव-
नीये ऽज्यानीर्जुहोति गतायुधाय शतवीर्यायेति पञ्च' अप-
थित्वा सादयति' तस्याः पञ्चदश सामिधेन्यः पञ्च प्रयाजा
वार्चस्नावाज्यभागावथ हविष आप्यायस्व सं त इति' चिष्टुभौ १०
सयाज्ये' अन्वाहार्यमासाद्य वासो ददात्यथ यजमानभागं
प्राश्नात्यग्निः प्रथमः प्राश्नातु स हि वेद यथा हविः । शिवा
अस्मभ्यमोषधीः कृणोतु विश्वर्षणिरिति' संतिष्ठत एदेष्टिः
सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा' विवृजते व्रतमथ शरदि श्रीहीणामाय-
यणं करिष्यन्भवति' तस्य प्रज्ञात उपवसथो' इय प्रातर्जते १५
ऽग्निहोत्रे पृष्ठ्याः सौत्वापः प्रणीयैन्द्राग्नं द्वादशकपालं निर्वपति
वैश्वदेवं चरुं द्यावापृथिव्यमेककपालमिति' हविष्कृता वाचं
विवृज्य गार्हपत्यं आज्यं विलाप्योत्पूय रुचिं चतुर्गृहीतं
गृहीत्वा हवनीये ऽज्यानीर्जुहोति गतायुधाय शतवीर्यायेति
पञ्च' अपथित्वा सादयति' तस्याः पञ्चदश सामिधेन्यः पञ्च २०
प्रयाजा वार्चस्नावाज्यभागावथ हविषामिन्द्राग्नी रोचना दिवः
अथ हवमित्यैन्द्राग्नस्य' विश्वे देवा विश्वे देवा इति वैश्वदेवस्य'

आवा नः इधिवी प्र पूर्वमे पितरेति आवाइविष्णुः । विष्णुभौ
 संयाज्ये । अन्वाहार्यमायाय प्रथमजं वत्सं ददात्यथ यजमानभागं
 प्राप्नोति भद्राक्षः श्रेयः समनैष्ट देवास्त्वयावसेन समग्रोमहि
 त्वा । स नो मयोभूः पितो आ विष्णुः प्र तोकाय तत्तुवे
 ५ स्त्रोत इति । संतिष्ठत एवेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा । विष्णुजते
 प्रतमं य वधन्ते यवानामाययणं करिष्यन्भवति । तस्य प्रज्ञात
 उपवसथः । समानं कर्म यथा त्रौह्याययस्यैतावदेव नानाथ
 यजमानभागं प्राप्नोत्येतसु त्वं मधुना संयुतं यवः भरक्तया
 अधि मनावर्षक्षुः । इन्द्र आसीत्सौरपतिः प्रतकतुः कीनाशा
 १० आसन्नस्तः सुदानव इति । संतिष्ठत एवेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णु-
 क्रमा । विष्णुजते प्रतमं ॥ १२ ॥ पञ्चमः ॥

अग्निभ्यः प्रवत्सन्त्यज्ञोपवीत्यथ आचम्यायेणाहवनीयं परीत्य
 यजमानायतने तिष्ठन्नाहवनीयमुपतिष्ठते मम नाम प्रथमं
 जातवेदः पिता माता च दधतुर्यदये । तत्त्वं विभृहि पुनरा
 १५ मर्देतोस्तवाहं नाम विभराण्यग्र इत्यथ वाचंयमो ऽभिप्रज-
 त्यग्रोनामसकाग्रे वाचं विष्णुजते । मो ऽधःसंवेष्ट्यमाऽवाग्न-
 स्तुपायी प्रवसति । न दादग्नौमतिप्रवसति । गोपवसथमुपात्ये-
 त्यायग्रप्रपथे समिधः कुरुते । ऽग्नीन्परात्थाय वाचं यच्छत्याहव-
 नीयमेवोपतिष्ठते मम नाम तव च जातवेदो वाचसौ इव
 २० विवसानौ खे चरावः । आयुषे त्वं जीवसे वयं यथावयं विपरि-

१ JF om. these three words.

२ Thus BH Bh (Grantha Ms.), Kś.; •वाचसंकाशे Bo F

दधावहे पुनस्त इत्यथ गार्हपत्यसुपतिष्ठते नमो ऽग्नये ऽप्रतिवि-
 द्वाय नमो ऽनाष्टष्टाय नमः सवाये । अषाढो अग्निर्दृष्टवा
 विश्वजित्सहन्यः श्रेष्ठो गन्धर्व इत्यथान्वाहार्यपचनसुपतिष्ठते
 तत्पितारो अग्ने देवास्त्वामाहुतयस्त्वदिवाचनाः । सं मामायुषा
 सं गौपत्येन सुहिते मा धा इत्यथान्वाहनौयसुपतिष्ठते ॥ १३ ॥ ५

अयमग्निः श्रेष्ठतमो ऽयं भगवन्तमो ऽयं सत्सत्सत्तमः ।
 अस्मा अस्तु सुवीर्यमिति ^१ स^१ यद्यसौ यज्ञभेदमाचक्षते न ते
 ऽश्वीषीदिति तद्गार्हपत्य आख्यं विलाष्योत्पूय कुचि चतुर्गृहीतं
 गृहीत्वाहवनीये संतनी^२ कुहोति नमो ज्योतिर्जुषतामाख्यं
 विश्विक्खं यज्ञं समिमं दधातु । या इष्टा उषसो निघ्नुश्च
 ताः संदधामि हविषा घृतेन स्वाहेत्यथान्वाये तन्तुमते पुरो-
 डाग्रभष्टाकपासं निर्वपति ^३ शरावं दक्षिणां ददाति ^४ सा
 प्रसिद्धेष्टः संतिष्ठते ^५ ऽयातिपक्षाः प्रतिजुहोत्येतेन ह सा वै
 पूर्वं ओचिया अतायवस्तेजस्कामा यज्ञस्कामा ब्रह्मवर्षस्कामा
 उपतिष्ठन्ते ^६ तदेतदुत्सवं व्रतस्यैव गरिम्णायातो वैराजमेवोप- ५
 स्नानं ^७ नर्यं प्रजां मे गोपायेति गार्हपत्यमथर्वं ^८ पितुं मे
 गोपायेत्यान्वाहार्यपचनं ^९ शंख पशून्मे गोपायेत्याहवनीयं ^{१०}

१ om. BH.

२ संतति H; संतति B; संतनी Be; संतति J; संतनीर्थ F; संतनं T;
 संतति Ke.

३ Before तदेतद् Be J ins. य, F सा ।

४ After गार्हपत्यम् JF ins. उपतिष्ठते ।

अथ सभा मे नौपायेति सभमहे बुध्निय मन्त्रं मे नौपाये-
त्वावसयीचं^१ सो ऽपरिमितं प्रवसति^२ पुनरायनप्रपये समिधः
कुर्वते^३ ऽग्नीन्यराख्याच वाचं यच्छत्यागत्यैतेनैवोपतिष्ठते^४
समानी प्रायश्चित्तिः^५ ॥ १४ ॥ षष्ठः ॥

१. अथोपवसयीये ऽह्न्यज्ञोपवीत्यप आचम्यायेणाहवनीचं
परीत्य^६ यजमानायतन उपविश्य तिरः पवित्रमप आचामति
पयस्सतीरोवधयः पयस्सदीर्घा पयः । अपां पत्रसो जपयसोन
मामिन्द्र मः सृजेत्यथाहवनीये समिध आदधात्यग्ने व्रतपते
व्रतं चरिष्यामि तच्छ्रेयं तस्मै राधताः स्वाहा वायो व्रतपत
१०. आदित्य व्रतपते व्रतानां व्रतपते व्रतं चरिष्यामि तच्छ्रेयं तस्मै
राधताः स्वाहेत्यप^७ सो भूते हविर्निदध्यमाणमभिमन्त्रयते
ऽग्निः होतारमिह तः ऊवे देवान्यग्निमानिह यान्ववामहे ।
आयन्तु देवाः सुमनस्समाना विद्यन्तु देवा हविषो मे अस्तेति^८
तदुदित्वा वाचं यच्छत्या हविष्कृतो^९ हविष्कृता वाचं विसृज्य
१५. यज्ञं धोमेज युनक्ति कक्षा युनक्ति य ला युनक्ति^{१०} काले
कपाक्षानि युनक्ति यानि घर्मे कपाक्षान्युपचिन्वन्ति वेधसः ।
पूष्णस्तान्यपि व्रत इन्द्रवायू युक्तामिति^{११} तेषां यजुष्कृतानां
यज्ञिष्यते तदुत्कर उदद्यत्यभिजो घर्मे जौरदातुर्वत आस-

१ Thus Be BH ; T: आत्रकवेमेवोप० ; J: आत्रन्याहवनीयमेवोप० ; F:
आमत्य आहवनीयमुप०

२ Be JF om. these three words

३ अच om. JF.

स्नाह्मणमुनरित्यथ गार्हपत्य आच्यं विद्याप्योत्पूय क्षुचिः सतृर्गृहीतं
 गृहीत्वा हवनीये संतनीं^१ जुहोतींश्चो वेदिः परिधयश्च सर्वे
 यज्ञस्यायुरनुसंवरन्ति । अथस्त्रिंशत्प्रप्तमन्त्रो ये वितन्निरे य
 इमं यज्ञः स्वधया ददन्ते तेषां क्षिप्तं प्रत्येतद्भूमिं स्नाहे-
 त्यथान्यदपि सृजति घर्भो देवाः अथेत्यित्यथ वै भवति यदि ५
 नश्येदाक्षिप्तं द्विकपालं निर्वपेद्वावापृथिव्यमेककपालमिति^२
 वा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते^३ । इय तथैव गार्हपत्य आच्यं विद्या-
 प्योत्पूय क्षुचिः सतृर्गृहीतं गृहीत्वा हवनीये संतनीं^४ जुहोतींश्चो
 वेदिः परिधयश्च सर्वे यज्ञस्यायुरनुसंवरन्ति । अथस्त्रिंशत्प्रप्तमन्त्रो
 ये वितन्निरे य इमं यज्ञः स्वधया ददन्ते तेषां क्षिप्तं १०
 प्रत्येतद्भूमिं स्नाहेत्यथान्यदपि सृजति घर्भो देवाः अथेत्यित्यथ
 यथाव्यस्य वा सांनाव्यस्य वान्यथ वर्षिषः पुरोक्तमात्रया-
 जात्कन्दति तस्य स्वधाः संभरति ॥ १५ ॥

सं ता विद्यामि यजुषा प्रजामायुर्धनं च । दृश्यति-
 प्रसूतो यजमान इह मा रिषदिति^५ स्तनमनुमन्त्रयते भूपतये १५
 स्नाहा भुवनपतये स्नाहा भूतानां पतये स्नाहेत्यथ यावत्परि-
 शिष्टेन प्रचरत्यथ यजमानमाव्यमवेक्षयत्याव्यमसि सत्यमसि
 सत्यस्याव्यमसि हविरसि वैश्वानरं वैश्वदेवमुत्पूतशुक्लं सत्यौजाः
 यज्ञो ऽसि यजमानमसि सहस्रारातीः सहस्रारातीयतः सहस्र

१ संतनीं BFHJ (•विं the second time) ; संतर्षिं Be ; संतर्ष T ; संतनीयं
 F (the sec. time).

- पुतनाः सख्यः पुतन्वतः सख्यवीर्यमधि तस्मा जिन्वाज्यसा-
 ज्यमधि सत्यस्य सत्यमधि सत्याचुरधि सत्यशुभ्रमधि सतिन
 ताभिघारयामि तस्य ते भवीयेत्येवाज्यदहाका^१ । गृहीतं-
 गृहीतमनुमन्वयते पश्यानां ता वातानां यन्माय धर्चाय
 ५ गृह्णामि पश्यानां तर्तुनां यन्माय धर्चाय गृह्णामि पश्यानां ता
 दिग्नां यन्माय धर्चाय गृह्णामि पश्यानां ता पशुजनानां यन्माय
 धर्चाय गृह्णामीति चतुर्भिर्ब्रह्ममष्टाभिरुपभृतं^२ चरोस्ता पशु-
 बिलस्य यन्माय धर्चाय गृह्णामि ब्रह्मणस्ता तेजसे यन्माय
 धर्चाय गृह्णामि चक्षुस्य त्वौजसे यन्मय धर्चाय गृह्णामि विम्रे
 १० ता यन्माय धर्चाय गृह्णामि सुवीर्याय ता गृह्णामि सुप्रजा-
 स्ताय ता गृह्णामि रायस्योवाय ता गृह्णामि ब्रह्मवर्षसाय ता
 गृह्णामीति^३ चतुर्भिर्भुवां^४ भूरस्माकं^५ इविर्देवानामाग्निषो
 यजमानस्य देवानां ता देवताभ्यो गृह्णामीत्यभिपूर्यमाणमनु-
 मन्वयते^६ कामाय ता गृह्णामीति^७ परिधीन्परिधीयमाणा-
 १५ मनुमन्वयते भुवो ऽस्मि भुवो ऽहं सजातेषु भूयामं धीरयेता
 वसुविदिति मध्यममुपो ऽस्युयो ऽहं सजातेषु भूयासमुपयेता
 वसुविदिति दक्षिणमभिभूरस्यभिभूरहं सजातेषु भूयासमभि-

१ Thus B; सख्ये TF, सख्या J; सख्यासि H, Mādḥ; सख्यान् Bo; सख
 not found in B Bo HF.

२ Thus (accusatives) all MSS., except F, which has प्रजापति.
 Mādḥ. cites every time with locatives Rightly?

३ सूर्यसाधनम्. Bc F.

भूषिता ननुविदित्युत्तरमवाप्तिं धीमेन पुनस्ति पुनस्ति मा
 ब्रह्मणा दैव्येन वधायासौ वोढवे जातवेद इति । समिधोर-
 भाधीयमानयोर्जपतीन्वानास्ता सुप्रजसः सुवीरा ज्योत्स्नीवेम
 वशिष्ठतो वयं त इत्ययान्तर्वेदि हवींश्च्युत्सन्वान्भिमन्त्रयते
 यन्मे अग्ने अस्व यज्ञस्य रिक्वायदा स्तन्वादाक्यस्योत विष्णो ।
 तेन हन्मि सपत्नं दुर्मरायुनैनं दधामि निश्रंत्या उपस्थ
 इति ॥ १६ ॥

अथ भूर्भुवः सुवरित्यग्निहोचमेताभिर्ध्यावतीभिर्दपसादये-
 यज्ञमुखं वा अग्निहोचं ब्रह्मेता व्यावृतयो । यज्ञमुख एव ब्रह्म
 कुरुते । संवत्सरे पर्यागत एताभिरेवोपसादयेद्ब्रह्मणैवोभयतः ।
 संवत्सरं परिगृह्णातीति ब्राह्मणमय वै भवति दर्शपूर्णमासावा-
 लभमान एताभिर्ध्यावतीभिर्हवींश्च्युत्सन्वान्भिमन्त्रयते यन्मे
 अग्ने अस्व यज्ञस्य रिक्वायदा स्तन्वादाक्यस्योत विष्णो ।
 तेन हन्मि सपत्नं दुर्मरायुनैनं दधामि निश्रंत्या उपस्थ
 इति ॥ १७ ॥

[११७, १८]   गौडायनश्रौतसूत्रम् ।

यजत इति ब्राह्मणमर्थं वै भवति च कामयेत यजमानं धात-
 यमस्य यज्ञस्याग्नीर्गच्छेदिति तस्यैता व्याहृतीः पुरोसुवाक्याणां
 दध्याह्वाद्यदेवत्या वै पुरोसुवाक्या ' धातयमेवायं यज्ञस्याग्नी-
 र्गच्छतीति ब्राह्मणमर्थं वै भवति चात्कामयेत यजमानान्य-
 १ मावत्येनान्यज्ञस्याग्नीर्गच्छेदिति तेवामेता व्याहृतीः पुरोसु-
 वाक्याणां अर्धर्चं एकां दध्याद्यान्याये पुरस्तादेकां चाव्याणां
 अर्धर्चं एकां ' तथैवान्यमावती यज्ञस्याग्नीर्गच्छतीति ब्राह्मणमर्थं
 वै भवति यथा वै पर्जन्यः सुष्टुष्टं वर्षत्येवं यज्ञो यजमानाय
 वर्धति ' स्त्रुत्योदकं परिमृशन्त्याग्निषा यज्ञं यजमानः परि-
 १० मृश्यातीति ब्राह्मणं ' व्याहृतीभिर्ब्राह्मणस्य प्रतिपद्यते विद्वारेण
 राजन्यस्य च वैश्यस्य सर्वमेवेतत्तथं कुर्यादित्येतदपरमिधमभ्या-
 धीयमानमनुमन्त्रयते ॥ १७ ॥

उष्कृषो अग्ने यजमानायैधि निशुषो अभिदासते । अग्ने
 देवेद्व मन्विद्व मन्त्रजिज्ञेति ' प्रथरं प्रत्रियमाणमनुमन्त्रयते
 १५ ऽमर्त्यस्य ते होतमूर्ध्वमाजिघर्षिं रायस्योषाय सुप्रजास्त्राय
 सुवीर्यायेति ' स्वनेणाधारमाचार्यमाणमनुमन्त्रयते ' मनो ऽभि
 प्राजापत्यं मनसा मा भूतेनाविज्ञेति ' ऋच्यमाधारमाचार्यमाण-
 मनुमन्त्रयते वागस्यैन्द्रो वपन्नस्यणी वाचा मेन्द्रियेणाविज्ञेति '
 प्रथाजानामिष्टमिष्टमनुमन्त्रयते ' वसन्तमृदूनां प्रौषामि च मा

१ Thus Be, प्रथीयमाणम्. HJ, Bhav.; प्रथयमाणं F; प्रथीयमाणं T;
 प्रथीयमाणं H.

१ Thus all MSS. : कौषमाधारम्. Mādḥ.

१ इदं twice Be HT, once the other MSS. and Mādḥ.

प्रीतः प्रीणातु वीरमृदुनां प्रीणामि च मा प्रीतः प्रीणातु
 वषां मृदुनां प्रीणामि ता मा प्रीताः प्रीणन्तु शरदमृदुनां
 प्रीणामि वा मा प्रीता प्रीणातु हेमन्तशिशिरामृदुनां प्रीणामि
 तौ मा प्रीतौ प्रीणौतामित्याद्यभागाविष्टावतुमन्वयते ऽग्री-
 वोमयोरहं देवयज्यया चतुष्पाभूयासमित्यग्निमिष्टमनुमन्वयते ॥
 ऽग्रीहं देवयज्ययाचादो भूयासमित्युपांशुयाजमिष्टमनुमन्वयते
 दक्षिरस्यदधो भूयासमसुं दधेयमित्यथ च यजमानो देष्टि तं
 मगवा ध्यायत्यथाप उपसृष्टाग्नीषोमाविष्टावतुमन्वयते ऽग्री-
 वोमयोरहं देवयज्यया वृचहा भूयासमितौन्नाग्नी इष्टावतु-
 मन्वयत इन्द्राग्नियोरहं देवयज्ययेन्द्रियायचादो भूयासमि- १०
 तौन्मिष्टमनुमन्वयत इन्द्रस्याहं देवयज्ययेन्द्रियावी भूयास-
 मिति महेन्द्रमिष्टमनुमन्वयते महेन्द्रस्याहं देवयज्यया जेमानं
 महिमानं गमेयमिति खिष्टकृतमिष्टमनुमन्वयते ऽग्रेः खिष्ट-
 कृतो ऽहं देवयज्ययायुसान्यजेन प्रतिष्ठां गमेयमिति प्राग्निचे ॥
 ऽशदोयमाने जपत्यग्निर्मा दुरिष्टात्पातु सविताचग्रसादिति
 यजमानभागं यो मे ऽस्ति दूरे ऽरातौयति तमेतेन जेषमितौ-
 ऽमाद्वियमाणामनुमन्वयते सुरूपवर्षवर्णो एहीति प्रतिपद्य
 मषोनीत्यातो ऽवान्तरेडां प्राश्यामागामनुमन्वयते जुष्टिरसि
 जुषस्व नो जुष्टा नो ऽसि जुष्टिं ते गमेयमित्यान्तर्वेषाग्नि- १०

१ चचाप उपसृष्ट om. TJ.

२ Thus Be HT; एहीति J; यक्षमिति B; वक्षं यक्षीमिति F.

मार्जयते^१ मनो व्योतिर्जुषतामाख्यं विष्टिं च पञ्च^२ चमिसं
 दधातु । इहस्यतिसनुतामिसं नो विष्टे देवा इह माहवन्ता-
 मिति^३ बर्हिषदं पुरोडाशमभिमन्त्रयते अग्नं पिबन्त इदमो
 ने मा वायि कुर्वतो मे मोषदसदित्युपानाहायं वाचति^४
 ५ तमन्तर्वेद्यासन्नमभिमन्त्रयते प्रजापतेर्भागो ऽसूर्जसाम्नायसा-
 नित्यान्तादनुवाकस्य^५ ॥ १८ ॥ सप्तमः ॥

अनूयाजानामिष्टमिष्टमनुमन्त्रयते^१ बर्हिषो ऽहं देवयज्यया
 प्रजावान्भूवांसं नराग्रः सस्याहं देवयज्यया पशुमाग्रः सानग्रेः
 खिष्टकृतो ऽहं देवयज्ययायुमान्यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयमित्येष षण
 १० होतुरभिजानात्यग्निरिदं हविरजुषतेति तद्यजमानमुज्जितिं^२
 वाचयत्यग्नेरहमुज्जितिमनूजेषमिति यथेष्टमुक्तं वाजवत्योर्ब्रूहमन्त्रं
 यच्च होतुरभिजानात्याग्रास्ते ऽयं यजमानो ऽसाविति तद्यजमानं
 यज्ञस्य दोहं वाचयत्येमा अग्नन्नाग्निषो दोहकामा इन्द्रवन्तो
 वनामहे धुष्मीमहि प्रजामिषमिति^३ प्रस्तरं प्रद्विषमायमनु-
 १५ मन्त्रयते रोहितेन त्वाग्निर्देवतां गमयतु हरिर्भा त्वेन्द्रो देवतां
 गमयत्वेतग्नेन त्वा सूर्यो देवतां गमयत्विति^४ परिधौन्विमुष्य-
 मानाननुमन्त्रयते वि ते मुष्टामि रश्मिना वि रश्मीन्वि योक्ता
 वानि परिचर्तनानि । धन्तादस्मासु^५ द्रविणं यच्च मर्द्दं प्र षो
 ब्रूताह्मागधान्देवतास्त्रिति^६ शंभुवाकमुज्जमनुमन्त्रयते विष्टोः

१ Thus BHF; मार्जयति Be FJ

२ इह twice T Be, once the other MSS.

३ Thus TF Mādab.; चमितीर or चमिती the other MSS.

प्रथोरहं देवयज्यया यज्ञेन प्रतिष्ठा गमेयमिति^१ प्रसीधंवा-
जानामिष्टमिष्टमनुमन्त्रयते^१ ॥ १६ ॥

सोमस्याहं देवयज्यया सुरेताः रेतो धिषीथ तद्युरहं
देवयज्यया पशूनाः रूपं पुषेयमित्यथेतरावुपसमस्यति देवानां
पत्नीरग्निगृहपतिर्यज्ञस्य मियुनं तद्योरहं देवयज्यया मियुनेन ।
प्रभूयासमिति^१ वेदे यजमानं वाचयति वेदो ऽसि विस्तरसि
विदेयेत्यान्तादनुवाकस्य^१ भुवामाष्यायमानामनुमन्त्रयत आष्या-
यतां भुवा हतेन यज्ञं यज्ञं प्रति देवयज्ञः । सूर्याया ऊधो
ऽदित्या उपस्य उरधारा पृथिवी यज्ञं अस्मिन्नित्यथ यजमान-
भागं प्राप्नोति प्रजापतेर्विभास्याम लोकस्तस्मिन्^१ दधामि १०
सह यजमानेनेति सं यज्ञपतिराग्निषेति वाचैतत्पूर्णपात्रं
याचति^१ तमन्तर्वेदि निधाय पूर्णपात्रे यजमानं वाचयति
सदसि सक्ते भूयाः सर्वमसि सर्वं मे भूयाः पूर्णमसि पूर्णं मे
भूया अहितमसि मा मे चेष्टा इत्यथ दिशो रुजयति प्राच्यां
दिशि देवा अतिशो मार्जयन्तां दक्षिणायां दिशि मामाः १५
पितरो मार्जयन्तां प्रतीच्यां दिशि गृहाः पशवो मार्जयन्ता-
मुदीच्यां दिक्षाप ओषधयो वनस्तथो मार्जयन्तामूर्ध्वायां
दिशि यज्ञः संवत्सरो यज्ञपतिर्मार्जयन्तामित्यथैना निनयति
ममुद्रं वः प्रक्षिप्योव्यचिताः स्त्रां योनिमपिगच्छत । अक्षिद्रः

१ इह twice Be T, once the other MSS.

१ Thus Be J, Mādḥ.; the citation ends with विस्तरसि in BH,
with विदेय सक्तेषु in FT.

प्रजया भूयासं मा परासेचि मत्पथ इत्यथोपोत्याय दक्षिणेन
पदा विष्णुकमाक्रमते ॥ २० ॥

- विष्णोः क्रमो ऽस्यभिमातिहा गाथवेण ह्रन्दसा पृथिवी-
मनु विक्रमे निर्भक्तः स यं दिश इति चतुर्भिरनुह्रन्दसं'
५ तृतीये चतुर्थमनुवर्तयति' न चतुर्थाय प्रक्रामति' गाहवनीय-
सुपात्येत्थायैव तिष्ठन्गाहवनीयमुपतिष्ठते ऽग्न्य सुवः सुवरग्न्य
संदृग्गते मा क्षिप्ति यत्ते तपस्तस्मै ते मातृवीत्यथादित्य-
मुपतिष्ठते सुभूरसि श्रेष्ठो रक्षीणामायुधां अस्त्रायुर्न धेहि
वर्षाधा अशि वर्षा मयि धेहीत्यैभ्यो सोमेभ्यो भ्रातृभ्यं
१० निर्भजतीदमहममुं भ्रातृभ्यमाभ्यो दिग्भ्यो ऽस्यै दिवो ऽस्मा-
दन्नरिचादस्यै पृथिव्या अस्मादन्नाद्यान्निर्भजामि निर्भक्तः स
यं दिश इत्यथाप उपस्पृश्य' स ज्योतिषामुवमित्युरः प्रत्या-
त्मानं प्रत्यभिमृगते' ऽय दक्षिणमऽसमभि पर्यावर्तत ऐन्त्री-
मावृतमन्वावर्त इत्यथोदङ् पर्यावर्तते समहं प्रजया सं मया
१५ प्रजा समहः रायस्योपेण सं मया रायस्योष इत्यथाहवनीये
समिधमादधाति समिद्धो अग्ने मे दीदिहि सनेद्धा ते अग्ने
दीद्यामः स्नाहेत्यथाहवनीयमुपतिष्ठते वसुमान्यन्नो वनी-
याभूयासमित्यथाग्निपावमानोभ्यां गार्हपत्यमुपतिष्ठते ऽग्न
आयूँषि पवसे ऽग्ने पवस्सेत्यथ गार्हपत्यमेवोपतिष्ठते ऽग्ने
२० गृहपते गृहपतिरहं त्वया गृहपतिना भूयासः सुगृह-
पतिर्मया त्वं गृहपतिना भूयाः शतः क्षिमास्तामाग्निष-
माशंस मद्याममुमै ज्योतिष्मती तामाग्निषमाशसे ऽमुषा

अमुष्मा^१ इति^१ चावन्तो ऽस्य पुषा जाता भवन्ति तन्मव
इत्यन्तः^१ ॥ २१ ॥

अथ वै भवति यो वै यज्ञं प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो
वै स भवति^१ कस्मा युतन्ति स त्वा विमुञ्चत्विति^१ काले
कपालानि विमुञ्चति यानि घर्मे कपालान्युपचिन्वन्ति वेधसः ।
पूष्णस्तान्यपि व्रत इन्द्रवायू विमुञ्चतामित्यथैतेनैव यथेतमेत्य
यजमानायतनं उपविश्य तथैव^१ तिरः पविषमप आचामति
पयस्वतीरोषधयः पयस्वद्वीरुधां पयः । अपां पयसो यत्पयस्तेन
मामिन्द्र मः सृजेत्यथाहवनीये समिधं आदधात्यग्ने व्रतपते
व्रतमचारिषं तदशकं तन्मे ऽराधि स्नाहा वायो व्रतपत १०
आदित्य व्रतपते व्रतानां व्रतपते व्रतमचारिषं तदशकं तन्मे
ऽराधि स्नाहेत्यथोपोत्याय^१ यज्ञस्य पुनरालम्भं जपति यज्ञो
बभूव स आबभूव स प्रजज्ञे स वावृधे । स देवानामधिपति-
र्बभूव सो अस्माः अधिपतौःकरोतु वयः स्याम पतयो रधी-
षामित्यथ प्राहुःकस्य जपति गोमाः अग्ने ऽविमाः अश्वी ११
यज्ञो नृवत्सखा सदमिदममृत्यः । इडावाः एषो असुर प्रजा-
वान्दीर्घा रधिः इयुवुधः सभावानित्यथ ब्राह्मणाः कर्पयितवा
इति मंप्रेष्यति^१ ॥ २२ ॥ अष्टमः ॥

१ F असुष्मा once. T has this passage thus. तन्मवे मस्यमसुष्मे षोतिस्ततो
तथाधिपसाशये सुखा असुष्मा इति etc, as above, but at the end : भवन्ति
तावन् इत्यन्तः J is corrupt towards the end of the khanda.

१ Om. TJFBe.

१ उपोद्वाच om. JT.

- ब्रह्मन् करिष्यन्वशोपवीत्यप आचम्यायेणाहवनीयं परीत्य
 दक्षिणत उदक्षुषस्त्रिष्टम्बमद्वयमुपतिष्ठते नमो ब्रह्मणे नमो
 ब्रह्मसदनायेत्यध्यासनात्तृणं निरस्यत्यहे दैधियव्योदतस्त्रिष्टम्ब
 सद्ने सौद यो ऽस्मत्पाकतर इत्युपविशत्युज्जिवत उदुदतश्च
 ५ गेषमित्यथेने समीचते पातं मा धावाष्टधिवी अष्टाह इत्युपविश
 जपति भूर्भुवः सुवः क इदं ब्रह्मा भविष्यति स इदं ब्रह्मा
 भविष्यति प्राणः प्रजापतियुक्तो ऽहं युज्ये ब्रह्मणार्वेवं वाजी सुधुर
 इव वज्रिर्बलीवर्द इव युक्तो हव्यं वक्ष्याम्यहं देवताभ्यो भूः प्रपद्ये
 भुवः प्रपद्ये सुवः प्रपद्ये भूर्भुवः सुवः प्रपद्ये वायुं प्रपद्ये ब्रह्म
 १० प्रपद्ये चचं प्रपद्ये ऽस्मानमाखणं प्रपद्ये प्रजापतेर्ब्रह्मकोशं प्रपद्ये
 ऽनातीं देवतां वाचं प्रपद्य ओं प्रपद्य इति ^१ तं यजमानो ब्रह्माणं
 वृणोते भूपते भुवनपते महतो भूतस्य पते ब्रह्माणं त्वा वृणी-
 महे वीतहव्ये पुरोहित येनायन्नुत्तमः सुवर्देवा अङ्गिरसो
 दिवमिति ^१ वृतो ब्रह्मा जपत्यहं भूपतिरहं भुवनपतिरहं महतो
 १५ भूतस्य पतिर्देवेन भविष्या प्रसूत आर्त्विजं करिष्यामि ब्रह्माणं
 मावृथा वीतहव्ये पुरोहितं येनायन्नुत्तमः सुवर्देवा अङ्गिरसो
 दिवं देव भवितरेतं त्वा वृणते वृहस्पतिं देव्यं ब्रह्माणं तदहं मनसे
 प्रप्रवोमि मनो गायत्रिये गायत्री षिष्टुभे षिष्टुजगत्यै जग-
 त्यनुष्टुभे ऽनुष्टुप्पङ्क्त्यै पङ्क्तिः प्रजापतये प्रजापतिर्विश्वेभ्यो देवेभ्यो
 १० विश्वे देवा वृहस्पतये वृहस्पतिर्ब्रह्मणे ब्रह्म भूर्भुवः सुवर्हस्पति-
 र्देवानां ब्रह्माहं मनुष्याणां वृहस्पते यज्ञं गोपायेति ^१ स यवाह
 ब्रह्मक्षयः प्रणेय्यामि यजमान वाचं यज्येति तद्ब्रह्मा प्रबोति ॥ २३ ॥

देव सवितः प्रसव्य यज्ञं देवता वर्धयैता नाकस्य वृष्टे
 सुवर्गे लोके यजमानो असु । सप्तर्षीणां सुकृतां यत्र लोक-
 सत्वेमं यज्ञं यजमानं च धेनूँ प्रशयेति ^१ स वाचंयमो भवति
 प्रणीतासु प्रणोयमानास्त्रा हविष्कृतः ^२ सांताये दोह्यमान आ
 ततो यदाह वज्र दुग्धीन्नाथ देवेभ्यो हव्यमिति महेन्द्रायेति
 वा यदि महेन्द्रयाजी भवत्यधिवपने वाचं यच्छत्या कपासोप-
 धानात्संवपने वाचं यच्छत्या 'समभिवारुनात्सम्यजुष्याद्वि-
 मान' ^३ आ प्रोक्षणीनामासादनात्स यचाह ब्रह्मजुत्तरं परिघाहं
 परिपक्षीयामीति तद्ब्रह्मा प्रसौति वृक्ष्यते परिगृहाण वेदिं
 ब्रह्मणा यज्ञं परिगृहीतोमम् । सप्तर्षीणां सुकृतां यत्र १०
 लोकसत्वेमं यज्ञं यजमानं च धेनूँ परिगृहाणेत्याव्येषु गृह्य-
 माणेषु वाचं यच्छत्या 'ध्रुवासादनात्सामिधेनीस्वनूच्यमानास्त्रा
 प्रवरादंगूनायां पुरोनुवाक्यायामा वषट्काराग्राशिचे ज्वदीय-
 मान आ प्रसवात्परिहरन्त्यस्मा एतन्नाग्रिचमयेषाहवनीयं ^४
 तदाग्निर्यमाणं प्रतिपश्यति ॥ २४ ॥

१५

सूर्यस्य त्वा चक्षुषा प्रतिपश्यामीत्येनदुभाभाः हस्ताभ्यां
 प्रतिगृह्णाति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽग्निर्नोर्वाज्जम्भां पूषो

१ भस्माभिवारुनात् Be T.

२ Thus Be H; 'चक्षुष्याद्वि' F, the other MSS. more or less corrupt.

३ ध्रुवासादनात् Be H, ध्रुवादानात् B; सवासादनात् T. IF totally corrupt. Bh. has in some copies भ्रुवा, in others क्षुवा ।

इतिवासा नामौ
सादधानीत्येनदेवते सुपर्णस्य ता गवत्प्रतप्तसुषुवावेव इत्ये-
नदङ्गुलेन च महानान्या चोपसंयच्छातिहाय दतः पूर्वं निष्ठापे
निदधात्यग्नेस्वाखेन^१ प्रात्रामीति^१ प्राश्नाप आचम्य सहाङ्गिर-
५ निरति ब्राह्मणस्योदरेण दृश्यतेर्ब्रह्मणेत्येवाङ्गिर्माजिषिता
प्राणान्संयच्छते वाक्च आचम्योः प्राणो ऽस्योद्युः कर्णयोः
श्रोत्रं वाङ्मोर्वेलमूर्ध्वोरोजो ऽरिष्टा विश्वान्यङ्गानि तनूस्तनुवा
मे सह नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीरिति^१ मधि प्राणा मधि
प्राणा इति वाङ्मत्तं ब्रह्मभागं प्राग्निचरणे निदधात्येवासाहार्धं
१० याचति^१ तमन्तर्वेद्यावजमभिमन्त्रयते ॥ २५ ॥

ब्रह्मन्ब्रह्मासि नमस्ते ब्रह्मन्ब्रह्मणे पाहि मामङ्गतास्य सर्वो
मह्यं ऊतो भवेत्येवासा धावन्माचमवदाय प्राग्निचरणे निद-
धाति श्रीरखेहि मामभ्यञ्जवानसादो भूयाममित्येनमयेव कुच
उदधं नीयमानमनुमन्त्रयते यज्ञो दिवः रोहतु यज्ञो दिवं
१५ गच्छतु यो देवयानः पन्थास्तेन यज्ञो देवाः अखेत्विति^१ स
यथाह ब्रह्मन्प्रस्थास्यामः समिधमाधायाग्नौदग्नीन्सहस्रहर्ष-
न्वङ्गीति तद्ब्रह्मा प्रसूति देव सवितरेतत्ते प्राह तत्र च सुव
प्र च यज दृश्यतिर्ब्रह्मा स यज्ञं पाहि स यज्ञपतिं पाहि
स मां पाह्यो प्रतिष्ठेति^१ प्रचरतेति प्रवर्ग्य^१ सो ऽवैवासा आ
२० समिष्टयजुषो होमाङ्कते समिष्टयजुषोपेत्यायाहननौचमुपतिष्ठते
ऽयावच्छः इविषो जातवेदा अदस्यो अन्नतः पूर्वं अग्नि-

१ निषाच instead of निदधाति Be F; निषाचति J.

विषयः । सन्त्यसिः सुविमुखा नो विमुखा धेनुकाः इविषं
जातवेदो यच्च भद्रमिति^१ च एतेनैव^२ प्रज्ञा भवति दर्शपूर्ण-
मासयोरिष्टीनां वातुमांशानां पशुबन्धस्य वीथ्यामस्या इति^३ ॥

२६ ॥ नवमः ॥

इवीथ्यायास्य होतारमामन्त्रयते^४ च यज्ञोपवीत्यप
आसस्य हस्तौ संवृणते कर्मणे वा देवेभ्यः प्रवेद्यः प्रज्ञे वाः
सुहताय वासित्येष दाभ्यामात्मन्यग्निं^५ गृहीते मयि गृह्णाम्ये
अग्निं यो नो अग्निरित्युक्तरेण वेद्युत्करौ प्रपद्यते सत्यं प्रपद्य
अतं प्रपद्ये ऽमृतं प्रपद्ये प्रजापतेः प्रियां तनुवमनार्तां प्रपद्य
इदमहं पशुदग्नेन वज्रेण विषन्तं भ्रातृव्यमवक्रामामि यो
ऽस्मान्नेष्टि यं च वयं दिशो भर्तुवः सुवर्षिणो ऽस्मान्ने तिष्ठा-
मौति^६ दक्षिणेन प्रपदेनोत्तरं वेद्यन्मवक्रम्य तिष्ठति^७ यदा
जानात्यग्रये समिधमानायातुगृहीति तदेदं^८ होचं^९ अपतिं कं
प्रपद्ये तं प्रपद्ये यत्ते प्रजापते ग्ररणं कन्दस्तप्रपद्ये यावन्ते
विष्णो वेद तावन्ते करिष्यामि देवेन सविचा प्रसूत आर्त्विज्यं^{१०}
करिष्यामि नमो ऽग्रय उपद्रुहे नमो वायव उपश्रोत्रे नम
आदित्यायातुख्याचे जुष्टामयं^{११} देवेभ्यो वासमुद्यासः शुश्रूषेणां
मनुष्येभ्यः सुधावतीं पिबेभ्यः प्रतिष्ठां विश्वस्ये भूताय भर्तुवः

१ यव om Be JF.

२ वातुमांश only B Be.

३ Thus B H: तदेनं TBe; तदेनं J; इदेनं F, the last three omitting होचं।

४ Thus J; * इ F, the other MSS. omit यच्च।

वृत्तः प्रजापत्यं चतस्रणा प्रजाया पशुभिः प्रजापतिं प्रपद्ये ऽभयं ते
 वृत्तः प्रजापत्यमनुवक्ष्यामि वाचं प्रपद्ये वागमर्त्यं करिष्यति^१
 यज्ञसे त्वा शुक्लाय त्वेन्द्रियाय त्वा भूयै त्वा यज्ञो यज्ञाय नहि
 शर्मं चक्षतामित्यत्र चिरभिहितकृत्यान्वानमभि हिङ्गारादृच-
 ५ सुपसंधधाति^२ । प्र वो वाजा अभिघ्नव इति षिः प्रथमाम-
 न्वाह^३ चिदन्तमाह^४ । सर्वा अर्धर्चगो ऽपानित्यनूक्तासु^५ शान्ति-
 धेनीषु देवता आवाह्य भूमौ प्रादेशं कृत्वा विप्रतीदमर्धं
 गायत्रेण कृत्वा चिहृता सोमेन रचन्तरेण वाक्वा ववहारेण
 वज्रेण द्विषन्तं भ्रातृव्यमववाधे ऽववाढो द्विषन्निति^६ । च आह-
 १० वनीयं प्रेक्षमाण आसो^७ प्रचीता बोभयं वान्तरेण वा वीचते^८
 जगप्रगम्भो हास्माज्जायते^९ । यदा जानात्यग्निर्देवो होतेत्ये-
 तज्जपति देव सवितरेतं त्वा वृणते ऽग्निहोत्राय सह पिषा
 वैश्वानरेष्वेत्योपोत्याह^{१०} दक्षिणेन हस्तेन दक्षिणे ऽऽसे ऽध्वर्यु-

१ JBo ins. वन चालिष्यं करिष्यति ।

२ Thus JFT ; अभिघ्नं the other MSS.

३ Thus (अपानिति) only F ; •पानित्य• Bo ; the other MSS. more or less corrupt.

४ As I am not sure about the original reading of this passage, I give the var. lect. of all my MSS. : प्रचीता बोभयं वान्तरेण वा वीचते जगप्रगम्भो हास्मा B ; thus also H, but वान्तरेणवो and हास्मा ; प्रचीता बोभयं वान्तरेण वीचते जगप्रगम्भो हास्मा Be. प्रचीता बोभयान्तरेण वीचते जगप्रगम्भो हास्मा T ; प्रचीता बोभयं वान्तरेण वीचते जगप्रगम्भो हास्मा J ; प्रचीता बोभयं वान्तरेण वीचते जगप्रगम्भो हास्मा F.

५ चच om. B Be H.

मन्वारभते सद्येन दक्षिणे ऽथ चाग्नीध्रं^१ यद्यु वै स्रष्टुं प्रत्या-
 न्नावयेजीविदेश एनं दक्षिणस्याः ओष्णामन्वारभेताग्निमन्वार-
 भानये होतृवृत्ते पुरोहितम् । येनायजुत्तमः^२ खर्देवा अग्निरखो
 दिवम् ॥ देवा देवेषु पराक्रमध्वं प्रथमा दितौयेषु दितौया-
 क्षतौयेषु त्रिरेकादशा अनुसंभ्रमध्वमित्याध्वर्यवे नाम प्रभूते^३ ।
 ऽथ दक्षिणमसमभि पर्यावर्तत ऐन्द्रीमाहुतमन्वावर्त इत्यथ
 होतृपदनमभिप्रजज्जपति^४ ॥ २७ ॥

यस्मोर्वीरः सस्यान्नु द्यौश्च पृथिवी चाहस्य रात्रिश्चाप-
 यौषधयस्य ता मा रक्षन्तु ता मा गोपायन्तु ताभ्यो नम
 इत्यथायनानृणं निरस्यति शुष्कं वा प्रतिष्क्रिन्नापं वा दक्षि- १०
 णायै च सन्निभन्तु प्रतीच्ये च निरस्तः परावसुरित्याप
 उपस्यश्चोपस्योर्योपविशतीदमहमर्वावधोः^५ सद्ने भीदामीति
 दक्षिणोत्तर्वीथ दक्षिणाट्टङ्गार्हपत्यं प्रतीचते विश्वकर्मस्तनूपा^६
 अथि तनुवं मे पाहीत्युभौ समीचत आहवनीयं चाग्राविष्णू
 मा वामवक्त्रमिषमोजो ऽग्निष्टुं^७ विजिह्वायां मा मा संताप्तं^८ ।
 लोकं मे लोककृतौ कण्ठमित्येष वां लोक इति मनार्नि-
 वोदङ् सर्पत्यथ तिस्रः^९ अथो^{१०} जपति विश्वे देवाः शास्त्राज मा

१ Thus BTH; अभिप्रजज्जपति Be; अभिप्रजजति the other MSS.

२ संजोर्ध्व instead of उपजोर्ध्व B Be H.

३ Uncertain reading. •कर्मस्तनूपा B; •कर्मस्तनूपा H; •कर्मस्तनूपा Be; •कर्मस्तनूपा TF; •कर्मस्तनूपा J; comp. Sākh. Śra. I. 6. 11.

४ Thus BTJ; त्रिष्ट F; त्रिष्ट Be; त्रिष्ट H.

५ Thus Be FT; तिस्रः J; तिस्रः H; B om. the number.

यथेह होता हतो मनवै यन्निवद्य । प्र मे ब्रूत भागधेयं
 वचा वो येन यथा हव्यमा वो वहानि १ तदद्य वाचः प्रचक्षं
 मयीथ येनासुराः अभि देवां असाम । ऊर्जाद उत यन्नि-
 वातः पञ्च जना मम होचं जुषध्वम् ॥ नमो महद्भ्यो नमो
 ५ अर्भकेभ्यो नमो युवभ्यो नम आग्निनेभ्यः । यजाम देवान्यदि
 शक्रावाम मा व्यायसः शूषमा वृषि देवा इत्यथ सुगादापनेन
 सुचावादाय यथादेवतं २ इविषो यजत्यथ वषट्काराणामनु-
 मन्मणो ३ वषट्कार मा मे प्रष्टुणो अहं त्वा ४ वृक्षता मम उप-
 क्रये मातरिश्वना प्राणाञ्च मे वाच ५ इयं देवेभ्यो ऽभिवचा-
 १० स्योजः सहः सह ओजो वागिति १ यद्यु २ वा ३ अभ्यवा ४
 वषट्काराः ५ स्युरेतावतैवानुमन्मयत ओजः सह ओजो वागित्यथ
 होतुर्दिरङ्गुणावनक्ति १ यत्पूर्वाक् २ तदुत्तरोष्ठे प्रोहति वाचस्यतये
 त्वा ऊतं प्राश्नामौवे प्राणायेति १ सदमस्यतये त्वा ऊतं प्राश्ना-

१ After वहानि B Be HT have one re more, viz. RV. X. 53. 2.
 Is the number (तिष्ठ or चतस्रः, P. 100, l. 17) an interpolation ?

२ यजमंभो Be FJ.

३ अनेप्रष्टुणो अर्चन्ता BH (but ता H); अनेप्रष्टुणो अर्चन्ता Be, अग्र-
 ष्टुणोतद्वर्षा J; F totally corrupt; comp. Ap. XXIV. 14-12.

४ Uncertain reading, comp. Ap. l.c., Ait. RV. III. ९; Ath. S. V.
 10. 8 प्राचाङ्गमेवाच ५ H Be and B pr. m.; B sec. m. मनीजनी; प्राचाङ्ग-
 वाचं J; प्राचाङ्गवाच F; प्राचाङ्गनीवाचं T.

५ Uncertain reading यद्युवा अद्यवा वषट्कारा T; यद्युवाभ्येवावषट्कारा J.
 यद्युवात्यप्रिवषट्कारा F; यद्युवा अम्यवषट्कारा B Be H.

६ Thus BJ; पूर्वेति H Be; पूर्वेति (i. e. पूर्वीति ?) F; पूर्वीति T

भूर्जे ऽपानाद्येत्यधरोष्ठे ऽप्योहृत्यथाप उपसृज्य चतुरवान्तरेडा-
मवदापयते ऽप्रसृतेन पाणिना समस्येनेडां मुखसंमितामुपकथते^१

॥ २८ ॥

उपकृतः^१ रथन्तरः सह पृथिव्या सहाग्निना सहाज्वाद्येन
सह वाचोप मा रथन्तरः सह पृथिव्या सहाग्निना सहाज्वाद्येन ५
सह वाचा कथ्यतामुपकृतं वामदेव्यः सहान्तरिक्षेण सह
वायुना सह प्राणेन सह पशुभिर्ह्य मा वामदेव्यः सहान्त-
रिक्षेण सह वायुना सह प्राणेन सह पशुभिर्कथ्यतामुपकृतं
दृहत्सह दिवा सहादित्येन सह चक्षुषोप मा दृहत्सह दिवा
सहादित्येन सह चक्षुषा कथ्यतामुपकृतः स्वाक्षु भुवनमुप मा १०
स्वाक्षु भुवनः कथ्यतामुपकृतं चरिष्णु भुवनमुप मा चरिष्णु
भुवनं कथ्यतामुपकृताः सप्त होत्रा उप मा सप्त होत्रा कथ्यन्ता-
मुपकृता गावः सहाग्निरूप मा गावः सहाग्निरा कथ्यन्ता-
मुपकृता धेनुः सहर्षभोप मा धेनुः सहर्षभा कथ्यतामुपकृतेडा
दृष्टिर्ह्य^१ मामिडा दृष्टिर्कथ्यतामुपकृतो भवः सखोप मा भवः ५

१ B_o : •दापयत एतेन प्रसृतेन पाणिनोऽमुपकथते मुखसंमितमुपकृतः ; B :
•दापयत एतेन प्रसृतेन पाणिनोऽमुपकथते मुखसंमितमुपकृतः ; J : •दापयतेप्रसृतेन
पाणिना समस्ये चामुखसंमितामुपकथयत उपकृतः ; H : •दापयत एतेन प्रसृतेन पाणि-
नोऽमुपकथते मुखसंमितामुपकृतः ; F : •दापयते प्रसृतेन पाणिना समस्येवानामुख-
संमितामुपकथते । उपकृतः ; T : •दापयते पशुतोपाणिना समस्येन तां मुखसंमितामुप-
कथयत उपकृतः ।

१ Instead of दृष्टिर् JFT have तदुत्तिर् comp. Sāhkh. Brs. I. 11. 1 :
तदुत्तिः ।

यथा 'कथनामुपपन्नताः' चो रजोपपन्नता चे वाचि जुषक मेड
 इत्युपाङ्गकोचैर्निर्दिष्टासुपपन्नते^१ । य यदि सर्वा प्राशिक्षा-
 त्याणौ कृतानि प्राश्न समवादेव प्राश्नीयादय यदि दिक्षेदा^२
 निमित्तेत^३ वा पुरोडाशप्रकसमवच्छिद्यैव प्राश्नीयादिवाचि
 ५ खोनासि खोनकत्वा नो रायस्योषे सुप्रजास्ते धा मुबल ता
 युवाय सुरभवास्तवाय^४ प्राश्नामौति^५ प्राश्नाप चावम् प्राचीं
 वोदीचीं वोदकराजिं निगद्यति तूष्णीमिति ग्वेवाव्यक्त^६
 'वचो'^७ । ऽवाप्येतं अपं अपति मनो ज्योतिर्जुषतामाव्यं विच्छिन्नं
 यज्ञः समिमं दधातु । दृष्टव्यतिसत्तुतामिमं नो विधे देवा
 १० इह मादयन्तामित्यनूयाजानिहा ग्रंथुवाकसुक्ता^८ बर्हिष्यज्ञानिं

१ The following passage runs thus in the MSS.: कथनामुपपन्नताचो
 उपपन्नतां । चो रजेवाचिजुषकमेड इत्युपाङ्गः Bo; कथनामुपपन्नताः चो रजोप-
 पन्नतापपन्नतेवातं जुषकमेडा इत्युपाङ्गः B; कथनामुपपन्नताः चोपपन्नताचेवाचिजुषक-
 मेडावुपाङ्गः J; कथनामुपपन्नताः चो रजोपपन्नताचेवाचिजुषक इत्युपाङ्गः F;
 कथनामुपपन्नतां चो रजोपपन्नताचेवाचिजुषक मेडा इत्युपाङ्गः T; कथनामुपपन्नताः चो
 उपपन्नताचो रजेवाचिजुषक मे १ मे ० इत्युपाङ्गः H.

२ Thus T; दिक्षेदा Bo J H F; दिक्षोदा B.

३ निमित्तेत B; निमित्तेत H; दिधीत्तेत T; निमित्तिन्तेत Bo; निमित्तिन्तेत
 J; निमित्तिन्तेत F.

४ Corrected acc. to Sāikh. see I. 12. 5; B: सुरभवास्तवाय, the
 other MSS more or less corrupt, some omit the word.

५ Thus Bo T; वाचय B. वाजय HF; वाचय J; Bh. seems to
 read name of the ṛṣi: वाच ।

६ Thus T; ववायवा F; वाचीवा H B Bo; वाचावा J.

७ Bo om. these two words; इहा instead of उक्ता BHF.

कृत्वा निष्कृते यज्ञं शं च म उप च ने प्रजापते यज्ञं यत्ने न्यूनं
यदु ते ऽतिरिक्तं कर्म प्रजापतौ^१ यज्ञं तदित्यथ दक्षिणार्धे^२
वेद्ये वेदं^३ निधाय^४ यजमानं वाचयति ॥ २६ ॥

येन त्वं देव वेदं^५ देवेभ्यो वेदो ऽभवत्सोनास्त्रभ्यं वेद
एधि । वेदो ऽसि विन्तिरसि विदेयाहं प्रजां पशून्मर्गं लोकम् । ५
कर्मासि कर्णामसि क्रियासमहं पुष्टं कर्म । अनिरसि सनि-
तासि सनेयमहमदो हतवन्तं कुक्षायिनः रायस्योषः सह-
स्रिणं वेदो ददातु वाजिनमिति^६ पत्नीसंथाजानिह्वा फली-
करंशोमे ऊते वेदे पत्नीं वाचयति वेदो ऽसि विन्तिरसि
विदेयाहमदः । कर्मासि कर्णामसि क्रियासमहमदः अनिरसि १०
सनितासि सनेयमहमदो हतवन्तं कुक्षायिनः रायस्योषः
सहस्रिणं वेदो ददातु वाजिनमिति^७ विस्त्रस्य वेदमर्धानि
पत्न्यै प्रयच्छति^८ तानि पत्न्यन्तरोक्तं वा न्यस्यति^९ दक्षिणेन

१ Thus BT (only with यदतिरिक्तं instead of यदुतेतिरिक्तं T); तउप-
पत्त प्रजापते यज्ञयते नूनं यदतिरिक्तं कर्मप्रजापतौ Be; तउपपत्ते प्रजापते यज्ञयन्ते
न्यूनं यदतिरिक्तं कर्मप्रजापतौ H; उपपत्तउपपत्त प्रजापते यज्ञयते नूनं यदतिरिक्तं
कर्मप्रजापते J; सउपपत्तप्रजापतेयज्ञं यते नूनं यदतिरिक्तं कर्मप्रजापते F.

२ Thus BTJ; दक्षिणार्धे F; दक्षिणा H; दक्षिणार्धे B (which omits
वेद्ये) ।

३ Thus BTHF; वेदं om. J Be; वेदे ins. after निधाय TB; वेदं ins.
after निधाय Be.

४ Thus (देववेद) Be H; BJ om. वेद; F om. देव ।

५ Conjectural reading. चन्तरोक्षपत्न्या J; चन्तरोक्षपत्न्या Be; चन्तरो-
क्षपत्न्या H; चन्तरोक्षप न्यस्यति B; चन्तरोक्षोक्षपत्न्या T; तचरोक्षपत्न्या F.

वीर्योपनिषद्गीते^१ ज्येतराणि प्राङ्मासुत कृष्णेति तर्जु
 तन्वयग्रही भागुमन्विहि ज्योतिस्ततः यथो रथ धिया कर्तान-
 नुर्वचं वचत ओगुवामपो मनुर्भव जनया दैव्यं जगन्वित्यथ
 धान्यतिशिक्ष्यन्ते तस्मिन् बहिर्वि संन्यस्त्यापूतो ऽपि संन्य-
 प्रजया मा पशुभिरापूणेत्यथ यथाप्रपंचं निष्कन्यायेणाहवनीयं
 परीत्य दक्षिणत उदङ्मुखस्त्रिष्टसाहवनीयमुपनिष्ठते ऽथाश्वा-
 हविषो जातवेदा अदभ्यो अन्ततः पूर्वा अग्निजिह्वम् ।
 सन्वन्मनिः सुविमुचा नो विमुच धेनुमासु द्रविणं जातवेदो
 यश्च भद्रम् ॥ एतेनाग्ने ब्रह्मणा वाचधस्त्र शक्नो वा यस्ते षष्ठमा
 विदा वा । उत प्रणेव्यभि वस्यो अस्मान्मं नः सृज सुमत्या १०
 वाजवत्या ॥ ये ते शतं वरुणं ये सहस्रं यज्ञियाः पाशा
 वितता महान्तः । तेभिर्नो अग्निरिन्द्रो वृहस्पतिर्विद्ये^२ मुच्यन्तु
 मरुतः स्वर्का इत्येतयैव जपा दर्शपूर्णमासयोरिष्टीनां चातुर्मा-
 स्थानां पशुबन्धस्य सौचामन्या इति^३ ॥ ३० ॥

अथ पशवुपधोयन्ते^४ यदा जानात्यग्ने मय्यमायायानु- १५
 ब्रूहीति तदेते स्वयं जपति यदो वयं प्रमिनाम व्रतानि ॥
 यत्पाकचा मनसा दीनदद्या न यज्ञस्य मन्वते मर्त्यायः ।
 अग्निष्टद्धोता क्रतुविद्दिजानन्यजिष्ठो देवाः ऋतुगो यजानीति^५
 सौचाववर्णदण्डे ध्वर्युयजमानं वाचयति त्वां गावो ऽष्टणत राव्याय

१ विवेकेषा B Be H. but comp. Kanś. sū. 97 8, Kāty. sū. XXV.
 I. 11.

त्वाऽ इवन्त मरुतः स्पर्काः । वर्णवर्णस्य ककुभि मिमिषाण-
 स्ततो न सद्यो विभजा वसूनीति । तमये गृहीत्वा नैषावरुणाच
 प्रथच्छति मिचावरुणयोस्ता प्रशास्तोः प्रशिषा प्रथक्षामीति ।
 तऽ स स्मृतः प्रतिगृह्णाति मिचावरुणयोस्ता प्रशास्तोः
 प्रशिषा प्रतिगृह्णामीति दक्षिणेत्तरि येन सूर्ध्वसु गार्ह्यवक्रो ऽविधुरो
 भूयासमिति । तमादाय संप्रेष्यति होता यच्चदग्निः समिधा
 सुषमिधा समिद्धमितौ भान्तं पयोः ॥ ३१ ॥ दशमः ॥

इति तृतीयः प्रश्नः ॥

पशुना यज्यमाणो भवति^१ स उपकल्पयते पौतुद्रवाग्यरि-
 धीगुल्गुलु^२ सुगन्धितेजनः शक्तामूर्णास्तुका वा पेलक्षान्तरा
 शृङ्गे द्वे रश्ने द्विगुणां च त्रिगुणां च द्वे वपाश्रपणी विशाखां
 चाविशाखां च हृदयशूलं कार्शर्यमयान्परिधीनौदुम्बरं नैषा-
 वरुणदण्डं मुखेन संमितमिभाबर्हिरिभं प्रणयनौयं श्रवशाखा-
 मिडसूनं यवान्यवमतीभ्यः सन्नन्तुहोमाय पृषदाज्याय दधि
 हिरण्यमित्यथामावाखेन वा हविषेष्टा मक्षत्रे वर गार्हपत्य
 आज्यं विलाप्योत्पूय सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा षड्भूतारं
 मनमानुद्रुत्याहवनीये जुहोत्यन्वारभ्य यज्ञमाने स्वाहेत्यपरं
 चतुर्गृहीतं गृहीत्वा यूपाङ्गतिं जुहोत्युह विष्णो विक्रमस्त्रोह
 चयाय नः रुधि । हतं हतयोने पिब प्रप्र यज्ञपतिं तिर
 स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाय चाक्षत्याज्यम्यालीः सन्नुवां
 बर्हिर्हिरण्यमुदपाचः^३ ह्वयन्ति तच्चाणः सपरशमाहैर्हि^४ यज-
 मानेति पूर्वया द्वारोपनिष्क्रम्य तां दिशं यन्ति यत्रास्य यूप
 स्पष्टो भवति यत्र वा वेत्स्यन्मन्यते^५ स यः ससे भूम्यै स्वाद्योने । ५
 रुढो वज्रपणो वज्रशाखो ऽप्रतिशुष्कायः प्रत्यङ्मुपनतस्तमुपतिष्ठते
 ऽत्यन्यानगां नान्यानुपागामवाक्का परैरविद परो ऽवरैस्तं वा
 जुष वैष्णवं देवयज्याया इत्यथैनमाज्येनानक्ति देवन्त्वा यविता
 मध्वानक्षित्यध्वायं बर्हिरनूच्यत्योषधं चायस्तेनमिति^६ रुधि-

१ Thus Kc., गुग्गुलु B.; गुग्गुलु Be H., गुग्गुलु T.; वज्रगुग्गु F.

२ Thus only Be H. the other MSS om. चाच ;

- तिना तिर्यक्षं प्रहरति स्थाधिते मेनः शिखीरिति । अः प्रथमः
 प्रकृतः परापतति तं प्रज्ञातं निदधाति । तस्यपरिभिन्त्यनवच्छिन्नं
 दृश्यति । प्राज्ञं बोद्धं वा प्रयान्तमनुमन्त्रयते द्वितमयेन मा
 छेद्योरन्तरिकं मध्येन मा शिखीः इधिव्या संभवेत्तथापक्षने
 ॥ शिरसं निधाय संपरिस्तीर्षाभिजुहोति वनस्पते ज्ञतवक्ष्यो
 विरोह स्थापेति । सद्यस्त्वग्रा वि वयः इहेनेत्यात्मानं प्रात्य-
 भिमृशते । अन्वयः प्राज्ञाः प्रसूदयति यं तायः स्थाधितिरिति-
 ज्ञानः प्रणिनाय महते सौभगायेति । पञ्चारणि तस्यै दृष्टेदि-
 त्येष ब्राह्मणवतामवमसं परिष्वङ्गपरमं । प्रादेशवमं चषालस्य
 १० काले परिवासयत्यष्टिभो रायः सुवीर इति । यत्परं भवति
 तस्य चतुरङ्गुलं चषालाय प्रक्षेदयति । तं चतुराग्रं वाष्टाग्रं
 वा कृत्वा वा हरत्या वा हारयत्योक्तं निस्तिष्ठत्येतच्चणानामेव
 स्थातुं कुहते । अष्टाश्लेषा पूर्वद्वारेव पाशुवन्धिकौ वेदिर्विमिता
 भवति दशपदा पञ्चान्तरिणी दादशपदा प्राच्यष्टापदा पुरस्ता-
 ११ त्तरिणी । तां परिस्तीर्षं सन्मयजुर्हरति ॥ १ ॥

इदमेव प्रसिद्धं पौरोडाशिकं । त्रिर्यजुषा तृतीयं चतुर्थं ।
 पूर्वं परिषाद्यं परिगृह्णाति । करणं अपत्यङ्गान्युद्धतादाग्रीभ-
 ष्मिर्हरति । यदाग्रीभश्मिर्हरत्यथ याचति स्फुसुदपाचं वर्धः

१ Thus H Be T ; परिष्वङ्गपरं B ; परिष्वङ्गपरं F.

२ Thus Be H and the Aptoryāma-Sūtra ; कृत्वावाचयत्यावाचारयत्युक्तं B ; कृत्वावाचयत्यावाचारयत्युक्तं F.

प्रमादमिमेत्यन्मादायादेहि यजमानेत्युत्तरेष वेदिं दधोर्वा
 विष्णु या प्रमत्तेषु स्फेनोद्धृत्यावोध्य ग्रन्थया चात्मासं वरिमि-
 नीते । विष्णावनी मे ऽसीति । पुरस्तादुदीचीनकुम्भयान्तरत
 स्फेनोद्धृत्यति । तिस्रावनी मे ऽसीति दक्षिणतः प्राचीन-
 कुम्भयान्तरत स्फेनालिखत्यवतान्मा नाधितमिति पश्चादुदी- ५
 चीनकुम्भयान्तरत स्फेनालिखत्यवतान्मा व्यधितमित्युत्तरतः
 प्राचीनकुम्भयान्तरत स्फेनालिखत्यथ चात्मासं वर्हिर्निधाय
 तस्मिन्स्फेन प्रहरति विदेरग्निर्नभो नामाग्ने अङ्गिरो यो ऽस्मा
 प्रथियामसीत्यादत्त आयुषा नाजेहीति । हवोत्तरवेद्यां निव-
 पति यत्ने ऽनाष्टुष्टं नाम यज्ञियं तेन त्वादध इति । द्वितीयं १०
 प्रहरति विदेरग्निर्नभो नामाग्ने अङ्गिरो यो द्वितीयस्यां प्रथि-
 यामसीत्यादत्त आयुषा नाजेहीति । हवोत्तरवेद्यां निवपति
 यत्ने ऽनाष्टुष्टं नाम यज्ञियं तेन त्वादध इति । तृतीयं प्रहरति
 विदेरग्निर्नभो नामाग्ने अङ्गिरो यस्तृतीयस्यां प्रथियामसीत्या-
 दत्त आयुषा नाजेहीति । हवोत्तरवेद्यां निवपति यत्ने ऽना- १५
 ष्टुष्टं नाम यज्ञियं तेन त्वादध इति । तृतीयं चतुर्थं प्रहरति
 सह वर्हिषायाध्वर्यु स्फेन चात्मासात्पूरोषमुद्धृत्याग्नीध्र-
 मादाग्नीदितस्मिर्हरेति । ततस्त्रिराग्नीध्रो हरति । यदाग्नीध्रस्त्रि-
 र्हरत्यथाध्वर्युदत्तरवेद्यै पुरीषः सप्रथीति मिष्टीरसि महिषी-
 रसीति । प्रथयत्युक् प्रथस्त्रोह ते यज्ञपतिः प्रणतामिति । स्फेन २०
 षष्ट्वन्ति भुवासीत्यथेनामङ्गिरवोवति देवेभ्यः शुभ्यस्तेति ।
 देवेभ्यः शुभ्यस्तेति भिकताभिरनुप्रकिरति । तां प्रादिग्रमाधी

- चतुरस्रा^१ मिठाय शस्यथा परिमिमीत^१ उत्तरनाभिसुखाद्या-
 येना^१ प्रतिष्ठायाभिमादत्ते दिवस्य त्वा चवितुः प्रशवेऽग्निनी-
 र्वाङ्मर्षा पूषा^१ हस्ताभ्यामादद हत्यादायाभिमन्त्रयते ऽभिरसि
 नारिरमीति^१ तथा यूपावटं परिसिखति यद्यान्तर्वैद्यर्षे^१
 १० स्वाद्विर्वैद्यर्षे^१ परिसिखितः रघः परिसिखिता अरातय
 इदमहः रघसो यौवा अपिक्तामि यो ऽस्मान्देष्टि यं च
 वयं दिश इदमह यौवा अपिक्तामीत्यथाग्नोभ्रमाहाग्नीदेहीमं
 यूपावटं खनोपरसंमितं प्राक् पुरीषभुदपताचतुरङ्गुलेनोपरमति-
 खनतादिति^१ ते^१ स खनति वा खानयति वा^१ यावदेवा-
 १० नाध्वर्युश्चेष्टति तावदेष प्रतिप्रज्ञाताभ्यादधातीषां प्रणयनीय-
 सुपोपयमनीः कक्षयन्ति^१ चालात्तादात्मनेन्द्रघोषवतीः प्रोक्षणी-
 रभ्युरादत्ते^१ परिकर्मिणे पञ्चगृहीतमाज्यं प्रयच्छति^१ ब्रह्मणि
 संभारा भवन्त्यथ संप्रैषमाहाग्नये प्रणीयमानायानुब्रूयन्तीदेक-
 स्फद्यानुसंधेहीति^१ चिरुक्तायामुद्यच्छन्ते^१ होतुर्वंशं यज्युत्तरेण
 १५ वेदिं प्रतिपद्यन्ते^१ धारयन्त्येतमग्निमथाध्वर्युरिन्द्रघोषवतीभिः
 प्रोक्षणीभिरुत्तरवेदिं प्रोक्षति^१ ॥ २ ॥

इन्द्रघोषस्त्वा वसुभिः पुरस्तात्पालिति पुरस्तात्तोजवास्त्वा
 पितृभिर्दक्षिणतः पालिति दक्षिणतः^१ प्रचेतास्त्वा रुद्रैः पश्चात्पा-
 लिति पश्चाद्विश्वकर्मा त्वादित्यैरुत्तरतः पालित्युत्तरतो^१ ऽथ
 १० यप्रोक्षणीनामुच्छिद्यते तद्वक्षिणत उत्तरवेद्यै निगद्यति^१ यदेव

१ Thus B T; चतुरस्रा the other MSS.

१ Thus B Be T F; कक्षयति H.

मन्त्रं कुरं तन्नेन ग्रमयतीति ज्ञात्वा समर्थेनाऽ॥ हिरण्यमन्त्रार्था-
 चात्प्राया पञ्चगृहीतेन व्याचारयति 'सिः॥हीरसि सपञ्चवाही
 स्वाहेति दक्षिणे ऽ५५॥' सिः॥हीरसि सुप्रजावनिः स्वाहेत्यु-
 त्तरस्याऽ॥ ओष्वाऽ॥' मिः॥हीरसि रायस्योषवनिः स्वाहेति
 दक्षिणस्याऽ॥ ओष्वाऽ॥' मिः॥हीरस्यादित्यवनिः स्वाहेत्युत्तरे
 ऽ५५॥' सिः॥हीरस्यावह देवान्देवयते यजमानाय स्वाहेति मध्ये
 ऽथ भूतेभ्यस्तेति सुचसुङ्गुहात्यथ पौतुद्रवान्परिधीन्परिदधाति
 विश्वायुरसि पृथिवीं दृ५॥हेति मध्यमं 'पुवचिदस्यकर्त्रिं दृ५-
 हेति दक्षिणमच्युतचिदसि दिवं दृ५॥हेत्युत्तरमथातिशिष्टाभ्यं-
 भाराश्विपतिं गुह्यगुह्यं सुगन्धितेजनऽ॥ शुक्लामूर्णान्शुकामग्ने- १०
 र्भस्माद्यग्नेः पुरीषमवीत्यथैनाम्सऽ॥ स्वावेणाभिघारयत्यथ' प्रद-
 क्षिणमावृत्येधं प्रतिष्ठापयति यज्ञं प्रतितिष्ठ सुमतौ सुमेवा आ
 त्वा वसूनि पुरुधा विप्रन्तु । दीर्घमायुर्यजमानाय कृण्वन्वाया-
 मृतेन जरितारमङ्घीत्यथैनं विस्त्रव्याङ्गतिपाहं कृत्वाध्वराङ्गति-
 भिरभिजुहोत्यग्निर्यज्ञं नयतु प्रजानग्मैनं यज्ञह्नो विदन् । ११
 देवेभ्यः प्रब्रूताद्यज्ञं प्रम यज्ञपतिं तिर स्वाहा ॥ वायुर्यज्ञं नयतु
 प्रजानग्मैनं यज्ञह्नो विदन् । देवेभ्यः प्रब्रूताद्यज्ञं प्रम यज्ञपतिं
 तिर स्वाहा ॥ सूर्यो यज्ञं नयतु प्रजानग्मैनं यज्ञह्नो विदन् ।
 देवेभ्यः प्रब्रूताद्यज्ञं प्रम यज्ञपतिं तिर स्वाहा ॥ यज्ञो यज्ञं

१ Thus F: मुष्मन् B Bo H; मुष्मन् T (Grantha!).

१० भिजुहीत्यथ Bo F.

- यस्य तु प्रमादमयी च कथं च विदुः । विदुः प्रमादमयी न
 कथं पतिं तिरः कथं च विदुः । प्रमादमयी न कथं च विदुः ।
 उपपत्तिरन्यथेति च मे ऽहं ददामि साक्षा । साक्षा प्रमादमयी
 प्रमादमयी च मे साक्षा ददामि साक्षा । साक्षितो भवति
 १ भवितुम् । प्रमादमयी च मे भवितुम् । प्रमादमयी च मे
 वत्युत्तरं परिचायं परिचायं वत्युत्तरं तिरः १ स्वयं १ स्वयं
 वत्युत्तरं प्रोचन्तीरासाद्वेषमावर्तिद्वेषाद्वेषं स्वयं १ स्वयं
 वत्युत्तरं १ वत्युत्तरं १ वत्युत्तरं १ वत्युत्तरं १ वत्युत्तरं १
 ददामि चोदितोत्तराद्वेषमावर्तिद्वेषमावर्तिद्वेषमावर्तिद्वेषमावर्ति-
 १० ददामि प्रदक्षिणमावर्त्य प्रदक्षिणमावर्त्य स्वयं १ स्वयं
 संमार्ष्टि वत्युत्तरं १ वत्युत्तरं १ वत्युत्तरं १ वत्युत्तरं १
 चोदितोत्तरं च प्रोचन्तीरासाद्वेषमावर्तिद्वेषमावर्तिद्वेषमावर्ति-
 ददामि वत्युत्तरं १ वत्युत्तरं १ वत्युत्तरं १ वत्युत्तरं १
 तनूरिति द्वितीयं १ द्वितीयं १ द्वितीयं १ द्वितीयं १
 ११ प्रवृत्तीनां यत् प्रवृत्तीनां यत् प्रवृत्तीनां यत् प्रवृत्तीनां यत्
 प्रवृत्तिरिति द्वितीयं १ द्वितीयं १ द्वितीयं १ द्वितीयं १
 द्वितीयं १ द्वितीयं १ द्वितीयं १ द्वितीयं १

अथ प्रोचन्तीनिवर्त्तयितुं प्रोचति । वेदिं प्रोचति
 बर्हिः प्रोचति । बर्हिरावर्त्तयितुं प्रोचति । प्रोचति ।

१ Thus B Be T; वृत्ति instead of वृत्ति H; वृत्ति च वृत्ति च F and
 Grantapad. p. 161.

१ वृत्ति च वृत्ति च F.

- प्रदक्षति । पञ्चविंशं वर्षं कीर्त्तयति । प्रक्षरवापिः । मातृमित्रं
 मातृमित्रमापि परिभोग्यदिदधात्युर्ध्वं उन्निधावदधाति । मित्रं
 मित्रं प्रादधाति । मित्रयोः प्रक्षरं प्रक्षरे युजं । वरिषीमन् ।
 एतां च दधति । समभिष्टमं प्रदक्षिमावृत्तं प्रत्यहं नृणां
 १० वासति । यवमतीः प्रोक्षणीर्वर्षिर्हसामान्यसाक्षीः । यजुषा
 कक्षरत्रयं नैषावदक्षदक्षं अग्रप्रक्षरं । हिरण्यमुदपाचमित्येतत्सं-
 निधाय यूपं प्रधापयति यत्ते मित्रः परायधीनतां । एतेषां
 वाक्ता । आपस्ते तद्वत्सते । एतदनुगुं शुभ्रनीरिति । यूप एव
 प्रधापितः । अपन्नः संपन्नश्चासः प्रागवटादुपगते । तदुत्तरैषा-
 १० हवनीयं तिष्ठन्पराक्षं प्रोक्षति । इथिष्यै तामारिषाय ता दिवे
 तैत्थवटे । उपो ज्वनयति । शुभ्रतां लोकः पितृवदन इति ।
 यवान्प्रक्षदधति यवो । इति यववाक्ताक्षेपो यवयारानीरिति ।
 वर्षिर्हसं अतिषज्जावक्ष्माति पितृणां । वदनमनीत्यथैनहि-
 रक्षमन्तर्थाय । सुवाज्ज्याभिजुहोति पितृभ्यः साहेति । यूप-
 ११ प्रक्षरमवापयति । सावेप्रो । अथ्येना नेष्टयां वनस्पतिरधि ता
 साधति । तत्र विन्तादित्यपादनं । आन्वसाक्षीः । यजुषा
 कक्षरत्रयं नैषावदक्षदक्षमुदपाचमित्येतत्समादावादेऽपि यजमा-
 नेत्यथ्यजमानो । नृची पञ्चपेक्षं यूपं परोत्य दक्षिणत उदक्ष-

१ यज ins. H Be (see m)

२ Thus B; यजसावेरयन् the other MSS.

३ Thus (यजन्) all, see Bh.

आदिष्ठानि पूर्वं एवाध्वर्चुरपरो यजमानोऽपरा पत्यवः प्रष्टुः
 यथासं यूपस्थापनमग्निं देवस्याः सविता मध्वान्क्रियन्तरतश्च
 वाक्यतश्च । सध्वमं कृत्वा यथासं प्रतिबुध्यति सुपिण्डाभ्यस्तौ-
 वधीभ्य इत्यथ कुवेदाग्निष्ठामग्निमभिचारयन्नाह यूपस्थाप-
 नानावातुमूहीत्यान्तमनन्तान्तमेव यजमानं तेजसानग्निं । नोप- ५
 रमनमग्निं । पशुपरमनमग्निं । सर्वतः परिमृशत्यपरिचर्गमेवाग्निमेजो
 दधातीति । प्राज्ञासुसूयसाहोऽहोयमाणावातुमूहीत्युसूयत्यु-
 द्विवः सभामान्तरिचं प्रण प्रथिवीसुपरेण दुःहेत्येनं वेण्वी-
 भ्यामृग्भ्यां कल्पयति ते ते धामानि विष्णोः कर्माणि पश्यतेति
 दाभाः । स यथाग्निष्ठामग्निमाचवनीयेन संपादयति तदुवस्य १०
 यथासं परेक्षयति तद्विष्णोः परमं पदः सदा पश्यन्ति सूरयः ।
 दिवीव चचुराततमित्येनं प्रदक्षिणं पुरीषेण पर्यूहति ब्रह्मवर्णि
 त्वा चचवनिः सुप्रजावनिः रायस्योषवनिं पर्यूहामीति । मैवा-
 वववदण्डेन सः सन्ति ब्रह्म दुःह चवं दुःह प्रजां दुःह
 रायस्योषं दुःहेत्यनुमनतिरिक्तं परिन्वस्योदपाचमुपनिनीषा- १५
 यैतां चिगुणाः रश्मनां चिः संभुज्य मध्यमेन गुणेन नाग्निदग्ने
 परिचयन्नाह परिवीचमाणावातुमूहीति । चिः प्रदक्षिणं परि-
 न्वयति परिवीरवि परि त्वा देवीर्विशो व्ययन्तां परीमः
 रायस्योषो यजमानं मनुष्या इत्युपान्ते व्यतिवज्यत्तानं प्रवेष्ट-
 यत्यग्निमिति स्वविमप्रवयत्ययोक्तरेणाग्निष्ठामग्निं मध्यमे गुणे २०
 स्वरमवगूह्यन्तरिचस्य त्वा सानाववगूहामीति । स्वरमं यूप-
 सुसृजति ॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

- अथेतं पशुं पशून्विमन्तरेण चात्मासोत्करो प्रजापतेः
यूयं पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखमुपापद्यति । तमिषे तेति वरिषी
आदायोपाकरोत्युपवीरकृपो देवान्देवीर्विग्रः प्रागुर्वङ्गो वृद्धिजो
वृद्धयते धारया वसूनि वृथा ते खदनां देव मरुर्वसु
९ रस रेवतो रमधं प्रजापतेर्जायमाना^१ इमं पशुं पशुपते ते
अश्वेन्द्राग्निर्भां ता जुष्टमुपाकरोमीति^१ यदेवत्यो वा भवति^१
प्रजाते वरिषी निधायाधिमन्वन्^२ ग्रकसं^३ निदधात्यग्नेर्जनिष-
मसीति^१ वृषणावन्धौ वृषणौ वा इत्यधारणौ आदत्त उर्वर-
स्यायुरसि पुष्टरवा इत्यथैने आञ्जसाया^४ समनक्ति इतेनामे
१० वृषणं दधायामित्यथ प्रजातीर्वाचयति गायत्रं वन्दो ऽनु
प्रजायन्त पैतुभं वन्दो ऽनु प्रजायन्त जागतं वन्दो ऽनु प्रजा-
यन्तेत्याशाग्रवे मथ्यमानायातुमूहीति^१ जात आह जाता-
यातुमूहीति^१ प्रहरजाह प्रहृष्यमानायातुमूहीति^१ प्रहरति
भवतं नः समनयाविति^१ प्रहृत्याभिनुहोत्यग्नाप्रहृष्यरति प्रविष्ट
१५ इत्यथ रजनामादत्ते देवस्य ता मवितुः प्रचवे ऽचिनोर्वाङ्मर्भा
पृच्छो वसाभामादद इति^१ तथाष्टश्रया पशुमभिदधाति
दक्षिणमथर्धग्रीर्वमृतस्य ता देवहविः पाप्मेनारभ इति^१ विगु-
णायै च विगुणायै चानौ वंदधाति धर्वा मानुषानिति^१
निबुनक्त्यैनमग्निः प्रोचत्यज्ञसौवधीभ्य इन्द्राग्निर्भां ता जुष्टं
१० प्रोचामीति^१ यदेवत्यो वा भवति^१ पाथयत्यपां पैष्टरसीति^१

१ These mantras are given sakalapāthēna only in H. Bo.

२ Thus BT. Keś. अचिनंवनमृतसं H. F. Bo.

प्रजा विश्वरूपा रमन्तामस्मिन्मध्ये विश्वविदो हताचीः । १ ॥ अग्निं
 कुशाचमभिसंवधाना अस्माः अवन्तु पथसा हतेनेति । २ ॥ संज्ञतं
 प्राङ्मुखोति संज्ञप्ताकृतिं यत्पशुर्मायुमकृतेत्यथैति । ३ ॥ अमितार
 उपेतनेति । पात्रात्पशुं प्रमुच्यमानमनुमन्त्रयते ऽदितिः पात्रं
 प्रमुमोक्षेतमित्यविश्राज्योपमज्येमां दिशं निरस्त्यरातीयन्त- ५
 मधरं क्षणोमि यं दिशस्तस्मिन्प्रतिबुद्धामि पात्रमित्यथ प्रति-
 प्रक्षता पत्नीभुदानयत्युदकमण्डलमुत्थाप्योपेनामादित्यमुदीच-
 यति नमस्त आतानेत्यथैनामन्तरेण आत्वास्तोत्ररातुदक्षुप-
 निष्कृत्य प्राचीभुदानयत्वापयत्यनर्वा प्रेक्षि हतस्त कुक्षामनु
 सह प्रजया सह राक्षसोपेक्षेत्यागतामध्वरुणं वाचयत्यापो १०
 देवोः शङ्खायुवः शङ्खा धूयं देवाः ऊङ्गः शङ्खा वयं परि-
 विष्टाः परिवेष्टारो वो भूयास्तेति । ११ ॥ भानुपूर्वः पशोः प्राणाना-
 प्याययति । वाक् आप्यायतामिति वाचं । प्राणस्त आप्यायता-
 मिति प्राचं । चक्षुस्त आप्यायतामिति चक्षुः । ओचं त आप्या-
 यतामिति ओचमेतानेव पुनः संमृशति या ते प्राणाऽङ्गुगनाम १५
 या चक्षुर्वा ओचं यत्ने क्रूरं यदाक्षितं तप्त आप्यायतां तप्त
 एतेन शुन्धतामिति । नाभिस्त आप्यायतामिति नाभिं । पायुस्त
 आप्यायतामिति पायुः । संप्रमृश पदः प्रक्षालयति शङ्खा-

१ Thus TH Be; अग्नेति BF.

२ T gives the first two padas of this stanza (TS. III. 1. 4. 1), perhaps rightly.

३ Thus B Kś.; निष्कृत्य Be TH; निष्कृत्यै F.

४ पूर्व THF Kś.

सहिषाः प्रमत्तः प्रमोदधीभ्यः प्रं वृषिष्या इति । प्रमोदोभा-
 मित्यतिप्रिष्टा दक्षिणतोऽनुवृष्टं निगद्यति । नयन्ति पञ्जीनुत्तानं
 पशुः पर्वस्वप्तिः । तस्य दक्षिणस्य पार्श्वस्य विदुत्तमनु प्राचीनायं
 'वर्हिर्निदधात्योपधे चायस्मैमिति' । सधितिं तिर्यङ्गं निदधाति
 ५ सधिते मैत्रं विश्वीरिति । क्षिणन्ति वर्हिर्वि त्वं सस्यस्यै-
 तस्यैव वर्हिषोऽस्मिन्त्यचते । सविमदुभयतो सोऽस्तेनाङ्गमां
 दिशं निरस्यति रक्षसां भागोऽसौदमदः रक्षोऽधमं तमो
 नवानि योऽस्मादेष्टि यं च वयं दिश इदमेममधमं तमो
 नयामौत्यपाप उपस्युश्व वरीष आष्ठाषेवे तेति वपामुष्मि-
 १० इति । तथा वपामपणी प्रोक्षीति एतेन चावाधिवी प्रोक्षा-
 यामित्यविश्रास्योपदद्याधस्तात्परिवासयत्यस्मिन्को रायः सुवीर
 इत्येनां प्रदक्षिणमादृत्याङ्गिरभ्युक्ष्यः ग्रामिने प्रतिपत्योष्मक-
 प्रथमाः प्रतिपद्यन्ते ॥ ६ ॥

अन्वगध्युर्वपयाच वपामपणी पुनरन्वारभते वज्रमान ।
 १५ ऐत्युर्वन्तरिचमन्विहीत्येत्याहवनीयस्यान्तेष्वङ्गारेषु वपायै प्रति-
 तप्यमानायै वर्हिषोऽपमुपास्यति वायो वौहि लोकानामि-
 त्येनामन्तरेण स्रुपं चाहवनीयं चोपातिइत्य तां दक्षिणत
 उदङ्मुखः प्रतिप्रस्थाता अपकृत्येनाः स्रुवाङ्गत्याभिजुहोति
 त्वाहु ते दधिरे इव्यवाइमित्यपाह सोमेभ्योऽनुभूहीति ।
 परिहितासु सोकीयासु श्रुतायां वपायां जुहपश्चादावाचा-

१ • सति Be F.

१ Thus all, except Be which has •माहर्ताः• : are we to correct
 प्रदक्षिणमाहर्तं ?

देवो भवति कुर्मिपाकस्य भूपासुनिः । उवाचैति च च वचं हिम
इत्येवाप उपलुप्य चवाचतममुपविशति । ७॥ द्वितीयः ।

अथ श्रीव्यासोत्पत्त्युपुरोडाशं निर्वय प्रतिप्रस्थाताः वदं
विश्रभीति । निर्वयत्येष आग्नीध्र ऐन्द्राग्नेकादग्रकपाकमय

प्रतिप्रस्थाता पशुं विश्रासि प्रमितर्हदं मित्रां वचस्त्वानि
वार्धं कुवतात्तनिम मत्तसौ । तानि वार्धः वचं दोरैकचरं
कुवतात्ताना पार्थं अवधत्ताहचिषाः ओषिमथुष्टिं कुवता-
हचिषं दोः वय्याः ओषिमथिमहुदस्य तानि चव्राणि कुव-
ताहनिहुं च जाषनीं चावधत्ताहज यूः कुवतात्तिः पशुं

१० प्रच्यावयतात्तिः प्रच्युतस्य पशोर्हदचमुत्तमं कुवतादिति । इतः
पशो पशुपुरोडाशं वाचति । तमुपस्तीर्णाभिचारितमुदास्यान्-
वैद्यावाद्यत्यथ जुह्वपश्नोदपक्ष्णान आहेन्द्राग्निभां पुरो-
डाशस्यावदौघमानक्रामुहूति । पूर्वाधादवदाचापराधादव-
त्यभिचारयति । प्रत्यनत्तयोपश्न निहृत्ते वदन्तरोधा-

१५ दवयति । द्विरभिचारयति । न प्रत्यनत्तयाक्रम्यान्वायाहेन्द्रा-
ग्निभां पुरोडाशं प्रक्षितं प्रेथेति । वचद्भुते जुहोत्यथ समावय-
मान आहवये ऽमुहूहोत्यान्वायावाग्नये प्रेथेति । वचद्भुत
उत्तरार्धपूर्वार्धं ऽतिहाय पूर्वां आजतीर्जुहोत्यपोदहत्याक्रम्य
वयाचतनः सुचौ वादधित्वा प्राग्निमवदायेडामवयत्युप-

२० क्षतायामिडाचामग्नीध्र आदधाति वचवत् । प्राप्नोति । मार्च-

१ Thus Be HF, the Prayoga cited by Schwab, das altind. Thier-
opfer, page 131, Śrautapadārtha page 175 and Maitramāla,
वचवत् B; वचवत् T.

वर्त्तेऽथ संप्रेषमाश्रयीदुत्तरवर्हिषसादय प्रतिप्रस्थातः पशौ
 संवदस्तेत्यथैष आग्नीध्रः अक्षग्रास्वायामिडसूनमुपगूहति^१ तदु-
 त्तरवर्हिर्भवत्यथ प्रतिप्रस्थाता पृषदाव्यं विहृत्य जुह्वा^२
 समानीयान्तरेण चात्वालोत्करावुदङ्गुपनिष्क्रम्य पृच्छति प्रतः^३
 हवीः^४ श्रमितरिति^५ श्रमितेष उत्तरतो हृदयशूलं धारय^६-
 सिष्ठति^७ स प्रतमिति प्रत्याह^८ तं तथैव द्वितीयमुत्क्रम्य
 पृच्छति^९ तं तथैवेतरः प्रत्याह^{१०} तं तथैव द्वितीयमुत्क्रम्य पृच्छति^{११}
 तं तथैवेतरः प्रत्याहाय श्रमितुर्हृदयशूलमादाय तेन हृदय-
 मुपहृत्य त^{१२} श्रमिचे संप्रदाय पृषदाज्येन हृदयमभिचारयति
 सं ते मनसा मनः सं प्राणेन प्राणो जुष्टं देवेभ्यो हव्यं हत-^{१३}
 वत्साहेति^{१४} विधूः कृत्वा हरतेत्युक्तेनैव यथेतमेत्य चतसृषूप-
 क्षणीते जुह्वपश्चतोरिडाधाने यस्मि^{१५} वसाहोमं पक्षीत्यभ-
 वत्याहरन्ति तं पशुमन्तरेण चात्वालोत्करावन्तरेण यूपं
 चाहवनीयं चापातिहृत्य तं^{१६} दक्षिणतः पञ्चहोत्रमादयत्येतैर्नैव
 यूराहरन्त्येतैर्नैवेडसूनमथ अक्षग्रास्वाया^{१७} हृदयं निधाय^{१८}
 स्त्रिधितिना तस्यायेऽवचसाह ॥ ८ ॥

मनोतायै हविषोऽवदीयमानस्यानुमूहीति^१ हृदयस्येवाये
 द्विरवधत्यथ जिह्वाया अथ वक्षसोऽथ तनिषोऽथ वृक्षयो-
 रथ सव्यस्य दोष्णोऽथ दक्षिणस्य पार्श्वस्याथ सव्यस्याथ दक्षिणाये
 ओषेरधुवौ^२ वैधं गुदं कृत्वापिमत्स्त्रिष्ठकते निदधाति^३

१ With plati sign only Be.

२ H om. ; Bo sec. m. del.

- स्वविमदुपयङ्भो मध्यं^१ दैधं कृत्वा जुह्वामवदधात्यथ वृक्षमेदो
यूषस्ववधाय तेन जुह्वं प्रोर्णोति^२ यूष्णोपसिञ्चत्यभिघारयत्य-
थोपभृति स्निष्टकृते सर्वेषां अङ्गाणां^३ सकृत्सकृत्समवसति^४
सकृदक्षिणस्य दोष्णः पिशितं प्रक्षिष्यावदधाति सकृत्सव्याये
५ ओणेरणिमहुदक्षाय वृक्षमेदो यूषस्ववधाय तेनोपभृतं
प्रोर्णोति^५ यूष्णोपसिञ्चति^६ द्विरभिघारयत्यथ हृदयं जिह्वां
वक्षनिम मतस्यौ^७ वनिष्ठमितीडापाञ्चा^८ मजवधाय यूष्णोप-
सिञ्चत्यभिघारयत्यथ^९ कक्षे वा चमसे वा वसाहोमं गृह्णाति^{१०}
यूष्णोपसिञ्चत्यभिघारयत्यथ पशोरवदानानि संमृशत्यैन्द्रः प्राणो
१० अङ्गेअङ्गे निदेधदैन्द्रो ऽपानो अङ्गेअङ्गे विबोभुवद्देव लह-
र्भरि ते सः समेतु विषुहृपा यत्सलक्ष्माणो भवथ । देवसा
यन्तमवसे सखायो ऽनु त्वा माता पितरो मदन्वित्यथ
दक्षिणेन पार्श्वेन वसाहोमं प्रयौति कुम्भतः श्रीरस्यग्निस्त्वा
श्रीणात्पापः समरिणन्वातस्य त्वा भज्ये पूष्णो रक्ष्णा अपा-
१५ मोषधीनां^{११} रोहिण्या इति^{१२} संमृष्टस्य पशोः प्रतीचीं जाघनीं^{१३}
हरन्ति^{१४} प्रतिपरिहरन्ति पशुमथ जुह्वपभृतावाददान आहे-
न्द्राग्निभ्यां कागस्य हविषो ऽनुब्रूहीत्यथ्याक्रम्याआभ्याहेन्द्रा-
ग्निभ्यां कागस्य हविः प्रक्षितं प्रेष्येति^{१५} प्रतिप्रक्ष्यातैष उक्तरीतो

१ Thus Be H T Ks , मध्यं BF.

२ यथ ins. Be FH.

३ Thus Be H F Ks. (sec. m.) ; मतस्य BT.

४ BH Be ; इति पाञ्चा^८ ; F रक्षिपाञ्चा^८ ; T totally corrupt.

५ यथ after •सिञ्चति ins. Be F.

वसाहोमं धारय॑स्तिष्ठति॑ । सो ऽर्धं च॑ वाय्वाचैः वसाहोमं
 जुहोति द्रुतं द्रुतपावानः पिवत वसां वसापावानः पिवताम्ना-
 रिषस्य इविरसि स्वाहा त्वान्तरिषाय स्वाहेति॑ वषट्कृते
 इविर्जुहोत्येतस्य होममनु प्रतिप्रस्थाता वसाहोमोद्रेकेण दिग्गो
 जुहोति दिग्गः प्रदिग्ग आदिग्गो विदिग्ग उदिग्गः स्वाहा ५
 दिग्गो नमो दिग्गः स्वाहेत्यथ प्रदक्षिणमावृत्य पृषदाण्यात्
 कुवेणोपगन्नाच्च वनस्पतये ऽनुब्रूहीत्याम्नायाच्च वनस्पतये
 प्रेष्येति॑ वषट्कृत उत्तरार्धपूर्वार्धे ऽतिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहो-
 त्यथ समावपमान आहाग्रये स्तिष्ठकृते ऽनुब्रूहीत्याम्नायाहाग्रये
 स्तिष्ठकृते प्रेष्येति॑ वषट्कृत उत्तरार्धपूर्वार्धे ऽतिहाय पूर्वा १०
 आहुतीर्जुहोत्यथोदङ्कृत्याक्रम्य यथायतनं सुषौ सादयित्वा
 होम इडासुपोष्यकृत्ते मेदम॑ उपहृतायामिडायामग्नीध्र
 आदधाति षडवन्तमर्धवनिष्ठुमथार्धवनिष्ठु॑ मेदस्वप्नाश्रन्ति॑
 मार्जयन्ते॑ ऽथाह ब्रह्मणे वचः परिहरेति॑ तद्ब्रह्मा प्रति-
 गृह्णाति ॥ ६ ॥

१५

वयं सोम व्रते तत्र मनसगुपु बिभ्रतः । प्रजावन्तो
 चग्रीमहीत्यथ संप्रेषमाहाग्नीदौपयजानङ्गारानाचसोपयष्टवसोद
 ब्रह्मप्रस्थास्यामः समिधमाधायाग्नीदग्नीन्सकृत्सकृत्संभ्रूयात्पर-
 न्येताऽक्वामिवादौपयजानङ्गाराः स्नानयेण होतारं निवपत्युप-
 सीदत्युपयष्टा गुदहतीयेनाथाध्वर्युः पृषदाण्यं विधत् १ जुह्या १-

१ Thus B Bo ; धारयं तिष्ठति H ; the other MSS. corrupt.

१ Thus H T ; विधत् B Bo ; विधत् F.

- कमनीयायाः प्रजायाः देवेभ्यः प्रेक्ष्येति^१ वक्षते कुक्षीति
 प्रेक्ष्य प्रेक्ष्येत्येवमेवोपपद्यते गुह्यं प्रेक्षेद् गच्छेद् मन्त्र
 स्नाहेत्येतेरेकादशभिरग्निं वैश्वानरं गच्छ स्नाहेति सर्वमन्त्रो
 ऽनुप्रहरत्येव बर्हिषि हसौ निमार्श्यान्वसौवधीभ्यो मन्त्रो मे
 ५ चार्दि चक्षेत्येवाह धूममन्वीयते तन् त्वं पुं नभारमन्वी-
 येत्येकादशानूयाजानिहोदइत्याक्रम्य जुहाः सप्तमवधाव पुर-
 स्नात्यह् तिष्ठजुहोति दिवं ते धूमो गच्छत्वन्नरिचमर्षिः
 पृथिवीं भस्मना पृणस्व स्नाहेत्येव यथायतनं सुषौ साद-
 यित्वा वाजवतीभ्यां सुषौ व्यूहति^२ ग्रंथुना प्रक्षरपरिधि
 १० मंप्रकीर्षं संप्रस्त्राय सुषौ^३ विमुच्य जाघन्या पक्षीः संवाजय-
 न्वाज्यस्यैव सोमं च तद्वारं च यजत्युत्तानां ये जाघन्ये देवानां
 पक्षीर्यजति^४ नीच्या^५ अग्निं गृहपतिमुत्तानां ये जाघन्ये होच
 इहामवयति^६ नीच्या^७ अग्नीध्रे^८ वचवत्^९ प्राग्नीतो^{१०} मार्जयेते^{११}
 अथ सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वापस्यैः पर्याहृत्यान्वाहार्धपचने
 १५ प्रायश्चित्तं जुहा^{१२} न पक्षीकरणदोमेन चरत्येव प्राङ्मेत्य
 भुनामाप्याय्य पीथि समिष्टयजूंषि^{१३} जुहोति यज्ञ यज्ञं गच्छ
 यज्ञपतिं गच्छ स्नां योनिं गच्छ स्नाहेति^{१४} सुवेदैव द्वितीय-
 मेव ते यज्ञो यज्ञपते सहस्रस्रवाकः सुवीरः स्नाहेति^{१५} सुषा

१ कुक्षी Be H.

२ Thus only Be; the other MSS. have नीच्याग्निं and नीच्याग्नीध्रे ।

३ कुक्षीति B Be.

४ T ins. यज्ञपतिवादिः

द्वितीयं देवा गातुविदो गातुं विन्वा गातुमित । मनसस्त
 रमं नो देव देवेषु यज्ञः स्वाहा वाचि स्वाहा वाते धाः
 स्वाहेत्युद्धति रुचमय याचति रुचमुदपाचः हृदयशूल-
 मित्येतत्समादायाहैहि यजमानेत्यग्नयजमानो ऽनूची पथ्यन्त-
 रेण चात्वास्तोत्कराबुदङ्गुपनिष्कन्यागेण यूपः स्फेनोद्धृत्यावोक्ष्य
 शुष्कस्य चार्द्रस्य च मन्थौ हृदयशूलमुदासयति ॥ १० ॥

शुगमि तमभिगोच यो ऽस्मान्हेष्टि यं च वयं द्विष
 इत्यथाह्निर्माज्यन्ते धान्नोधान्नो राजस्मितो वरुण नो मुञ्च
 यदापो अग्नया वरुणेति शपामहे ततो वरुण नो मुञ्चेत्यथा-
 प्रतीजमायन्ति वरुणस्यान्तर्हित्यै^१ प्रपद्ये समिधः कुर्वत एधो १०
 ऽस्येधिषीमहीत्येथाहवनीये ऽभ्यादधाति समिदसि तेजो
 ऽसि तेजो मयि धेहीत्येथाहवनीयमुपतिष्ठन्ते ऽपो अश्वचारिषः
 रसेन समष्ट्वाहि । पयस्त्राः अग्न आगमं तं मा सः सुज
 वर्चसेत्यथौपयजिके^१ ऽग्नौ बर्हिषपोषति यत्कुम्भीदमप्रतीक्तं मयि
 षेन यमस्य बलिना शरामि । इहैव सश्विरवदये तदेतत्त- १५
 दग्ने अनृणो भवामीत्येथाश्वलिनोपस्त्रीर्णाभिघारितान्सूग्नदाद्ये
 जुहोति विश्वलोप विश्वदावस्य त्वासञ्जुहोमि स्वाहेति । इत्सौ
 प्रध्वंसयते ऽग्नादेको ऽऊतादेकः समनमादेकसो नः कृषन्तु
 भेषजः सदः महो वरेण्यमिति^१ द्वितीयं जुहोति यान्यपा-
 मित्यान्यप्रतीक्षान्यस्मि यमस्य बलिना शरामि । इहैव सन्तः १०
 प्रति तद्यातयामो जीवा जीवेभ्यो निहराम एगत्स्वाहेति^१

- इसौ प्रध्व॑स्यते ऽग्धादेको ऽज्जतादेकः समनसादेकसो नः
 कृत्स्नन् भेषज॑ सदः सहो वरेष्यमिति^१ तृतीयं जुहोत्यनृणा
 अस्मिन्ननृणाः परस्मि॑त्सूतीये लोके अनृणाः स्याम । ये देव-
 याना उत पितॄणाः सर्वाभ्यो अनृणा आसीयेम स्माहेति^१
५. इसौ प्रध्व॑स्यते ऽग्धादेको ऽज्जतादेकः समनसादेकसो नः
 कृत्स्नन् भेषज॑ सदः सहो वरेष्यमित्य॑य देवता उपतिष्ठते^१
 ऽयं नो नभसा पुर इत्यग्निः^१ स त्वं नो नभस्यत इति
 वायुं^१ देव स॑स्तानेत्यादित्यम॑य यूपमुपतिष्ठत आग्रासानः
 सुवीर्य॑ रायस्योष॑ स्तश्चियम् । इहस्यतिना राया स्तगाकृतो
१०. मद्यां यजमानाय तिष्ठेत्य॑य पूर्वाग्निः शकले समारोपयत्ययं ते
 योनिर्ध्वत्व्य इति^१ तं मध्यमे ऽग्नावपिसृजत्याजुक्कान उदुध्य-
 स्नाम इति द्वाभ्याम॑य^१ मध्यममग्निमुपसमाधाय मध्यमे ऽग्नौ
 पूर्णाज्जतिं जुहोति मग्न ते अग्ने समिधः मग्न जिह्वा इति^१
 पूर्णाज्जतौ वरं ददाति^१ धेनुवरं^२ वानडुवरं^२ वा दद्यादिति
१५. ह स्माह बौधायनः^१ मंतिष्ठते पशुबन्धः मंतिष्ठते पशुबन्धः ॥
 ११ ॥ तृतीयः ॥

॥ इति चतुर्थः प्रश्नः ॥

१ अय om B.

२ Thus BF; धेनु० H Be; धेनू T.

३ Thus HTF; वानडुवरं B; वानडुवरं Be; comp. VII. 4 a f.

वैशदेवविर्मियन्मासो भवति प्राप्युग्रां वा वैशां वा
 पौर्णमासां^१ नक्षत्रप्रयोग इत्येकं चाङ्गद्वन्द्वनः चापूर्यमास-
 पक्षस्य पुण्याहे प्रयुज्यतेति^२ च उपकल्पयते जेयोः प्रसवीं
 लोचितायस्य च चुरं चतुष्टयानि पुरोडाशकपासानि चतस-
 रश्चक्षासीकावन्ति मेघपानि इयं पथः प्रवदाज्याय च^३ दधि
 इविरातस्त्रयाय च जेधा बर्हिः खनदं तदेकधा पुनः खनदं^४
 प्रसूतयं प्रकरंभित्यपोपवसवीये^५ ऽहन्दिहविषमारभ्यौयामिष्टिं
 निर्वपति वैशानरं द्वादशकपासं पार्जन्यं चरुं^६ वा प्रविद्धेष्टिः
 संतिष्ठते^७ ऽथास्यैतदहर्विंशेभ्यो देवेभ्यो वत्सा अपाकता भवन्ति^८
 वैशदेवं पथो दोहयित्वोपवसति सांनाय्यस्य वावता तृप्तीं^९
 वाचं प्रातर्जते ऽग्निहोत्रे पुरापां प्रणयनाङ्गार्हपत्यं आण्यं
 विश्वाप्योत्पूय क्षुधि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा पञ्चहोतारं मनवागु-
 द्रुत्याश्चनीये जहोत्यन्वारभ्ये यजमाने स्नाहेत्यथ दृष्ट्वाः
 क्षीर्त्वापः प्रणोयाग्नेयमष्टाकपासं निर्वपति सौम्यं चरुं^{१०} सावित्रं
 द्वादशकपासं^{११} शारस्वतं चरुं पौष्णं चरुं मादतः सप्तकपासं^{१२}
 वैशदेवीमामिषां द्वावाष्ट्रिथ्यमेककपासमिति^{१३} हविष्कृता
 वाचं विरुजते^{१४} समानं कर्माधिवपनादंशुष्य दधिषार्धं गार्ह-
 पत्यस्याष्टौ कपासान्युपदधात्यधोत्तरतस्तिरः पविषमप चानीय
 सौम्याय चरवे ऽभिप्रयत्यधोत्तरतः सावित्राय द्वादशकपासा-

१ T F om.

२ J recommences with सं प्रसूतयं ।

३ चरि Bo J F H.

- कुपदधातुचोक्ततत्तिरः पवित्रमप चासीत् कृतकपातौत्ता-
 भातभित्तमप्योक्ततो ज्ञाततात्त वत्त कपातान्पदभातौत्ता-
 तत्तत्तिरः सविचं पत्त^१ चासीत्तमिवावा अधिचत्त^२चोक्ततो
 चावाप्यिज्जेककपातपुपदधातौत्ता कपातान्पत्तिन्ते पद-
 १ चासीः^३ कृतानि इष्टानि वसुष्य संयुत्यानाधिपत्तताप्येककपा-
 तपातं^४ तिरः पविच^५ खौम्बे^६ चरत्तानात्तपत्तपाभिपत्ति
 चाविचं द्वादशकपातं^७ तिरः पविच^८ चारत्ततरीन्तचोक्तता-
 तावपत्तपाधिपत्ति मात्त^९ वत्तकपातं^{१०} तिरः पविचं तत्ते
 पत्ति द्धानवति^{११} चाभिवा भवति^{१२} तां च एव कत्त^{१३}
 १० कुगत्तः परीन्तेन अपत्तिना विवाजिर्ता कत्ताप्रतापे निदधा-
 त्पाधिपत्ति चावाप्यिज्जेककपातपत्ति^{१४} तत्तं पुरोडाशानां
 पात्तत्तिना अपत्तिनाभिवात्त प्राक्तेत्याप्येभ्यो विनीच सत्तत्तकु-
 र्त्तरति^{१५} ॥ १ ॥
 ११ इदमेव प्रसिद्धं पौरोडाशिकं^{१६} चिर्षज्जुवा दृष्टौ^{१७} चत्त^{१८}
 पूर्वं परिमात्रं परिगृह्णाति^{१९} करणं कपत्तुदृष्टतादाश्रीप्रसि-
 र्त्तरति^{२०} यदाश्रीप्रसिर्त्तरत्यचोत्तरं परिमात्रं परिगृह्णा चोपपत्ता
 तिर्षत्त^{२१} सत्त^{२२} सत्त^{२३} संप्रैवमात्त मोक्षचोरावाद्देवावर्षिदप-
 सत्त^{२४} कुत्तं च कपत्त संसृष्टि दृष्टौ^{२५} इपदाज्यपत्तौ^{२६} पत्तौ^{२७}
 १० संसृष्ट्यान्तेन च^{२८} दध्ना चोदेहीत्याहतात्त मोक्षचोबूदत्त सत्तं

१ Thus Be Keá, पवित्रमप the other MSS.

२ Thus J F Keá; चोत्तत्त B Be H; चोत्तेचरत्तान् T.

३ कत्त Be, कत्तिन् F.

४ B H om.

मार्गेभिर्मिषावर्हिदपकाय प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्थात्पुनः च
 सुवस्य संमार्ष्टि दृष्ट्वा इवदाव्यवस्यतीं मन्त्रीः संमन्त्राण्येन च
 दक्षः सोदेत्याज्यं च प्रोचषीद्योत्पूय प्रविद्धं इवदाव्यवस्यती-
 न्यानि गृहीत्वा प्रोचषीभिदपोत्तिष्ठतीं प्रोचति वेदिं
 प्रोचति बर्हिः प्रोचति बर्हिरावन्नं प्रोचषीपमिनीय पुर-
 णात्प्रसूमयं प्रस्तरं गृह्णाति विविधं बर्हिः स्त्रीत्वां प्रस्तरपाणिः
 प्राकभिसृज्य कार्श्र्यमयान्परिधीन्परिदधात्यूर्ध्वं समिधावा-
 दधाति विष्टती तिरस्त्री सादयति विष्टत्योः प्रसूमयं
 प्रस्तरं प्रस्तरे जुह्वं बर्हिषीतरा एता असदक्षिति सम-
 भिसृज्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्थात्पुनर्वै १ इवीः सुदास- १०
 चतुषस्त्रीणांभिचारिताम्पुरोडाशानभिचार्यं चक्षुप्रविद्धमा
 नावतादयः कश्चे वा समसे वामिषां व्युद्धृत्य वाजिनमन्त्री-
 यायाभिचारयत्यथैककपालमुदास्य बह्वानीयाविःष्टं करोत्यथै-
 तानि संपरिगृह्णान्तर्वेद्यासादयति भूर्भुवः सुवरित्येताभि-
 र्याद्वतीभिस्तृकरे वा विष्टये वा वाजिनमय निर्मग्न्यस्यावृता १५
 निर्मग्न्येन चरति १ प्रवत्याभिऊत्य ॥ २ ॥

अथेकमन्त्रमिधमाददान आश्रायसे समिधमानायागुज्ज्वली-
 त्वभादधातीं परि समिधः श्रिनष्टि वेदेनोपवांजयत्यनू-
 णासु वामिधेनीषु सुवेणाधारमाधारयति संवृष्टे जुग्भा-
 सुत्तरमवावः स्यात्संयन्नुवावुदङ्गत्याक्रम्य जुह्वा भुवाः समस्य १०

१० पूर्व Be H F.

१ अचरति Be B; in the following khanda B has consequently प्रच ।

सादधित्वा सुचौ प्रवरं प्रकृषीते । प्रविद्धं होतारं वृषेति ।
 वीदति होता । प्रववमाकाङ्क्षति । प्रसूतः सुखावादावात्ता-
 क्रम्यावाव्याह समिधो यजेति । वषट्कृते जुहोति यज यजेति
 चतुर्जाष्टमयोः समावधमानो । ऽष्टमे सर्वं समावधते । नव
 १ प्रजाजानिहोदकृत्याक्रम्य वष्ट्वावेषानुपूर्वम् । इवीष्टमभिचार-
 यज्ञाद्ये होमावेत्याद्यभावाभां चरत्यनुपूर्वम् । वषिति-
 चरति । प्रविद्धमा माहतादिभ्यो देवेभ्यो ऽनुब्रूहि विद्या-
 न्देवान्यजेत्यामिषया चरत्, पाष्टेकपाष्टेन चरति सावा-
 दधिवीभ्यामनुब्रूहि सावावधिवी यजेत्यथ सिद्धकृता चरत्य-
 १० तैतानि मेवेषान्याहवनीये ऽनुप्रचरत्येनानि वष्ट्वावेषानि-
 जुहोत्यपोदकृत्याक्रम्य यथायतनम् सुचौ सादधित्वा प्राग्निच-
 मवदावेडामवधति ॥ ३ ॥

उपहृतायामिडायामग्रीध आदधाति षडवत् । प्राग्निनि ।
 मार्जयन्ते । ऽद्याह ब्रह्मणे प्राग्निं परिहरेति । परि प्राग्निचम्
 १५ हरन्त्यप्यो ऽनु वेदेन ब्रह्ममागमयान्वाहार्थं याचति । तस्मि-
 न्प्रथमजं वत्सं ददात्युदासयन्त्येतद्दिविदक्षिणमोसादधति
 वाजिनमथ संप्रेषमाह ब्रह्मन्प्रस्थास्वामः समिधमाधायाग्री-
 दग्रीवस्तस्यस्तसंस्तुतीत्याध्वर्युः प्रवदायं विहत्य । जुष्टाष्ट
 समानीयात्याक्रम्यावाव्याह देवान्यजेति । वषट्कृते जुहोति यज
 २० यजेति नवन्यूजानिहोदकृत्याक्रम्य यथायतनम् सुचौ साद-

१ Thus Kēd. ; ० पूर्वम् the MSS.

१ Thus T Be H F Kēd. ; विहृत्य B.

चित्वा वाजवतीभ्यां सुचौ क्षूयति' मधुमन् प्रसरपरिधि
 संप्रकीर्य संप्रसाद्य सुचौ विमुञ्च्य कर्षं वा समर्चं वागोभ्य-
 क्षिप्तं याचति' तमन्तर्वेदि निधाय तस्मिन्वर्हिषि विधि-
 न्नाजिनमानयन्नाह वाजिभ्यो ऽनुब्रूहीत्येवाक्रम्यामायाह
 वाजिनो यजेति' यवद्वृते जुहोति वाजिभ्यः साहेत्यनुवद्वृते ५
 ऊत्वा हरति भक्षः' स चावन्त चत्विजसोऽपूषवमिहा यजमान
 एव प्रत्यक्षं भक्षयति यन्मे रेतः प्रक्षिप्यते यन्म आधायते
 यदा जायते पुनः । यदा मे प्रतितिष्ठति तेन मा वाजिनं
 क्षुद्रं तेन मा रेतस्त्रिनं क्षुद्रं तेन मा शिवमाविश तस्य ते
 वाजिपीतस्य वाजिभिः पीतस्येति वा मधुमन् उपहृतस्योप- १०
 हृतो भक्षयामीति' निर्णिज्य पाचं प्रयच्छत्यध्वर्युः प्रद-
 क्षिणमाहृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्थ पक्षीः संयाज्य प्राङ्मेव भुवामायाज्य
 पीथि पाशुवन्धिकाभि' समिष्टयजूंषि जुहोति यज्ञ यज्ञं
 गच्छेत् ते यज्ञो यज्ञपते देवा गातुविद इत्येव पूर्णपाच-
 विष्णुर्कमैश्वरित्वा विष्टुजते व्रतमय पौर्णमासवैष्टधाभ्यामिहा १५
 यजमानाद्यतन उपविश्य चेष्टा श्रक्त्या लोहितायसस्य च
 चुरेण ग्रीवंशि च वर्तयते परि च वपत चतमेव परमेष्ठ्युतं
 नात्येति किं चन । चते समुद्र आहित चते भूमिरियं
 भिता ॥ अग्निस्मिन्मेन ग्रींषिवा तस्य आक्रान्तमुष्मिहा ।
 शिरस्यपक्रान्तिं वैश्वानरस्य तेजसा ॥ चतेनास्य निवर्तये २०

अथेन परिकल्पये । तत्रास्मात्पूर्वतमे त्रिवेणास्त्रोपकर्तमे प्रकी-
र्णमाभिवर्तये । ग्रीष्मकृतं तत्पुत्रं तद्वत् तत्पुत्रेण तेन
प्रकीर्णं तेन रात्र्यामिति पुरसादेशात् ॥ ५ ॥ दक्षिणतो ॥
पश्चादपोसरतो ॥ ५ ॥ परिहृष्टंतिष्ठन्ते वैश्वदेवव्रीहयि । संक-
॥ रौप्यः ॥ खड्गिनाश्रास्य इत्याश्रासे ॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

अथातस्तत्पुत्रं मासेषु वक्ष्यप्रकाशविभिर्भक्ष्यमाणो भवति ।
न उपकल्पयते चेत्तौ ॥ अथर्षो लोहितायवक्ष्य ॥ च पुरं चतु-
ष्टयानि पुरोडाशकपाकानि पञ्च चक्षुषास्त्रीसावन्ति मेघवानि
दधं पयः दृष्टदाव्याय च॑ दधि दधिरातश्चमाय च॑ प्रमी-
पर्वकरीरवक्तृनैवीकः ॥ शूर्यं मनामुपतप्तानां कवागामवाचन-
पिष्टानां प्रतिपूज्यं॑ करवापाचाखेकातिरिक्तानि भवन्ति ।
१०. तेभामेव जेवीं च जेवं च कुर्वन्ति । इष्टव्यान्नेषो भवत्यष्टव्या
जेवी । तौ अस्त्राभिर्द्वर्षाभिः संप्रच्छन्नौ भवतो॑ दावध्वरू॑
इयानि चक्षुषापाचि॑ दधमिष्यावर्द्धिर्दे॑ वेदी॑ तयोः पाश-
वभिकीवोन्नरा दार्शपौर्णमासिकीश्च दक्षिणा॑ ते पश्चात्तमे
पुरसादिवने इयमापादेदी॑ कर्षाभिन्ने भवतो॑ ॥ ५ ॥ अथैतद्व-
११. ईंवा वक्ष्या कपाकता भवन्ति मन्त्रज्ञो वक्ष्यायेति॑ दधं पयो
दोदधिलोपवचति खांवावक्ष्य वादता तूष्णीं वाच प्रातर्हते
ऽग्निहोत्रे वृक्षाः ॥ कीर्त्तापः प्रणीय निर्बपत्याग्नेयमष्टाकपाक-

१ Thus (च ... च) Be H T (दधि च the last) ; the first च om.
JF, the last B.

१ Thus (with च) BTH, comp. T Br. I. 6. 4. 5 ; with च the other
MSS.

मिति पक्षः संवराद्येनानुसारेण प्रवृत्तया संवरादीनामिति वा
 वादणीमाश्रित्या कायसेककपाकमिति । तद्विष्णुः कायं
 विदुषते । समानं कर्मा पर्यग्निकरणादपैतानि करणपापास्त-
 मपर्यग्निसुर्वमिति सेवी । च सेवं च प्रमोपर्यकरीरवन्मूत्रेणैकः
 शूर्पमिति । त्वं पुरोडाशानां साधयित्वा अपयित्वाभिवाक्य ५
 प्राङ्मेत्याद्येभ्यो निमीय सत्ययजुषी हरतो । ऽध्वर्युर्वोत्तरस्यां
 वेद्याः हरति प्रतिप्रस्थाता दक्षिणस्यां । तद्योर्हरतोर्ध्वः पूर्वं
 एति पुनरायतोः प्रतिप्रस्थाता पूर्वं एतीदमेव प्रविष्टं पौरो-
 दाशिकं । चिर्वजुषा तूष्णीं चतुर्थं । पूर्वां परिधाहौ परि-
 मृच्छीतो । ऽध्वर्युरेव करणं जपत्कृतं कृताभ्यामाग्नीभक्षि- १०
 र्हरति । यदाग्नीभक्षिर्हरत्यध्वर्युरेव चात्वात्कृताहता चात्वात्
 परिलिखत्युत्तरवेदिं राहतात्तरवेदिं निवपत्युत्तरनाभिसुखाद्याग्ने-
 राहता दावग्नौ प्रक्षयतो । ऽध्वर्युर्वोत्तरस्यां वेद्यामग्निं
 निधायाध्वराहुतिभिरभिजुहोति । प्रतिप्रस्थाता दक्षिणस्यामग्निं
 निधायाभिजुहोति तूष्णीर्मग्निवत्युत्तरौ परिधाहौ परिमृच्छ ११
 योवुपित्वा तिर्यक्षौ स्फ्यौ सव्याध्वर्युरेव संग्रैवमाह प्रोचणी-
 राहादक्षतमिच्छावर्हिणी उपवादयतः । जुवौ च जुषस्य संवृष्टं
 तूष्णीं श्वदाव्यपचणीं पत्नीः संनद्याप्याभ्यां च दग्धा बोदेत-
 मित्याहतासु प्रोचणीमूदस्य स्फ्यौ मार्जयित्वावर्हिणी उपवाक्य

१ Thus, with च. Be JHF, Bh., Keā.; संवरादि B T.

२ Thus Be J ; कदाचोदयताम्नाम० T ; उदयत om. B H ; कदाचोदयताम्नाम० F.

३ Thus J H ; दावग्नि Be ; T om. स्त्री ; B om. दाव ।

प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यक्षावावृत्य कुर्वी च कुर्वन् संवत्सराणि
 वृषदाभ्यपयन्ती^१ पत्नीः संवत्सराणां च दत्ता मोक्षितं
 चाप्ये त मोक्षणीयोत्पूय प्रविद्धं वृषदाभ्यवनेवाभ्यवर्त्यैव
 रक्षां वेष्टां गृहीते^२ दार्प्रपौर्णमादिकानि प्रतिप्रस्थाता
 दक्षिणाम् ॥ ५० ॥

अथ मोक्षणीभिर्योत्तिष्ठतः^३ दत्तौ मोक्षतो^४ वेष्टौ
 मोक्षतो^५ वरिष्वी मोक्षतो^६ वरिष्वी चाप्ये मोक्षोपनिषीत
 पुरस्कारप्रसारौ गृहीतः^७ पञ्चविधमेवाध्वर्युस्तत्तरक्षां वेष्टा वरिष्वी
 स्तृणाति^८ विविधं प्रतिप्रस्थाता दक्षिणाम्बं प्रसारपाणी
 ५० प्राज्ञावभिरुप्य कार्त्तर्यमवाग्निरिधीग्निरिधत्^९ ऊर्ध्वाः समिध
 आधत्ते^{१०} विधतीक्षिरक्षीः^{११} सादयतो^{१२} विधतीषु प्रसारौ
 प्रसारयोर्गृही^{१३} वरिष्वोरितरा^{१४} एता असदक्षिति समभिरुप्य
 प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यक्षावावृत्यतो^{१५} दक्षिणत एवाध्वर्युस्तत्तरतः
 प्रतिप्रस्थातानुपूर्वः^{१६} हवीः^{१७} युदासयत^{१८} आग्नेयप्रवृत्तौ न्वेवाध्वर्यु-
 ५१ युदासयति प्रविद्धमैन्द्राग्राग्रावतीं प्रतिप्रस्थाता कर्षे वा चमवे

१ Thus J only; the other MSS. mostly •वृषं ।

२ कपीचिह्नान F.

३ Corrected. विधतीक्षिरक्षः T; विधत्यक्षिरक्षः B; विधत्यक्षिरक्षः Be;
 विधत्यक्षिरक्षः H; विधत्याक्षिरक्षः F; विधत्यक्षिरक्षः J.

४ Thus B Be F T; दत्तरे H J.

५ The following words: दक्षिणत ... प्रतिप्रस्थाता are found only in
 B, but comp. Śrautapadārtha page 118.

६ आनुपूर्वः H Be; आनुपूर्वः J; आनुपूर्वः F; •नुपूर्वः B.

वागिषां शुद्धत्वं तदा मेवमवदधात्वायसौ शमीपर्वकरी-
 रसङ्गनामिषामित्युपवपति । वाजिनमानीवावागिषारयति ।
 वादपीमध्यर्धुस्तस्यैव कष्टे वा समवे वागिषां शुद्धत्वं तदा
 मेवमवदधात्वायसौ शमीपर्वकरीरसङ्गनामिषामित्युपवपति ।
 वाजिनमानीवावागिषारयति । तथेककषाकसुखास्य वज्रानी-
 याविःपुष्टं करोत्यथैतानि संपरिच्छन्नान्तर्वेद्यासदृशत । आग्नेय-
 प्रभृतीन्वेवाध्वर्धुस्तस्यां वेद्यामपचादयति मविदुर्मेष्ट्राग्राह्योत्तरी
 प्रतिप्रक्ष्वाता दक्षिणस्था । वादपीमध्यर्धुस्तस्यां कायं चैक-
 कषाकं । तथेवोत्करे वा विग्रहे वा वाजिने । आध्वर्धुस्तस्यै
 निर्मण्यस्यास्यता । निर्मण्येन चरति । प्रक्षत्याभिऊत्य ॥ ६ ॥ १०

अथेष्टासमिधमाददान आशयसे समिधमानीवागुन्मूदी-
 त्वभाष्यत इती । परि समिधौ गिनष्टौ वेदाभ्यामुपवाजयतो ।
 उन्मूकासु समिधेनीषु सुवाभ्यामाचारावाचारयतो । अध्वर्धुस्तस्यै
 संप्रैवमाशयोदयोऽक्षिपिः संवृत्तीति । संवृष्ट उत्तरो ऽग्नि-
 र्भवत्यसंवृष्टो दक्षिणो । ऽय प्रतिप्रक्ष्वाता पत्नीं प्रक्षरति यमि ११
 कस्ये जारः इत्यस्यविति । तं वदणो गृह्णात्विति निर्दिशति ।
 यज्वारः सन्नं न ब्रूयात्प्रियं ज्ञातिः सन्धादसौ मे जार
 इति निर्दिशेत्निर्दिश्येनं वदणपात्रेन पादयतीति आह्वय-
 मचैतानि करभपात्राणिपर्वेष्टिताभ्यैर्वाके यूपं वसुण्य पत्ने

१ Thus T B ; चको JF ; चको Be H.

२ Thus only T Be , the other MSS. अध्वरेव ।

३ जार H F ('ploti P)

प्रयत्नमि' तानि पत्नी ग्रीर्वशमिनिधत्ते' । अत्रैवा दक्षिणया
 दक्षिणपश्चिमयोः दक्षिणेनाप्याचार्यपचनं दक्षिणेनोमे । ऐश्वरी
 क्लीत्वा प्राचीकुदानमप्याचयति प्रधास्यान्वामहे मयतोः प्रज-
 नायः करणेन सजोषय इत्येव दक्षिणमग्निमयेव पुरस्तात्-
 १५ त्वमुखादिद्वन्द्वन्तर एवाध्वर्युर्दक्षिणे यजमानो दक्षिणा
 यजमानानि करणपाचापि पत्नी यजमानाश्च प्रयच्छति' तानि
 यजमानः ग्रीर्वशमिनिधत्ते' । अथ पुरोऽनुवाक्यामन्वाह ॥ ७ ॥

मो वू ष इन्द्र इत्तु देवास्तु स्म ते शुभिक्षयया । मही
 द्यक्ष मीढुषो यथा । इविद्यतो मयतो वन्दते गौरितुभौ
 १० याव्यां पत्नी च यजमाने चदरण्ये यत्तुभायां यदिष्टिषे ।
 यच्छूदे यदर्थ एनसहमा वषम् । यदेकस्याधि धर्मणि तस्याव-
 यजनमसि स्नाहेत्यपैतदैषीकः शुर्पमग्नावनुप्रहरत्यपि वाह्नि-
 रभ्युक्ष्य भुञ्जते' व्यवयतो ऽध्वर्युरनुमन्वयते ऽकभ्कर्म कर्मकृतः
 सह वाचा मयोभुता । देवेभ्यः कर्म ज्ञात्वास्तं प्रेत सुदानव
 १५ इत्येव प्रतिप्रस्ताता दक्षिणमग्निः संमार्ष्टुभौ सुधावाचारा-
 वाचारयतो' ऽध्वर्युरेव प्रवरं प्रवृणीते' प्रसिद्धः होतारं
 वृणीते' वीदति होता' प्रसवमाकाङ्क्षतः' प्रसूतौ सुवः
 आदायात्याकन्याआव्याह ममिधो यजेति' वषट्कते जुहुतो
 यज यजेति चतुर्जुष्टमयोः समानयमानावृष्टने' ऽध्वर्युः सर्वः

१ Thus Be H.T. Keś.; •जानय F; •जानय T; •जानय B.

२ Thus Be BHJT : •कीचति F.

३ सुधाव Be.

४ Thus B Be HF (the last समानयमानावृष्टने); समानयमानावृष्टने TJ.

वसन्तवन्ति' परि प्रतिप्रक्षाता 'परममर' त्रिविधमूचयिणी
 नव प्रयानागिहीदृष्टावत्याकम् 'व' 'वा'वावावावावावा
 हवोऽवभिचारवन्त' 'वाग्नेयप्रतीत्येवाध्वर्युरभिचारयति' प्रवि-
 द्भूमैश्रावावावावावा' प्रतिप्रक्षाता 'वाग्नेयमध्वर्युः' कायं 'ये-
 कपाक्षमवाग्नेये' 'वीमायेत्यावभागाभा' चरतो' 'इय' प्रति-
 प्रक्षातोपरमत्यवाध्वर्युरासुपूर्व' 'वमिर्निधरति' प्रविद्वमैश्रा-
 वादवाध्वर्युरपरमत्य' प्रतिप्रक्षाता 'मादवा' अवयवाह' मवद्वा
 'सुवृद्धीति' 'प्रयमेनावदानेन' 'ग्रमीपर्यकरीरवक्तूनामिवा' 'वा'
 'इत्यवयति' 'द्वितीयेनावदानेन' 'ग्रमीपर्यकरीरवक्तूनामिवा'
 'मेवमित्यवदधात्यभिचारयति' 'प्रत्यनन्त्याकम्वावावा' 'मवतो' १०
 'यजेति' 'वषट्कृते' 'जुहोत्य' प्रतिप्रक्षातोपरमत्यवाध्वर्युरादवा
 'वयवावा' 'वयवावा' 'सुवृद्धीति' 'प्रयमेनावदानेन' 'ग्रमीपर्यकरी-
 'रवक्तूनामिवा' 'इत्यवयति' 'द्वितीयेनावदानेन' 'ग्रमीपर्यकरी-
 'रवक्तूनामिवा' 'मेवमित्यवदधात्यभिचारयति' 'प्रत्यनन्त्याक-
 'वावावा' 'वयव' 'यजेति' 'वषट्कृते' 'जुहोत्य' 'वाग्नेयकपाक्षेन' १५
 'चरति' 'कावा' 'सुवृद्धीति' 'कं' 'यजेत्य' 'विद्वक्ता' 'चरत' 'वाग्नेय-
 'प्रधतीनामेवाध्वर्युरवयति' 'प्रविद्वमैश्रावावावा' 'वा' 'प्रतिप्रक्षाता'

१. पूर्व' BJTF.

२. पूर्व' all.

३. Be F ins. 'वषट्कृते'। Are we to correct 'वक्तूनामिवा' ?

४. Thus BH. The other MSS. have 'इति' after 'सुवृद्धीति' but see page 131, 9.

५. After 'कं' यजेति Be F have 'वयव' 'सुवृद्धीति'।

नोवात्याक्रमाभावाद् देवान्यजेति ^१ वयङ्कृते जुहुतः अज
 ज्ञेति नवानूयाजानिहोदद्यावत्याक्रम्य यथायतनः कुषः ^२
 वादयित्वा वाजयतीभ्याः कुषो ^३ व्यूहतः ^४ ग्रयुना प्रक्षारपरिधि
 संग्रकीर्ण संग्रसाद्य कुषो ^५ विमुच्य ^६ तथैव कः सौ वा चमसौ
 वागाव्यसितौ याचतः ^७ समानी वाजिनघोरार्थाध्वर्युरेव ५
 प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गावृत्य पञ्चीः संचाय्य प्राकृत्य भुवा-
 माप्याभ्य चीषि पाश्ववन्धिकाणि समिष्टयजूषि जुहोत्येकं
 प्रतिप्रक्ष्वाता दाशंपौर्णमासिकं दक्षिणे ^८ ऽथ पूर्णपाचविष्णुक्रमै-
 स्सरित्वा न त्रिसृजते प्रतमं यथायत्याव्यव्यालीः ससुवाः जुषं
 बर्हिः प्रतिवसनीये वासयी वादये निष्काशं तुषामित्येतत्- १०
 मादायादेहि यजमानेत्यन्वयजमानो ऽनूची पथ्यन्तरेण ^९
 चात्मासोत्करावुदङ्गुपनिष्क्रम्य यथापस्त्यन्ति ^{१०} प्रविद्धो ऽवभृथः ^{११}
 साम चैव नाह देवीराप एव वो गर्भ इति चायाप्रतीचमायन्ति
 वक्ष्यन्त्यान्तर्हित्यै ^{१२} प्रपथे समिधः कुर्वत एधो ऽस्तेधिषीमही-
 त्येत्याहवनीये ^{१३} ऽथादधाति समिदसि तेजो ऽसि तेजो १५
 मधि धेहीत्यथाहवनीयमुपतिष्ठन्ते ऽपो अन्वचारिषः रवेन
 समसृज्याहि । पथ्यन्ताः अग्न आगमं तं मा सः सृज्य वर्यसेत्येव

१ Thus Be H ; the dual both times in TFJ ; B. has the first time the plural, the second time the dual.

२ Thus B Be HJ ; कुषो TF.

३ Thus passage चादेहि ... नूची एजो found thus only in B Be TH ; J. has only चादेहि यजमानेति ; F omits the words altogether.

४ Thus HF ; ऽस्तेनाहवनीये BJ.

विष्कृते व्रतमथ पौर्णमासवैष्टभाभामिहा व्रजमाणावतन
 उपविश्य चेष्टा प्रसङ्गा लोहितायसस्य च चुरेण ग्रीर्वणि च
 वर्तयते परि च वपते चहर्मः पर्ववर्तयदन्तान्पृथिव्या द्विः ।
 अग्निरोग्रान् व्रजसा वरुणो धीतिभिः सह । इन्द्रो मरुद्भिः
 ५ वसिभिः सह ॥ अग्निसिग्मेन ग्रीचिषा तप आक्रान्तमुष्णिहा ।
 भिरक्षपस्याहितं वैशानरस्य तेजसा । अतेनास्य निवर्तये सत्येन
 परिवर्तये । तपसास्यानुवर्तये शिवेनास्योपवर्तये अग्नेनास्याभि-
 वर्तये ॥ ग्रीष्माक्षदुतं तत्सत्यं तद्भूतं तच्छ्रेयं तेन अग्नेयं तेन
 राधासमिति पुरस्तादेवाये ऽथ दक्षिणतो ऽथ पश्चादथोत्तरतो
 १० ऽथोपरिष्ठात्संतिष्ठन्ने वरुणप्रधासचवौऽपि । परिवत्सरीणाऽ
 सस्तिमाग्रास इत्यग्रास्ते ॥ ८ ॥ द्वितीयः ॥

अथातश्चतुर्षु मासेषु साकमेधविभिर्धक्ष्यमाणो भवति । स
 उपकल्पयते चेष्टीऽ प्रसङ्गी लोहितायसस्य च चुरं चतुष्टयानि
 पुरोडाशकपालानि चतस्रश्चक्ष्वाणीक्षावन्ति नेत्रणानि पृष-
 १५ दाव्याय दध्यं पौर्णमासा उपवसये ऽग्नये ऽनीकवते पुरोडा-
 शमष्टाकपाशं निर्वपति साकऽ सूर्ध्वणोद्यता । सा प्रसिद्धेष्टिः
 संतिष्ठते । ऽथ मध्यंदिने मरुद्भ्यः सातपनेभ्यश्च नं निर्वपति । सा
 प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते । ऽथास्यैतद्वर्मरुद्भ्यो गृहमेधेभ्यो वत्सा
 अपाकृता भवन्त्येव सायऽ ऊते ऽग्निसोम सर्वाभां दुग्धे गार्हपत्ये
 २० गृहमेधीषं चरुऽ अपचिताभिषाचोद्वसुदासयत्यथैतां पार्थी
 निर्बिज्योपस्तीर्थं तस्यामेनमसंप्रज्जिवोद्भरति । मर्पिरामेचनं कृत्वा
 प्रभृतमाव्यमानोथान्नर्वेद्यासादयत्यपाग्नये सोमायेत्याम्भगाभां

चरत्यपोपक्षीयं पूर्वाधाद्वदोदवदवद नमस्ते गृहमेधिनो
 ऽतुमूहीति^१ पूर्वाधाद्वदवापराधाद्वदवदभिचारयति^२ मय-
 नतवत्याक्रान्तामाध्याह्नं मयतो गृहमेधिनो यजेति^३ यजते
 जुहोत्यथ चिह्नकृता चरतोऽन्तो गृहमेधेयः संतिष्ठते^४
 पूर्वद्वयार्थं^५ चामकायं परिमिश्रति^६ प्रतिवेशः क्षौद्रुमारभ्यः
 पयसाग्निता भवत्याचते^७ ऽभ्यञ्जते^८ ऽतु वत्सान्वाचयति^९
 सवात्योदेवेताः^{१०} दर्विं वत्सं वज्रन्यवाध्वर्युरपररात्र आहुत्य
 नित्यवत्सायै पयसाग्निशेषं जुहोत्यैतां दर्वीं निषिञ्चोपक्षीयं
 तस्यामेतः सर्वत्र एव चामकायमवदधाति^{११} द्विरभिचारयत्यथ
 पुरोऽनुवाक्यामन्वाह पूर्णां दर्विं परापत सुपूर्णां पुनरापत । १०
 वस्त्रे विक्रोणावहा इयमूर्जः शतक्रतो इति^{१२} यजति देहि ने
 ददामि ते नि मे धेहि मि ते दधे । मिचारमिचि ने चरा
 मिचारं मिचरामि ते स्नाहेत्यवभ^{१३} एहीत्यवभस्व रवये^{१४} जुह-
 वाङ्मणो हिंकार^{१५} इत्येतदपरं^{१६} गार्हपत्ये जुहोत्यन्वारभ्ये
 यजमाने स्नाहेत्यथ प्रष्टव्याः क्षौद्रापः प्रणीय मयज्ञः क्षौद्रिभ्यः १५
 पुरोडाशः शतकपायं निर्मपति चाकः^{१७} सूर्यशोयता^{१८} वा
 मयिद्वेष्टिः संतिष्ठते^{१९} ऽथ तदानीमेव प्रष्टव्याः क्षौद्रापः प्रणीय

१ पूर्वद्वयार्थं Bo.

२ चाकं om TF.

३ Thus H; रवये F; रवये BT; रवे Be J; Comp. Journ. Germ. Or. Soc. LII, p. 429.

४ Thus B Be F; मयसोभिहिंकार H; मयसोवाहिंकार J; मयसोवाह-
 हिंकार T.

- निर्गन्धायामेवमङ्गाकपाकमिति पक्षे संभवाद्यैश्चाग्नेकाद्वयकपाक-
 मैत्रं च वं वैश्वकर्मणमेककपाकमिति । त्वं पुरोडाशाग्नौ शोच-
 त्वा अपचित्वाभिवाच्य प्राञ्जेत्याप्येभ्यो निनीच सत्यमनु-
 तीदमेव प्रविद्धं पौरोडाग्निकं । चिर्यजुषा तृष्णीं चतुर्थं ।
 ५ परिपाहं परिगृह्णाति । करणं जपत्युद्धृत्युद्धृतादाग्नीप्रक्षिर्हरति ।
 यदाग्नीप्रक्षिर्हरत्यथ चात्मारुह्याहता चात्मासं परिक्षिपत्युत्तर-
 वेदिराहृतोत्तरवेदिं निवपत्युत्तरनाभिमुत्साद्याग्नेराहृताग्निं प्रणय-
 त्यग्निवत्युत्तरं परिपाहं परिगृह्णाद्योयुपित्वा तिर्यक्षः स्वयं
 सन्धा संप्रेषमाह प्रोक्षणीरासादयेन्नावर्हिंरूपसाह्यं सुवं च
 १० सुचक्षु संमृद्धिं तृष्णीं वृषदाज्यघक्षणीं पत्नीः संगच्छाज्येन च
 दध्ना शोदेहीत्याहतासु प्रोक्षणीवृदस्य स्वयं मार्जयित्वानावर्हि-
 रूपसाद्य प्रदक्षिणमाहृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य सुवं च सुचक्षु संमार्हि
 तृष्णीं वृषदाज्यघक्षणीं । पत्नीः संगच्छाज्येन च दध्ना शोदेत्याज्यं
 च प्रोक्षणीस्रोतूप्य प्रविद्धं । यथा वैश्वदेवद्वीष्ट्येवः मतिष्ठते
 १५ अन्यथ वाजिनादथ पूर्णपाचविष्णुकमैसरित्वा न विष्टमते
 प्रतमं ॥ १० ॥ तृतीयः ॥

महापितृयज्ञं करिष्यजुपकल्पयते त्रीचीः यथाऽस्य
 यज्ञपाकान्यभिवाच्याद्ये दुग्धमर्धपाचं दे नवे पाचे इत्युग्रसाक्षाः ।
 चीन्मर्धसेवाभ्यमूलां वरिर्वर्षीयाः समिधमिधमात्यरिअयचं कश्मि-
 १० पूषवर्षे आसन्नान्धश्चने दध्नाः स्फुसुदकुम्भौ यज्ञायुधानीत्यथ

गार्हपत्यं परिचुषाति^१ तदुत्तरेयेषिकः^२ कश्चादधाति कश्चि-
 पूषवर्धये आश्वनाभ्यक्षणे दद्यात् स्वपसुदकुम्भी यज्ञायुधानीत्यं च
 यज्ञोपवीतं कनोत्तरेण^३ गार्हपत्यमुपविश पवित्रत्वाग्निहोत्र-
 वयस्या निर्वपति^४ देवस्य सा सवितुः प्रसवे ऽग्निषोर्वाङ्मर्मा
 पूषो वसवाभ्याः सोमाय पित्रमते जुष्टं निर्वपामीति चतुरो
 सुष्टोमीहोषां निर्वपत्येतामेव प्रतिपदं कृत्वा पित्रभ्यो गार्हपत्यो
 जुष्टं निर्वपामीति चतुरो यवानामेतामेव प्रतिपदं कृत्वा पित्रभ्यो
 ऽग्निव्यानेभ्यो जुष्टं निर्वपामीति चतुर एव यवानां^५ तेषां
 ग्रीहिभ्येव न विष्कृतमुदादयत्युपोयच्छन्ते यवान् विष्कृता वाचं
 विष्टुजते^६ समानं कर्माधिवपनादष्ट्य दक्षिणार्धं गार्हपत्यस्य १०
 वद्वपास्तान् उपदधात्येतान्यवानुसूखले परिचुष्य गार्हपत्य एक-
 कपास्तमधिश्रित्य भर्जयति^७ वज्ररूपा धानाः कृत्वा तेषामर्धा
 धाना भवन्त्येतराभ्यन्तुर्वन्ति^८ कृतानि पिष्टानि समुष्य
 संयुत्याभिष्टुर्णात्^९ पुरोडाशः वद्वपास्तमथोत्तरतो भस्ममिश्रा-
 नङ्गाराजिरूक्ष्य तेषु नवं पाचमधिश्रित्य तिरः पवित्रमाव्यमा- १५
 नीय तिरः पवित्रं धाना आवपत्यैतद्भिशन्यायै दुग्धमर्धपाचं
 आचति^{१०} तस्मिन् क्षिरः पवित्रः सक्तूगोष्वेक्येषु श्लाकषोप-
 मन्वति^{११} दक्षिणोपमन्वत्यनारभ्योपमन्वतीति श्राद्धकर्मथोत्तरतो
 भस्ममिश्रानङ्गाराजिरूक्ष्य तेज्जधिश्रयति^{१२} त्वचं पुरोडाशस्य

^१ अवनेन instead of उत्तरेण T.

^२ om. Bo JF.

^३ Before पवित्रवर्धये H Bo JF have त्वचं ।

पादयित्वाभिवाद्याचैवायेभ्यो^१ निगद्यति^२ दक्षिणत एव सम-
 प्पश्चिदः कृतो भवति^३ तदेनां चतुरथां^४ वेदिमाश्लिषत्येव
 न खनति^५ तस्यै मध्यतो ऽन्वाहार्यपचनमुपसमाधाय क्षान्तवत्-
 र्हरति^६ ॥ ११ ॥

- ५ इदमेव प्रसिद्धं पौरोडाशिकं^१ चिर्बजुषा दूष्णीं^२ चतुर्थीं^३
 पूर्वं परिपाहं परिगृह्णाति^४ करणं जपत्युद्धृत्युद्धृतादाग्नीध्रस्ति-
 र्हरति^५ यदाग्नीध्रस्तिरत्ययोत्तरं परिपाहं परिगृह्ण चोद्युपित्वा
 तिर्यञ्चः स्फञ्चः सान्ध्या संप्रैषमाह प्रोक्षणीरासादयेभावर्हिहप-
 सादय स्तुवं च स्तुचञ्च संस्तुयाज्येनोदेहोत्याहतासु प्रोक्षणीषू-
 १० दक्ष स्फञ्चं मार्जयित्वेभावावर्हिहपसाद्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गावृत्य
 स्तुवं च स्तुचञ्च संमाज्याज्येनोदेत्याज्यं च प्रोक्षणीस्रोतूप्य प्रसिद्धं
 पञ्चगृहीतानि वा षड्गृहीतानि वाज्यानि गृहीत्वा प्रोक्षणी-
 भिरुपोत्तिष्ठतींशं प्रोक्षति^१ वेदिं प्रोक्षति^२ बर्हिः प्रोक्षति^३
 बर्हिरासञ्च प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तात्समूहं प्रस्तरं गृह्णाति
 १५ दूष्णीमथ प्राचीनावीतं कृत्वा चिरपमलैः परिसृणुष्येति^४
 संतरामेवाये^५ ऽथ वितरामथ वितरामथ यज्ञोपवीतं कृत्वा
 यथेतं चिः पुनः प्रतिपर्यत्यथ^६ प्रस्तरपाणिर्द्वौ परिधी परि-
 दधाति मध्यमं चैव दक्षिणं चोर्ध्वं समिधावादधाति^७ विधृती
 तिरस्त्री सादयति^८ विधृत्योः समूहं प्रस्तरं न्यस्यति दूष्णीं^९

१ After पादयित्वा Be TJH have अपयित्वा ।

२ Thus T; ••• the other MSS.

३ प्रति om. BF.

प्रस्तरे जुह्वं^१ बर्हिषीतरे^२ एता असदक्षिति^३ समन्विष्टा
 प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्थानुपूर्वम्^४ हवींश्चुदासयत्युपक्षीर्ण-
 मिधारितं पुरोडाशमभिघार्थं^५ धानाः करन्मिति^६ तेषामे-
 कैकमनूचीनान्युदाहरन्ति^७ दक्षिणतः पुरोडाशमासादयत्युत्तरतो
 धाना^८ उत्तरतः करन्मं^९ दक्षिणत एतत्परिश्रयणं कश्चिपूप- ५
 बर्हणे आञ्जनाभ्यञ्जने दद्यात् स्फ्यमिति निदधात्युत्तरत उद-
 कुम्भौ^{१०} दक्षिणत उपविशतो ब्रह्मा च यजमानस्योत्तरतो
 ऽध्वर्युसामीप्रस^{११} ॥ १२ ॥

अथेष्मात्समिधमाददान आहाग्नये देवेभ्यः पितृभ्यः समिध-
 मानायानुब्रूहीत्यभ्यादधातीष्मा^{१२} मरुदा चिर्वा^{१३} परि समिधम् १०
 शिनष्टि^{१४} वेदेनोपवाजयत्यनूक्तासु सामिधेनीषु सुवेणाचारमा-
 चारयति^{१५} संवृष्टे सुग्भ्यामुत्तरमंथासः^{१६} स्पर्शयन्मुचाबुदङ्कृत्याक्रम्य^{१७}
 जुक्ता ध्रुवा^{१८} समज्य सादयित्वा सुचौ प्रवरं प्रवृणीते^{१९} ऽथा-
 आवयत्यो आवयास्तु औषडग्निर्देवो होता देवान्पितृन्वचसीदे-
 त्येतावाग्रवरः^{२०} सौदति होता^{२१} प्रसवमाकाङ्क्षति^{२२} प्रसूतः १५
 सुचावादायात्याक्रम्याऽव्याह समिधो यजेति^{२३} वषट्कते जुहोति^{२४}
 यज यजेत्यपवर्हिषस्तुरः प्रयाजानिहोदङ्कृत्याक्रम्य सः^{२५} स्वावे-

१. पूर्वम् all.

२ After पुरोडाशं B Be HF ins. उदासयति ।

३ Thus Be HF: च, च उद. J; चु, चा उद. T; चु, चा उद. B.

४ BH ins. प्रविष्टम् चोत्तरं हवींसे but comp. TB. I. 6. 9. 1.

एतत्पूर्वः^१ हवींश्चभिघारत्यग्नये सोमावेत्याह्यभागान्
 चरत्यथोदङ्कृत्याक्रम्य यथायतनः^२ कुचौ सादयित्वा प्राचीना-
 नीतानि कुर्वते^३ विपरिक्रामन्त्येव चत्विजो^४ विपरिचरन्ति
 हवींश्चुत्तरतः पुरोडाशमासादयति^५ दक्षिणतः करम्भमाग्रय^६
 ५ एव धाना भवन्त्युत्तरत उपविशतो ब्रह्मा च यजमानस्य दक्षिणतो
 ध्वर्युश्चाग्नौध्रुवायैनत्परिश्रयन्ति^७ तस्योदौचीं द्वारं कुर्वन्ति^८
 स यो बलवाः स माह्वानेनोदकुम्भेन संततया धारया निर-
 पससैः परिषिञ्चन्परौहीति^९ स तथा करोति^{१०} निधाय कुम्भं
 यथेतं त्रिः पुनः प्रतिपर्येत्यथोपस्तौर्यं पूर्वाधात्पुरोडाशस्याव-

१० यथाह ॥ १३ ॥

सोमाय पिढमते ऽनु स्तुधेति^१ पूर्वाधात्पुरोडाशस्यावयति^२
 पूर्वाधाद्धानानां^३ पूर्वाधात्करम्भस्याभिघारयति^४ प्रत्यनक्ति^५ दक्षि-
 णतो ऽवदायोदङ्कृतिक्रामत्यो^६ स्तुधेत्याग्रावयत्यनु स्तुधेति प्रत्या-
 ग्रावयति^७ सोमं पिढमन्तः स्तुधा कुर्विति^८ ये स्तुधेत्यागूर्यं
 १५ स्तुधामह इति वा^९ स्तुधा नम इति वषट्करोति^{१०} वषट्कृते

१ • पूर्वः all.

२ Thus FJ (?); चाशया HBT; सदा Be.

३ Here and in the corresponding passages some of the MSS. have चत्याक्रमन्ति instead of चति० and चा instead of चो ।

४ Thus here and in the four corresponding passages BT; Jt Be have every time वे सधामह इत्यागूर्येवति instead of वे स्तुधेत्यागूर्यं सधामह इति वा; H has this passage four times thus: वे सधामह इत्यागूर्येवति सधामह इति वषट्करोति वे स्तुधेत्यागूर्यं सधामह इति वा ।

जुहोत्योपसौर्यं मध्याह्नानामवश्याह पित्रभ्यो वर्हिषद्व्यो
 ऽनु सधेति' मध्याह्नानामवशति' मध्याह्नकरभ्यः' मध्या-
 त्पुरोडाशस्याभिधारयति' प्रत्यनक्ति' दक्षिणतो ऽवदायोदङ्कति-
 क्रामत्यो सधेत्याश्रावयत्यस्तु सधेति प्रत्याश्रावयति' पित्रन्
 वर्हिषदः सधा कुर्विति' ये सधेत्यागूर्ध्वं सधामह इति वा' ५
 सधा नम इति वषट्करोति' वषट्कृते जुहोत्योपसौर्यं परा-
 र्धात्करभस्यावश्याह पित्रभ्यो ऽग्निस्वान्तेभ्यो ऽनु सधेत्यपरा-
 र्धात्करभस्यावश्याह परार्धात्पुरोडाशस्यापराध्याह्नानामभिधार-
 यति' प्रत्यनक्ति' दक्षिणतो ऽवदायोदङ्कतिक्रामत्यो सधेत्या-
 श्रावयत्यस्तु सधेति प्रत्याश्रावयति' पित्रन्ग्निस्वान्ताम्सधा १०
 कुर्विति' ये सधेत्यागूर्ध्वं सधामह इति वा' सधा नम इति
 वषट्करोति' वषट्कृते जुहोत्योपसौर्यं दक्षिणार्धात्पुरोडाशस्या-
 वश्याह्नानामवश्याह कथ्यवाहनाय स्निष्टकृते ऽनु सधेति' दक्षिणा-
 र्धात्पुरोडाशस्यावशति' दक्षिणार्धाह्नानाम्' दक्षिणार्धात्कर-
 भ्यः' द्विरभिधारयति' न प्रत्यनक्ति' दक्षिणतो ऽवदायो- १५
 दङ्कतिक्रामत्यो सधेत्याश्रावयत्यस्तु सधेति प्रत्याश्रावयत्यग्निं
 कथ्यवाहनं स्निष्टकृतं सधा कुर्विति' ये सधेत्यागूर्ध्वं सधा-
 मह इति वा' सधा नम इति वषट्करोति' वषट्कृते दक्षि-
 णार्धपूर्वार्धे ऽतिहाय पूर्वां आहुतीर्जुहोत्यैतन्नेषणं शलाका-
 मित्यग्नावनुप्रहरत्यैने सः स्रावेणाभिजुहोत्यय दक्षिणतो ऽत्या- २०
 क्त्य यथायतनं सुप्तौ सादयित्वा यज्ञोपवीतानि कुर्वते'
 विपरिक्रामयेत् सन्निजो' विपरिहरन्ति हवीः' दक्षिणतः

पुरोडाशमासादयत्युत्तरतः करभमिश्र^१ एव धाना भवन्ति^२
दक्षिण उपविशतो ब्रह्मा च सजमानसोत्तरतो ऽध्वर्युश्चाग्नीध्र-
श्चाथ प्राग्निचमवदायेकामवसति^३ ॥ १४ ॥

उपहृतायामिडायामग्नीध्र आदधाति षड्वत्सं^४ निग्रेच^५
५ भक्षयित्वा दक्षिणि संन्यसन्त्यथ प्राचीनावीतानि^६ कृत्वा पुरोडाशं
धानाः करभमिति पाश्चा^७ संप्रथौति^८ तिसृषु सक्त्रिषु^९
पर्णसेवेषु चीन्पिण्डान्ददात्येतत्ते ततामौ ये च त्वामन्विति
दक्षिणस्या^{१०} ओष्णामेतत्ते पितामहासौ ये च त्वामन्विति
दक्षिणे ऽ^{११} एतत्ते प्रपितामहासौ ये च त्वामन्वित्युत्तरे
१० ऽ^{१२} उत्तरस्या^{१३} ओष्णां त्वेपं निमार्ष्या युक्ताकमियमस्माक-
मिमां वयं जीवा जीवन्तो ऽनुसंचरन्तो भूयास्येत्यथ पितरो
यथाभागं मन्ध्वमित्युक्त्वोदक्षो निष्क्रम्य^{१४} यज्ञोपवीतानि
कृत्वा हवनीयमुपतिष्ठन्ते सुसंवृत्तं त्वा वयं भक्षवन्मन्दिषीमहि ।
प्र नूनं पर्णवन्धुर क्षुतो यासि वशा^{१५} अनु । योजा न्विन्द्र ते
१५ चरोमित्या तमितोदपतिष्ठन्ते^{१६} ऽथ गार्हपत्यमुपतिष्ठन्ते ऽक्षव-

१ Thus only F; ग्रया Be; चाग्रया the other MSS.

२ BT ins. उत्तरत षड्वत्सं ।

३ Thus (comp. Āpastamba's चवत्सं) T Bh. Kōś., the other MSS. also Prayoga I.O. निग्रेच ।

४ Here and in the following passages the MSS. have sometimes the singular instead of the plural: यज्ञोपवीतं, प्राचीनावीतं ।

५ चक्त्रिषु Be H.

६ Be JF ins. चय ।

मीमदन्त इव प्रिया अधूषत । अस्तोषत स्त्रभानवो विप्रा न-
 विष्ठया मती । योजा म्भिन्ने ते हरोमित्या तमितोरुपतिष्ठन्ते^१
 ऽथ प्राचीनावीतानि कृत्वाग्वाहार्यपचनमभिप्रपद्यन्ते ऽचन्पितरो
 ऽमीमदन्त पितरो ऽतीदृपन्त पितरो ऽमीमदजन्त पितरः ।
 परेत पितरः सोम्या इत्या तमितोरुपतिष्ठन्ते^२ स यो वसवाः- ५
 क्षमाहानेनोदकुम्भेन संततया धारया निरपसलैः परिषिञ्चन्
 परीक्षीति^३ स तथा करोति^४ मिधाय कुम्भं यथेतं त्रिः पुनः
 प्रतिपर्येत्याहरणप्रीत्येव^५ कशिपूपवर्हणे आञ्जनाभ्यञ्जने ददात्यथ
 वासाः^६सि ददात्यथ षड्भिर्नमस्कारैर्विपर्यासमुपतिष्ठते^७ ऽथ वीरं
 थाचते^८ ऽथैनानुत्याय प्रवाह्य तिसृभिर्मन आह्वयते मनो १०
 न्वाह्वयामह आ न एतु मनः पुनः पुनर्नः पितरो मन इत्यथै-
 ताम्पिण्डाभ्यस्य पर्णसेवैरग्रावनुप्रहरति^९ व्यवच्छिन्दन्ति परि-
 अचणमथ यज्ञोपवीतानि कुर्वते^{१०} ऽथ संप्रैषमाह नृक्षप्रस्था-
 ख्यामः समिधमाधायाग्रीदग्रीमसकृत्सकृत्संमृद्धीत्यथ जुह्वपमृता-
 वादायात्याकम्वाभ्राभ्याह देवौ यजेति^{११} वषट्कृते जुहोति^{१२} १५
 यज^{१३} यजेत्यपवर्हिषौ दावनूयाजाविहोदङ्कृत्याक्रम्य यथायतनः
 सुषौ सादयित्वा वाजवतीभ्याः सुषौ ब्रूहति^{१४} शंयुना प्रस्तर-
 परिधि मंप्रकीर्य संप्रस्त्राय सुषौ विमुच्यापैव समिष्टयजुर्जुहो-

१ Thus B Be HF. Keā. ; चाहरणप्रीत्येव T; J corrupt.

२ Thus Be JF; नीतं कृत्वाच the other MSS.

३ वज्रपरीति Be H.

४ om. Be F.

त्यथैतेषां प्रज्ञाणां देहे उदाहरण्यथ यज्ञोपवीताभि कृत्वा
 प्राजापत्यवर्षा गार्हपत्यमुपतिष्ठन्ते प्रजापते न त्वदेतान्मन्त्र
 इत्यथैतां द्वितीयां जपति यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत धामिति'
 संतिष्ठते मन्त्रापिद्वयज्ञः' ॥ १५ ॥ चतुर्थः ॥

५. यावदेवाचाध्वर्युश्चेष्टति तावदेष प्रतिप्रज्ञातां प्रतिपूष्यं
 चैयम्नकानेककपाक्षानेकातिरिक्तागार्हपत्ये अपथित्वानभिचारि-
 तानुदास्य सते वा शरावे वा जरत्कोशविस्त्रे वा समुप्योपास्ते'
 ऽथ याचति नीलसोदिते सूचे अन्तमं^१ पर्णमन्त्रमागारादे-
 कोल्लुकमुदपाचमित्येतत्समादाय गार्हपत्यमुपतिष्ठन्ते यावन्तो
१०. गृह्णा स्मस्तेभ्यः कमकरं पशूनां ग्रामांश्च ग्रामं यजमानस्य
 ग्रामं मे यच्छेत्यथोदञ्चो निष्क्रम्य तां दिशं यन्ति यत्रास्य
 नित्यसंपन्नस्तुष्यथ स्पष्टो भवति' यद्यु वै न भवत्यनसा वा
 रथेन वा वियान्ति' तदेतदेकोल्लुकमुपसमाधाथ^२ संपरि-
 स्तीर्यान्तमे पर्णं सर्वेषां चैयम्नकाणां सक्तसक्तसमवदाय जुहो-
१५. त्येक एव रुद्रो न द्वितीयाय तस्य आरुस्ते रुद्र पशूस्तं जुष-
 स्त्रैव ते रुद्र भागः मह स्त्रस्त्राम्निकया तं जुषस्त्र भेषजं गवे
 ऽसाय पुष्टाय भेषजमथो अस्त्रभ्यं भेषजं सुभेषजं यथावति
 सुगं मेषाय मेध्या अवाम् रुद्रमदिमश्च देवं अयम्कम् ।
 यथा नः श्रेयसः करद्यथा नो वस्त्रमः करद्यथा नः पशुमतः
२०. करद्यथा नो व्यवसाययात्स्नाहेत्यथैतदन्तमं पर्णं यं देष्टु तस्य

१ Here and infra the MSS. have sometimes चतितम् ।

२ एतद् only FJ ; the other MSS. om.

संशरे पशूनां न्यस्यति^१ यद्यु. वै न देव्यास्यते^२ न्यस्यतेति वा
 जैयम्बकाणामेकैकं युग्ययच्छति दौ यजमानायाथैतमग्निं विः
 प्रदक्षिणं परियन्ति^३ दक्षिणानूहनुपाग्नानास्यम्बकं^४ यजामहे
 सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् । उर्वारकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृ-
 तादिति^५ सक्त्यरीत्योत्तरतस्तिष्ठत्युत्तिष्ठदति^६ भगाय त्वेति ५
 क्षिप्यन्त^७ एवमेव द्वितीयं परियन्त्येवं तृतीयमथैषा पतिकामा^८
 क्षिरपसवैः पर्येति सव्यमूहनुपाग्नानां^९ स्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं
 पतिवेदनम् । उर्वारकमिव बन्धनादितो मुक्षीय मा पतेरिति^{१०}
 सक्त्यरीत्योत्तरतस्तिष्ठत्युत्तिष्ठदति^{११} भगाय त्वेति क्षिप्यन्त^{१२}
 एवमेव द्वितीयं पर्येत्येवं तृतीयमथैनान्यजमानस्याञ्जलावाव- १०
 पति ॥ १६ ॥

प्रजया त्वा मःसृजामि माखरेण सुरामिवेति^१ तान्यज-
 मानः पत्यञ्जलावावपति प्रजया त्वा पशुभिः मःसृजामि
 माखरेण सुरामिवेति^२ तान्यद्वौ दुक्षिणे भगकामाये भगेन

१ Thus Bh.; माखरेण T; माखरे B; the other MSS. माखरे,
 comp. X. 48.

२ Thus only Be; the other MSS. write पर्येति ।

३ Thus BH; उपग्नानां J Be; उपग्नानां F; उपनिग्नानां T; उपग्नानाः
 Keś.

४ Thus BH; उत्तिष्ठति (as TBr. I. 6. 10. 5) the other MSS.,
 but comp. Dvidhauātra: जैयम्बकाणामुन्वेदन इति ।

५ Instead of यजैषा पतिकामा BF have यज दुक्षिणा भगकामा ।

६ Thus BH; उपग्नाना Be JF Keś.

- त्वा वः सृजामि माखरेण सुरामिवेत्येनामूत सोष नील-
 सोहिताभ्याः सूचाभ्यां विषण्य शुष्के वा स्नातौ विग्राह्याणां^१
 वा बभ्रात्येष ते वद्र भागस्तं जुषस्व तेनावसेन परो मूजवतो
 ऽतीक्ष्वततधन्वा पिनाकहस्तः हन्तिवासोमित्या तमितोदप-
 ५ तिष्ठन्ते^१ ऽद्यापो व्यतिषिष्य परास्य पाचमनवेक्षमाणा आयन्ति^१
 हस्तपादान्प्रचाख्यैतेनैव यथेतमेत्यादित्यं च हं पुनरेत्य निर्वप-
 तीयं वा अदितिरस्यामेव प्रतिनिष्ठन्तीति ब्राह्मणः^१ वा प्रशि-
 ङ्हेष्टिः संतिष्ठते^१ ऽच विद्युजते व्रतमथ पौर्णमासवैमृधाभ्यामिहा
 यजमानायतन उपविश्य चेष्ट्या शस्तव्या सोहितायसस्य च
 १० क्षुरेण श्रौर्वन्नि च वर्तयते परि च वपते य इमां महीं पृथिवी-
 मृतुभिः पर्यवर्तयत्यो अस्याः पृथिव्यास्त्रचि निवर्तयत्यौषधीः ।
 अग्निरौग्रान ओजसा वरुणो धीतिभिः सह । इन्द्रो मरुद्भिः
 सखिभिः सह ॥ अग्निस्तिग्मेन श्रोत्रिणा तप आक्रान्तमुष्णिहा ।
 शिरस्तपस्याहितं वैश्वानरस्य तेजसा । सृतेनास्य निवर्तये सत्येन
 १५ परिवर्तये । तपसास्यानुवर्तये शिवेनास्योपवर्तये शग्मेनास्याभि-
 वर्तये ॥ श्रौर्णास्तदृतं तत्सत्यं तद्रतं तच्छ्रेयं तेन शक्रेयं तेन
 राध्यासमिति पुरस्ताद्देवाये ऽथ दक्षिणतो ऽथ पश्चादथोत्तरतो
 ऽथोपरिष्ठात्संतिष्ठन्ते माकमेधहवीः^१ षी^१ दावत्सरौणाः स्त्रक्षि-
 माश्रास्व इत्याश्रास्ते^१ ॥ १७ ॥ पञ्चमः ॥
- १० अथातश्चतुर्षु मासेषु शुनासौरीयविभिर्भ्यश्च्यमाणो^१ भवति^१

१ Thus Be HF, Dvaidha, Bh., Kōs. ; विग्राह्यां BT.

१ Some MSS. read here and *infra* शुनासौरीयं ।

स उपकल्पयति चेत्तैः प्रसङ्गो लोहितायसस्य च पुरं वक्षत-
 चानि पुरोडाशकपालानि पञ्च चरुसाक्षीसाधनि मेघसाभि
 पृथ्वाभ्याय दधीत्यथास्तैः^१ राशिं वायवे कृत्वा अपाकृता
 भवन्ति^१ प्रातर्वायस्य पञ्चो दोहयति^२ वांतायस्य वाहता तृष्णीं
 वाच प्रातर्जते ऽग्निहोत्रे पृथ्वा^३ स्त्रीर्त्वापः प्रणीय निर्वपत्याग्ने- ५
 यमष्टाकपालमिति पञ्च संचरायैन्नाग्रं दादशकपालं वैशदेवं
 चरुमिन्नाय शुनासीराय पुरोडाशं दादशकपालं वायस्य पयः
 सौर्धमेककपालमिति^४ त्वं पुरोडाशानां ग्राहयित्वा अपथि-
 त्वाभिवास्य प्राङ्मेत्याद्येभ्यो निनीय क्षमयजुर्हरतौ^५ दमेव प्रसिद्धं
 पौरोडाशिकं^६ चिद्यजुषा तृष्णीं चतुर्थं^७ पूर्वं परिपाचं १०
 परिगृह्णाति^८ करणं जपत्युक्त्युक्तादाग्नीध्रस्त्रिहरति^९ स
 यद्युत्तरवेदिं^{१०} करोति यथा महाहवीर्येव^{११} संतिष्ठते^{१२}
 यद्यु वा उत्तरवेदिं न करोति यथा वैशदेवहवीर्येव^{१३}
 संतिष्ठते^{१४} अन्यत्र वाजिनादथ पूर्णपाचविष्णुकमैसरित्वा विवृजते
 प्रतमं य पौर्णमासवेष्टधाभ्यामिहा यजमानायतन उपविश्य चेष्टा १५
 प्रसङ्गा लोहितायसस्य च पुरेण ग्रीर्धनि च वर्तयते परि च
 वपत एकं माससुदस्यजत्परमेष्ठौ प्रजाभ्यः । तेनाभ्यो मह
 चावचदमृतं मर्त्याभ्यः ॥ प्रजामनु प्रजायसे तदु ते मर्त्यामृतम् ।
 येन मासा अर्धमासा अतवः परिवत्सराः ॥ येन ते ते प्रजापते

^१ इति found only in BH ; the word is missing in all the MSS.
 also supra page 141, 15.

^२ दधीत्या TF.

ईशानस्य निवर्तयन् । तेनाहमस्य ब्रह्मणा निवर्तयामि जीवये ॥
 अग्निशिख्येन शोचिषा तप आक्रान्तमुष्णिहा' शिरस्यपक्वाहितं
 वैश्वानरस्य तेजसा । श्वतेनास्य निवर्तये सत्येन परिवर्तये' तपसा-
 ख्यानुवर्तये शिवेनास्योपवर्तये अग्नेनास्याभिवर्तये ॥ श्रीशंखधृतं
 ५ तत्सत्यं तद्भूतं तच्छ्रेयं तेन श्रेयं तेन राध्यामिति पुर-
 सादेवाये ऽथ दक्षिणतो ऽथ पश्चादधोऽक्षरतो ऽथोपरिष्टात्सं-
 तिष्ठन्ने शुनासीरीयक्ष्वीः५ सुवत्सरीणाः५ स्वस्तिमाशास्त इत्या-
 शास्ते' ॥ १८ ॥ षष्ठः ॥

॥ इति पञ्चमः प्रश्नः ॥

अग्निष्टोमेन यज्यमाणो भवति^१ च उपकथयते कृष्णाजिनं
 च कृष्णविषाणां च वासस्य मेखलां च वैषा पृथ्वी वेणीकायां
 भवति चिबृदेकतःपाशा द्वाविंशतिं च दर्भपुञ्जीलानि नव-
 नीतं चाञ्जनं च सतृलां च श्रेष्ठीकामौदुम्बरं च^२ दण्डं चमसं
 च^३ व्रतप्रदानं^४ स्थासीं^५ सशिक्षां^६ समेक्षणमेतानि चयोद्ग ५
 यजमानस्तावन्थेव पत्नीमभितो भवन्ति कुम्भं च कुरीरं च
 वासस्य योक्त्रं चापरिमितानि च दर्भपुञ्जीलानि नवनीतं
 चाञ्जनं च सतृला च श्रेष्ठीकामृन्मयस्य पाचः शकुच्य स्थासी
 सशिक्षा समेक्षणा^७ जुष्टे देवयजने शास्त्रा कारिता भवति^८
 पुरोहद्विधि देवयजने याजयेदित्येतेषां यज्योपयते^९ प्राचीन- १०
 वंशा दिक्षतौकाग्रा दक्षिणतो वर्षीयसी^{१०} तस्यै चतस्रो द्वारः
 कुर्वन्ति प्राचीं दक्षिणां प्रतीचीमुदीचीं^{११} दक्षिणतो व्रतश्रप-
 णागारं कुर्वन्ति पश्चात्पत्नीशालमथ^{१२} यदि दूरे तीर्थं भवत्यु-
 न्तरेण शास्त्रां द्वौ कटपरिवारौ कुर्वन्ति पूर्वं यजमानायापरं
 पत्न्यै^{१३} तयोः प्राचीं द्वारौ कुर्वन्ति^{१४} तदुदकुम्भौ निधापयत्यथा- १५
 मावास्थेन वा हविषेद्वा नक्षत्रे वारण्योरग्रीक्समारोह्य शास्त्रामभि-
 प्रैत्युन्तरेण शास्त्रां परीत्य पूर्वथा द्वारा शास्त्रां प्रपद्य गार्हपत्य-
 स्थायतने मथित्वाग्नीन्विहत्य मध्यमे वंशे राजानं प्रयच्छन्ति^{१५}
 परिक्षुण्णन्ति^{१६} दक्षिणत उपविशतो ब्रह्मा च यजमानस्त्राय

१ च only P, the other MSS. om. the word, except F which has चमसं ।

२ च om HF.

३ Thus TJ ; •शास्त्राम• HBP ; •वासीन• F.

गार्हपत्य, आष्यं विस्वापोत्पूय सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा वस-
 होतारं मनसासुद्रुत्याहवनीये जुहोत्यन्वारभ्य यजमाने स्वाहे-
 त्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा धूपाहुतिं जुहोति यद्यप जुहोति ।
 पूर्वाह्न एवैतौ व्रतदुषयोर्वत्सौ वध्न्यथाभ्यां व्रतोपाधनीयं
 ५ पाचयति^१ तस्याग्रितौ भवतः सर्पिर्मित्रस्य पयोमित्रस्वाधा-
 ध्वर्युस्त्रौर्ध्यान्भारान्याचत्यथाहैहि यजमानेति^२ पूर्व्या दारोप-
 निष्क्रम्य यथापस्तुभ्यथास्य प्राङ्मुखस्य दक्षिणं गोदानमङ्घ्रिद-
 नन्ति ॥ १ ॥

- आप उन्दन्तु जीवसे दीर्घायुताय वर्षस इत्यूर्ध्वासं वधिं-
- १० रनूच्यत्योषधे चायस्त्रैनमिति^३ स्वधितिं तिर्यञ्चं निदधाति
 स्वधिते मैमू हिरुभौरिति^४ प्रवपति देवसूरेतानि प्रवप
 इति^५ स्वस्युत्तराण्यग्रीयेत्युग्रान्तं प्रत्यभिमुद्यत^६ एतथैवावृत्तोत्तरं
 गोदानमङ्घ्रिदन्ति यजुषा वा तूष्णीं वा^७ नापिताय चुरं
 प्रयच्छन्नाह नापितोऽग्रेऽश्वश्रुं मे निरुत्तनखं प्रव्रतादिति^८ तं
- १५ तथा प्राज्ञायैममङ्घ्रिरभिविद्यत्यापो अस्मान्मातरः शुभन्तु हतेन
 नो हतपुवः पुनन्विति^९ संप्रधास्य रजः प्रज्ञावयति विश्वमस्यत्र-
 वदन्तु रिप्रमित्युदेत्युदाभ्यः^{१०} शुचिरा पूत एमौति^{११} वसनस्याग्नेन
 प्रतिष्ठाद्याप आचामत्यपोऽआतौति ब्राह्मणमथ प्रदक्षिणमहर्त
 वासः परिधत्ते सोमस्य तनूरसि तनुवं मे पाहीत्यथास्यैतन्नव-
- २० नीतं विहितमुदग्रराव उपगते^{१२} तस्य पाणिभ्यां संप्रधास्य

१ Thus J; पाचयति T; पाचयति BP; पाचयति H; पाचयति F.

२ Corrected according to Bh., Ke., and the parallel passage p. 159. 1. The Mss. have not चरेति but रेति (BT) and इति HF; J om.

सुखमेव प्रथममभ्यङ्गे महीनां^१ स्यो ऽसि वर्षाधा असि वर्षा
मसि धेहीत्यनुलोममा पादाभ्यामन्यो ऽस्य प्रथमभ्यङ्गपादौ-
तदाङ्गनं पिष्टं दृक्पुपगते सत्पला च शरेषीका^१ तस्य
प्राप्नुस्यस्य प्रत्यङ्मुस्य उपविश्य सव्येन पाणिना दक्षिणमङ्गनात्रे
दृक्पुस्य कनीनिकासि चक्षुष्या असि चक्षुर्मे पादौति त्रिरनि- ५
धावं^१ द्वित्तरमप्यु पञ्च काल आहूत इति ब्राह्मणं^१ पञ्च काल
एव दक्षिणं पञ्च काल उत्तरमप्येनमेकविंशत्या^१ दर्भपुञ्जीक्षैः
पवयति चित्पतिस्त्वा पुनातु वाक्पतिस्त्वा पुनातु देवस्त्वा
सविता पुनातुःस्त्रिद्रेण पत्रिचेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिरिति^१
यजमानमतिवाचयति तस्य ते पविचपते पविचेण यस्मै कं १०
पुने तच्छब्देयमित्यथैनं सव्ये पाणावभिपात्य शालामानयत्या
वो देवास ईमहे सत्यधर्माणो अध्वरे यदो देवास आगुरे
चक्षिथावो हवामह इति^१ पूर्वया द्वारा शालां प्रपादय-
तौन्नाग्नी द्यावापृथिवी आप ओषधीरित्यथैनमयेणाहवनीयं
पर्याणीय दक्षिणत उदङ्मुखमुपवेश्याहवनीयमौचयति तं १५
दौषाणामधिपतिरसीतौह मा सन्तं पादौत्यात्मानम्^१ ॥ २ ॥

वावदेवाचाध्वर्युस्तेष्टति तावदेव प्रतिप्रक्षता पत्न्यै दक्षिण-
मुपपञ्चमद्विद्वन्नि तूष्णीं^१ तूष्णीमूर्ध्वाधं वर्धिरनूचति^१
तूष्णीं स्रभिर्तिं तिर्यङ् निदधाति^१ तूष्णीं प्रवपति^१ तूष्णी-
मुभान्नं प्रत्यभिमृशत^१ एतथैवावृतोत्तरमुपपञ्चमद्विद्वन्नि १०
तूष्णीमेव^१ नापिताय चुरं प्रयच्छन्नाह नापितोभोपपञ्चां मे
निज्जन्तनसां प्रभूतादिति^१ तां तथा प्राचाथैनामद्विरभिविद्वति

- दृष्टी^१ दृष्टीः संप्रधाव्य रजः प्रधावयति दृष्टीमन्निषदेति^२
 दृष्टी^१ वसनस्यान्तेन प्रतिष्ठाद्याप चाशामति^३ दृष्टी^१
 प्रदक्षिणमहतं वायः परिधत्ते^४ दृष्टीमभ्यङ्गे^५ दृष्टीमाङ्गे^६
 ऽथैनामपरिमितैर्दर्भपुञ्जीलैः पवयति दृष्टी^१दृष्टीमेवाथैना-
 ५ मानीयापरया द्वारा शाखां प्रपाद्य प्राचीमुदानयन्वाचयति प्रेतु
 ब्रह्मण्यन्तरी वेदिं वर्णेन मोदतु । अयाहमनुकामिनी स्ते लोके
 विशा दहेत्यथ जघनेन गार्हपत्यमुपसीदति संप्रजवस्त्वा वक्त्र
 सुपत्नौरुपसेदिम । अग्रे सपत्नदग्धनमदध्यासो अदाध्ममित्यथ
 पृष्ठ्याः स्त्रीर्त्वापः प्रणीयाद्यावैष्णवमेकादशकपालं दौषणीया-
 १० मिष्टिं निर्वपति^७ तस्यै दशतयमुत्सौदति न यजमानं व्रतमुप-
 नयति न पत्नीः संनहति न यजमानभागं करोति न ब्रह्म-
 भागं न बर्हिषदं पुरोडाशं करोति नाम्वाचार्थं याचति^८ न
 फलीकरणहोमेन चरति न ममिष्टयजुर्जुहोति न पूर्वपात्रे
 यजमानं वाचयति न विष्णुक्रमाक्रमते^९ ऽथाध्वर्युः प्रदक्षिण-
 १५ माहृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्थ पत्नीः संधाय्य प्राङ्मेत्य भ्रुवामाप्याध्याज्य-
 स्थात्वा प्रत्यवनीयाज्यस्थात्वाः स्रवेणोपघातं दौचाजतो-
 र्जुहोति ॥ ३ ॥

आकृत्यै प्रयुजे ऽग्नये स्वाहा मेधायै मनसे ऽग्नये स्वाहा
 दीचायै तपसे ऽग्नये स्वाहा सरस्वत्यै पूष्णे ऽग्नये स्वाहेत्यथ

१ चक्रि (Instr.) all, instead of the Abl., that was to be expect-
 ed; H omits the word.

२ दृष्टीं twice BF.

३ Thus HTJF; वाचयति B.

सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सुचा पञ्चमीं जुहोत्यापो देवी-
 र्वृषतीर्विश्वश्रुवो द्यावापृथिवी उर्वन्मरिचं दृहस्यतिर्नो हविषा
 दधातु स्नाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाऽप्यस्य पूर्णाः सुचमौद्गृह्यं
 जुहोति विश्वे देवस्य नेतृर्मर्तो वृणीत सख्यम् । विश्वे राय
 इषुधधि युवं वृणीत पुष्यसे स्नाहेत्यनैतत्पूर्णपाचनमन्तर्वेदि
 निनयत्यथापेणाहवनीयं पर्याहृत्य यजमानाय प्रयच्छति कृष्णा-
 जिमं च कृष्णविषाणां च वासस्य मेखलां चौदम्बरं दण्डं
 पञ्चममुष्णीषः षष्ठमथ प्रतिप्रस्थाता पत्न्यै प्रयच्छति कुम्भं च
 कुरीरं च वासस्य चोक्रं च शङ्कुं च ॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

अथ यजमानायतने कृष्णाजिमं प्राचीनश्रीवसुत्तरलोमोप- १०
 सृणाति । तस्य शुक्लकृष्णे संमृशति शुक्ले ऽङ्गुष्ठो भवति कृष्णे
 ऽङ्गुलिर्ध्वक्षामयोः शिल्पे स्थले वामारभे ते मा पातमास्य
 यज्ञस्योद्भव इत्यथ दक्षिणं जाम्बाद्याभिसर्पतीमां धियः
 शिष्टमाणस्य देव क्रतुं दक्षं वरुण सः शिश्राधि । ययाति विश्वा
 दुरिता तरेम सुतर्माणमधि नावः रुहेमेत्यथोपस्यं कृत्वा ११
 प्रदक्षिणं मेखलां पर्यस्यत्यूर्गस्याङ्गिरस्यूर्णसदा ऊर्जं मे यच्छेति ।
 पाहि मा मा मा हिः सीरिति निष्टर्का यन्धिं यथात्ये-
 तस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता योक्त्रेण पत्नीः संनक्षत्याशासाना
 शौमनसः सं त्वा नक्षामीति दाभ्यामथ यजमानं वाससा
 प्रोर्षीति विष्णोः शर्मासि शर्मं यजमानस्य शर्मं मे यच्छेति १०
 वसनक्ष्मातीकाशेषु वाचयति नक्षत्राणां मातीकाश्रात्याहीति ।
 प्रतिष्ठस्य वसनक्ष्मान्ताग्रदक्षिणमुष्णीषेण शिरो वेष्टयति श्रिया

- ते शिरो, वेष्टयामि अथै वज्रमे ब्रह्मवर्षसाधेत्येतस्मिन्काले
 प्रतिप्रस्थाता पथ्यै कुम्भकुरौरमधूयति तूष्णीमयास्त्रेण कण्ठ-
 विषाणा चिवस्त्रिर्धा पञ्चवस्त्रिर्धा प्राच्या रज्ज्वा परिहृत्वा
 मण्डपरवद्विषयिता^१ तां यजमानाय प्रयच्छतीन्द्रस्य धीनिर-
 ५ शीति^१ मा मा हिंसीरिति यजमानः प्रतिगृह्णाति^१ तां
 वसनस्थान्तमायां^१ दशायां बद्धा तयान्तर्वेदि कोष्ठमुद्गन्ति
 ह्यथै त्वा सुसंस्थाया इति^१ सुपिप्पलाभस्त्वौषधीभ्य इति
 दक्षिणं गोदानं कण्डूयत^१ एतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता पथ्यै
 शङ्कुमावध्नात्येतेन कण्डूयस्तेत्यथाम्ना ऊर्ध्वागमौदुमरं दण्डं
 १० प्रयच्छति मुखेन संमितः सूपस्था देवो वनस्पतिरित्यूर्ध्वो मा
 पाद्योदृच इति यजमानः प्रतिगृह्णात्यथैनं यज्ञस्यान्वारसं
 वाचयति स्वाहा यज्ञं मनसा स्वाहा श्वावापृथिवीभ्याः स्वाहो-
 रोरन्तरिचात्स्वाहा यज्ञं वातादारभ इत्यत्र मुष्टौ^१ करोति
 वाचं^१ यच्छत्यथाहादौचिष्टं ब्राह्मणो ऽसावित्यंगोत्रो ऽसुय्य
 १५ पुत्रो ऽसुय्य पौत्रो ऽसुय्य नप्ता तमिन्द्रायेन्द्राग्निभ्यां वसुभ्यो
 रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्यो ब्राह्मणेभ्यश्च सोमपेभ्यः

१ The reading of these difficult words is not wholly certain ; H reads as above ; B : मण्डपरवद्विषयिता ; J : मण्डपरवद्विषयिता ; T : मण्डलपर-
 वद्विषयिता ; F : मण्डलपरवद्विषयिता ; P : मण्डलपरवद्विषयिता ; comp. the
 Bhāgya (and Ke.). मण्डलपरवत् साङ्गलपाशवत् नञा, where नञा is the
 periphrase of विषयिता ।

१ अतिमायां BJ .

१ Thus (without च) TJF ; BH ins. च after वाचं and after मुष्टौ,
 but comp. TS. VI. 1. 4. 3.

प्रभूम् इति 'चिदपाश्चात्' इवेभ्य एवेन प्राप्तं 'चिद्विद्वत्प-
मिक्काभ्योभवेभ्य एवेन देवमनुज्येभ्यः प्राप्तिरिति प्राक्काव्यमिति
व्याश्रयः ॥ ५ ॥

दीक्षितो ऽपि दीक्षितवार्दं वदं सत्यमेव वदं मानुसं मा
अथिष्ठा मा कण्डूयथा मापावृथा यदि अथीयां अविष्टम् ॥
अथीये यदि कण्डूयथै कण्डूविषाणं कण्डूयथै यदि वाचं
विष्टमेवैष्टवीष्टमनुवृत्तां तान् च दीक्षितविमितासूयो
ऽभुदियाभ्यामिनिवृत्ताभ्याम् देवतानामानि यथाख्यातं
तान्वाचस्याथ यान् देवतानामानि यथाख्यातं तान्वाचस्याथ
अपरिष्टादिवचणं धेहि चनक्षितवतीं विचक्षयवतीं वाचं वदं १०
संख्याजिनाम्ना व्यवक्षेत्या दण्डाच्चेति 'व एवमेवैतत्सर्वं
करोत्यथोपसमिन्धनवेलायामुत्तरेणाश्वनीयं तिष्ठन्संघमाहारी-
कृतोतिष्ठतः कुत दीक्षित वाचं वदं' वदति वाचं
वक्ष्येति 'संघेय वाचंमथोर्ध्वं दोहयतो' ऽथाध्यैः^१ पूर्वका
द्वारोपनिकान्य दोहयित्वैतेनैव यथेतमेत्य गार्हपत्ये ऽग्निहोचविधिं ११
षेष्टित्वा तप्तोदगुदास्य ग्रीतीकृत्वातस्य वागातस्य कीले
शालाखण्डे शिख्य आसजत्यथ प्रति-स्थाता दक्षिण्या द्वारोप-
निकान्य दोहयित्वैतेनैव यथेतमेत्य व्रतत्रयणे तप्तोदगुदास्य
ग्रीतीकृत्वातस्य वागातस्य वा दक्षिणे शालाखण्डे शिख्य

१ Thus HF; ०मुदयान T; ०मुदयान BJ.

२ BT ins. अथ वाचं वदं ।

३ JF ins. प्रदक्षिणमाह ।

- प्राप्तव्योऽद्विष्टेषु तन्मेषु चक्षमात्रः कस्यापि साधकस्य पूर्व्या
कारोत्पत्तिक्रमापेक्षया वाक्यं तिष्ठन्मध्यः स्ववर्तनं कृत्वा तत्
कृत्तेति त्रिकचं विद्वज्जते । 'प्रातिपदीनामुपस्थानेति' एत-
त्तिष्ठन्मध्यं द्विष्टव्यवर्तनीं वाचं वदति । न यद्यु दानेभ्यस्तथाधि-
१ यत्पति तत्पत्यग्रं मनो दरिद्रं प्रभुः सुषोः श्योतिष्ठा
मेवो दीचे सा सा शोरीरित्यथ प्रसेनमभिवर्तयन्त्यन्तीर्षं
क्षन्तीजो भज वचं भज सा मे दीक्षा मा तपो निर्वभिष्टेये
तथ वपति । तथैते प्रभुषी परिश्वे सा सखायै भवतो ।
इत्येते त्रिपतः^१ काले यजमानायतने कृष्णाजिनं प्राचीनयौव-
२ सुन्दरलोमोपकृषाति^१ । य यदि वज्रतयमुपसीर्षं भवति
कृष्णाजिनादेवान्तर्हितः संविशत्यथ संवेगनयजुर्जपति ॥ ६ ॥

अग्रे तत्र सु आगच्छि वचः सु मन्दिषीमहि । गोपात्र
नः सख्ये प्रबुधे नः पुनर्दद इति । दक्षिणतः प्रथ एतदे
यजमानस्याचक्षुषः स एवायतने अग्रे ऽग्निमभ्यावृत्य अग्रे देवता
१ प्रथ यजमानमभ्यावृत्य प्रथ इति ब्राह्मणसंघेया पक्षी जघनेन
मार्हपत्राः संविशति दक्षिणमथाध्वर्युर्मध्यरात्र आद्रुत्य प्रबुद्ध-
यजुर्वाचयति त्वमग्रे व्रतपा अवि देव आ मर्त्येभ्यः । तं
यजोमौस इत्येषां आचामति देवीं धियं । मनामहे
सुमन्तीकामभिष्टे । वक्षोधां यजुर्वाचसः सुपारा मो यजुर्वा

१ ख BTH.

२ तिष्ठन्मध्यः BH ; तिष्ठन्मध्यः T Ke6. ; तिष्ठन्मध्यः F ; तिष्ठन्मध्यः J ; तिष्ठन्मध्यः P pr. m. ;
तिष्ठन्मध्यः sec. 10.

३ F ins. यद्यपरिचोर्षा भक्षि comp. Ke6. यद्यपरिचोर्षा भक्षि ।

इत्यथो क॒से वा चमसे वा निःषिष्य व्रतं प्रयच्छति ।
 तद्वचिणतः परिश्रित्य व्रतयति ये देवा मनोजाता मनोयुजः
 सुदचा दक्षपितारस्तो नः पान्तु ते नो ऽवन्तु तेभ्यो नमस्तेभ्यः
 स्वाहेति । यजुषा यावन्मात्रं व्रतयित्वा तूष्णीं भूयो व्रतयत्ये-
 तस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता पश्ये पात्रे निःषिष्य व्रतं प्रयच्छति ।
 तस्मा परिश्रित्य व्रतयति तूष्णीं । निषिष्य पात्रे प्रयच्छतो ।
 ऽथ तथैव पुरा नक्षत्राणामन्तर्धानात्संप्रेष्य वाचंयमयोव्रते
 दोहयतो । ऽथोदित आदित्ये यजमानः कृष्णाजिनमासज्य
 पूर्वया दारोपनिष्कन्थायेण शालां तिष्ठन्भुवः सुव्रतं कृणुत
 व्रतं कृणुतेति चिर्वाचं विस्मृत्यते । समानो वाचो विमर्गः समानः १०
 संवेग्नयजुः समानं प्रबुद्धयजुः समानमपामाचमनः समानं
 व्रतनमयं सनीहाराप्रहिणोति । स यं मन्यते न मा प्रत्या-
 ख्यास्यतीति तं प्रथममभि प्रहिणोति विश्वे देवा अभि
 मामाववृचन्यूषा सन्या सोमो राधसा देवः सविता वसोर्व-
 सुदावेत्याहरन्तं वृद्धा जपति नानाहरन्तः राक्षेयस्तोमा १५
 भूयो भर मा पृणन्यूत्या विराधि माहमायुषेति । स यथारूपं
 प्रतिष्ठयति ॥ ७ ॥

चन्द्रमसीति हिरण्यं वस्त्रमसीति वास । उसासीति गाः ।
 हयो ऽसीत्यश्वं कागो ऽसीति कागं । मेघो ऽसीति मेघमयं यद्वा-
 ह्मणेनानादिष्टं भवति प्राजापत्यमसि मम भोगाय भवेत्येव तत्प्रति- २०
 गच्छति । ताः समुदायत्य रक्षन्ति । तासां या नश्यति वा क्षियते

वा वायवे लेति तामनुदिशति^१। आसु वा पात्रे वा वदसाय
 लेति तां^१। आ स वा शीघ्रंते गर्तं वा पतति निश्चयै लेति
 तां^१। आमहिर्वा व्याघ्रो वा चन्ति रुद्राय लेति तां^१। तासां
 तिस्रः पराच्यो^१। ऽथ येयं गृष्टा यदि विन्देयुः कषः
 ५ आदित्येतदनुदिष्टैव^१। आदित्येतदेकं^१। कमस्या^१। अतः^१। अेषाः^१।
 प्रतिपक्षीतारं क्षमेत^१। दक्षिणाभिरेवैनाः^१। सह दद्यादित्येकं^१।
 वायव्यैवैनया^१। यजेतेत्येतदपरम्^१। ॥ ८ ॥ द्वितीयः ॥

अथातः प्रयाणस्यैव मीमांसा^१। दीक्षितं वायोगक्षेमो
 विन्दत्यन्यथ वा देवयजनाद्दीक्षते मःसृजन्ति व्रते^१। संब्रम्हि
 १० व्रतदुषयोर्वत्सावाद्दधति^१। यदाधेयं भवति नीडे गार्हपत्यं
 प्रउग आहवनीयमपि वारण्योरग्नौऽसमारोह्य दृश्यतिवत्यर्चा
 प्रयाति भद्रादभि अथः प्रेहि दृश्यतिः पुरस्ता ते अस्मिन्त्यथ
 यद्येनं यान्तं व्रतनवेक्षोपाधिगच्छत्युत्तरतो ऽरणी निधाय
 दक्षिणतः परिश्रित्य^१। व्रतयति^१। तृष्णीं तृणोदकायावत्यथ
 १५ यद्यपर्याणा^१। अप उपाधिगच्छति तज्जपति देवीरापो अपां

१ Thus BF (J om. this passage); अनुदिष्टे T; अनुदिष्टे H.

१ Thus T; कमस्याने BJ; कमस्याः ताः ने B; कमस्याः ने H.

१ एव om. HTE.

१ Thus JF (but नद्यायने) H (but •वैनयने.); B: वायव्यैवैनय-
 नयने; T: वायव्यैवैनयायननेत्ये ।

५ Thus only T and Bh.; •दधाति the other MSS.

१ Thus all the MSS. and Kś., also the citation in the Dvaiddha-
 sūtra. I did not venture to correct अवरिवावा, as only the
 Vivaraṇa reads

त्यथ चतुर एवाव्यस्य गृह्णान्, आह सोमायेत्युपांश्चनुब्रूही-
 त्युच्चैरत्याक्रम्याआव्याह सोममित्युपांश्च यजेत्युच्चैर्विषद्वृते
 उपरार्धं जुहोत्यथ चतुर एवाव्यस्य गृह्णान् आह सविच
 इत्युपांश्चनुब्रूहीत्युच्चैरत्याक्रम्याआव्याह सवितारमित्युपांश्च
 यजेत्युच्चैर्विषद्वृत उत्तरार्धं जुहोत्यथोपस्तीर्थं पूर्वार्धाच्चरो-
 रवद्यक्षाहादित्या इत्युपांश्चनुब्रूहीत्युच्चैः^१ पूर्वार्धादवदाया-
 परार्धादवद्यत्यभिघारयति प्रत्यनत्त्यत्याक्रम्याआव्याहादितिमि-
 त्युपांश्च यजेत्युच्चैर्विषद्वृते मध्ये जुहोत्यथ वै भवत्यदितिमिद्धा
 माहतीमृचमन्वाह मरुतो यद्वा वो दिव इत्यथोपस्तीर्थोत्तरा-
 र्धाच्चरोरवद्यक्षाहाग्नये स्विष्टकृते ऽनुब्रूहीत्यथ वै भवत्यष्टावन्तः १०
 स्विष्टकृद्वाद्भावन्तेडा^१ द्विरभिघारयति न प्रत्यनत्त्यैतन्मोक्षण-
 मधोऽधः स्तुषावाग्नीध्रायोत्पयच्छन्नाहतिवालयतादेव मानु-
 प्रहर्षीरित्यत्याक्रम्याआव्याहाग्निं स्विष्टकृतं यजेति^१ वषद्वृत
 उत्तरार्धपूर्वार्धं ऽतिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहोत्यैतन्मोक्षणमाहवनीये
 ऽतिवाच्याद्विरभ्युत्थोत्तरतः सादयत्यथोदकृत्याक्रम्य यथायतनं १५
 स्तुषौ सादयित्वा प्राग्विचमवदायेडामवद्यत्युपकृतायामिडाया-
 मग्नीध आदधाति षडवन्तं^१ प्राश्रन्ति^१ मार्जयन्ते^१ ॥ ११ ॥

अथ परिकर्मिणः सः प्राश्रत्यनुच्छिष्टीकुर्वन् एतं चरं
 व्युद्धृत्य प्राश्रतीतायेतां चरत्सालीं सन्नामकाषामेतन्मोक्षणमेतं
 वेदमेतद्विर्हिस्यतुष्टयमुदयनीयाय निधन्तादिति^१ शंखन्तः^१ प्राथ- १०

१ Thus B; ग्रन्थन्तः T (Grantha!); शंखन्तः J; शंखन्तः H; संख्यता
 (प्राथम्येण) E.

- लीयः संतिष्ठते^१ ऽधेतत्पूर्वपाचमन्तर्वेदि निनयत्यधेतद्गुवाच्य-
 माप्याच्य सृषि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सूत्रेण हिरण्यं निवृत्त्यै
 वज्रा दर्भनाद्यां प्रयज्य सुच्यवदधातीयं ते शुक्रं तनूरिदं
 वर्षस्तथा संभव भाजं गच्छेत्यधेतां दर्भनाडीः सुगदस्य उप-
 ॥ संगृह्याहवनीये जुहोत्यन्वारभ्ये यजमाने गूरुषि धृता मनसा
 जुष्टा विष्णवे तस्यास्ते सत्यसवसः प्रसवे वाचो यन्ममग्रीध
 स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाय याचति स्फ्यशुदपाचं बर्हि-
 र्हिरण्यमित्येतत्समादायाहैषि यजमानेत्येवम्यजमानो ऽनूचो पत्नी
 स्वाक्षीं पदूरणीमादाय पूर्वया द्वारोपनिष्क्रियायेण शास्त्रां
 १० तिष्ठन्यजमानमाज्यमवेचयति शुक्रमस्यमृतमसि वैश्वदेवः हवि-
 रित्यथैनः हिरण्यमन्तर्धायादित्यमुदौषयति सूर्यस्य चक्षुरा-
 वृक्षमग्रेरह्यः कनीनिकां यदेतग्रीभरीयसे भाजमानो
 विपश्चितेत्यथैतांः सोमक्रयणीमयेण शास्त्रामुदौषीमतिवित्स-
 यन्ति^१ तामनुमन्त्रयते चिदसि मनासीत्यान्तादनुवाकस्याथाह
 १५ दक्षिणस्त्रेर्मन्त्रं^१ सप्तमं पदं जोषयध्वमिति^१ तस्यैष्टपदान्यनु-
 निष्क्रामति ॥ १२ ॥

- वस्यसि रुद्रास्तदितिरस्यादित्यासि शुक्रासि चन्द्रामीति^१
 सप्तमं पदमभिगृह्णाति दृष्टव्यतिस्त्वा सुत्रे रण्यतु रुद्रो
 वसुभिराचिकेतित्यधेतस्मिन्वदे हिरण्यं निधाय संपरिक्षीर्याभि-
 १० जुहोति पृथिव्यास्त्वा मूर्धन्नाजिघर्षिं देवयजन रुद्रायाः पदे
 दत्तवति स्वाहेत्यपोदृत्य हिरण्यः स्फ्येन वा कृष्णविषाणया वा

१ Thus BJH; दक्षिणेर्मन्त्रं T; F corrupt.

पदं परिक्षिपति परिक्षिपितः रथः परिक्षिपिता भरातश्च
 इदमथः रथसो घोषा अपिक्षितामि घोऽस्मान्देष्टि चं च वयं
 द्विष इदमथ घोषा अपिक्षितामौत्थयेनरपणेनोपसंघातं याव-
 त्मृतं पद्धरथाः संवपत्यसो राथोऽस्मे राथ इति चिक्षे राथ
 इति यजमानाय प्रयच्छति ^१ तोते राथ इति यजमानः पत्न्या ^२
 अथ पत्नोऽसोमकथया समीक्षयति चं देवि देव्योर्वशा
 पश्यस्तेषां एकी यजमानमौचते तृतीयमती ते सपेथ सुरेता
 रेतो दधाना वीरं विदेय तव संदृशीत्यय यजमानः सोम-
 कथणीमौचते मासः राथस्योषेण विधोषमित्यथैनद्विरथमहिः ^३
 प्रधास्य मथमायामङ्गुली वधीते ^४ ज्येनं ^५ पदाग्रयमह्निषपञ्च- १०
 त्सुजनि ^६ सोमकथणी ^७ नयन्ति पत्नी ^८ नि पद दधति ^९
 ॥ १७ ॥ तृतीयः ॥

अथाचैन निष्ठन्याचति सन्तं च क्रागां च कृष्यवलक्ष्या-
 वृणस्त्रुके ^{१०} उष्यौषं दे वासमौ दे कृष्याजिने सोमकथणीमित्यथ
 वृच्छति सोमविकथिष्कुद्धस्ते सोमाः ^{११} इति ^{१२} शुद्ध इतीतरः ॥ १५

१ Thus (with रथद्) all, also Keś.

२ Thus all, also, a copy of the Nivārṇa; Keś.: ज्येनं.

३ FH: उपचक्ष्य (or ज)तिनयन्ति सोम०; B: उपचक्ष्यत्युचन्ति सोम०; T: उपचक्ष्यत्युचन्ति सोम०; J: उपचक्ष्यति सोम०; P: उपचक्ष्यत्युचन्ति; Keś. has: अचैनं पदाग्रयं... उपचक्षति। सोमकथणीमुचन्ति The Somaprayoga I. O. 1262 has: पददेये च सो विधीयतिनयन्ति (thus!) सोमकथणी। Are we to read: अतिनयन्ति instead of उपचक्षति?

४ MT: पचक्ष्या कर्वा, the other MSS. also P, कर्वा comp. the note on page 166.

५ The pluti sign is added in one of the MSS.-only (H).

- प्रस्थाह^१ सुविहितः^२ राजानं पुरस्ताद्गामाभिरपमिहत इव ते
 नाश्वतो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेश ते वैष्टुभो भाग इति
 मे सोमाय ब्रूतादेश ते जागतो भाग इति मे सोमाय
 ब्रूताच्छन्दोमानाः साक्षाण्यं गच्छेति मे सोमाय ब्रूतादि-
 १० त्यथैतद्द्रोहितं चर्मणिकुहमुत्तरसोमास्तीर्थायेतद्विशुणं^३ वाचः
 प्राचीनदशमुत्तरार्धं चर्मण उपसृण्वत्यथ हिरण्यवता पाणिना
 राजानमभिमृशत्यशुना ते अशुः पृथतां पद्भ्या पद्गन्धस्यो
 काममवतु मदाय रघो अच्युतो ऽमात्यो ऽभि शुक्रस्ये यथ
 इत्यथैनमतिच्छन्दसर्षां मिमीत^४ एकथैकयोत्सर्गं मिमीते^५
 १० ऽद्यातयाजियायातयाजियैवेनं मिमीते^६ सर्षास्त्रुहमुपनिमृष्टा-
 त्यभि त्यं देवः सवितारमूष्योः कविकतुमर्षामि सत्यसवसः
 रत्नधामभि प्रियं मतिम् । ऊर्ध्वा यस्यामतिर्भा अदिद्युतसवी-
 मनि हिरण्यपाणिरमिमीत सुक्रतुः कृपा सुवरिति^७ पञ्चकृतो
 षण्णुषा पञ्चकृतसृष्टी^८ दशकृतो मिमानो^९ ऽर्धवेक्षाः राज्ञो
 ११ मिमीते^{१०} ऽद्यातिग्रिष्टः राजानं प्रजाभ्यस्तेत्युपसमूहति^{११} समु-
 क्षित्य वसः स्यान्ताग्रदक्षिणमुष्णीषेणोपनम्रति प्राणाय मेति^{१२}
 यानाय तेत्यनुष्टुब्धत्यथोपरिष्टादनुष्टुब्धवाक्यां कृत्वा यजमान-
 मवेक्षयति प्रजास्त्वमनु प्राणिहि प्रजास्त्वामनु प्राणान्वित्यथैनं
 चर्मणि निदधाति^{१३} तं ततः कौत्स आदत्ते^{१४} ऽद्विरभ्युक्ष्य

१ Thus HFP (comp. Padārthanirv. p. 270, No. 56); the other MSS. ववि० ।

२ The clause चयेनद्रोहितं ... चास्तीर्षं om. PJTH. Kcd. cites them.

३ विमानो JT.

चनेद्विषत्यथोपोत्याच इच्छति सोमविक्रयिण्यस्यस्ये सोमाह^१
इति^२ क्रय्य इतीतरः प्रत्याह^३ मूजवताह^३ इति^३ मूजवतो
हीतीतरः प्रत्याहायेनं गवा पणते गवा ते क्रीणानीति^३ क्रीतः
सोम इत्याह सोमविक्रयी वचाऽसि व्याचक्षेत्तेषां ते सोमक्रययो
चन्द्रं ते ज्ञागा ते वत्सं त इत्यथैनं चिरस्थेन पणते ॥ १४ ॥

सोमं ते क्रीणामूर्जस्नानं पयस्स्नानं वीर्यवन्ममभिमातिवाहऽ
शुक्रं ते शुक्लेण क्रीणामि चन्द्रं चन्द्रेणामृतममृतेन संयत्ते^१
गोरित्युक्तास्ते चन्द्राणीति यजमानाय प्रयच्छत्यथैनं प्रतीचीन-
ग्रीवयाजया पणते तपसस्तनूरसि प्रजापतेर्वर्णस्तस्यास्ते सहस्रपोषं
पुष्यन्वाश्वरमेण पशुना क्रीणामीत्यस्ते ते बन्धुरिति यजमान- १०
मौक्षते^१ मयि ते रायः अयन्तामित्यात्मानमथैनां प्रदक्षिण-
मावर्त्याह्निरभ्युक्ष्योदीचीमुत्सृजति^२ येषां कौत्सस्य भवत्यथ
कौत्साद्राजानमादत्ते मिथो न एहि सुमिचधा इति^३ तं
यजमानस्योरौ दक्षिण आमादयतीन्स्योदमाविश दक्षिणमुग्रमु-
ग्रन्तः स्योनः स्योनमित्यथैनं प्रत्यपोर्णते यजमानो^३ ऽह्निरभ्युक्ष्य ११
कौत्साय वा परिकर्मिणे बोष्णीवं प्रयच्छत्यथ यजमानऽ
शुक्रथोर्णस्तुकथाथस्यत्यस्ते ज्योतिरित्यथैतां ज्ञप्तामुपपद्याती-
दमहऽ सर्पाणां दम्बशुकानां यौवा उपपद्यामीति^३ तथा सोम-
विक्रयिणं विध्यति सोमविक्रयिणि तम इत्यथ सोमक्रयणान-
नुदिशति स्नानं भ्राजाह्वारे बन्धारे हस्तं सुहस्तं ज्ञानवेते १०

१ Here again only H and Kus. have the pluti sign.

२ Some MSS. have संयत्ते, the Mantramālā पयसे ।

३ Most of the MSS. have वाह्य instead of वाच्ये ।

- वः सोमकथयासायवध्वं मा वो दभन्वित्येनमादायोपोनिष्ठ-
 लुदायुषा सायुषोदोषधीनाः रसेनोत्पर्जन्यस्य इष्टोदोदस्ता-
 मस्तताः अन्विति । दक्षिणत एतत्सोमवाहनमनः प्रागीषं
 योग्यकृतसुपक्षितं भवति । तदभिप्रैत्युर्वन्तरिचमन्विहीति । तस्य
 ५ ग्रीडे कृष्णाजिन्मासृणात्यदित्याः सदो ऽसीत्यदित्याः सद
 आसीदेति कृष्णाजिने राजानमथेनसुपतिष्ठते ऽस्रश्वाद् द्याम्-
 षभो अन्तरिचममिमीत वरिमाणं पृथिव्या आसीददित्या भुव-
 नानि ससाद्विभेनानि वरुणस्य व्रतानीत्यथैनं वाससा परितनोति
 वनेषु व्यन्तरिचं ततान वाजमर्वत्सु पथो अग्निपासु हत्सु क्रतुं
 १० वरुणो विच्छिन्निं दिवि सूर्यमदधात्सोममद्रावित्यथोदु त्वं
 जातवेदमिति सौर्यर्षा कृष्णाजिनं पुरस्तात्प्रत्यानह्यत्यथ सोम-
 वाहनावागीयमानौ प्रतिमन्त्रयत उत्सावेतं धूर्वाहावनञ्च अवीर-
 हणौ ब्रह्मचोदनाविति । तयोर्दक्षिणं पूर्वं युनक्ति वरुणस्य
 स्कन्धममसीति । वरुणस्य स्कन्धमर्जनमसीति ग्रन्थामवगूहति ।
 १५ प्रत्यस्तो वरुणस्य पाश इति योक्त्वमेतथैवावृतोत्तरमनह्यहं
 युनक्त्यथ दक्षिणामीषामन्वारभ्य संप्रैषमाह ॥ १५ ॥

- सोमाय क्रीताय प्रोक्षमाणायातुब्रूहि सुब्रह्मस्य सुब्रह्मस्या-
 माह्व मा तु त्वमाहायजमान आह्वाप्यतीति । यदा यज-
 मानस्त्रिरुपाः श्रावयते ऽथैव सुब्रह्मस्यो ऽन्तरेणैवे तिष्ठन्प्रत्या-
 २० श्रावां धारयन्सुब्रह्मस्यामाह्वयति सुब्रह्मस्योः सुब्रह्मस्योमिति
 चित्रिहकायां प्रथ्यावयन्ति प्रथ्यवस्तु भुवस्यते विश्वान्यभि

धामानि मा ता परिपरी विद्या ता परिपन्थिनी विद्या
 ता वृका अघायवो मा गन्धर्वो विशावसुरादथच्छ्रेणी भूत्वा
 परापत यजमानस्य गो गृहे देवेः सः कृतमिति । प्रदक्षिणः
 राजानं परिवर्त्तयैतावच्छसोपसंक्रामतो ऽध्वर्युश्च यजमानस्य
 यजमानस्य स्तब्धयन्त्यस्यपि पन्थामगच्छति स्तस्मिन्गामनेहं ५
 येन विश्वाः परि दिवो वृणन्ति विन्दते वस्त्रित्यथाघेण प्राणां
 तिष्ठन्तोऽयमानः राजानं प्रतिमन्त्रयते नमो मित्रस्य वरुणस्य
 ऋषवे महो देवाय तदुतः सपर्यत दूरेदृग्ने देवजाताय नेतवे
 दिवस्सुषाय सूर्याय ग्राः सतेत्यैतत्सोमवाहनमनो ऽघेण प्राणा-
 सुदगीषमुपस्थापयन्ति । तदुपस्थाधोति वरुणस्य स्तब्धनम- १०
 सीति । वरुणस्य स्तब्धसर्जनमसीति ग्रम्यामुद्गूहत्युन्मक्तो वरुणस्य
 पाशं इति योक्तमथ वै भवति विमुक्तो ऽन्यो ऽनङ्गान्मवत्य-
 विमुक्तो ऽन्यो ऽचातिथ्यं गृह्णाति यज्ञस्य संतत्यै पत्न्यन्वारभत
 इति ब्राह्मणमथाहैहि यजमानेति । पूर्व्या द्वारा प्राणां प्रपाद्य
 वृक्षाः क्षीर्त्वापः प्रक्षीयानिथ्यं निर्वपत्यन्वारम्वायां पत्न्यामथ १५
 देवस्य ता सवितुः प्रसव इति प्रतिपदं कृत्वा ॥ १६ ॥

अग्रेरातिथ्यमधि विष्णवे ता जुष्टं निर्वपामीत्येतामेव
 प्रतिपदं कृत्वा सोमस्यातिथ्यमधि विष्णवे ता जुष्टं निर्वपा-
 मीत्येतामेव प्रतिपदं कृत्वातिथेरातिथ्यमधि विष्णवे ता जुष्टं
 निर्वपामीत्येतामेव प्रतिपदं कृत्वाद्यथे ता रायस्योषदत्ते २०
 विष्णवे ता जुष्टं निर्वपामीत्येतामेव प्रतिपदं कृत्वा येनाय ता

- सोमहते विष्णवे ता जुष्टं निज्यामीति^१ पञ्चकलो यजुषा^१
 हविष्कृता वाचं विदुष्येतथैवाहुतोत्तरमनश्वाहं विदुष्यत्येते
 ब्राह्मणास्तत्वार आसन्दीमाददते^१ ऽथ यजमानो नौडाद्राजान-
 मादत्ते या ते धामानि हविषा यजन्ति ता ते विश्वा परिभूरसु
 ५ यज्ञमिति^१ पूर्वं एवासन्धा प्रतिपद्यन्ते^१ ऽन्वयाज्ञा यजमानो
 ऽन्वक्छूद्र^१ सदपाचेण^१ पूर्वथा दारा शाक्षां प्रपादयति गव-
 स्क्षानः प्रतरणः सुवौरो ऽवौरसा प्रचरा सोम दूर्यागित्यथैता-
 मासन्दीमयेणाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षिणतो निदधति^१ तक्षां
 कृष्णाजिनमास्तृणात्यदित्याः सदो ऽसौत्यदित्याः सद आसौदेति
 १० कृष्णाजिने राजानमथैनमुपतिष्ठते वरुणो ऽसि धृतव्रतो वारुण-
 मसौति^१ भमुक्षित्य कृष्णाजिनस्यान्ताम्यस्यथा विपश्य व५शे
 प्रपञ्चाति शंसोर्देवानां सस्यादित्यथापरावासन्दीपादावन्नरेश
 ब्राह्मणो ऽभिविञ्चति शूद्रः प्रक्षालयति मा देवानामपस-
 म्किन्महीत्यथैनं वारुण्यर्चा परिषरति तत्ता यामि ब्रह्मणा
 १५ वन्दमान इत्यथैनं स५श्राप्ति मा राजानं आहवनीयं चान्त-
 रेण कस्यन संचारीन्मैनं सायुधो मा सदण्डो मा सञ्जलो
 मा सोष्णीजो मा साधस्याद्यो ऽनुप्रपादौदित्यथासौ मधुपर्कं
 च गां च प्राऊस्तामध्वर्युर्विश्राप्ति^१ ॥ १७ ॥ चतुर्थः ॥

अपयनयेतमातिथ्यं वैष्णवं गवकपाचं^१ तेन सह मदन्तीर-

- १० धिक्वयति^१ शिक्ववेदेदिस्त्रावर्हिरानिथ्यस्य भवति^१ कार्त्तयंनयैः

१ सूत्र F; शूद्र H; शूद्र PBJ; सूत्र T (Grantha !)

१ Thus only P, comp. Kṛṣṇava (ब्राह्मणा अप निदधति); निदधति
 the other MSS.

परिधिभिराश्रयाद्येन प्रसारेणैववीर्णा विधृतीर्णा तेन शिष्य-
वत्त्वं पुरोडाशस्य यादयित्वा अपयित्वाभिवासा^१ प्राकृत्यायेभ्यो
निनीय सामञ्जस्यैव^२ प्रसिद्धं पौरोडाशिकं त्रिचञ्चुषा
तृणै^३ चतुर्थं^४ पूर्वं परिधाहं परिगृह्णाति^५ करणं जपत्यु-
द्धृत्युद्धृतादाग्रीभस्त्रिहंरति^६ यदाग्रीभस्त्रिहंरत्यथोत्तरं परिधाहं १
परिगृह्णा योद्युपित्वा त्रिचञ्चुषः स्पर्शः सान्ना संप्रैवमाह
प्रोक्षणीरासाद्येभ्योवर्हिहपसादय स्तुवं च कुचस्य संमृश्याज्येनो-
देहीत्याहतासु प्रोक्षणीषूदस्य स्पर्शं मार्जयित्वावर्हिहपसाद्य
प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य स्तुवं च कुचस्य संमार्ज्याज्येनोदेत्याज्यं^७
च प्रोक्षणीस्रोत्पूय प्रसिद्धं चतुर्गृहीतानि वा पञ्चगृहीतानि १०
वाज्यानि गृहीत्वा प्रोक्षणीभिरुपोत्तिष्ठतीं^८ प्रोक्षति^९
वेदिं प्रोक्षति^{१०} बर्हिः प्रोक्षति^{११} बर्हिरासन्नं प्रोक्ष्योपनिनीय
पुरस्तादाश्रयाद्येन प्रसारेण गृह्णाति^{१२} पञ्चविधं बर्हिं सौत्वां प्रसृज-
पाणिः प्राकृभिसृज्य कार्त्तर्यमयान्परिधीन्परिदधात्यूर्ध्वं समिधा-
वादधात्यैववी विधृतौ तिरस्त्री सादयति^{१३} विधृत्योराश्रयाद्येन १५
प्रसारे^{१४} प्रसारे जुह्वं^{१५} बर्हिषीतरे^{१६} एता असदञ्जिति समभिमृश्या
प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्यायेतं पुरोडाशमुपसौर्णाभिघारि-
तमुदास्य च तुर्होपातिष्यमासादयत्यैव संभाराग्न्याचष्टे^{१७} इय
निर्मग्न्यास्यारुता निर्मग्न्येन चरति^{१८} प्रहत्याभिज्जत्यायेभ्यो-
मिधमाददान् चाहाग्रये समिधमानाद्यानुगृहीत्यभादधातीं^{१९} २०
न समिधं परिगृह्णाति^{२०} वेदेनोपवाजयत्यनुक्तासु सामिधेनीषु

१ अपयित्वा om. HTB; read by PJF.

२ उदेत्याज्यं BJ; उदेत्याज्यं the other MSS. also P.

कुवेकाचरमाचारयति ' संवृष्टेः सङ्ख्यासुत्तरं मया ५५ ॥ कुवेकाचु-
 कचुदङ्गुत्याकम् जुडा भुवाः समस्य वादधिता कुवौ प्रवरं
 मरुचोते ' प्रचिह्नः चोत्तरं मरुचोते ' योदति चोता ' प्रवक्ता-
 काङ्गति ' प्रवृत्तः कुवावादायात्याकम्वाभावाह समिधो यजेति ' ॥
 ५ वक्त्रुते कुचोति यज यजेति ' चतुर्थं यज्यज्येत्तदीपभृतमाकम्
 सर्वत्र एव जुडाः समानयते ' पञ्च प्रधाजानिहोदङ्गुत्याकम्
 सङ्ख्यावेण भुवामभिचार्यं पुरोडाशमभिचारयति नोपभृतमयाग्रे
 सोमायेत्याज्यभागाभां चरत्युपाः ५५ इविषा चरति विष्णवे
 ऽनुमूहि ' विष्णुं यजेत्येयं छिष्टकृता चरतीं जानाति यः
 १० संतिष्ठते ' ऽपैतत्पूर्वपाचनमन्वेदि निगद्यत्यपैतद्भुवाज्यमाप्यास्य
 कः ५ वा चमसं वा वाचति ' तमन्वेदि निधाय तस्मिन्ने-
 तत्तानूनां निमृच्छाति ॥ १८ ॥

आपतये त्वा गृह्णामि परिपतये त्वा गृह्णामि तनून्मे त्वा
 गृह्णामि ग्राकराय त्वा गृह्णामि श्रक्काजो जिष्टाय त्वा गृह्णा-
 १० मीति ' स चावन्त अलिजस्त एव समवन्त ग्रन्थनाष्टमस्य नाष्टमं
 देवानामोजो ऽभिग्रक्षिषा अगभिग्रक्षेभ्यमिति ' यजमानमति-
 वाचयत्यनु मे दीक्षां दीक्षापतिर्मन्त्रात्मनु तपस्तपस्यतिरश्चवा
 यत्यनुपगेयः सुविते मा धा इति ' स चावन्त अलिजस्तेषूप-
 च्यमिह्वा यजमान एव चिरवजिचति प्रजापतौ त्वा मनसि
 १० कुचोमीत्यपैतद्विरभुजोत्तरतः विद्यत्यवाहग्रीवदन्वापाः
 इति ' मदन्ति देवीरस्यता अतावत् इति ' ताभिराद्रवेत्येव

मदन्तीरपत्यृशोपोत्याय विन्तस्य हिरण्यमवधाय राजानमाया-
यत्यस्यः शूरः शूरे देव सोमायायतामिन्द्रायैकधनविद् आ
तुभमिन्द्रः प्यायतामा त्वमिन्द्राय प्यायस्वेति । यजमानमतिवाच-
यत्याप्यायय सखीन्सन्धा मेधया स्सन्ति ते देव सोम सूत्याम-
ग्रीधेत्यथाप उपत्यृश यथायतनमुपविशन्त्याध्वर्युर्वाजवतीभ्याः ५
सुचौ ब्रूहति । विष्टतौभ्यां प्रक्षरः समुक्षुष्याप्रतिशृणुस्तेधा-
नक्ति । न प्रक्षरायाश्चावयति । न बर्हिर्नुप्रहरति । तं दक्षि-
णार्धे वेद्ये निधाय तस्मिन्दक्षिणोत्तरिणो निष्क्रुवत एष्टा रायः
प्रेवे भगायर्तमृतवादिभ्यो नमो दिवे नमः पृथिव्या इति ।
परिधिषु शकलानुपसंगृह्णाति प्रक्षरे बर्हिर्यावन्माचः स्यन्दया १०
विषय्याहवनीये ऽतिवाच्याद्द्विरभ्युक्ष्योत्तरतः मादयत्यथ
यजमानमवान्तरदीक्षासुपनयत्यग्रे व्रतपते त्वं व्रतानां व्रत-
पतिरसि या मम तनूरेषा सा त्वयि या तव तनूरियः मा
मयि सह नौ व्रतपते व्रतिनोव्रतानीत्यथैनः सः प्राप्ति संतरां
मेवसाः समायच्छ संतरां सुष्टौ कुरुष्व तप्तव्रत एधि १५
मदन्तीभिर्मार्जयस्वोत्पूर्व । व्रतनः सृज या ते अग्ने रुद्रिया
तनूस्तया नः पाहि तस्यास्ते स्नाहेत्येतेनातो ऽधि व्रतयेति । स
एवमेवैतत्सर्वं करोति । ॥ १६ ॥

अथ प्रवर्ग्यस्यावृता प्रवर्ग्येण चरत्यथ स्फमाददान
आहायीमदन्तीरधिअथ हविरधिअथैक्षुपसीदेत्येतास्तेव मद- २०
नौषु भूयसीरप आनयत्याज्यमधिअयति । तद्धविरथैतस्तेव

- बर्हिष क्षीर्णस्य पर्यवसोपः । सत्वयजुर्हरतीदमेव प्रविद्धं
 पौरोडाशिकं । चिर्द्युषा तूष्णीं चतुर्थं । पूर्वं परिषाहं परि-
 गृह्णाति । करणं जपत्युद्धृत्युद्धृतादाग्नीध्रस्त्रिहरति । यदाग्नीध्र-
 स्त्रिहरत्यथोत्तरं परिषाहं परिगृह्णत्यथुपित्वा तिर्यक्षः स्पर्शः
 १५ सन्ध्या संप्रैषमाह मदन्तीरासादयेभाबर्हिरुपसादय स्रुवं च स्रुचौ
 च संवृष्टिं हविषोदेहीत्याहतासु मदन्तीषूदस्य गप्यं मार्जयि-
 त्तेभाबर्हिरुपसाद्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य स्रुवं च स्रुचौ च
 संमार्ष्टि । हविषोदेति । हविष्य मदन्तीस्रोत्पूयाष्टौ हस्तौ जुह्वा
 गृह्णीते । चतुरपष्टत्याज्यस्यास्यां तृतीयामुत्प्रदाय मदन्तीभि-
 १० रूपोत्तिष्ठतौभं प्रोचति । वेदिं प्रोचति । बर्हिः प्रोचति । बर्हि-
 रासन्नं प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तादासवाहं प्रस्तरं गृह्णात्येकविधं
 बर्हिं क्षौर्त्वा प्रस्तरपाणिः प्राकभिसृप्य कार्भयंमयान्यरिधौ-
 न्यरिदधात्यूर्ध्वं समिधावादधात्यैश्वरी विधृती तिरस्त्री सादयति ।
 विधृत्योरास्रवाहं प्रस्तरं । प्रस्तरे जुह्वां बर्हिषीतरे । एते चस-
 १५ दतामिति समभिमृश्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य जघनेन
 गार्हपत्यमुपविश्य देवपत्नीर्व्याचष्टे । ऽथैतेनैव यथेतमेत्यायेभात्स-
 मिधमाददान आह्राग्र्यं समिधमानाथानुब्रूहीत्यभ्यादधातीशः
 सक्तदा त्रिवां न समिधं परिशिजष्टि । वेदेनोपवाजयत्यङ्गूलासु
 समिधेनीषु स्रुवेणाधारमाधारयति । संवृष्टे न स्रुग्भ्यामुत्तर-
 २० मय प्रवरं प्रवृणीते । ऽथाआवयत्यो आवयासु औषट् षौद
 होतरित्येतावाग्रवरः । षौदति होता । प्रसवमाकाङ्क्षति । प्रसूतः
 स्रुवावाददान आह ॥ २० ॥

अथ इत्युपाङ्गमुद्रोत्पत्तौ चैराभावाद्भावाद्वाग्निमित्यु-
 पाङ्गं यजेत्युचैर्वैषङ्कते पूर्वार्धे ऽर्धवेला^१ जुहोत्युपायैः तिष्ठन्नाह
 सोमायेत्युपाङ्गमुद्रोत्पत्तौ चैराभावाद् सोममित्युपाङ्गं यजे-
 त्युचैर्वैषङ्कते मध्ये जुहोत्युचः समानयमान^२ आह विश्वव
 इत्युपाङ्गमुद्रोत्पत्तौ चैराभावाद् विष्णुमित्युपाङ्गं यजेत्युचै- ५
 र्वैषङ्कते पञ्चासर्वं जुहोत्युचोदङ्कृत्याक्रम्य यथावतनः कुचौ
 सादयित्वा पाशग्रीवादन्वापाश इति^३ मदन्ति देवैरमृता
 क्षतावृध इति^४ तानिराद्रवेत्युचः मदन्तौ रपसृष्टोपोत्याह
 विश्वस्य हिरण्यमवधाय राजानमाप्याययन्त्वा^५ शरः^६ देव
 सोमाप्यायतामिन्द्रायैकधनविद आ तुभमिन्द्रः प्यायतामा १०
 नमिन्द्राय प्यायस्वेति^७ यजमानमतिवाचयत्याप्यायस्य यज्ञीमन्मया
 मेधया क्षति ते देव सोम सुत्यामग्रीयेत्युपाप उपसृष्ट्य यथा-
 यतनमुपविशन्त्युपाध्वर्युर्वाजवतीभ्याः कुचौ मूहति^८ विष्टतीभ्यां
 प्रक्षरः^९ समुक्षुष्याप्रतिशृण्वन्नेधान्ति^{१०} न प्रक्षरायाभावयति^{११}
 न बर्हिर्नुप्रहरति^{१२} तं दक्षिणार्धं वेष्टे निधाय तस्मिन् दक्षिणो- १५
 नरिणो निज्जुवत एष्टा रायः प्रेष्टे भमावर्तमृतवादिभ्यो यमो
 दिवे नमः प्रथिव्या इति^{१३} यजे पाणौ प्रक्षरः समावृत्त्याज्य-
 क्षाद्याः जुवेकोपहत्य प्रथमासुपसदं जुहोति आ ते यज्ञे
 ऽवाशवा तनूवैर्षिहा गङ्गरेष्ठोपं वचो अपावधीं त्वेवं वचो
 अपावधीः^{१४} क्षाहेति^{१५} परिधिषु प्रकक्षानुपसृष्ट्वाति प्रक्षरे २०

१ Thus HTF; ०र्धवेला B.J.

२ Thus J only; समानयमान HF; यजमान B. Kēd.; यजमान T.

वर्हिवावन्माचः सन्ध्या विधवावनीचेऽतिवासाग्निर-
 भुञ्जोत्तरतः सादृत्योपोपनिष्कम्य संप्रेषमाह सुमन्त्रस्य सुमन्त्र-
 षामाह्वय विस्मनव्रतं प्रयच्छतेत्याहुयति सुमन्त्रस्यः सुमन्त्राणां
 विस्मनव्रतं प्रयच्छतेत्यापराह अपराधिकीभ्यां प्रवर्ग्योपपन्न्यां
 ५ प्रचरति तयोः समानी चर्येतावदेव नागा सञ्जोत्तरिणी
 निजुवते ऽधोपनिष्कम्य संप्रेषमाह सुमन्त्रस्य सुमन्त्राणामाहुय
 विस्मनव्रतं दोहयतेत्याहुयति सुमन्त्रस्यः सुमन्त्राणां विस्मनव्रतं
 दोहयति तदर्धरात्रे प्रयच्छति ॥ २१ ॥ पञ्चमः ॥

अथाध्वर्युरपररात्रं चाद्रुत्य सः प्राक्षि विस्मनव्रतं
 १० दोहयेतेति^१ प्रातरुदित आदित्ये विस्मृष्टायां वाचि मधमाभ्यां
 प्रवर्ग्योपपन्न्यां प्रचरति रत्राग्रयामच जुषोत्यधोपनिष्कम्य
 संप्रेषमाह सुमन्त्रस्य सुमन्त्राणामाहुय विस्मनव्रतं प्रयच्छतेत्या-
 हुयति सुमन्त्रस्यः सुमन्त्राणां विस्मनव्रतं प्रयच्छति स आह-
 वनीयादेवाये षट् प्राचः प्रक्रमान्प्रकामति तच्छब्दं निहन्ति
 १५ स ग्राक्षामुखीयः ब्रह्मः ग्राक्षामुखीयाच्छब्दोः षट्षिःशमप्रचः
 प्रक्रमान्प्रकामति तच्छब्दं निहन्ति स यूपावटीयः ब्रह्मः
 ग्राक्षामुखीयाच्छब्दोः पञ्चदश दक्षिणा प्रक्रमान्प्रकामति पञ्च-
 दशोदीचकच्छब्दं निहन्ति ते ओषी यूपावटीयाच्छब्दोर्दक्षिण
 दक्षिणा प्रक्रमान्प्रकामति द्वादशोदीचकच्छब्दं निहन्ति

१ Here and elsewhere F and the Mantramālā write विस्मनं वचं,
 विस्मनं वचं etc.; all the other MSS. and Kēā write one word.

१ T ins. चच ।

तावत्सावथैनामह्णया मानेन प्रमाय समन्तं सन्ध्याया परि-
 तनोति^१ पृथ्यामातनोति^१ यूपावटीयाच्छोरनुसन्ध्यां द्वादश
 प्रत्याक्षि चन्द्रपदानि प्रकामति^१ तच्छब्दं निहन्ति^१ स मध्यम
 श्रौत्तरवेदिकः शकुर्मध्यमादौत्तरवेदिकाच्छब्दोः पञ्च दक्षिणा
 चन्द्रपदानि प्रकामति पञ्चोदक्षि^१ तच्छब्दं निहन्ति^१ ते श्रोणी^१ ।
 यूपावटीयाच्छब्दोऽस्यलारि दक्षिणा चन्द्रपदानि प्रकामति चत्वा-
 र्युदक्षि^१ तच्छब्दं निहन्ति^१ तावत्सावथैनामह्णया मानेन प्रमाय
 समन्तं सन्ध्याया परितनोति^१ पृथ्यामातनोति^१ मध्यमादौ-
 त्तरवेदिकाच्छोरनुसन्ध्यां षट् प्रतीचः प्रक्रमाग्रप्रकामति
 दक्षिणा सप्तमं^१ तत्स्थं निदधाति^१ स उपरवाणां कालो^१ ऽथ १०
 महावेद्या उत्तरादश्वीयाच्छब्दोर्वेद्यन्तेन द्वादश प्रतीचः प्रक्र-
 माग्रप्रकामत्युदक्षं चयोदशं^१ तदाग्नौभ उपसौदति^१ स उत्करस्य
 कालो^१ ऽथोपरवाणां कालास्तन्मध्यजुह्वरति^१ ॥ २२ ॥

इदमेव प्रसिद्धं पौरोडाशिकं^१ चिर्यजुषा तृष्णीं चतुर्थं^१ पूर्व
 परिधाहं परिगृह्णाति^१ करणं जपतीमां नराः कृणुत वेदिमेत्य ११
 वसुमतीः रुद्रवतीमादित्यवतीं विश्वदेव्यावतीं वर्षाब्दिबो नभा
 पृथिव्या यथायं यजमानो न रिष्येदितुःकुण्डुतादाग्नौभस्त्रि-
 ह्वरति^१ यदाग्नौभस्त्रिह्वरत्यथायेन ग्राह्यां तिष्ठसंप्रैषमाह वेदि-
 कारा वेदिं कल्पयत प्र खलानि भिन्दत प्रति निष्पान्पूरयत
 किंश्राक्षणि निरस्यत प्राचीमुदौचीं प्रणवां निक्षिपतेति^१ १०
 यथासंप्रैषं ते कुर्वन्त्यथ महावेद्या उत्तरादश्वीयाच्छब्दोर्वेद्यन्तेन

चीन्रतीष; प्रकमानप्रकामत्युदष्टं चतुर्थं^१ तच्चात्माकस्यावृता
 चालासं परिलिखत्युत्तरवेदेरावृतात्तरवेदिं निवपत्युत्तरनाभि-
 सुत्साद्यायेनां प्रतिष्ठाद्यापराङ्गिकीभ्यां^२ प्रवर्ग्योपसङ्गां प्रचर-
 त्यथोपनिष्क्रम्य संप्रैषमाह सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाह्वय दिसनव्रतं
 १ दोहयतेत्याह्वयति सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यां^३ दिसनव्रतं दोहयति^४
 तदर्धरात्रे प्रयच्छति^५ ॥ २३ ॥ षष्ठः ॥

अथाध्वर्युरपररात्र आद्रुत्य सः प्राक्स्थेकसनव्रतं दोहयतेति^६
 प्रातर्ददित आदित्ये विष्टृष्टायां वाच्युत्तमाभ्यां प्रवर्ग्योपसङ्गां
 प्रचरति^७ हराग्रयामत्र जुहोत्यथोपनिष्क्रम्य संप्रैषमाह सुब्रह्मण्य
 १० सुब्रह्मण्यामाह्वयार्धसनव्रतं प्रयच्छतेत्याह्वयति सुब्रह्मण्यः सुब्रह्म-
 ण्यामर्धसनव्रतं प्रयच्छत्यथ तदानीमेवापराङ्गिकीं^८ प्रवर्ग्योपसङ्गां
 ममस्थोपनिष्क्रम्य^९ संप्रैषमाह सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाह्वय प्रति-
 प्रस्थातः प्रवर्ग्यस्यावृता प्रवर्ग्यं सः सादयोदासनायेति^{१०} चेधेतत्पदं
 कुर्वन्ति^{११} गार्हपत्ये तृतीयमुपयमनीषु तृतीयं नि तृतीयं
 १५ दधत्यथ प्रवर्ग्यस्यावृता प्रवर्ग्यमुदासयत्यग्रेरावृताग्निं प्रणयत्यग्नि-
 वत्युत्तरं परिगाहं परिगृह्य योयुपित्वा तिथंश्च^{१२} ऋक्^{१३} सन्धा
 संप्रैषमाह प्रोक्षणीरासादयेन्नावर्हिरुपसादयेत्येतावान्संप्रैषो^{१४} ऽथै-
 वैतद्वर्हिरनुस्यन्श्च^{१५} क्षणाति मरुदेवै^{१६} तदेवेन्नावर्हिरग्नीषोमीयाय
 पश्ये परिगृह्यीतेत्येक आङ्गिरास्यैते अग्नौ प्रक्षालिते प्रपञ्चे

१ After ••• B ins. अपराङ्ग ।

२ •पराङ्गिके BH Kes.

३ Thus JF, Bh., Kes. ; सवर्ग्योपसङ्गां the other MSS.

योग्यते अभितः प्राज्ञा निष्ठतर्थाद्योर्दक्षिणं वर्षीयं उत्तरं
 वृषीयं^१ उद्भूतफलकं दक्षिणमनुद्भूतफलकमुत्तरं^१ तद्योर्दक्षे
 बह्वं तदवस्थायैने अन्तर्विद्यभावतयमर्थयायेण^१ प्राज्ञामरजि-
 माचमभित स्थापयित्वायेने प्रोक्षति वैष्णवी विष्णवे
 शुभेयामित्यथाहेहि यजमानेति^१ पूर्वया दारा प्राज्ञां प्रपाद्य ५
 गार्हपत्यं आय्यं विज्ञाप्योत्पूय क्षुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा
 प्राज्ञासुखीये^१ सावित्रं जुहोत्यन्वारभ्य यजमाने युञ्जते मन उत
 युञ्जते धियो विप्रा विप्रस्य बृहतो विपश्चितः । वि होषा
 दधे वयुनाविदेक इन्द्राही देवस्य सवितुः परिष्पुतिः स्नाहेत्य-
 परं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा च याचत्याज्यस्यालीः सक्तवाः १०
 एषमुदपात्रं बर्हिर्हिरण्यमित्येतत्समादायाहेहि यजमानेत्यन्व-
 ग्यजमानो ऽनुषी पञ्जी पदद्वतीयमादाय पूर्वया दारोपनिष्कस्य
 दक्षिणस्य हविर्धानस्य पश्चादक्षमुपसृष्य दक्षिणस्यां वर्तन्त्याः
 स्पृगेनोद्धृत्यावोष्य हिरण्यं निधाय संपरिक्षीर्याभिजुहोतीदं
 विष्णुर्विचक्रमे चेधा निदधे पदम् । समूढमस्य पाशसुरे स्नाहे- १५
 त्यैतेषां पदपाशसूनामर्धान्पश्यन्नावावपत्यैनाम्सूस्त्रावेणाभि-
 चारयति^१ या प्राचीस्तानेन पाणिना दक्षिणमक्षधुरमुपानत्त्वा
 नो वीरो जायतां कर्मस्यो यः सर्वे ऽनुजीवाम यो बह्वनाम-
 सदग्रीत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वोत्तरस्य हविर्धानस्य पश्चादक्ष-
 मुपसृष्योत्तरस्यां वर्तन्त्याः स्पृगेनोद्धृत्यावोष्य हिरण्यं निधाय २०

१ Thus TF; comp. xv. 22 (पाचने); the other MSS. चक्षुष्यवर्तनेति ।

संपरिस्त्रीर्मात्रिभुसोतीरायती' भेदमती च भवः सप्रमत्तिमी
 यत्ने कप्रसवे । मत्स्यभाद्वेद्वी निचुरेते दक्षर इमिती-
 मन्त्रिमी तत्पूः स्त्रात्रेयैतात्पदप्राश्नसर्वम ह्य पत्न्यामा-
 वावपुत्रायेतात्प्राश्नवेलाभिचारप्रति' या प्राचोत्तामेतेन पात्रि-
 १ श्रीहरसप्तधुरद्वयानकि' यस्मात्त क्षपाक्षलो' ज्यैताति प्रत्याशि
 प्रतिप्रस्थाप्य चमययति' नयन्ति पत्नीः कथन्ति होतारसमेते
 संपरिसृष्ट संप्रैवमाह ॥ २४ ॥

अविधानाभां प्रवर्त्यमानाभ्यामनुब्रूहीति' चिकित्सायां
 प्रवर्तयन्ति प्राची प्रेतमध्वरं कल्पयन्ती ऊर्ध्वं यज्ञं नयतं मा
 १० श्रीहरनमित्यथ यद्यच्च उल्लङ्घयति सुवारदेव दद्यात् चावदेत्येव
 तत्र अपत्ययेतावच्छसोपसंक्रामतोऽध्वर्युश्च प्रतिप्रस्थाता शोक्तरैश्च
 हविर्धानि परीत्य पूर्वाहुपातीत्य' मध्यमादौत्तरवेदिकाच्छ्रु-
 रनुसृत्य नौमनीचः प्रक्रमान्प्रक्रामतस्तदेनयोर्नभश्चयोऽनुवृत्ते
 रमयतोऽत्र रमेथां कर्त्तव्ययित्वा इत्यथ दिवो वा विष्णुवृत्त
 १५ वा इत्यित्या इत्याग्नीर्पदयर्चाध्वर्युर्दक्षिणस्थ' हविर्धानस्थ दक्षि-
 णतो मेचीं निवृत्त्यैनाः स्यन्त्या सूपनिबद्धासुपनिबध्नाति
 विष्णोर्नु कं वीर्याधि प्रवोचमित्येवमेव प्रतिप्रस्थातोत्तरस्थ

१ Thus BTJ ; •सौर्वैवाभि• H ; •सौर्वैवाभि• F.

१ Thus BH ; पूर्वाहु• JF ; T corrupt.

३ Thus B ; चादौपदव• HF ; चादौपदव• J ; चाद्विपदव• T (Gran-
 tha. I) ; चादौपदवर्चा also Hir. VII. 17, comp. Garbe in his ed. of
 Apast., Vol. II, p. 311.

इविर्धानस्रोत्तरतो मेयीं निद्वन्द्वयेनाः स्याद्या रूपमिवद्वा-
 रूपमिवभ्रात्येतेनैव मन्त्रेणायाध्वर्युर्दक्षिणस्य^१ इविर्धानस्य पुषु-
 कात्प्राश्चमरमिं मौत्वा सोमे^२ न्यस्य गतं खानयत्यथ दक्षिणा-
 युगान्तात्प्राश्चं वाजं मौत्वा सोमे^३ न्यस्य गतं खानयति^४
 तादुभावुत्तरेणान्यं गतं खानयत्येवमेव प्रतिप्रस्थातोत्तरत-
 स्त्रीगतांखानयत्येवमपरतस्तेषु प्राचीनकर्षां स्त्रूणां च^५ अयन्ति^६
 तासूदक्षौ वःश्रौ प्रोहन्त्यथत्यन्ति पुरस्ताद्गराटीं विष्णो ररा-
 टमसीति^७ विष्णोः पृष्ठमसीति मध्यमं हृदिरधिनिदधाति^८
 विष्णो अग्रं^९ स्य इति ये अभितो भवतो^{१०} दक्षिणतस्रोत्तर-
 तस्य परिअयन्ति^{११} प्राचीं च प्रतीचीं च द्वारौ कुर्वन्त्यथ^{१२}
 दक्षिणे द्वावाहौ कुशहस्तसुपनिगृह्य दर्भेणं प्रवयति दर्भेणे
 स्याद्यां विष्णोः स्यूसीति^{१३} विष्णोर्भुवमसीति ग्रन्थिं^{१४} करोति^{१५}
 तं तदानीमेव विस्तस्यादाकुर्वन्तो ग्रन्थीन्सकौग्रन्थैर्निस्तिष्ठतेत्येव-
 मेवोत्तरं द्वावाहमेवमपरे^{१६} द्वावाहं निस्तिष्ठत्येनदभिमृशति^{१७}
 वैष्णवमसि विष्णवे लेत्ययाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गावृत्य^{१८}

१ अध्वर्युं om. JHF.

२ Thus all.

३ Thus BHF, Keś. (pr. m.); अग्रं T, Prayogamālā; the
 visarga of विष्णोः is omitted by all the MSS. exc. H.

४ ग्रन्थीकरोति B.

५ अपरे BTHJP; अपरो F.

६ Thus (•इत्य• or •इत्य•) all, except B, which has निस्तिष्ठतो
 (comp. Keś. : कुपतः) — अध्वेनर HF; अध्वेनर BTJP (Bh., Keś. :
 अध्वेतदविर्धानमभिमृशति ।।

ग्रासासुखीयाश्चक्षोरनुसन्धः षट् प्राचः प्रक्रमाम्प्रकामति
दक्षिणा सप्तमं^१ तदभिं भिदधाति^१ स औदुम्बर्यै कास^१ ।
औदुम्बर्यै कासादभिमादत्ते ॥ २५ ॥

- देवस्य ला सवितुः प्रसवे ऽभिनोर्वाङ्मयां पूष्णो हस्ताभ्या-
५ मादद इत्यादायाभिमन्त्रयते ऽभिरसि नारिरसीति^१ तथौ-
दुम्बर्या अवटं^१ परिखिखति परिखिखितः रक्षः परिखिखिता
अरातय इदमष्टः रक्षसो यौवा अपिहन्तामि यो ऽस्मान्नेष्टि
यं च वयं द्विज इदमस्य यौवा अपिहन्तामीत्यथोद्गातारमा-
होद्गातरेहीममौदुम्बर्या अवटं^१ खन प्राक् पुरीषमुदपतादिति^१
१० तः स खनति वा खानयति वा^१ सो ऽत एव सदो विमिमौते^१
यथा वीणि कदीः^१षि तिर्यक्ष्येवं प्रक्रमो^१ यथा वीणि कदीः-
स्यस्येवमुदक्रमो^१ ऽपि वा यथा द्वौ भागवुदक् सन्ध्यायै स्थाता-
मेको दक्षिणत इति^१ तस्य चिञ्जेणिगतांखानयति^१ सो ऽत एव
प्राङ् द्रुत्वा^१ दक्षिणस्य हविर्धानस्य पुरो ऽचमुपरवान्विमिमौते
१५ प्रादेशमुखाग्रदेशान्तस्यादानथोजेतारमाहोजेतरेहीमानुपरवा-

१ Thus only B; all the other MSS., here and infra, l. 9, औदुम्बर्यावटं, the second time also the Mañtramālā.

१ Comp. note १.

१ Uncertain reading. विनेषी० B; वीनेषि० H; वीवीनेषि० T; वीषि० JF; विनेषि० P; comp. Padārthanirv. p. 310 (No. 174.). Keśava-svāmin glosses : तस्य षट्सः गर्तवद्भौतिकः खानयति । Read : वीनेषि० ?

१ BH ins. चधर्षणः; Keś. has not read the word, as he glosses : यो ऽधर्षणे षट्सः प्राञ्जला etc.

गन्धम प्रादेशमुखाग्रदिशान्तरादायाऽप्रमाणमसौ । अग्निमन्त्र-
परिहारादधस्तात्तद्विधानमिति । तावत् खनति वा खनयति वा । पुरीषं दक्षिणं हविर्धानं चाग्नेमोपसक्तमग्निं निवपति । न चतु-
र्यमं खरं करोत्येवम् । विवताभिराध्याग्निं करोत्येव परवाणां
काकादधिमादत्ते देवस्य त्वा ववितुः प्रववे । अग्निमोर्वेदमो १
पूष्णी हस्ताभ्यामादत्त इत्यादावाग्निमन्त्रयति । अग्निरेव नारि-
रनीति । तथा यूपवटं परिशिखति यथाग्निर्वैद्यधेः । आहवि-
र्वैद्यधेः परिशिखितः । रक्षः परिशिखिता अरातय इदमवः । रक्षधी
यौवा अपिहन्तामि यो । इहान्देहि यं च वयं विद्म इदमस्य
यौवा अपिहन्तामीत्यप्याग्नीप्रमाणाग्नीदेहीमं यूपवटं खनोपर- १०
वैमितं प्राक् पुरीषमुदपताच्चतुरङ्गवेमोपरमतिखनतादिति । तः
च खनति वा खनयति वा । यावदेवांशध्वयुंश्चेष्टति तावदेव
प्रतिग्रह्यातौदुम्बरीः । खूणां यजमानेन संमायाधस्तात्परिवास-
यत्यच्छिन्नो रावः सुवीर इत्यथाध्वयुः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्मा-
हुत्य वासति यवमतीः प्रोक्षणीर्वर्हिर्हस्तमाज्यस्यासीः । संसुवा १५
मैवावरुणदण्डः । हिरण्यमुदपाचमित्येतत्समादावादेहि यज-
मानेत्यौदुम्बर्यथा खूणा प्रकाशिता प्रपक्षा प्राग्वंटाहुंप्रति । तां
परसादवाचीं प्रोक्षति ॥ २६ ॥

दिने त्वामरिखाय त्वां प्रविष्टी मित्यवटे । उपो । खनयति
शुभ्यतो जाकः पितृवर्धन इति । यवाग्रस्त्यन्वयति यवी । अग्नि १०
यवयास्त्यन्वो यवयारातीरिति । बहिर्हस्तं अतिवन्नावसुवाति

१ Thus only Keś. ; T: नामपरसाद (Grantha !); the other MSS. उपसाद ।

- विहस्यैः सङ्गमयौतयेनद्विरचमनाधीः कुवाञ्ज्याभिपुष्टेति
 विहस्यैः सा सङ्गमयौतयेनद्विरचमनाधीः कुवाञ्ज्याभिपुष्टेति
 दृष्टयेनैना प्राचीनकणां मिमोति सुतामन्ना मादती मिमोति
 मिमोतिद्विरचमनाधीः सङ्गमयौतयेना प्रदक्षिणं पुरोवेण पञ्चुति
 ५. मञ्जुवर्णिं तां चचवर्णिं सुप्रजावर्णिं राक्षसोवर्णिं पञ्चुति-
 मीति' मेवाप्रदक्षिणं सङ्गमयौतयेना सङ्गमयौतयेना सङ्गमयौतयेना
 प्रजां दृष्टयेनैना राक्षसोवर्णिं दृष्टयेनैना मन्त्रमन्त्रिणं परिन्वक्षीदपाच-
 मुपनिनोद्यायासौ विग्राहे चिरस्थं निधाय कुवाञ्ज्याभि-
 पुष्टेति एतेन सावापुष्टिवी प्राप्तेयाः साहेत्यान्तमन्त्रवक्ताव-
 १०. यत्प्राप्तमेव यजमानं तेजसाङ्गमीति प्राज्ञायमैनामुद्राहभः
 प्राज्ञस्यैनां तच्चेष्टन्ति यमे विदुरेतस्या उच्छ्रयणमनु प्राचीन-
 कणां सूणा उच्छ्रयन्ति' तासूदीपो वङ्गाग्रोदमयस्यमि
 मन्धमं हृदिरिच्छस्य धदो ऽधीति' विमृजमस्य ह्यवेति ये
 अभितो भवतो' नवच्छदि तेजस्कामस्य मिनुद्योदिति'
 १५. चौणिचौष्टेव सर्वाणि भवन्ति' दक्षिणान्युत्तराणि करोति'
 स दक्षिणानि' दक्षिणान्येवोत्तराणि करोत्यन्तर्वर्ताङ्करोति
 व्याहृत्या इति' मन्त्रिषु द्वावर्ताङ्करोत्यति' ते ऽन्तर्वर्ता'
 अथेनत्परिग्रयन्ति परि ता गिर्वणो गिर इमा भवन्तु विमृती

१ चचेन = all, also Keś, except B, which has चचेत, but comp.
 page 170, 11.

२ Thus BT; करोति the other MSS. also P.

३ Thus BHJP; दक्षिणा TF.

४ दक्षवर्ताङ्क or •वर्ताङ्क BJT; तद्विचौष्टि FP.

वृद्धायुमनु वृद्धयो जुष्टा भवन्तु जुष्टय इति' दक्षिणतश्चोत्तर-
 तस्य परिश्रयन्ति' प्राचीं च प्रतीचीं च द्वारौ कुर्वन्त्यय
 दक्षिणे द्वावाहौ कुग्रहस्तमुपनिगृह्य दर्भेणं प्रवयति दर्भेणे
 स्यान्धामिन्द्रस्य सूर्यशीतोन्मस्य ध्रुवमशीति यन्त्रिं करोति' तं
 तदामीमेव विन्ध्याहाकुर्वन्तो यन्वीहस्तकौशलेर्निस्तिष्ठतेत्येव- ५
 मेवोत्तरं द्वावाहमेवमपरे' द्वावाह निस्तिष्ठत्येनदभिमृश-
 त्येन्मसौन्मस्य त्वेत्यय महावेद्या उत्तरादहोषीयाच्छ्रद्धोर्वेद्यन्ते-
 नाष्टादश प्रतीचः प्रक्रमान्प्रक्रामति' तदाग्नीभागारं विमि-
 मीते यथान्तर्वेद्यधं स्याद्विर्वेद्यधमथैनत्समुच्चित्य परि-
 श्रयन्ति' तस्य दक्षिणां द्वारं कुर्वन्त्याग्नीभागारस्य पार्श्वमानी १०
 पञ्चारक्षिरेतेन मार्जालीयो व्याख्यातस्तस्योदीं द्वारं कुर्वन्ति'
 ॥ २७ ॥ सप्तमः ॥

अथचैव तिष्ठत्यावत्यभिं यवमतीः प्रोक्षणीर्वर्हिर्हस्तामाज्य-
 स्वाली ससुवामधिषवणं चर्माधिषवणे फलके षट् कङ्कूग्यावाणः
 क्षिरप्यमुदपाचमित्येतत्समादायाहैहि यजमानेति' पूर्व्या द्वारा
 हविर्धानं प्रपाद्य दक्षिणस्य हविर्धानस्य नौड एतच्चर्मोत्सादयति' १५
 पुरो ऽचमित्रराणि सः सादयन्त्ययोपरवाणां काष्ठादभिसादस्ते
 देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्वाङ्म्यां पूष्णो हस्ताभ्यामादद
 इत्यादायाभिमन्त्रयते ऽधिरसि नारिरसीति' तथोपरवान्परि-
 क्षिच्छति पूर्व्योर्दक्षिणसेवाये परिक्षिच्छितः रथः परिक्षिच्छिता

१ चपरी again (as p. 186) F only; the other MSS., also P, चपरी.

२ चः पादयन्त्यः BTJP; •हस्तः the other MSS.

- अरातश्च इदमहं रक्षसो यीवा अपिहन्तामि यो ऽस्मान्नेष्टि
 यं च वयं दिश इदमस्य यीवा अपिहन्तामीति सर्वानेवानु-
 पूर्वं^१ खनति रक्षोहणो वक्षगहनो वैष्णवाग्ननामीति सर्वा-
 नेवानुपूर्वमथैभ्यः पाऽसूनुदपतीदमहं तं वक्षगमुदपामि यं नः
 ५ समानो यमसमानो निचखानेदमेनमधरं करोमि यो नः
 समानो यो ऽसमानो ऽरातीयति गायत्रेण हन्द्सेत्यववाहो
 वक्षग इति यजमानस्याध्वर्युदं पाऽसूनुदपति पूर्वयोर्दक्षिणाज्ञै-
 लुभेन हन्द्सेत्यपरयोर्दक्षिणाज्जागतेन हन्द्सेत्यपरयोर्दक्षरा-
 दानुष्टुभेन हन्द्सेति पूर्वयोर्दक्षरादचैतान्यदपाऽसूनसञ्चरे परा-
 १० वपत्य^२ च यं यजमानो वेष्टि तं मनसा ध्यायत्यथाप उपसृष्ट्या-
 येनानवमृशतो ऽध्वर्युश्च यजमानस्य पूर्वयोर्दक्षिणमेवाध्वर्युरव-
 मृशत्युत्तरं^३ यजमानो^४ ऽथ यजमानः पृच्छत्यध्वर्यो किमचेति^५
 भद्रमिति^६ तन्नौ सहेत्यथाध्वर्युः पृच्छति यजमान किमचेति^७
 भद्रमिति^८ तन्नौ सहेति^९ यमेवाध्वर्युः प्रजहाति तं यजमानो
 १५ ऽवमृशति^{१०} दक्षिणयोरपरमेवाध्वर्युरवमृशति पूर्वं यजमानो^{११}
 ऽध्वर्युरत्र पृच्छत्यथ यजमानो^{१२} ऽपरयोर्दक्षरमेवाध्वर्युरवमृशति
 दक्षिणं यजमानो^{१३} यजमानो ऽत्र पृच्छत्यथाध्वर्युर्दक्षरयोः पूर्व-
 मेवाध्वर्युरवमृशत्यपरं यजमानो^{१४} ऽध्वर्युरत्र पृच्छत्यथ यजमानो^{१५}
 यजमानः प्रथमः पृच्छति यजमान उत्तमो^{१६} ऽथैनानभिमृशति
 २० विराडसि सपत्न्या सप्तारुसि भ्रातृव्यका स्त्रारुस्यभिमातिहा

१ Here and infra F अभिमृशति instead of अवमृशति ।

विश्वारादवि विश्वारां नान्यथा ५ इत्येति यदनेनानुपूर्वसंयोग-
 नन्तिः प्रोचति रक्षोहृषो वक्षगहनः प्रोचति वैष्णवागिति
 यदनेनानुपूर्वसंयोगो ज्ञेयमिति रक्षोहृषो वक्षगहनो ज्ञेयमिति
 वैष्णवागिति सर्वेस्तेनानुपूर्वसंयोगेन यथाग्रस्तमिति यथो ऽस्ति
 भववाक्येनैवैव यथाग्रस्तमिति सर्वेस्तेनानुपूर्वसंयोगमवधिज्ञात- ५
 मिति रक्षोहृषो वक्षगहनो ज्ञेयमिति वैष्णवागिति यदा-
 नेनानुपूर्वसंयोगान्तरमन्तर्धाय सुभाषितमभिव्यक्तिरिति रक्षोहृषो
 वक्षगहनो ऽभिव्यक्तिरिति वैष्णवागिति सर्वेस्तेनानुपूर्वसंयोगान्ते
 फलमे द्वौर्ध्वमोमे संदमे भवतो ऽसंदमे एकादे १ ते सः सृष्टे १
 उपदधाति रक्षोहृषो वक्षगहनानुपदधाति वैष्णवो इत्यथेने १०
 मकुभिः परिस्मृतिरिति दाभ्यां पुरस्ताद्दाभ्यां पश्चाद्दाभ्यामभितो
 ज्ञेयसंज्ञायाश्चैते प्रदक्षिणं पुरीषेण पर्युहति रक्षोहृषो
 वक्षगहनौ पर्युहामि वैष्णवौ इत्यथेने बहिषा परिकृषाति
 रक्षोहृषो वक्षगहनौ परिकृषामि वैष्णवौ इत्यथेने अभिस्तृगति
 रक्षोहृषो वक्षगहनौ वैष्णवौ इत्यथेनसं फलकयोः प्राचीन- १५
 योवस्तुत्तरसोमोपसृणाति १ यच्च प्रतितिष्ठेति १ वा तूष्णीं वा १
 तिरसंभक्तमे वाग्नोदादयति ॥ २८ ॥

इहयवि इहयवा इहतीमिन्नायः प्राप्तिं वदेति १ वीथ

१ संदमे BTF Keś., Mādih. Vol. I., p. 459 ; सः सृष्टे HJ ; Bhav. seems to have read संसृष्टे ।

२ Thus PHJF, Keś., Mādih. ; वाक्यमिति B ; यवकुं T.

३ Thus HTF, Bh., Keś. ; प्रतितिष्ठेति HJP.

ERRATA.

P.	xi.	l.	5	r.	The quotation.
P.	xii.	l.	38.	r.	i. s. o. v
P.	xii.	l.	42.	r.	not always.
P.	44.	l.	3.	r.	सर्वं i. s. o. सर्व
P.	129.	l.	18.	r.	•वर्हिदप•
P.	130.	n.	१	r.	प्रच• i. s. o. प्रचं
P.	145.	l.	10.	r.	प्रदक्षिणं i. s. o. पदक्षिणं
P.	168.	l.	5.	r.	वषट्कृत i. s. o. वषट्कृत
P.	176.	l.	18.	r.	चतुर्दि• i. s. o. चतुर्दि•
P.	187.	l.	11.	r.	प्राक्षो i. s. o. प्रक्षो
P.	190.	l.	11.	r.	तयोदीर्घा i. s. o. तयोदी
P.	204.	n.	१	r.	TS. III. 5. S. b.
P.	218.	n.	१.	r.	" i. s. o. y
P.	223.	l.	8.	r.	दिजुंहीति
P.	235.	n.	३	r.	चयोद्गा•

- एतन्मर्जेत्सादयति^१ पावसु पावायमप्यर्जत्वं दक्षिणस्य इविर्धान-
 व्याघ्रेषोपसक्तानं बर्हिर्मुष्टिसुपनिबध्नाति सोमेभ्यो^१ ऽथ साधति
 स्पृशुदपाचं चात्मासात्पुरीषः सिकता इत्येतत्समादायाद्देहि
 वज्रमानेत्याग्नीध्रं कृत्वा स्पृशेन्नोदृत्यावोष्य चात्मासात्पुरीषः
 ५ सिकता इति निवपति विभूरसि प्रवाहणो रौद्रेषानीजेन
 पाणि माग्ने पिष्टहि मा मा मा हिःशौरिति^१ तं परिमण्डलं
 धिष्णियं^१ करोत्यथैनः सिकताभिराध्वाग्रिनं करोत्यथान्तः-
 सदमं धिष्णियान्निवपति होतुः प्रथमं वज्रिरसि इव्यवाहन
 इति^१ शानो ऽसि प्रचेता इति दक्षिणतो नैषावहणस्य^१ तुथो
 १० ऽसि विश्ववेदा इत्युत्तरतो ब्राह्मणाच्छःशिनः^१ उग्रिगसि कवि-
 रित्युत्तरतः पोटुरङ्गारिरसि बभ्भारिरित्युत्तरतो नेष्टुरवस्युरसि
 दुवस्त्रानित्युत्तरतो ऽष्ठावाकस्याथ दक्षिणे वेद्यन्ते मार्जालीयं
 धिष्णियं^१ निवपति शुम्भूरसि मार्जालीय इति^१ सर्वेष्वेव
 रौद्रमनुवर्तयत्याग्नीध्रे ऽन्ततो निवपत्युदक्षः स्याताया इत्यष्टौ
 १५ न्यवाप्नोदित्यथाष्टावनुदिशति^१ सप्ताडसि कृशानुरित्याहवनीय-
 सुपतिष्ठते^१ परिषद्यो ऽसि पवमान इत्यास्तावं^१ प्रतकासि
 नभस्त्रानिति चात्मासमसंष्टष्टो ऽसि इव्यसूद इति पशुअपणमथ
 सदसो दारि तिष्ठन्नौदुमरीसुपतिष्ठत ऋतधामासि सुवर्द्धाति-

१ Instead of धिष्णियं (thus PBT Keś.) HJF have चरं, J धिष्णियं
 चरं; the word धिष्णिय is found here and infra often written
 धिष्ण्य ।

१ om HJF.

रिति^१ ब्रह्मज्योतिरसि सुवर्धमेति ब्रह्मसदनमथापैव तिष्ठ-
गार्हपत्यमुपतिष्ठते ऽजो ऽष्टेकपादित्यहिरसि बुध्निय इति च
प्रशस्त्यन्तो भवन्ति^२ ॥ २६ ॥

अथापैव तिष्ठन्संप्रैषमाह सृणीत^३ बर्हिः प्र व्रतं यच्छत
समपित्रताम्यध्वमासावं वज्रसः सृणीत सदोहविधानि वज्रसे ५
सृणीतोन्नेतर्गणो वायव्यानि द्रोणकस्ये दग्नापविषे समवधाथ
पक्षीशाले गृध्रादद्याग्रीदाज्यमभिप्रथ प्रतिप्रस्थातः क्षुचः
संवक्षुराज्येनोदेहि प्रषदाज्याय दध्वाहरेति^४ यथासंप्रैषं ते
सुर्वन्तथ दक्षिणे वेद्यन्ते बर्हिर्मुष्टिः सृणाति देवबर्हिर्कृष्णसद-
सं त्वा सृणामि स्वाससं देवेभ्य इति^५ तां वज्रसां पुरस्ता- १०
प्रत्यक्ष^६ सृणन्तो यन्त्यान्तःशालं प्रषदाज्यवन्त्याज्यानि गृहीत्वा
परिकर्मिभ्य उत्प्रदाय ब्रह्मणे राजानमुत्प्रयच्छति^७ तं ब्रह्मादा-
थोत्तरतः^८ सिष्ठत्युत्तरतः सिष्ठन्नग्निमन्वानयत्युदग्ने^९ तिष्ठानु मासु-
देहि विष्टैर्देवैर्यज्ञिभ्यैः संविदानः । सुवर्गे लोके सज-
मानः हि धेहि मासैः^{१०} शास्त्रा आज्ये यामुपेम इत्यथा- १५
भ्यादधाती^{११} प्रणयनीयसुपोपयमनीः कल्पयन्ति शालासा-
त्समन्वारभ्येवपित्रतेषु संप्रच्छन्तेषु गार्हपत्य आज्यं विस्त्रायोत्पूथ

१ Thus TH; प्रत्यक्षः PJF; प्रत्यक्षः B.

२ तिष्ठन्सुवर्धमेति om. TJF; according to the Prayoga and the Viva-
rapa it is to be read.

३ संप्रैषमाह PH; the Ro seems not to be found in any known
Saṃhitā.

४ Corrected, शास्त्रेवासा MSS.

५ Thus TP; यथादधा F; यथादधा the other MSS.

- कुपि चतुर्दशीतं दृष्ट्वा शास्त्रादुच्यते वैदर्भ्यानि^१ जुहोति
 नः सोम तनुकृद्वा देवोभ्यो ऽन्यजतेभ्य उह यन्नाधि बह्वहः
 खादेति^२ सुवेष्टासु प्रस्कन्दयति जुषाणो अमुराज्यस्य वेतु
 खादेत्यपरं चतुर्दशीतं दृष्ट्वा संप्रिषमाहाग्नीषोमाभ्यां प्रकीच-
 ५ मागभ्यामनुहूहीति^३ चिदक्तायासुच्यन्ते^४ होतुर्वग्रं यन्वच-
 वै भवति प्राक्षमग्निं प्रहरन्त्युत्पन्नीमानयन्मन्वनाः^५ प्रवर्तय-
 न्तीति^६ यदस्याच ग्रत्वं भवति पूर्वं तेनाग्निमन्त्रस्त्वन्वाद्यग्नि-
 प्रथमाः प्रतिपद्यन्ते ऽन्यथाज्ञा चाज्यैश्चाप्यग्यावणो^७ वाचयानि^८
 पूर्वथा दारोपनिष्कामन्त्रयं नो अग्निर्वरिवः क्षणोत्थं नृधः पुर
 १० एतु प्रभिन्दन् । अयं शून्श्चयतु जर्हवाणो ऽयं वाजं जयतु
 वाजसातावित्युत्तरेण सदः परीत्याग्नीभागारे ऽग्निं निधाय
 नयवत्यर्चाग्नीध्रे जुहोत्यग्ने नथ सुपथा राये अस्मान्निधानि
 देव वयुनानि विदाम् । युयोध्यस्मज्जुदराणमेनो भूयिष्ठां ते
 नमउक्तिं निधेम खादेत्यचैवेतद्वावोवाचव्यः^९ मसुपथाद्योपाति-
 १५ यन्ति राज्ञा चाज्यैश्चाहवनीये कुवाऊति जुहोत्युह विष्णो

१ •सर्वेनं BTJ; but comp. TS. VI 3. 2

२ चतुर्दशीतु • BF.

३ इति om BTJ; •प्रवर्तयन्त्यय यदस्या • T.

४ Thus B; the other MSS. पावो ।

५ Thus BJHP; प्राचीवाचयन्तु • T; प्राचीवाचयन्तु F; प्राचीवाचयानि Keś.

The remarkable प्राचीवाचयन्तु occurs several times in the Karmānta sūtra. The Pronoun एवम् seems also to point to a neuter; but comp. Bh. and Keś: एतदिमि द्रीवकसमीपवचनम् ।

विक्रमस्तोत्रं यथाय नः कृधि । हतं हतद्योगे पितृ प्रप्र यज्ञपतिं
तिर स्वाहेति । ॥ ३० ॥

अथ प्रोक्षणीभिर्हपोत्तिष्ठती^१भं प्रोक्षति^२ वेदिं प्रोक्षति^३
वर्हिः प्रोक्षति^४ वर्हिरामन्त्रं प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तादाश्ववाचं
प्रक्षरं गृह्णाति^५ पञ्चविधं वर्हिं क्षीत्वा प्रक्षरपाणिः प्राङ्भिर्दृष्ट्य ५
कार्त्तमथान्परिधीन्यरिद्धात्पूर्ध्वं समिधावाद्धात्यै^६क्षवी विष्टती
तिरक्षी मादधति^७ विष्टत्योराम्वाचं प्रक्षरं^८ प्रक्षरे जुह्वं^९
वर्हिषीतरा^{१०} एता अश्वदक्षिति समभिर्दृष्ट्याचाप उपस्थस्य ब्रह्मणो
राजानमादाय पूर्वया दारा हविर्धानं प्रपादयति सोमो जिगाति
गातुर्विदेवानामेति निष्कृतमृतस्य द्योनिमासदमित्य^{११}च दक्षिणस्य १०
हविर्धानस्य नीडे कृष्णाजिनमासृणात्यदित्याः सदो ऽसौत्य^{१२}-
दित्याः सद आसौदेति कृष्णाजिने राजानमथैनं देवताभ्यः
संप्रदायत्येष वो देव सवितः सोमस्त^{१३} रक्षध्वं मा वो दभदिति^{१४}
संप्रदायोपतिष्ठत एतत्त्व^{१५} सोम देवो देवानुपागा इदमहं
मनुजो मनुजान्सुह प्रजया सह रायस्योषेणेति^{१६} नमो देवेभ्य १५
इति प्राक्षमश्चक्षिं करोति^{१७} खधा पितृभ्य इति दक्षिणा^{१८}
न्यस्यत्य^{१९}चोपनिष्कामतीदमभं निर्वहणस्य पाशादित्य^{२०}चाहवनी-
यसुपतिष्ठते सुवरिभिविस्त्वेयं वैश्वानरं ज्योतिरित्य^{२१}च यजमा-
नमवान्तरदीक्षां विसर्जयत्यग्ने व्रतपते त्वं व्रतानां व्रतपतिरसि
या मम तनूस्त्वय्यभूदित्य^{२२} वा मयि या तव तनूर्मय्यभूदेवा १०
मा त्वयि यथायथं नौ व्रतपते व्रतिनोर्व्रतानीत्य^{२३}यैन^{२४} स^{२५}शास्ति

१ Thus RJ, Bh.; दक्षिणान्मन्त्रचोप० H. दक्षिणान्मन्त्रोप० F; दक्षिण-
जान्मन्त्रोप० T; दक्षिणान्मन्त्रचोप० P.

- सखीय मेखलां प्र सुष्टी चारु नैषावदशां इत्थं प्रथम्य
यत्रमान इति लाचयतां नामयाचं ते पिहभिः पितामहैः
प्रपितामहैः पुत्रैः पौत्रैः सुगच्छाः सुगच्छाणां गच्छन्ति । स
एवमेवैतत्सर्वं करोत्यथ यूपोक्त्याः कृत्वा यूपं यजुषा करोति ।
५ यूपोक्त्या यजुषा करोति । तदेतद्यूपोक्त्याम् ॥ ३१ ॥ अष्टमः ॥
अथ यूपस्थापना यपमुच्यते । सर्वान् यूपमुत्सृज्याग्नीषो-
मीयं पशुमुपाकरोति । तस्य प्रविष्टं वपसा चरित्वा वपाज-
पणी अनुप्रचत्य समुत्क्राम्य चात्वाले मार्जयन्ते । स्य चो वीक्षितः
कुक्षलां चाचति । तमादायान्तरेण चात्वालोत्करावुदकुपनिक्रम्य
१० यथापस्तघन्ति । नाममा वदन्तीरत्येति । न सावराणां गृह्णाति ।
प्रतीपं तिष्ठन्गृह्णाति । ह्यावायै चातपतस्य बंधौ गृह्णाति
हविष्मतीरिमा आपो हविष्मान्देवो अध्वरो हविष्माः आविवा-
चति हविष्माः अमु सूर्य इत्यथैना आदाय प्रदक्षिणमावृत्त्य
यथेऽष्टवे निधायैतेनैव यथेतमेत्योत्तरेणाग्नीषीथं परीत्योत्तरेण
१५ सदः परीत्य पूर्वया द्वारा शालां प्रपाद्य जघनेन गार्हपत्य-
मौपसदायां वेद्याः स्रष्टव्याः । सादयत्यग्नेर्वोऽपस्रष्टव्य
सदमि सादयामि सुषाथ सुभिनीः सुषे मा धत्तेत्यथ पशु-
पुरोडाशं निर्वपतीडान्तः पशुपुरोडाशः संतिष्ठते । पत्नीसंवा-
जान्तः पशुर्दयशुजान्त इत्येके ॥ ३२ ॥ नवमः ॥

१ नैति only T and Madh. ; नयति the other MSS. also P and Ked.

२ Some of the MSS. have here and elsewhere स्रष्टव्याः ।

अथ दक्षतीवरीः परिहरिष्यन्नाह व्यपक्रामत मा वो
 ऽभिपरिहारिषमिति^१ यजमानायतने यजमान उपविशति^१
 जघनेन मार्हपत्यं पश्येना आदाय दक्षिण्या दारोपनिर्हृत्य
 सव्ये ऽऽधे निधाय दक्षिणेन सदः परीत्य दक्षिणेन मार्जासीयं
 धिष्णिषं पर्वाहृत्य दक्षिणतो यूपेन सःस्पृष्टाः सादयतीन्ना-
 ग्निषोर्भागधेयी स्वेत्यथैना आदधोदङ्गाहृत्य दक्षिणे ऽऽधे
 निधायैतेनैव यथेतमेत्य जघनेन मार्हपत्यमौपसदायां वेद्याः
 सःस्पृष्टाः सादयति मिचावहणयोर्भागधेयी स्वेत्यथैना आदाय
 पूर्वचा दारोपनिर्हृत्य दक्षिण एवाऽधे निधायोत्तरेण सदः
 परीत्योत्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्णिषं पर्वाहृत्योत्तरतो यूपेन १०
 सःस्पृष्टाः सादयति विन्धेवां देवानां भागधेयी स्वेत्यथैना
 आदाय प्रदक्षिणमाहृत्य सव्ये ऽऽधे निधायैतेनैव यथेतमेत्य
 जघनेनाग्नीध्रीयं धिष्णिषः सःस्पृष्टाः सादयति यज्ञे
 आयतेति^१ ॥ ३९ ॥

अथ पथाऽसि विशास्ति या मसाङ्धुक् तस्यै दधिघमांय ११
 दधि कुहत या यजमानस्य तस्या आमिचायै या पथ्यै तस्या
 आग्निरे पथस्य सक्नूःस कुहत प्र्यतातस्त्वमादित्यपहाय दधि
 कुहत पुरोडाशीषानि पिष्टानि कुहत धाना शरिषोजनैः
 कुहत चतुरो ऽव्युणाऽस्त्रीरुदचनानयुज^१ एकधनाऽस्त्यवमाने-

१ Most of the MSS. read •रेतिव• ।

२ Thus PHBJ, Bh., Mantramālā, Kei ; सदचनान् F. Prayoga I.O.,
 Padārthanirv ; उदचनान् T.

कादशपरमाष्टसप्तसो रश्मिस्तप्तो वपात्रपञ्चोदधनिष्पावर्हि-
 रौदुम्बरान्महापरिधीन्कुवत सुमहाश्वः सुमहाश्वामाकृष्यमिति ।
 यथासंग्रैवं ते कुर्वन्त्यैतान्भृशानाघातयत्युत्तरस्य । इविधानञ्च
 नील आधवनीयं । प्रउगे पूतभृतं । तयोः समान उदचनं ।
 आग्नीध्र एकः सोदचनं । मार्जालीय एकः सोदचनमाग्नीध्र
 एताः रात्रिं यजमानः संविशति । इविधानि राजानं गोपा-
 यन्ति ॥ ३४ ॥ दशमः ॥

॥ इति षष्ठः प्रश्नः ।

१ इ रश्मि इ वपात्रपञ्चो रश्मिनिष्पावर्हि, Ma. strimāla Padarthan iv.
 Prayoga 10.

१ Thus PF only ; यजमान. BHJ.

अथानो महाराज एव बुध्यन्ते^१ संबोधयन्नेतानृनिजोऽध्वर्युः
 होतारं ब्रह्मायसुद्रात्तरं प्रतिप्रस्थातारं प्रक्षोतारं प्रग्राह्यारं
 ब्राह्मणायऽग्निमन्त्रायाकं नेष्टारं पोतारः सदस्यसुतेतार-
 माग्नीध्रं वायसुतः सुब्रह्मण्यं प्रतिहतरं ये चान्ये परिकर्मिणो
 भवन्ति^१ ते हस्तपादाग्रप्रचाख्याग्रीध्रे यजमानमुपसंगच्छन्ते^१
 ऽवाध्वर्युर्हस्तौ संवृत्रते कर्मणे वां देवेभ्यः शक्रेषमित्यवापैव
 तिष्ठन्संपैवमाहोमेतर्पाणो वायव्यानि द्रोणकक्षग्रे दशापविचे
 समवधाव दक्षिणस्य हविर्धामस्य पुरो ऽवः सः सादयाम्रीदाव्य-
 मधिप्रथ प्रतिप्रस्थातः सुचः संवृत्राव्येनोदेहि प्रषदाव्याय
 दध्याहरेति^१ अथासंप्रैषं ते कुर्वन्त्यवाध्वर्युराग्नेयर्चाग्रीध्रमभि- १०
 न्दशत्यग्निर्मूर्धा दिव इति^१ वैष्णव्या हविर्धानं विष्णो त्वं नो
 अन्नम इत्याग्नेव्या सुचो ऽयमग्निः सहस्रिण इति^१ वायव्याया
 वायव्यानि वायो अतः हरौणामित्यैऽग्रा सद इन्द्रं विश्वा
 अवीवृधमित्यथ प्रषदाव्यवन्त्याव्यानि गृहीत्वा प्रोक्षणीभिरुपो-
 न्तिष्ठतौभ्रं प्रोक्षति^१ वेदिं प्रोक्षति^१ बर्हिः प्रोक्षति^१ बर्हिरासन्नं १५
 प्रोक्ष्योपमिनीय पुरस्तात्प्रसरं^१ गृह्णात्येकविधं बर्हिं स्त्रीर्त्वा
 प्रस्तरपाणिः प्राकृभिसृष्यौदुम्बराभ्यापरिधीन्परिदधाति नित्येन
 परिधानेनाथैनान्योगेन युनक्ति^१ युनक्ति ते प्रथिवीं ज्योतिषा
 सहेति मथ्यमं^१ युनक्ति वायुमन्नरिज्ञेण ते सहेति दक्षिणं^१
 युनक्ति वाचः स्रष्ट सूर्येण त इत्युत्तरमथ कुरुः सक्ता अभि- २०
 न्दशति युनक्ति तिस्रो विष्टवः सूर्यस्य त इत्याप उपसृष्टः षेहि

- यजमानेति ।^१ पूर्वधां द्वारा इविधानं प्रपाद्यायैतच्चर्मा^२ कस-
 कयोः प्राचीनधीवसुत्तरजोमोपसृणाति^३ यच्च प्रतिमिडेति वा
 तूष्णीं वा^४ तस्मिन्सुखान्पावणः कृत्वा दक्षिणस्य इविधान-
 स्थान्तरेष्वेवे राजानमुपावहरति इदे त्वा मनवे त्वा सोम
 ५ राजजेह्वरोहेति दाभ्यामथैनमुद्गाढभ्यः प्राङ्मोक्षिः सचेष्टमि-
 यत्ते विदुरयाप उपसृश्याहेहि यजमानेत्याग्नीध्रं द्रुत्वा शुचि
 चतुर्गृहीतं गृहीत्वा पञ्चहोतारं मनसानुद्गत्याग्नीध्रे जुहोत्य-
 न्वारब्धे यजमाने स्नाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाग्नीध्र एवा-
 मन्यां जुहोत्यामन्यान्मा मन्वात्पाहि कस्यासिदभिगम्याः^५
 १० स्नाहेत्यथारवनीये एतानुषिक्तः शकलमभ्यादधाति तूष्णी-
 मयाचैव तिष्ठन्संप्रैषमाह ॥ १ ॥

प्रातर्यावभ्यो देवेभ्यो होतरनुब्रूहि ब्रह्मन्वाचं यच्छ सुब्रह्मण्य
 सुब्रह्मण्यामाहवाग्नीत्यवनीयान्निर्वप प्रतिप्रस्थातः खरे पात्राणि
 युञ्जीति^१ यथामंप्रैषं ते कुर्वन्ति^२ प्रतिपद्यत एष होता
 १५ प्रातरनुवाकं^३ यच्छति ब्रह्मा वाचमाह्वयति सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यां^४
 मन्त्रामाह्वतायां ब्रह्मा वाचं विद्मजते^५ निर्वपत्येव आग्नीध्र
 हेन्म्रानेकादशकपालान्शुवनीयाः स्रोषां त्रौहिष्वेव इविष्कृतमुदा-
 दयत्युपोयच्छन्ते यवानय प्रतिप्रस्थाता खरे पात्राणि युनक्ति^६

१ Thus (अयैतच०) Keś. ; यथेवच० the MSS.

२ आसृणाति B.

३ चलिप्रस्था PBTJ, Mantramālā ; • ब्रह्म्ये Prayoga IO, Padarth-
 nirv. ; • ब्रह्म II ; • ब्रह्म F.

पूर्वार्धे शरत्क दक्षिणशिरसमुक्ताः शुचयनं निदधानि दक्षिण
 उपाः शुपाचमुत्तरतोऽन्तर्धमपाचमुत्तराद्वे । अथः कृते
 अभिचरनः । पश्चाद्विदेकतपाचाप्यन्योऽप्युपाचमपाचं नैवावदध-
 पाचमाभिनयनं । पश्चात्पुनः कामविधौः । प्रसादगदक्षिणः शुच-
 याचमुत्तरं मन्त्रिपाचमन्त्रेण मन्त्रिपाचमुत्तरात् । पश्चादाचम- ५
 खासी । दक्षिणकां शरत्रोष्णादिद्विखासीः सोपत्रयासुत्त-
 रकां शरत्रोष्णासुत्तखासीः सोपत्रयासुत्तरकां श्रविर्धान-
 खापेणोपसक्तानमनुपोत्ते भुवखासीमन्तरेण पूतभृदाधकनीषौ
 चमसाध्वं चिष्यन् श्रविर्धानस्य पश्चादचं द्रोणकक्षं दद्यापदिचे
 इति निदधात्यधैमान्धमिच्छत्यग्निर्देवता गायत्री छन्द उपाः श्रोः १०
 पाचमवीति दशभिर्दशायाध्वयः वं वा विद्यति कर्मादि
 वासुमेवमास आसौ ॥ २ ॥

अथ अथ होतुरभिजानात्यभुक्ता दशत्यश्वराग्रिरधाव्य-
 त्तिषः । अथोमि वां दृष्टव्यं दधो दक्षावजत्यो माध्वी मम
 जुतं वृषमिति तन्मन्त्रस्याः कृषि चतुर्थ्येहीतं गृहीत्वाचवनीचे १५
 कुशोत्पत्तारत्ने यजमाने इष्टोत्तमिः यमिधा एवं मे इष्ट-
 न्वापो धियस्यास्य देवीः । इष्टोत्तमावापो विदुषो तु वयः
 इष्टोत्तु देवः यमिता एवं मे साहेत्यपरं चतुर्थ्येहीतं गृहीत्वा
 वरिंरादाय अग्निमावाप दध होतर्भैवावदधन् चमसाध्वं यथा-
 द्रवैकधमिण इत् मेष्टः पत्नीमुदानवाप्नोतीत्येवमन्त्रेण २०
 यवतीवरीमिह आताड्ये प्रत्युपसक्त्येति । यथावर्षेण ते

- कुर्वन्मानयति नेष्टां पत्नीं वासेन कस्यभमादाय प्रेक्षुर्दिहीत्ये-
 तेन निगदेनाथैनां पूर्वया हारीधनिकमन्थोत्तरेण वदः परी-
 त्योत्तरिण्यमीश्रीयं धिक्स्थितं पर्वाशौयान्तरेण चालाकोत्तरा-
 बुद्धिपुनिकम्ब यथापस्तघनयवायु वर्षिः प्राप्ताभिजुहोति
 १० देवीरापो अपां नपाय ऊर्मिर्हविय इन्द्रियावाग्मदिनमसं
 देवेभ्यो देवता धन शुक्रः शुक्रपेभ्यो येषां भाग स्र स्वाहेति ।
 मैत्रावरुणचममेनाडुतिमपज्ञावयति कार्ष्णिरेखणपां वृधमिति ।
 वर्षिषो अन्तर्धायोगयति समुद्रस्य वो ऽक्षित्वा उभय इत्य-
 वेकधनाग्न्यहातीन्नाय वो जुष्टाग्न्यहामीति वा ढष्णीं वाच
 १० पञ्चजनीर्गृह्णाति वसुभ्यो इद्रेभ्य आदित्येभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्यः
 पञ्चजनीर्गृह्णाति यज्ञाय वः पञ्चजनीर्गृह्णातीति । ताः पञ्चै-
 वंप्रदायोदायस्यन्तारब्धे यजमान एतेनैव यचेतमेत्य चालाको-
 होदचमसं च मैत्रावरुणचमसं च मरुत्यग्ने वसतीवरीयानयति ।
 प्रययति होदचमसमनु मैत्रावरुणचममे प्रसक्तन्दयत्येव होदचमसं
 १५ वसतीवरीमैत्रावरुणचमसमिति ययः संनिधाय प्रतिसोमं
 प्रचरन्त्या ममनक्ति सं ज्योतिषा ज्योतिरङ्गाः सः शुक्राः
 शुक्रेण सः हविषा हविः मं यज्ञपतिराग्निषेत्तयैवा पञ्चै-
 तेनैव यचेतमेत्य जघनेन गार्हपत्यमौपमदायां वेष्टाः कंस्रुष्टाः
 वादयति ढष्णीम् ॥ ३ ॥
 १० यथाध्वर्षुर्होतुस्तत्कात्रमेति । होताध्वर्षुं प्रक्षत्यध्वर्यो-
 ऽवेरपाः इत्युतेमनमसुवतेमाः पञ्चैतीतरः प्रत्याशाय यद्यग्नि-
 होमो जुहोति यमग्ने प्रत्यु मर्त्यमावो वाक्सेषु सं जुनाः ।

स यन्ता ग्रन्थतीरिषः स्नाहेत्यथ यद्युक्त्य एतेनैव यजुषा
 मथने परिधौ निमार्क्ष्य यद्यतिराच एतदेव यजुर्वदभ्यपश्यते ।
 यज्ञक्रतूनां व्यावृत्त्या इति ब्राह्मणमथैता शोदचमसीया
 दक्षिणस्य हविर्धानस्थान्तरेण्ये उपातिह्य नौड उत्सादद्यत्यथो-
 दुज्जगधवनीयः सर्वत्र एव मैत्रावरुणचमसीयाः पर्यस्यति । ५
 द्वतीयं वसतीवरौषामवनयति । द्वतीयमेकधनानां । पुरो ऽचं
 वसतीवरीः सादयति । पश्चादचमेकधनानथान्तरेण हविर्धाने
 उपविश्वौदुम्बरं पात्रं चतुःस्वक्तिं याचति । तस्मिन्बर्हिषी
 अन्तर्धाय प्राजापत्यं दधिग्रहं गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि प्रजा-
 पतये त्वा ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन् गृह्णामि दद्याय दक्षवृधे १०
 रातं देवेभ्यो ऽग्निजिह्वेभ्यस्वर्तायुभ्य इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यो
 तातापिभ्यः पर्जन्यात्मभ्य इत्यपोदृत्य बर्हिषी अथैनमादायोपो-
 न्निष्ठति दिवे त्वान्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेति । पूर्वथा द्वारोप-
 निष्कामत्यपेन्द्र दिवतो मना ऽप जिग्यासतो जह्यप यो नो
 ऽरातीयति तं जहीत्येत्याहवनीये जुहोत्यन्वारभ्यं यजमाने १५
 प्राणाय त्वापानाय त्वा व्यानाय त्वा सते त्वासते त्वाग्न्यस्त्वौष-
 धीभ्यो विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यो यतः प्रजा अस्त्रिद्रा^१ अजायन्त

१ Conjecturally. The best MSS. (BJ) and the Mantramālā
 read अस्त्रिद्रा which seems to mean: akkhkhidrā, thus P'. By
 adding a little stroke we get the reading I have put in the text,
 on account of the usual form the verb चिदति has in the Taittiriya
 texts (चिदति). Comp. TS. III. 5, 8, C.

तस्मै त्वा प्रजापतये विभूदान्ने ज्योतिष्यते ज्योतिष्यन्तं जुहोमि
 स्नाहेत्यथास्य संज्ञासनमन्तःपरिधि निगद्यति^१ धेनुवरं^२
 वानजुहरं वा दद्यादिति ह स्नाह बौधायनो^३ दादश
 पष्ठौहौरित्याजौगविर्ध्वममिति कात्यो^४ मणिकुण्डलमिति
 १ राधोतरः^५ ॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

अथैता होद्वचमसीया दक्षिणस्य हविर्धानस्यान्तरेणेषे
 उपावहत्य चर्मणि निदधाति^६ तासु निग्राभ्यासु यजमानं
 वाचयति निग्राभ्यास्य देवश्रुत आयुर्मे तर्पयतेति प्रतिपद्य
 गणा मे मा विद्वषन्तित्यातस्नां यजमानाय संप्रदायाथैतेषां
 १० यावणां यः सुजन्तुरिव तमादत्ते देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे
 ऽश्विनोर्वाङ्मयां पूष्णो हस्ताभ्यामादद इत्यादापाभिमन्त्रयते
 यावास्तध्वरहदेभ्यो गम्भीरमिममध्वरं ह्यश्रुतमेन पविनेन्द्राय
 सोमः सुपुतं मधुमन्तं पथस्वन्तं वृष्टिवनिमित्त्यथैनं प्राञ्चं
 यञ्जित्य विस्वस्य राजानं यावाणमुपाऽऽसवनमभि मिमीत
 १५ इन्द्राय त्वा वृचस्र इन्द्राय त्वा वृचतुर इन्द्राय त्वाभिमातिन्न
 इन्द्राय त्वादित्यवत इन्द्राय त्वा विश्वदेव्यावत इति^७ पञ्चकलो
 यजुषा^८ पञ्चकलस्त्रुणी^९ दशकलो मिमानो ऽध्वेनाऽऽ राज्ञो
 मिमीते^{१०} ऽथातिग्निष्टः राजानमुष्णीषेण विषण्य दक्षिणस्य
 हविर्धानस्यान्तरेणेषे उपातिहत्य^{११} मौड उत्सादयत्यथ मितः
 २० राजानः होद्वचमसीयाभिरुपसृजति श्वाचा स्य वृचतुरो

१ धेनु H, but comp IV. 11 (page 127, 14).

२ Thus BJTF; उपावहत्य H.

राधोगूतां चकृतस्य यज्ञीणां देवीर्देव्येन यज्ञं धत्तोपज्ञताः
 सोमस्य पिबतीपज्ञतो युष्माकः सोमः पिबन्मिथ्येनः संप्रधीति
 यज्ञे सोम दिवि ज्योतिर्नैतृयियां चदुरावन्नरिणे तेनासी
 यजमानाद्योद राया जघंधि दाचे वोच इति । तिरस्वर्मन्मन्त्रे
 अभिमृशति धिषणे वीरू सती वीरयेषामूर्ध्वं दधायामूर्ध्वं मे ५
 धत्तं मा वाः हिःसिधं मा मा हिःसिधमिथ्यं दृष्टीवाच-
 यत्यवीरुधं वो मनसा सुजाता चतप्रजाता भम इहः क्षाम ।
 इक्ष्णे देवीर्वीरधः संविदाना अनु मन्यन्ताः सवनाथ सोम-
 मिति । संदप्रस्य राज्ञः प्रतिप्रस्ताता सव्ये पाषौ वरुःशूच्यते ।
 ऽथैतेनैव पाणिनोपाःशुपाचमादत्ते । ऽथोपसृष्टः राजानमष्टौ १०
 कृतो ऽथे ऽभिषुषोति । वो ऽःशौ स्तुभे वाचयत्या मास्का-
 न्मसह प्रजया सव रायस्योषेणेन्द्रियं मे वीर्यं मा निर्वधीरि-
 त्वाञ्जलिनोपहन्ति । तृष्णीमेवान्तर्दधाति प्रतिप्रस्ताता । प्रथमा-
 भ्यामःशुभ्यामानयत्यध्वर्युवाचस्यतथे पवस्य वाजिजिति । सचत
 एतावःशू । तथोपसृष्टः राजानमेकादशकृतो द्वितीयमभिषु- १५
 षोति । नाचाःशौ स्तुभे वाचयति । तथाञ्जलिनोपहन्ति
 तृष्णीमेवान्तर्दधाति प्रतिप्रस्ताता । मध्यमाभ्यामःशुभ्यामानय-
 त्यध्वर्युर्दृवा दृष्णो चःशुभ्यां गमस्तिपूत इति । सचत एता-
 वःशू । तथैवोपसृष्टः राजानं द्वादशकृतकृतीयमभिषुषोति ।
 नैवाचाःशौ स्तुभे वाचयति । तथैवाञ्जलिनोपहन्ति तृष्णी- २०
 मेवान्तर्दधाति प्रतिप्रस्तातोऽसमाभ्यामःशुभ्यामानयत्यध्वर्युर्द्वौ

- देवानां पश्चिमदिशि चेवां भागो ऽपि तेभ्यस्तेति^१ सप्त
 द्वावः^२ चयैनक्षुपाः^३ द्वापविनेष परित्यक्त पूर्वार्धं
 चरत् दक्षिणागिरसं मिदधात्येष प्रतिप्रस्थातुर्पद्मादने
 कांक्षतो ऽपीति^४ सप्तमपचक्षत्यैनमवेचते^५ नपुंसकीर्णं
 १ इत्यक्षयौत्यैनमूर्ध्वंक्षुमाष्टिं विनेषस्तेत्रिवेभ्यो दिवेभ्यः पार्शि-
 नेभ्य इत्यैनमादावोपोनिष्ठति मनस्त्राहित्यैत्युर्वकारिभ्यमभि-
 दीत्यैत्याचवनीये जुहोत्यन्वारजे यजमाने खाद्यान्ना सुभयः
 सूर्याय खाहेति^६ कृत्वातुप्राणिति^७ वाचयति भूरवि मेधो
 रक्षीणां प्राणपाः प्राणं ते पादौत्यैनमवाचीनमवसृज्य प्रतीचा
 १० नीचा पाणिना मण्यन्ते परिधौ निमाष्टिं देवेभ्यस्ता मरीचि-
 येभ्य इत्येष प्रदक्षिणमावृत्यापयवस्त्राणां पदस्य स्रष्टावमक-
 मण्यन्ते ते योनिरित्यैतस्त्रिषुपाः^८शुपाचे ऽऽशं प्राक्षत्यैनं^९
 दक्षिणत उवाः^{१०}शुचवनेन स्रष्टृष्टु वादयति प्राचाय मेति^{११}
 आनाय मेत्युपाः^{१२}शुचवनेन प्रत्यभिष्टुते^{१३} ॥ ५ ॥
- १५ वावदेवापाध्वर्युचेष्टति तावदेव प्रतिप्रस्थाता राजन्वेवाः^{१४}-
 शुनां दौहावपिष्टुजति यत्ते सोमादाभं नाम जायते तस्यै
 ते सोम सोमाय खाहेति यत्ते सोम यत्ते सोमेत्यथाभिको-
 व्यक्तः सर्वत्र एव राजानं पर्युपविशति^{१५} पश्चात्प्राप्नुवो ऽध्वर्यु-
 रपविशति^{१६} तस्य दक्षिणं बाह्वमनु यजमानो^{१७} दक्षिणतः

१ Thus (चयैनक्षु) all MSS.

२ सप्तमपचक्षत्यै TH; the other MSS. सप्तमपः ।

३ Thus TF Keś.; चयैनक्षु B; चयैनक्षु PH.

प्रतिप्रख्यातोत्तरत आग्नीध्रो^१ । इन्तरेण प्रतिप्रख्यातारं आग्नीध्रं
 च यद्यत्तुयो^२ ऽभिषुणोत्यथोक्तेतारमाहाह्नोपसृजेत्युपसृजत्युक्ते-
 ताधवनीयादुदचनेनोपर्यर्धं होदचमसे ऽऽग्न्यपरिज्ञावयन्ति
 प्रागपाशुदग्धराक्तास्त्रा दिश आधावन्त्वन् निम्बरेत्येष निघाम^३
 आयाययन्ति^४ व्यपोहन्ते^५ ऽभिषुण्वन्ति^६ निघाममुपयनयाया-
 ययन्ति^७ व्यपोहन्ते^८ ऽभिषुण्वन्ति^९ निघाममुपयनयायाययन्ति^{१०}
 व्यपोहन्ते^{११} ऽभिषुण्वन्ति^{१२} न चतुर्थं निघाममुपयनयायेन
 सुसंभृतः संभरण्याः संभृत्योक्तेच उत्प्रयच्छति^{१३} तमुक्तेताधवनीये
 ऽवमयत्यवमेव द्वितीयः पर्यायः संतिष्ठत^{१४} एवं तृतीय^{१५}
 चतुर्थमन्ततो दग्गापवित्रेण परिवेक्ष्योक्तेच उत्प्रयच्छति^{१६} ।
 तदुक्तेताधवनीये^{१७} विचास्य प्रपीड्य दक्षिणस्य हविर्धानस्यान्तरे-
 ष्वेवे उपावहृत्य^{१८} चर्मणि निदधाति^{१९} तस्मिन्समुखाभ्यागणः
 कृत्वा चतुर्थैतदुजीवं यावमुखेभ्यो व्यपोहत्यथोक्ताता वा प्रस्तोता
 वा दक्षिणस्य हविर्धानस्य पश्चादक्षमुपसृप्य प्राप्तं यावमु द्रोण-
 कलग्नमभूहति^{२०} तस्मिन्नुदीचीनदशं दग्गापवित्रं वितन्वन्ति^{२१} ।
 तेन तथा कृतेनादित्यस्योदयमाकाङ्क्षन्त^{२२} उदित आदित्ये
 ऽन्तर्धामं गृह्णात्यतिपवमानस्य राज्ञ उपयामग्रहीतो ऽखन्तर्धच्छ
 मघवन्पाहि सोममुदय्य रायः समिषो यजस्मान्ते दधामि
 द्यावापृथिवी अन्नसर्वन्तरिक्षः सजोषा देवैरवरेः परैस्त्वामयाने

१ The passage निघाममु . . . ऽभिषुण्वन्ति, found in TIF, is mis-
 sing in BTJ.

२ Thus JP: तमुक्तेता TFB.

३ Thus BTJ, उपावहृत्य H; उपावहृत्य F.

- मन्त्रमादयतेति^१ कांक्षते^२ ऽवोति^३ यदमपय^४ इत्येवमवोते^५
 मधुमतीर्न इत्यस्तीत्येवमूर्ध्वमुत्साहि^६ विवेक्यते^७ निवेक्यते^८
 दिवेक्यते^९ पार्थिवेभ्य इत्येवमनादायोपोतिष्ठति मन्त्रमादित्ये-
 त्त्वंनरिचमन्त्रिणीत्येवमनादायोपोतिष्ठति मन्त्रमादित्ये-
 ५ ना सुभक्तः सुर्वाय काहेति^१ इत्यापयामिति^२ वाचयति
 धूरसि जेष्ठो रक्षोनामयामवा चवानं मे पादौत्येवमूर्ध्व-
 मुत्साहि प्राचोत्तमेन^३ पार्थिवे मध्यमे परिधावुत्साहि^४ देवेभ्यस्त-
 मरौचिषेभ्य इत्यथ प्रदक्षिणमाहृत्यापयन्त्यानां पद-
 म^५ कावमवनवत्येव ते धोनिरित्येवमुत्तरत^६ उवा^७ शब्दमेव
 १० म^८ सु^९ इ^{१०} वादयत्यपानाय तेति^१ ज्ञानाय तेत्युपा^२ शब्द-
 प्रत्यभिष्टप्रते^३ ऽवोतेतारमाहाप्रमत्तः कंतमानयोपा^४ शब्द-
 म्मदीत्यामीत्येवमनादाय देव्यावपाचं^५ तदेतद्वाकावपरिचीवि
 भवति^६ तेन गृह्णात्यतिपदमानकं रात्रिं या वायो भूष
 इतिपा इत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसि वायवे ता जुष्टं
 १५ गृह्णामीत्येवमपयत्य^१ पुनरेवोपयच्छतीन्वायू इमे सुता
 इत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽवीन्वावुभ्यां ना जुष्टं गृह्णामीति^२
 परिच्छिन्नं वादयत्येव ते धोनिः मजोपाभ्यां संत्येवमनादाय
 वाक्यपाचं^३ तदेतत्पिक्कावपवति^४ तेन गृह्णात्यतिपदमानकं

१ उपयत्य BTF Kck; अपय HJ.

२ इव ins. FJ.

३ एवेनमु. TF Kcs.; एवेनमु. BHJP.

४ अपयत्य H Bh., Kcs.; अपयत्य B; अपयत्य F; उपयत्य JT.

५ Thus HJ Bh., Kcs., पिक्कावम् T; पिक्कावम् (i.e., पुन.) B;

पिक्का ... F.

राज्ञो ऽयं वां मित्रावरुणेत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसि मित्रा-
वरुणाभ्यां त्वा जुष्टं गृह्णामीति^१ बर्हिषी अन्तर्धाय पथसा
श्रीणात्यपोद्धृत्य बर्हिषी दशापवित्रेण परिमृज्य सादयत्येष ते
योनिर्चन्तायुभ्यां त्वेत्योपातीत्याश्विनपात्रं शुक्रपात्रमादत्ते^२
तदेतद्वैष्णवं वा पालाशं वा स्रक्त्यं भवति^३ तेन गृह्णात्यतिपव- ५
मानस्य राज्ञो ऽयं वेनस्योदयदित्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसि
शण्डाय त्वा जुष्टं गृह्णामीति^४ परिमृज्य सादयत्येष ते योनि-
वीरतां पाहीत्यथादत्ते मन्थिपात्रं^५ तदेतद्वैकङ्कतं स्रक्त्यं
भवति^६ तेन गृह्णात्यतिपवमानस्य राज्ञस्तं प्रजयेत्यनुद्रुत्योप-
यामगृहीतो ऽसि मर्काय त्वा जुष्टं गृह्णामीति^७ बर्हिषी १०
अन्तर्धाय सकृभिः श्रीणात्यपोद्धृत्य बर्हिषी दशापवित्रेण परि-
मृज्य सादयत्येष ते योनिः प्रजाः पाहीत्यथादत्त आचयण-
शाली^८ तथा गृह्णात्यतिपवमानस्य राज्ञो ये देवा दिव्येकादश
स्येत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो जुष्टं
गृह्णामीत्यथैनां^९ चिरभिर्हिङ्करोति ॥ ६ ॥ १५

हिं हिं हिं सोमः पवते सोमः पवते सोमः पवते ऽसौ
ब्रह्मणे पवते ऽसौ अजाय पवते ऽसौ विश्वे पवत इषे पवत
ऊर्जे पवते ऽग्नयः पवत श्रीषधीभ्यः पवते वनस्पतिभ्यः पवते
द्यावापृथिवीभ्यां पवते सुभृताय पवते ब्रह्मवर्चसाय पवते ऽसौ
सुव्यते यजमानाय पवते मह्यमित्युपाशुक्ला औष्ण्याय पवत १०

इत्युच्चैर्यैनमधिवदत आचयणो ऽसि स्नाययणो जिन्व यज्ञं
 जिन्व यज्ञपेतिमभिः सवना पाहि विष्णुस्त्वां पातु विशं त्वं
 पाहीन्त्रियेणेति^१ परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरिन्ध्राय त्वोक्त्यायुवे यस्त
 देवेभ्य इत्युपमिमतो ऽत ऊर्ध्वं यद्वाग्यद्विजाति^२ चिःप्रसवस्य
 ५ गणिनो रुजन्त इति रुग्णवत्यर्चा भ्रातृव्यतो गृहीयादिति
 ब्राह्मणमथादत्त उक्त्यास्त्राली^३ तथा गृह्णात्यतिपवमानस्य राज्ञ
 उपयामगृहीतो ऽसीन्नाय त्वा रुहदते वयस्तत उक्त्यायुवे यस्त
 इन्द्र रुहदयस्तस्मै त्वा विष्णवे त्वा जुष्टं गृह्णामीति^४ परिमृज्य
 सादयत्येष ते योनिरिन्ध्राय त्वोक्त्यायुव इत्यादत्ते ध्रुव-
 १० स्नासी^५ स आह ये पूर्व्या द्वारा प्रापत्यत^६ प्राञ्चस्ते
 निष्कामन्तु ये ऽपरया प्रत्यञ्चस्ते मा वो ऽभिपरिहारिषमिति^७
 जघनेनाभिषोढस्मोच्चैद्वकानभिपरिहृत्योत्तरत उपयच्छति^८
 मूर्ध्नि दिवो अरतिं प्रथिव्या इत्यनुद्गयोपयामगृहीतो ऽस्मृग्ये
 त्वा वैश्वानराय जुष्टं गृह्णामीत्यैनमधिवदते ध्रुवो ऽसि
 १५ ध्रुवचितिर्ध्रुवाणो ध्रुवतमो ऽष्टुतानामष्टुतचित्तम इत्यैनमथा-
 दत्तं^९ प्रतिपयादत्योत्तरस्य हविर्धानस्यायेणोपस्तम्भनमनुपोमे
 सादयत्येष ते योनिरिन्ध्रये त्वा वैश्वानरायेति^{१०} ध्रुवेण राजानं
 परिदधात्यथोपर्थं द्रोणकक्षणे परिस्रु पात्रं प्रास्य द्रष्टाननु-

१ Thus emended. All MSS. also P Bh., Mantramāla, Prayoga
 10, Padānthamrv. ha. ० प्रापत्यतः only T, K & प्रापत्यतः ।

२ Thus PBTH Bh., उत्पन्नः F K & 4.

३ यजेन instead of यजनद् T ; यजेनयथादत्त P (pr. m.), यजेनयथा-
 P (sec. m.).

अन्वयते द्रष्टव्यत्वं अतो द्रष्टो वी द्रष्टो अतो द्रष्ट इत्यथोक्तेः ।
 तारमाहारिकं पूतभृतं कुद पवमानस्य प्रक्षाल्यहीनामीति^१
 तच्छ्रुतोक्तेता पूतभृतो विलो पवित्रं वितत्य दौ वा चीन्वा रसज
 उद्वन्माममयत्यथारिके पूतभृति पवमानस्य पक्षाम्पट्पात्युप-
 वामगृहीतो ऽपि प्रजापतये त्वेति द्रोणकक्षग्रामभिष्टुगतीन्नाय
 त्वेद्याधवनीय^१ विवेक्यस्या देवेभ्य इति पूतभृतमथोक्तेतरित्वाह
 प्राञ्चः ररमानं पूतभृततमभि संप्रत्यताद्गामभिराधवनीयं
 वृद्धा न्युजतादिति^१ स तत्र करोत्यथाय उपत्यक्त बर्हिषी
 अदाथोपनिःसर्पति^१ तं निःसर्पन्तमन्वारभत उद्गातोद्गातारं
 प्रक्षोता^१ प्रक्षोतारं प्रतिहतां^१ प्रतिहतारं यजमानो^१ यजमानं
 मद्धा^१ प्रतिप्रस्ताता सप्तमः सर्पति^१ तेषु सप्तवारमेवाहमनीये
 कुवाकृतिं नुशेति^१ ॥ ७ ॥

अग्निः प्रातःसवने पात्यस्मात्वेद्यामरो महिना विश्वशंभुः ।
 स नः पावको द्रविणं दधात्मापुमनः महभवाः स्वाम स्वाहे-
 त्वेनवाध्वर्युं जुहुतो^१ यथावेदमितरे जुहुत्वथोदक्षो ऽभि १५
 पवमानः^१ सर्पन्ति^१ मद्ध एवाध्वर्युः प्रथमो बर्हिषी धुन्वानः^१
 सर्पति वागयोगा अथ एतज्जुगा देवेभ्यो यशो मयि दधती
 प्राणान्वशुषु प्रजा मयि च यजमानि जेत्यथास्त्वावे यथाव्रतम-
 नुपविशन्त्वथोद्गात्रे वा प्रक्षोत्रे वा बर्हिषी प्रथमस्तृक्यामथो-

१ F (not BHP) ins. मद्धाहं ; T ins. चय ।

१ Thus B, the other MSS. more or less corrupt. भुवानः HF, भवानः P.

- इत्यथैवमसि मियुक्तं प्रजात्या इति वा तृतीयं वाचोवाक्यं
जयति वायुर्हिदुर्वाभिः प्रजाता प्रजापतिः वायु इत्यसि-
इत्यात्वा त्रिमे देवा उपगतारो मरुतः प्रतिहतार इत्ये
निधनं ते देवाः प्राणभृतः प्राणं मयि दधत्वोऽस्तु धमिति ।
५ स एव निवृद्धिभ्यवमानो भवति । तस्य पञ्चभ्यां प्रसुताभ्यां
वाचयति श्रेयो ऽसि वायव्यच्छन्दा अनु त्वारभे स्वासि मा
संपारमेत्येव दग्धहोतारं व्याचष्ट । उद्गृते वासि संप्रेषमावासी-
दश्रीविहर वसि सृणाहि पुरोदाशाः अर्जकुह प्रतिप्रस्थातः
प्रभुरन्तिके ऽस्त्विति । यथासंप्रेषं तौ कुर्वतोः । ऽथाप उप-
१० स्पृश्याहेहि यजमानेति । पूर्वचा द्वारा हविर्धामं प्रवाच समस्तः
राजानमुपतिष्ठते विष्णो तं नो अन्तम इत्येवाहन्त वाचिन-
पाः । तदेतद्वाग्नि भवति । तस्मिन्नुवाति श्लोककलात्परि-
मुञ्जा वासिष या वा कमेत्यमुद्रुमीपवामगृहीतो ऽस्त्विभ्यां त्वा
मुष्टं भूकामीति । परिभृत्य सादम्येष ते योविर्माध्वीभ्यां
१५ त्वेत्येवाच उपस्पृश्याहेहि यजमानेत्याहवनीयं द्रुत्वा वासि
पतुर्गृहीतं गृहीत्वा वज्रहोतारं मनसान्द्रुत्याहवनीये गृही-
त्यन्वारभे यजमाने स्वाहेत्येवाक्कांश्वरति परिभूरग्निं परि-
भूरिन्द्रमियेदेवानुवर्जिमाथ प्रचरणां मवक्तव्यो गृहीते । ऽथैव
वासीप्र आसीधीवादिष्विह्यादनुपूर्वे । धिष्ण्येव्यङ्गारग्विहर-
२० त्वेव पुरस्तात्प्रत्यङ्मासीनो विद्वतान्विष्णयः स्वाधारयति यथा-

१ कुर्वतो JF Keā.

२ Thus JBHP; (Keā. यजमानयः); आनुपूर्वे the other MSs.

जुष्टैर्मन्त्रैः^१ स यद्यु च यथान्युप्तमभिजुहोति सप्त त इत्याग्नीध्रे^२
 ऽन्ततो जुहोति^३ यद्यु वै स्वाहास्वाहेति स्वाहेत्येवान्त
 आग्नीध्रीये^४ जुहोत्युदक्स्वताया इत्यथोत्तरस्व हविर्धानस्व
 चुबुके प्रचरणीः सादयत्यथ सांकाशनेन पथा पृष्ठवाः स्तृणाति
 संततां गार्हपत्यादाहवनीयात्^५ ॥ ८ ॥ द्वितीयः ॥

अथाध्वर्यु रश्नाहस्तो यूपमभ्येत्युदक् पूर्वाः रश्नां
 नाभिदन्ते परित्यज्याह परिवीथमाणायातुर्जुहोति^६ सर्वन्नं
 यूपसुत्सृज्याग्नेयं पशुमुपाकरोति^७ समानं कर्मा प्रवराप्रसिद्धः
 शेतारं दृणीते^८ ज्याआवयत्यो आवयास्तु औषड्भिनाध्वर्यु
 आध्वर्यवादित्यहं चामौ च मानुषाविति^९ प्रतिप्रस्थातुर्नाम^{१०}
 गृहात्यथाआवयत्यो आवयास्तु औषण्मिवावर्णौ प्रशास्तारौ
 प्रशास्तादित्यसौ मानुष इति^{११} मैवावर्णस्य नाम गृहात्यथा-
 आवयत्यो आवयास्तु औषडिन्द्रो ब्रह्मा ब्राह्मणादित्यसौ मानुष
 इति^{१२} ब्राह्मणाः सिनो नाम गृहात्यथाआवयत्यो आतयास्तु
 औषण्मरुतः पोचादित्यसौ मानुष इति^{१३} पोतुर्नाम गृहात्यथा-
 आवयत्यो आवयास्तु औषड् द्यावो नेहादित्यसौ मानुष इति^{१४}
 नेषुर्नाम गृहात्यथाआवयत्यो आवयास्तु औषड्मिमाग्नीध्रा-
 दित्यसौ मानुष इत्यग्नीधो नाम गृह्णाति^{१५} तेषां प्रवृतः प्रवृत
 एव प्रवृताऽतौर्जुहोति^{१६} जुष्टो वाचो भूयामन्वशा स्तोमः
 समर्धव सूर्यो मा देवो देवेभ्यः पालित्येताभिरध्वर्यु जुज्जतो^{१७} १०

१ आग्नीध्रीये PBH, comp. VL 29 (page 193, 14).

२ आग्नीध्रे TJ.

यथावेदमितरे जुह्वत्याश्रावयत्यो आवचास्तु श्रौतवर्गिर्ह^१
 दैवीनां विष्वां पुरेताषः सुमन्यजमानो मनुष्याणां तपोर-
 स्त्रूरि गार्हपत्यं दीदयच्छतः हिमा दा यू राधाः सीत्संप्रसा-
 नावसंप्रस्थानौ तन्व इति^१ समानं कर्मा वर्षायै^१ वषया प्रवर्ष
 ५ वषाश्रपणी अनुप्रवृत्त्य समुत्क्रम्य चात्वाले मार्जयन्ते^१ ऽथ यज-
 मानमुत्करे स्फ्यत्रिघनानुपस्थापयति ॥ ६ ॥

स्फ्यः स्त्रस्त्रिर्विघनः स्त्रस्त्रिः पशुर्वेदिः परशुर्नः स्त्रस्त्रिः ।
 यज्ञिया यज्ञज्ञत स्य ते माक्षिन्यज्ञ उपकथयध्वमुप मा यावा-
 पृथिवी ऋयेतामुपास्तावः कलशः सोमो अग्निरप देवा उप
 १० यज्ञ उप मा होवा उपहवे ऋयन्तामित्यथ नमो ऽग्नये मखन्ने
 मखस्य मा यगो ऽर्यादित्याहवनीयमुपतिष्ठते^१ नमो इन्द्राय
 मखन्ने नमस्कृत्या मा पाहीत्याग्नीध्रं^१ नम इन्द्राय मखन्न
 इन्द्रियं मे वीर्यं मा निर्वधीरिति होचोयमथ प्राङ्गच्छत्य
 जपति वृढे स्यः शिथिरे समोषी माः हसस्यातः सूर्यो मा
 १५ देवो दिव्यादः हसस्यातु वायुरन्तरिक्षादग्निः पृथिव्या यमः
 पितृभ्यः सरस्वती मनुष्येभ्य इत्यथ प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वं दारौ
 सदसः संवृणति देवौ दारौ मा मा मन्ताप्रमित्यथ सदः
 प्रपद्यते नमः सदमे नमः सदसस्यतये नमः सखीनां पुरोगाणां
 चक्षुषे नमो दिवे नमः पृथिव्या रत्यथासनाहृहिः सदमं
 १० त्वणं निरस्यत्यहे दैधिषव्योदतक्षिहान्यस्य भदने सीद यो

उत्तराग्नौ पवित्र्युत्तराग्निं च दधत्वा तत्रैव नैवमित्येवेने समी-
कते पातं मा चावापिदौ अद्याह इत्यथ दक्षिणार्धं परेष्वा
आगन्त वितरः पितृमामहं युष्माभिर्भुजामः सुप्रसवो जया कूर्च
भूयास्त्युत्तरार्धं यदेष्टत उदकः स्वताया इति ॥ १० ॥

अथेमावध्वर्यु आहवनीयप्रभृत्येवमेवाहवनीयमुपतिष्ठते ।
एवमाग्नीध्रीयमेव होनीयमेवं प्राच्यावावृत्य जपत एवं
प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वं द्वारौ सदसः संभ्रमन्त इव सदः प्रपद्यते
एवमाधनाभ्यां वहिःसदसं दृष्टे निरक्षतो दक्षिणेवाध्वर्युर्दा-
वीडं निमग्नमात्र उपवित्र्युत्तरं प्रतिप्रस्थातैर्वमिने समीकते
एवं दक्षिणार्धं चोत्तरार्धं च परेक्षते उदकः स्वताया इत्येवेने ।
वषट्कारं आहवनीयप्रभृत्येवमेवाहवनीयमुपतिष्ठन्त एवमाग्नी-
ध्रीयं तदुत्तरेण परियन्तेव होनीयमेवं प्राञ्च आवृत्य
जपन्त्येवं प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वं द्वारौ सदसः संभ्रमन्त्येव सदः
प्रपद्यन्ते । ऽपेक्ष धिष्णिद्यानुत्तरेण आवाकभ्य धिष्णियं परी-
त्येवमाधनेभ्यो वहिःसदसं दृष्टानि निरक्षन्त्येव कः स्वमेव ।
धिष्णियमनूपविशन्त्येवमिने समीकन्त एवं दक्षिणार्धं चोत्त-
रार्धं च परेक्षन्त उदकः स्वताया इत्येवेने सर्वं उद्गातारो
ब्रह्मा सदस इत्यवषट्कारं आहवनीयप्रभृत्येवमेवाहवनीयमुप-
तिष्ठन्त एवमाग्नीध्रीयं तदुत्तरेण परियन्तेव होनीयमेवं

१ BF ins. च ।

२ All the MSS. read here and infra पर्यैति ।

प्राञ्च आहूत्वा जपन्त्येवं प्रदक्षिणमाहूत्योत्तरेण सदः परीत्यैव-
मपरे द्वारौ सदसः संदृष्ट्वन्त्येव सदः प्रपद्यन्त' एवमासनेभ्यो
दक्षिःसदसं दृष्ट्वा निरस्त्रन्धौ दुम्बरीमेवोद्गातारः पर्युपवि-
शन्ति' दक्षिणत उदङ्मुखौ' ब्रह्मा सदस्य इत्युपविशत' एव-
१ मिमे समीक्षन्त' एवं दक्षिणार्धं सोत्तरार्धं च परेक्षन्त'
उदङ्मुख्यताया इत्येतेषां' विमलस्थितसंशरो' ऽन्तरेण होतुस्य
धिष्णिचं ब्राह्मणाच्छसिनस्य ये ऽधिष्णिचा' अथ धिष्णिचवन्तः
स्वस्त्रमेव धिष्णिचमुत्तरेणोत्तरेण परिव्रजन्ति' ते मलस्थिते
सवने यथाप्रसूतमेव विनिःसर्पन्ति' ॥ ११ ॥ तृतीयः ॥

- १० संप्रसूतान्निदित्वाध्वर्युः सवनीयान्पुरोडाशान्वाचत्यैव
आग्नीध्रो जघनेन गार्हपत्यमुपविश्या पाञ्चां पञ्चधोपस्तृणीते'
मध्यतः पुरोडाशमुपस्तौर्णाभिधारितमुदासयति' पुरस्ताद्गाना'
दक्षिणतः करम्भं' पश्चात्परिवापमाभिचामुत्तरतो' ऽद्यैनानि
संपरिगृह्णा पूर्वथा द्वारोपनिर्हृत्योत्तरेण सदः परीत्योत्तरे-
१५ णाग्नीध्रीयं धिष्णिचं पर्याहृत्यान्तर्वैद्यामादयत्यथ जुह्वपभृतो-
रुपस्तृणान् आह प्रातः प्रातःसावस्तेन्द्राय पुरोडाशानामवदीय-
मानानामनुब्रूहीति' द्विः पुरोडाशस्यावद्यति' द्विधर्मानां'
द्विः करम्भस्य' द्विः परिवापस्य' द्विराभिचाया' अभिधारयति'
प्रत्यनक्त्योपसृति स्निह्यते सर्वेषां सक्तसक्तदुत्तरार्धादवद्यति'

१ Thus HT; •मुचो BJFP.

२ Thus PJBFIH Kes.; चक्षेयां T Dh.

द्विरभिचारयति' न प्रत्यनक्त्याक्रम्याश्रव्याह प्रातः प्रातः-
 वावलेन्द्राय पुरोडाशाग्रस्थिताग्नेयेति' वषट्कृते जुहोत्यथ
 समावपमान आहाम्रये ऽनुब्रूहीत्याश्रव्याहाम्रये प्रेक्षेति' वषट्कृत
 उत्तरार्धपूर्वार्धं ऽतिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहोत्यथोदङ्गत्याक्रम्य
 यथायतनः सुषौ सादयित्वा पाश्चाभिजाः समवधाय प्रतीचः ५
 पुरोडाशाग्रस्थित्यनु हेने संयन्ति पशव इहेति वदन्तो'
 ऽथ प्राजायन्ताह वायव इन्द्रवायुभ्यामनुब्रूहीति' तच्छ्रुत्वा
 प्रतिप्रस्थातैन्द्रवायवस्य प्रतिनिर्घाञ्चं' गृह्णाति द्रोणकलशात्परि-
 भुजा पात्रेणादित्यस्यास्या औपशये पात्र उपयामगृहीतो ऽसि
 वाचसदसि वाक्पाभ्यां ला क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य भुवस्त्राध्यक्षाभ्यां १०
 गृह्णामीति' यथावादायोपनिष्कामत्युपनिष्कामस्यैवाध्वर्युर्गृहा-
 वादन्त' उत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे प्रतिनिर्घाञ्चं' प्रथच्छ्रुत्य
 वै भवत्यैन्द्रवायवमादायाधारमाधारयेदिति' स आष्यस्यास्याः
 सुवेणोपहृत्यैन्द्रवायवमादायाधारमाधारयत्यध्वरो यज्ञो ऽथ-
 मसु देवा ओषधीभ्यः पशवे गो जनाय विश्वस्यै भूतायाध्वरो १५
 ऽसि स पिप्पस्व हतवहेव सोम स्नाहेत्यथाश्रवयत्यो आश्रव्यास्तु
 औपहायव इन्द्रवायुभ्यां प्रेक्षेति' वषट्कृते ऽध्वर्युः पूर्वा जुहोति'
 द्वितीयं वषट्कृते सहोभौ जुहुतो' ऊला वाचयति यो न

१ Here and infra, without y, BJT Bh. (Grantha MS. and Dev. MS.); प्रतिनिर्घाञ्चं FHP Dvaidha, Kei., Padārthanirv. (F once without y).

१ •का FHP; •काः BT; •का J.

- इन्द्रवायू अभिदासति भ्रातृभ्य उत्पिपीते शुभस्यती इदमहं तमधरं पादयामि यथेन्द्राहमुत्तमस्येतयानीत्यथ प्रतिप्रस्थाता-
 ध्वर्योः पाचे यदहस्य सः स्यावमवनयत्युभयोरर्धमध्वर्युः प्रति-
 प्रस्थातुः पाचे ऽवनयति । तं प्रतिप्रस्थातादित्यस्यास्यामवनयति
 ५ देवेभ्यस्तेत्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्मावृत्य होत्रे पाचं प्रदाय प्राङ्मायन्नाह मिचावरुणाभ्यामनुब्रूहीति । तच्छ्रुत्वा
 प्रतिप्रस्थाता मैचावरुणस्य प्रतिनिर्घासं गृह्णाति द्रोणकलशा-
 त्परिभुना पाचेणादित्यस्यास्या औपशये पाच उपयामगृहीतो
 ऽस्यतमदसि चक्षुष्याभ्यां वा क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य भुवस्याध्य-
 १० चाभ्यां गृह्णामीति । यद्वावादाथोपनिष्कामत्युपनिष्कामस्यैवा-
 ध्वर्युर्गद्वावादात्त । उत्तरतश्चिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे प्रतिनिर्घासं
 प्रयच्छत्यथाश्रावयत्यो श्रावयत्यु औषणिमचावरुणाभ्यां प्रेभ्येति ।
 वषट्कते सहोभौ जुहुतो । ऊला वाचयति यो नो मिचावरुणा-
 वभिदामति भ्रातृभ्य उत्पिपीते शुभस्यती इदमहं तमधरं
 १५ पादयामि यथेन्द्राहमुत्तमस्येतयानीत्यथ प्रतिप्रस्थाताध्वर्योः पाचे
 यदहस्य सः स्यावमवनयत्युभयोरर्धमध्वर्युः प्रतिप्रस्थातुः पाचे ऽव-
 नयति । तं प्रतिप्रस्थातादित्यस्यास्यामवनयति विन्ददेवेभ्यस्ते-
 त्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्मावृत्य होत्रे पाचं प्रदाय
 प्राङ्मायन्नाहस्त्रिभ्यामनुब्रूहीति । तच्छ्रुत्वा प्रतिप्रस्थातास्त्रिमस्य
 २० प्रतिनिर्घासं गृह्णाति द्रोणकलशात्परिभुना पाचेणादित्यस्यास्या
 औपशये पाच उपयामगृहीतो ऽसि अतमदसि औचपाभ्यां वा
 क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य भुवस्याध्यचाभ्यां गृह्णामीति । यद्वावादा-

द्योयनिक्रामत्युपनिक्रान्तस्यैवाध्वर्युर्वावादान्न^१ उत्तरतस्मिन्नेते
 प्रतिप्रस्थाचे प्रतिनिर्वाह्यं प्रथम्यत्वायावद्यतो आवयास्तु
 औषडश्विभ्यां प्रेष्येति^२ वषट्कृते सहोभौ जुहुतो^३ ऊत्वा वाच-
 यति यो नो ऽश्विनावभिदासति ध्राष्टव्य उत्पिपीते शुभ्रस्त्री।
 इदमहं तमधरं पादयामि यथेन्द्राहसुत्तमस्येतयाभीत्यथ प्रति- ५
 प्रस्थाताध्वर्योः पाचे गृहस्य सः स्यावमवनयत्युभयोरध्वमध्वर्युः
 प्रतिप्रस्थातुः पाचे ऽवनयति^४ तं प्रतिप्रस्थातादित्यस्यास्यामवन-
 यति विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इति^५ ॥ १२ ॥

स यद्यु हैतैः सः स्यावैरुपर्यधां स्त्री भवत्येतेनैनां पाचेणापि-
 दधाति^१ यद्यु वै नोपर्यधां भवति द्रोणकलशादेनामुपर्यधां^२ १०
 कृत्वैतेनेन पाचेणापिदधाति विष्णुवृक्षमेष ते सोमस्तः रक्षन्
 तं ते दुश्शसा मावख्यदित्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमायुत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य
 होचे पाचं प्रदाय प्राङ्गायन्नाहोस्रौयमानेभ्यो ऽनुब्रूहि होतु-
 श्वमसमनूषयध्वमुभयतः शुक्रान्कुर्वध्वमश्वादाकस्य चमसाध्वर्यो
 मा तु त्वमुन्नेष्टाः प्रतिप्रस्थातस्तुभिर्मां शकसैः प्रोक्षिताप्रोक्षितैः १५
 प्रत्युपलम्बस्वेति^३ यथासंप्रैषं ते कुर्वन्ति^४ द्रोणकलशादेव
 प्रथममुन्नयन्त्यथ^५ पूतश्चतो^६ ऽथ द्रोणकलशान् उभयतः शुक्रा^७
 होत्वचमसमेव प्रथममुन्नयन्ति^८ यथोपपादमितरान्मुञ्जीयो-
 न्नरवेद्याः सः स्यादयन्त्यथ^९ प्रतिप्रस्थाता चतुर्णां शकसानां दौ

१ Before एनाहु० BFHP inc. यव । २ Thus BHTP; •यन्त्य F.

३ Thus BEHP •यति T. ४ Thus BHFP Kes.; वादयत्य JT.

- प्रोक्षति । दावप्रोक्षितौ भवतः । प्रोक्षिताभ्यामपिधायाप्रोक्षि-
 ताभ्यामुपयच्छतः । शुक्रमेवाध्वर्युरादत्ते । मन्थिनं प्रतिप्रस्थाता ।
 यहावादायोपनिष्क्रामतो । दक्षिणमेवाध्वर्युर्दावाञ्जं निग्रथमाण
 उपनिष्क्रामत्पुनरं प्रतिप्रस्थाता । तौ अघनेनोत्तरवेदिं यधौ
 १० संधत्त आयुः संधत्तं तस्मै जिवतं प्राणः । संधत्तं तं मे जिवत-
 मपानः । संधत्तं तं मे जिवतं व्यानः । संधत्तं तं मे जिवतं
 चक्षुः । संधत्तं तस्मै जिवतः । ओषः । संधत्तं तस्मै जिवतमिति ।
 षड्भिः संधाभिः संधाय व्युत्क्रामत । स्तुतो ऽसि जनधा देवास्त्वा
 शुक्रपाः प्रणयन्तु सुवीराः प्रजाः प्रजनयन्परीहि शुक्रः
 १० शुक्रशोचिषेत्यध्वर्युर्दक्षिणेनोत्तरवेदिं परिक्रामति । स्तुतो ऽसि
 जनधा देवास्त्वा मन्थिपाः प्रणयन्तु सुप्रजाः प्रजाः प्रजनयन्परीहि
 मन्थी मन्थिशोचिषेति प्रतिप्रस्थातोत्तरेणोत्तरवेदिं परिक्रा-
 मति । तौ पुरस्तात्प्रत्यक्षावुत्तरवेदिमधिद्रवत इन्द्रेण सयुजो वयः
 सासङ्गाम वृतन्यतः । घ्नन्तो वृक्षाण्यप्रति ॥ यत्ते अग्ने तेजस्तेनाहं
 १५ तेजस्वी भूयामं यत्ते अग्ने वर्चस्तेनाहं वर्चस्वी भूयामं यत्ते अग्ने
 हरस्तेनाहं हरस्वी भूयाममित्यथान्तरेण रूपं साहवनीयं च
 यधौ संधत्त आयुः स आयुर्मे धत्तमायुर्धृञ्जाय धत्तमायुर्धृञ्जप-
 तये धत्तं प्राणः स्यः प्राणं मे धत्तं प्राणं यज्ञाय धत्तं प्राणं
 यज्ञपतये धत्तमपानः स्योऽपानं मे धत्तमपानं यज्ञाय धत्त-
 २० मपानं यज्ञपतये धत्तं व्यानः स्यो व्यानं मे धत्तं व्यानं यज्ञाय
 धत्तं व्यानं यज्ञपतये धत्तं चक्षुः स्यचक्षुर्मे धत्तं चक्षुर्धृञ्जाय धत्तं
 चक्षुर्धृञ्जपतये धत्तः ओषः स्यः ओषं मे धत्तः ओषं यज्ञाय

धत्तः ओचं यज्ञपतये धत्तमिति^१ षड्भिः संधानिः संधाय
व्युत्क्रामतः ॥ १३ ॥

तौ देवौ शुक्रामन्विनौ कल्पयतं^२ देवीर्विशः कल्पयतं
मानुषीरिषमूर्जमस्मासु धत्तं प्राणान्यशुषु प्रजां मयि च-
माने चेत्यथाप्रोक्षितौ शकसौ बहिर्वेदि निरस्यतो^३ निरस्तः ५
शण्डः सहासुनेत्यध्वर्युं यजमानो देष्टि तं मनसा ध्यायति^४
निरस्तो मर्कः सहासुनेति प्रतिप्रस्थाता यं यजमानो देष्टि तं
मनसा ध्यायत्यथाप उपसृश्य प्रोक्षितावभाधत्तः^५ शुक्रैषा ते
समित्तया समिधस्तु स्वाहेत्यध्वर्युर्भन्विषेवा ते समित्तया
समिधस्तु स्वाहेति प्रतिप्रस्थातै^६ तस्मिन्काले समसाध्वर्यवस्यम- १०
सासुपोद्यच्छन्ते^७ ऽथाध्वर्युः पुरस्तात्प्रत्यङ् तिष्ठन्नश्रावयत्यो
श्रावयास्तु औषट् प्रातः प्रातःसावस्तु शुक्रवतो मन्विष्यतो मधु-
स्युत इन्द्राय सोमाग्रस्थिताग्नेयेति^८ वषट्कृते सहोभौ जुहुतः
स प्रथमः संकृतिर्विश्वकर्मा स प्रथमो मित्रो वरुणो अग्निः । स
प्रथमो बृहस्पतिश्चिकित्वा नन्तस्मा इन्द्राय सुतमाजुहोमि स्वाहेति^९ १५
वषट्कृतासुवषट्कृते दिर्जुहुतस्तथैव दिर्दिः सर्वाः स्यमसाजुहुत्यथ
संप्रैषमाह प्रेतु होतुस्यमसः प्र ब्रह्मणः प्रोद्गातुः प्र यजमानस्तु
प्र सदस्तु स होचकाणां समसाध्वर्यवः सस्तु सङ्गोणकलशादभ्यु-
क्षीयोपावर्तध्वः होतुस्यमसाध्वर्यवुपरमैहि प्रतिप्रस्थातस्तत्तारार्धं
आहवनीयस्तु मन्विनः सः स्वावं जुहुधीति^{१०} यथासंप्रैवं ते २०
कुर्वन्त्यथ प्रदक्षिणमावृत्य होतुस्यमसे यदस्तु सः स्वावमवगयति
ऊतं ता ऊते ऽवगयाम्यूर्जस्तनं देवेभ्यो मधुमन्तं मनुष्येभ्य इति

- वा तृष्णीं वाय प्रतिप्रक्ष्वातोत्तरार्धं चाहवनीयस्य मन्विणः
 सः क्षावं जुहोत्येष ते सद्र भागो यं निरयाचयासं जुषस्य
 विदेर्गैपत्यः रायं सोषः सुवीर्यः संवत्सरीणाः क्षासिः
~~अग्नेर्व्याप उपसृष्य शुक्रपाचं च मन्विपाचं च सरे यथा-~~
 ५ यगतः सादयति 'यन्त्येते' महर्त्विजां चमसा 'अथैते होचकाणां
 चमसाध्वर्यवः सकृत्सकृद्गोणकलगादभ्युन्नीथोपावर्तन्ते' तेषां
 मैत्रावरुणचमसमादायाश्चाव्याह प्रशास्त्यवेति' वषट्कृतानु-
 वषट्कृते दिजहोति' अह्नान्यज पोतर्यज नेष्ट्यजाम्नीयजेति पक्ष
 होचाः मंथाश्च प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्याघेण होतारमुप-
 १० विश्रुत्याङ्गौदिति' स भद्रमकरित्याह होता यो नः सोमः
 राजानं पाथयिष्यतीत्यथ होतादक्ष ऐन्द्रवायवपाचमांसमेवा-
 ध्वर्युरन्वारभते' ऽन्वारभे ऽध्वर्यौ होतोपहवमिद्धा भक्षयति
 यथा स वेद' तथान्वारभे होतर्ध्वर्युरपहवमिद्धा भक्षयति
 मयि वसुः पुरोवसुर्वाक्पा वाचं मे पाहीत्यथ होता भक्षय-
 १५ त्याधाध्वर्युरथैनद्गोत्रे ऽनुषजति' तद्गोत्रा यथायतनः सादयत्यथ
 होतादक्षे मैत्रावरुणपाचमांसमेवाध्वर्युरन्वारभते' ऽन्वारभे
 ऽध्वर्यौ होतोपहवमिद्धा भक्षयति यथा स वेद' तथान्वारभे
 होतर्ध्वर्युरपहवमिद्धा भक्षयति मयि वसुर्विद्वसुश्चक्षुष्या-
 चक्षुर्मे पाहीत्यथैनद्गोत्रे ऽनुषजति' तद्गोत्रा यथायतनः
 २० सादयत्यथ होतादक्ष आश्विनपाचमांसमेवाध्वर्युरन्वारभते'

१ Thus (सादयतियत्येते) PHT and Keś.; the other MSS. सादयत्येते
 (B) or सादयत्येते JF.

ऽग्नारन्ध्रे ऽध्वर्वीं होतोपश्वमिद्धा भक्षयति यथा स वेद^१
 तथाऽग्नारन्ध्रे होतयध्वर्युदपश्वमिद्धा भक्षयति मयि वसुः सं-
 दसुः श्रोत्रपाः श्रोत्रं मे पाहीति^२ सर्वतः परिहारमाश्रितं
 भक्षयतीति प्राज्ञाश्रमैर्नद्धोचे ऽनुव्रजति^३ तद्धोता यथाऽग्नार-
 मादयत्येषाप उपत्युस्य होत्र इडासुपोऽयच्छन्ते ॥ १४ ॥

उपह्वयमानायामिडायासुपप्रवृत्तानि चमसानुपह्वतायामि-
 डायामनाहितमग्नीध्रे भवत्यथैतानि द्विदेवत्यपाचाश्चरित्तानि
 'करोति'^४ पुरोडाशशकलमैन्द्रवायवपाचे प्राखत्यामिषां मैषा-
 वरुणपाचे^५ धाना आश्विनपाचे^६ ऽथैतानि संपरिगृह्य पूर्वया
 द्वारोपनिर्हत्यापरया द्वारा हविर्धानं प्रपाद्य दक्षिणस्य हवि- १०
 र्धानस्थोत्तरस्थां वर्तन्त्याः सादयति^७ तान्या हतौयसवनात्परि-
 ग्रेरे^८ ऽथाग्नीध्र आदधाति पडवत्तं^९ प्राश्नन्ति^{१०} माजंयन्त^{११}
 इतोपह्वताः^{१२} चमसान्भक्षयन्ति भक्षेहि माविशेति दीर्घभक्षमनुदुत्य
 वसुमङ्गणस्य सोम देव ते मतिविदः प्रातःसवनस्य गायत्र्यच्छन्दस
 इन्द्रपौतस्य मधुमत उपह्वतस्योपह्वतो भक्षयामीति^{१३} होतृचमस- १५
 नेवैते चयः समुपह्वय भक्षयन्ति^{१४} यथाचमसं चमसान्द्विष्य म
 रत्यात्मानं प्रत्यभिमुख्यन्त^{१५} आप्याययन्ति चमसानाऽप्यायस्य
 समेतु त इति^{१६} वीदन्ति नाराशः^{१७} सा आप्यायिता दक्षिणस्य
 हविर्धानस्यापाक्षममधोऽध^{१८} ऐन्द्राग्न्यायैवो ऽष्वावाको ऽपेण
 सद आसो^{१९} तस्मै महत्पुरोडाशशकलमादधदाहाऽष्वावाक^{२०}

१ Thus PHJP Bh. Kōś.; अवाञ्चव० B; अवा० or अवा० T (Grantha!)

२ Thus JHFP; अपदधदु० B; अपदधद० T.

- वदस्य यत्ते वाचमिति^१ स यथाच्छावाकस्याभिजानात्युपो
 अस्मान्नाद्याणाग्नाद्याणा ऋयध्वमिति तदाह होतरच्छावाको
 वा अथमुपहवमिच्छते तमुपऋयस्वेति^२ तमृचा होतोपऋयते^३
 १५-ऽथा-ब्राह्मण्यज्ञाहोत्रीयमानायामुद्गृह्णाच्छावाकस्य समसाध्वर्धु-
 १ अयस्त्रोभयतःशुकं कुरुष्वेति^४ स तथा करोत्यथ गाढेत्या-
 च्छावाकचमममादायाश्राव्याहाच्छावाक यजेति^५ वषट्कृतानु-
 वषट्कृते ऊत्वा हरति भक्षः^६ स यद्यभिक्षच्छावाक उपहव-
 मिच्छत उपैवेनः ऋयते^७ नो त्वेव संभक्षयतः^८ सौदत्यस्य
 नाराग्रस आयायितो^९ ऽथाहाच्छावाक सौद नेष्टः पत्नीसु-
 १० दानयाग्रीदच्छावाकं मे सस्रं प्रब्रूतादिति^{१०} सौदत्येषो ऽच्छावाको
 जघनेन स्वं धिष्णियमानयति नेष्टा पत्नीं पञ्चेजनीरादाय^{११}
 प्रेक्षुदेहीत्येतेन निगदेनायैनां पूर्वथा द्वारोपनिष्क्रमय्यापरथा
 द्वारा सदः प्रपाद्य जघनेन नेष्टुर्धिष्णियमसंचरे सामपथे
 पञ्चेजनीः^{१२} मादयति वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो विश्वेभ्यो
 १५ देवेभ्यः पञ्चेजनीः मादयामि यज्ञाय वः पञ्चेजनीः मादया-
 मौत्यथाहाग्रीध्रः सन्नो ऽच्छावाको ऽच्छावाकः सस्रमुप पञ्चेज-
 नीरसीषदस्त्रित्येतास्मिन्काल आग्रीध्रे यजमानः पुरोडाशानां
 प्राश्नाति^{१३} यदग्रना स्यात्पत्नी पत्नीशाले^{१४} ॥ १५ ॥ चतुर्थः ॥

१ Thus HJF Bh. Ke^३; •भक्षयति BT.

२ Thus F; पाञ्चेजनौ• BT, पाञ्चेजनं कस्रम् instead of पञ्चेजनीर् HJF,
 comp. VII. 3 (page 263. 10).

३ Thus all except J, which has पाञ्चेजनोः।

अथर्तुपात्रे आददाते दक्षिणमेवाध्वर्युदत्तरं प्रतिप्रस्थाताध्वर्युः
 पूर्वो वायव्येन द्रोणकण्ठाद्गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि मधवे ता
 जुष्टं गृह्णामीत्यथ प्रतिप्रस्थाता गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि
 माधवाय ता जुष्टं गृह्णामीति' गृह्णावादाथोपनिष्क्रामतो'
 दक्षिणमेवाध्वर्युर्दार्वाञ्च निश्रयमाण उपनिष्क्रामत्युत्तरं प्रति- ५
 प्रस्थाता दार्वाञ्च निश्रयमाण उपरमत्यथाध्वर्युराश्रावयत्यो
 आवयास्तु औषड्दुतुना प्रेथेति' वषट्कृते जुहोति' निष्क्रामत्येव
 प्रतिप्रस्थाता' प्रपद्यते ऽध्वर्युः' स गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि
 शुक्राय ता जुष्टं गृह्णामीत्यथ प्रतिप्रस्थाताश्रावयत्यो आवयास्तु
 औषड्दुतुना प्रेथेति' वषट्कृते जुहोति' निष्क्रामत्येवाध्वर्युः' १०
 प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता' स गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि शुचये ता
 जुष्टं गृह्णामीत्यथाध्वर्युराश्रावयत्यो आवयास्तु औषड्दुतुना
 प्रेथेति' वषट्कृते जुहोति' निष्क्रामत्येव प्रतिप्रस्थाता' प्रपद्यते
 ऽध्वर्युः' स गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि नभाय ता जुष्टं गृह्णा-
 मीत्यथ प्रतिप्रस्थाताश्रावयत्यो आवयास्तु औषड्दुतुना प्रेथेति' १५
 वषट्कृते जुहोति' निष्क्रामत्येवाध्वर्युः' प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता'
 स गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि नभस्याय ता जुष्टं गृह्णामीत्यथा-
 ध्वर्युराश्रावयत्यो आवयास्तु औषड्दुतुना प्रेथेति' वषट्कृते
 जुहोति' निष्क्रामत्येव प्रतिप्रस्थाता' प्रपद्यते ऽध्वर्युर्विपर्यस्त
 पाचः' स गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसीषाय ता जुष्टं गृह्णामीत्यथ २०
 प्रतिप्रस्थाताश्रावयत्यो आवयास्तु औषड्दुतुना प्रेथेति' वषट्कृते
 जुहोति' निष्क्रामत्येवाध्वर्युः' प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता विपर्यस्त

- पाच५ । स गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसूजाय त्वा जुष्टं गृह्णामी-
त्यथाध्वर्युराश्रावयत्यो आवयास्तु औषडृतुभिः प्रेक्षेति । वषट्कृते
जुहोति । निष्कामत्येव प्रतिप्रस्थाता । प्रपद्यते ऽध्वर्युः । स
गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि सहाय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यथ प्रति-
५ प्रस्थाताश्रावयत्यो आवयास्तु औषडृतुभिः प्रेक्षेति । वषट्कृते
जुहोति । निष्कामत्येवाध्वर्युः । प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता । स गृह्णा-
त्युपयामगृहीतो ऽसि सहसाय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यथाध्वर्युरा-
श्रावयत्यो आवयास्तु औषडृतुभिः प्रेक्षेति । वषट्कृते जुहोति ।
निष्कामत्येव प्रतिप्रस्थाता । प्रपद्यते ऽध्वर्युर्विपर्यस्य पाच५ । स
१० गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि तपाय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यथ प्रति-
प्रस्थाताश्रावयत्यो आवयास्तु औषडृतुभिः प्रेक्षेति । वषट्कृते
जुहोति । निष्कामत्येवाध्वर्युः । प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता विपर्यस्य
पाचं । तमाह प्रतिप्रस्थानरूपैतेन पात्रेण रमेत्यथाध्वर्युराश्रावयत्यो
आवयास्तु औषडृतुना प्रेक्षेत्यध्वर्यु यजतमित्याह प्रगास्ता ।
१५ होतरेतद्यजेत्याहाध्वर्युर्वषट्कृते जुहोति । मां ऽचैवामीनं प्रति-
प्रस्थातारमनुप्रपद्यते । प्रतिप्रस्थाता च पूर्वे गृह्णात्युपयामगृहीतो
ऽसि तपसाय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यथाध्वर्युर्गृह्णात्युपयामगृहीतो
ऽसि म५मर्षो ऽस्य५दस्यत्याय त्वा जुष्टं गृह्णामीति । यथा-
वादायोपनिष्कामतो । दक्षिणमेवाध्वर्युर्दाबांङं निश्रयमाण
२० उपनिष्कामत्युत्तरं प्रतिप्रस्थाता । प्रतिप्रस्थाता च आवयत्यो
आवयास्तु औषडृतुना प्रेक्षेति । गृह्णते यजेत्याह प्रगास्ता ।

होतरेतद्यजेत्याह गृहपतिर्विषद्वृते सहोभौ जुहुतो^१ ऽथ
 प्रतिप्रस्थाताध्वर्योः पात्रे ग्रहस्य सः स्यावमवनयति^१ तमाह
 प्रतिप्रस्थातरेतेन पात्रेणैन्द्राग्रं ग्रहं गृहाणेति^१ तेन प्रतिप्रस्था-
 तैन्द्राग्रं ग्रहं गृहाति द्रोणकलश्यात्परिक्षुना पात्रेणैन्द्राग्रीं श्रुगतः^१
 सुतमित्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽघौन्द्राग्निभ्यां त्वा जुष्टं गृहा-^५
 मीति^१ परिमृष्य सादयत्येष ते योनिरिन्द्राग्निभ्यां त्वेत्याध्वर्युः
 प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्माद्रुत्य होचैतत्पात्रं संभक्षयत्यृतुना पीत-
 स्येति होत्रा पोत्रा नेन्द्राग्रीधा ब्राह्मणाश्च^१ सिना मैत्रावरुणे-
 नेत्यथ विपर्यस्य पात्रं होत्रैव चतुः संभक्षयत्यृतुभिः पीतस्येति
 होत्रा पोत्रा नेन्द्राश्चावाकेनेत्यथ विपर्यस्यैव^१ पात्रं होत्रैव^{१०}
 द्विः संभक्षयत्यृतुना पीतस्येति^१ ॥ १६ ॥

अथ होतारं विष्टुच्छति प्रणवमुपाश्रुश्रुसः श्रुसिन्धुमीर
 विषाहामिति^१ स यथैनं होता प्रत्याह तच्छ्रुत्वा निगृह्य
 पात्रं पराङ्मावर्तत^१ इडा देवङ्गरिति यावदेतस्य यजुषः पर्या-
 प्रोति तावज्जपत्यभ्येनमाकलयते होता^१ प्रत्याकलयते ऽध्वर्युः^{१५}
 श्रुसति^१ प्रतिगृणाति^१ यदुपाश्रुश्रुसति तदुपाश्रुश्रु प्रति-
 गृणाति^१ यदुच्चैः श्रुसति तदुच्चैः प्रतिगृणाति^१ संततं वा
 विगाहं वा^१ प्रसिद्धमुक्थं प्रतिगौर्यं प्राङेत्योद्यच्छत एतमैन्द्राग्रं
 ग्रहमनूद्यच्छन्ते नाराश्रुसान्ध्याआवयत्यो आवयान्त्तु औष-
 दुक्थ्या यज सोमस्येति^१ वषट्कृतानुवषट्कृते दिर्जुहोति^१ तथैव^{२०}

१ B here and infra संपातम् instead of सः स्यावम् (once सः स्यावम्) ।

२ ख om JT.

- द्विर्दिनाराग्रासाननुप्रकल्पयन्त्येतत्पात्रं नाराग्रासा सन्वायस्येतु-
 सवनभक्ष इन्द्राग्निभ्यां पीतस्येति^१ होता सैवाध्वर्युस्येतत्पात्रं
 संभक्षयतो नराग्रासपीतेन^१ नाराग्रासावराराग्रासपीतस्य^१
 सोम देव ते मतिविदः प्रातःसवनस्य गायत्रच्छन्दसः पितृ-
 पीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्षयामीति^१ होतृचमस-
 मेवैते जयः समुपहृत्य भक्षयन्ति^१ यथाचमसं चमसान्ध्वं म
 इत्यात्मानं प्रत्यभिमृशन्ति^१ आप्याययन्ति चमसानाप्यायस्य
 समेतु त इति^१ सीदन्ति नाराग्रासा आप्यायिता दक्षिणस्य
 हविर्धानस्यापालम्बमधोऽधो वैश्वदेवाय प्राडेत्य शुक्रपात्रमा-
 ददान आहोमेतर्थादेमं वैश्वदेवं यज्ञं गृह्णाम्यथोदक्षः राजानं
 पूतभृतमभि संपवयताद्वाभिर्द्रोणकलशं मृष्टा न्यञ्जतादिति^१
 स तथा करोति^१ स शुक्रपात्रेण वैश्वदेवं कलशाद्गृह्णात्योमाम-
 र्षणीधृत इत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसि विश्वेभ्यस्वा देवेभ्यो
 जुष्टं गृह्णामीति^१ परिमृज्य सादयत्येष ते योनिर्विश्वेभ्यस्वा
 देवेभ्य इत्यापाप उपस्पृश्य बर्हिषो आदाय वाचंयमः प्रत्यङ्
 द्रुत्वा क्रोत्रमुपाकरोति^१ सुवते वैश्वदेवाय^१ होत्र एषोक्तमेति
 प्राङ्मूर्तिः कालात्पराडावर्तते ऽध्वर्युरग्नेमाङ्गयते होता^१
 प्रत्याङ्गयते ऽध्वर्युः^१ ग्रासमिति^१ प्रतिगृणाति^१ प्रमिद्वमुक्थं प्रतिगीर्थं
 प्राडेत्योद्यच्छत एतं वैश्वदेवं यज्ञमनूयच्छन्ते नाराग्रासानया-
 १० आवयत्यो आवयामु श्रीषडुक्थगा यज्ञ सोमस्येति^१ वषट्कृतानु-

१ Thus PBH Bb. Ke⁴. नारा = the other MSS.

१ Thus, नाराग्रासपीतस्य PB Bb. Ke⁴. Mantramālā.

वषट्कृते द्विर्जुहोति^१ तथैव द्विर्निर्गाराग्रसामनुप्रकल्पयत्येतत्पात्रं
 नाराग्रसामा अन्वायमयत्सुसवनमन्त्रो विष्टैर्देवैः पीतयेति^२ होता
 सैवाध्वर्युश्चैतत्पात्रं संभक्षयतो नाराग्रसपीतम्^३ नाराग्रसाम-
 अरग्रसपीतस्य^४ सोम देव ते मतिविदः प्रातःसवनस्य गायत्र-
 च्छन्दसः पिबपीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्षयामीति^५
 होद्वषमसमेवैते चयः ससुपहृत्य भक्षयन्ति^६ यथाचमसं
 चमयान्निच मरत्यात्मानं प्रत्यभिमुख्यन्ते^७ नायाययन्ति चम-
 सान्स्वभक्षा मार्जयन्ते^८ ऽथाह प्रतिप्रस्थातरिमे चर्तुपात्रे एतच्च
 शुक्रपात्रं मार्जालीये मार्जयित्वा पात्रेष्वपिष्टयेति^९ स तथा
 करोत्यथ प्राङायन्नाह ॥ १७ ॥

मैचावरुणस्य चमसमनुजघधमुजेतः सोमं प्रभावयेति^{१०}
 मैचावरुणचमसमेव प्रथममुजयन्ति^{११} यथोपपादमितरासमुजो-
 योत्तरवेद्याः ससादयत्यथादत्त उक्थ्यस्यास्या औपश्रयं
 पात्रं^{१२} तस्मिन्नेतस्य राज्ञकृतीयवेलां गृह्णाति य उक्थ्यस्यास्यां
 भवत्युपयामगृहीतो ऽभि देवेभ्यस्त्वा देवायुवमुक्थ्येभ्य उक्थायुव^{१३}
 यज्ञस्यायुवे मिचावरुणाभ्यां त्वा जुष्टं गृह्णामीति^{१४} पुनर्हविर-
 सीत्युक्थ्यस्त्रालीं प्रत्यभिमुख्यति^{१५} परिमृज्य सादयत्येष ते
 योनिर्मिचावरुणाभ्यां त्वेत्याप उपसृज्य बर्हिषी आदाय
 वाचंयमः प्रत्यक् द्रुत्वा सोचमुपाकरोति^{१६} सुवते^{१७} मैचावरुणा-

१ The various readings as supra, page 229,3 ; HJ om. the bhak-
 sapamantra.

२ Here and infra the MSS. have sometimes चक्ष्ये and उक्थ्यायुवं ।

- सैवोत्तमेति प्राङ्मैत्रेयावरुणस्य काशात्यराकावर्तते ऽध्वर्युरभ्येन-
 माकथते मैत्रावरुणः' प्रत्याकथते ऽध्वर्युः' श्रूयति' प्रति-
 गृह्णाति' प्रसिद्धसुखं प्रतिगीर्धं प्राकृत्योद्यच्छत एतं यज-
 ० मनुष्यकृते चमसान्पात्रावयत्यो आवधास्तु औषदुक्कशा यज
 १ सोमानामिति' वषट्कृतानुवषट्कृते विजुहोति' तथैव द्विदिः
 सर्वाश्चमसान्नुकृत्यैव प्रदक्षिणमाकृत्य मैत्रावरुणस्य चमसे यजस्य
 चक्ष्मावमवनयति ऊतं त्वा ऊते ऽवनयामूर्जस्नानं देवेभ्यो
 मधुमन्नं मनुष्येभ्य इति वा तृष्णीं वाचैवेतत्पात्रमुपनिधाय
 भक्षैः प्रत्यञ्च आद्रवन्त्यनुषवनभक्षो मित्रावरुणाभ्यां पीतस्येति'
 १० मैत्रावरुणचमसेवैते त्रयः समुपहृत्य भक्षयन्ति' यथाचमसं
 चमसान्निश्च म इत्यात्मानं प्रत्यभिमृशन्ते' नाप्याययन्ति चम-
 सान्सर्वभक्षा मार्जयन्ते' ऽथाह प्रतिप्रस्थातयंहौ ते प्रचरेति'
 तच्छ्रुत्वा प्रतिप्रस्थाता प्राङायन्नाह ॥ १८ ॥

- ब्राह्मणाच्छ्रमिन्श्चमसमनूजयध्वसुमेतः सोमं प्रभावयेति'
 १५ ब्राह्मणाच्छ्रमिन्श्चमसमेव प्रथममुजयन्ति' यथोपपादमित-
 राश्वमुज्जीयोत्तरवेद्याः सः सादयत्यथादत्त उक्थ्यस्यास्या
 औपशवं पाचं' तस्मिन्नेतस्य राशो ऽर्धवेक्षां गृह्णाति य
 उक्थ्यस्यास्यां भवत्युपयामगृहीतो ऽभि देवेभ्यस्त्वा देवायुव-
 मुक्थ्येभ्य उक्थायुवं यज्ञस्यायुष इन्द्राय त्वा जुष्टं गृह्णामीति'
 १० पुनर्द्विरसौत्युक्थ्यस्यालीं प्रत्यभिमृशति' परिमृज्य सादयत्येष
 ते सोमिरिन्द्राय त्वेत्यथाप उपसृज्य बर्हिषी आदाय वाचंयमः
 प्रत्यङ् द्रुत्वा सोममुपाकरोति' सुवते' ब्राह्मणाच्छ्रमिन्

एषोतमेति प्राङ्ब्राह्मणाः स्युः सिनः काष्ठात्पराङ्मावर्तते प्रति-
 प्रस्थाताभ्येनमाह्वयते ब्राह्मणाः स्युः स्युः ' प्रस्थाह्वयते प्रतिप्रस्थाता '
 श्रुति ' प्रतिगृणाति ' प्रसिद्धमुक्तं प्रतिगीर्धं प्राङ्मेत्योद्यच्छत
 एतं यद्वसन्तुच्छन्ते चमसान्थाभावयत्यो आवयत्यो औषडुक्त्यशा
 यज सोमानामिति ' वषट्कृतानुवषट्कृते द्विर्जुहोति ' तथैव दिर्दिः १
 सर्वाः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः
 यक्ष्य स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः
 मधुमन्तं मनुष्येभ्य इति वा तूष्णीं वाचैवेतत्पात्रमुपनिधाय
 भक्षैः प्रत्यक्ष आद्रव्यत्वनुसवनभक्ष इत्येव पीतस्येति ' ब्राह्मणा-
 स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः स्युः
 चयः समुपह्वय भक्षयन्ति ' यथाचमसं १०
 चमसान्तिव म इत्यात्मानं प्रत्यभिमुख्यन्ते ' नाप्याययन्ति
 चमसान्सर्वभक्षा मार्जयन्ते ' इत्य प्राङ्मायन्नाह ॥ १६ ॥

अच्छावाकस्य चमसमनूक्त्यध्वमुन्नेतः सर्वश एव राजा-
 नमुक्त्य मातिरीरिचः प्रतिप्रस्थातरूपेण यक्षेण रमैहि यज-
 मानेति ' पूर्वया दारा हविर्धानं प्रपाद्याथैतच्चर्म फलकयोः १५
 प्राचीनयोवमुत्तरस्त्रोमोपस्तृणाति यज प्रतितिष्ठेति वा तूष्णीं
 वा ' तस्मिन्संमुखाग्रावणः कृत्वा दक्षिणस्य हविर्धानस्थान्तरेणेषे
 राजानमुपावहरति हृदे त्वा मनसे त्वा सोम राजश्रेष्ठवरोहेति
 दाभ्यामयेनमुद्गाह्यः प्राङ्मास्यस्तस्येष्टन्ति यत्ने विदुरयो-
 दुद्व्याधवनीयमर्धं वसतीवरीणमवनयत्यध्वमेकधनानां ' पुरो- १०
 ऽहं वसतीवरीः सादयति ' पश्चादध्वमेकधनानांच्छावाकचमस-
 मेव प्रथममुक्तयन्ति ' यथोपपादमितराः सर्वश एव राजान्

- समुचीनोरवेष्टाः सखादक्षय्यवादनं सकथासाक्षात् औप-
 श्रयं वाचं तस्मिन्नेतः सर्वत्र एव राजानं गच्छति । यः सकथा-
 साक्षात् भवत्युपशान्तमश्नीतो ऽसि देवेभ्यस्ता देवायुवसुभ्योभ्य-
 उवयायुवं यज्ञसायुव इन्द्राग्निभ्यां त्वा जुष्टं गच्छामीति । नाथ
 पुनर्विरचीत्युक्त्यसाक्षी प्रत्यभिमुख्यति । दग्धाभिरेवेनां गृह्य-
 न्युजति । परिमृज्य सांदयत्येष ते योनिरिन्द्राग्निभ्यां त्वेत्थवाय-
 उपत्युग्मं वर्हिषी आदाय वाचंयमः प्रत्यर्कं द्रुत्वा सोममुपा-
 करोति । स्तुवते । ऽष्वावाकायैकोत्तमेति प्राञ्जरः ऽष्वावाकस्य
 कालात्पराजानवर्तते प्रतिप्रख्याताभ्येनमाकथ्यते ऽष्वावाकः ।
- १० प्रत्याकथ्यते प्रतिप्रख्याता । अक्षति । प्रतिगच्छति । प्रसिद्ध-
 मुक्तं प्रतिगीर्धं प्राञ्ज्योद्यच्छत एतं पदमनूद्यच्छन्ते चमसान-
 यात्रावद्यतो आवासात् औषदुक्त्या यज सोमानामिति ।
 वषट्कृतानुवषट्कृते दिव्युहोति । तथैव दिविः सर्वाश्चमसाञ्जु-
 त्यं प्रदक्षिणमावृत्त्या ऽष्वावाकस्य चमसे पश्य सखावमव-
- ११ गच्छति ऊतं त्वा ऊते ऽवनयाम्यूर्जस्वनं देवेभ्यो मधुमन्त्रं
 मनुष्येभ्य इति वा तूष्णीं वाचैवेतत्पात्रमुपनिधाय भक्षैः प्रत्यक्ष-
 आद्रवण्यनुसवनमच इन्द्राग्निभ्यां पीतयेत्यः ऽष्वावाकचमसेवैते
 चयः समुपद्रव्य भक्षयन्ति । यथाचमसं चमसान्निष्य स इत्या-
 त्मानं प्रत्यभिमुख्यते । नाप्याययन्ति चमसान्सर्वभक्षा मार्जयन्ते ।
- २० ऽयोक्त्या इत्याह । प्रातःसवनं प्रतिगीर्धं प्रगाक्षः प्रसृजोति ।
 वर्पतेत्याह प्रगाक्षा । संतिष्ठते प्रातःसवनम् ॥ २० ॥ पञ्चमः ॥

॥ इति सप्तमः प्रश्नः ॥

प्रसर्पन्ति माध्यन्दिनाद्यः सवनाद्य देवी द्वारावित्त्यत
 एवोर्ध्वेन^१ संप्रसृताम्बिदिताध्वर्युः प्राकृत्यन्नाहामिषोत्तार एतं
 ऋचतं^२ यावस्तुतमेहि^३ यजमानेति^४ पूर्वधा द्वारा इविधानं
 प्रपाद्य होतृचमसे वसतौवरीभ्यो ऽधपो निःषिष्य तासु-तथैव
 निपाभ्यासु यजमानं वाचयति^५ तास्तथैव यजमानाय संप्रदाय ५
 यावाणमादत्ते ऽन्यसुपाशुसवनात् तथैव प्राशं प्रश्रित्य विस्वस्य
 राजानं यावाणमभि मिमौत इन्द्राय त्वेन्द्राय त्वेति^६ पञ्चकलो
 यजुषा पञ्चकलस्तृण्यौ^७ दशकलो मिमानः सर्वज्ञ एव राजानं
 मिमौते^८ ऽद्विरभ्युक्ष्य यावस्तुत उष्यौषं प्रयच्छत्यद्विरेवाभ्युक्ष्या-
 ध्वर्योरावस्यं वासो हरन्ति^९ तथा मितः राजानः होतृ- १०
 चमसीद्याभिरुपसृजति^{१०} तथा संप्रथौति^{११} तथा तिरश्चर्मफलके
 चमिस्तृणति^{१२} तथा वृद्धीर्वाचयति^{१३} नाचाःशून्सचते^{१४} धोषवन्त
 एवाभिपुस्तन्तीहा इहा इहेति^{१५} तदेव यदिनयन्तीहा इह
 इहा इह इहा इहेत्ययं संभरणीये निष्कीडयन्तीहा इहा
 इहेत्ययैः सुसंभृतः संभरण्याः संभृत्योन्नेच उत्पद्यच्छति^{१६}

१ Thus PB TH Mantramālā.

२ Thus PTFH Bh., Mantramālā, Padārthanirv.; •सुतरश्च BJ Keś.

३ Thus BHTP Bh.; हरन्ति F.

४ Here and l. 13, 14 BP have the pluti sign also after the last इह (thus: इहा इति).

५ Uncertain reading. BT तदेवचदिनयन्ती०; H: तदेवचदिनियन्ती०; F: तदेवचदिनियन्ती०; P: तदेवचदिनयन्त इह; Bh. and Keś. give no help (विष्णवे वचन्ति, Bh.).

तदुज्जेताध्वनीये ऽवनयत्येवमेव^१ द्वितीयः पचांसः संतिष्ठत^१
 एवं तृतीयस्तृतीयस्य तृतीये दृष्टदुपयनि दृष्टदृष्टदृष्टदितृती-
 यमन्तातो दद्यापविषेण परिवेष्योमेच उत्पद्यन्ति^१ तदुज्जेता-
 ध्वनीये^१ विद्यास्य प्रपीय दक्षिणस्य हविर्धानस्यान्तरेणेच
 १ उपावहत्य^१ चर्मणि निदधाति^१ तस्मिंस्तथैव संसृज्यान्त्यास्यः
 हत्वा चतुर्थैतदुज्जीवं यावमुत्सेभ्यो व्यपोहति^१ तथोद्गाता^१ वा
 प्रक्षोता वा दक्षिणस्य हविर्धानस्य पश्चादक्षमुपहृत्य प्राप्तं यावत्
 द्रोणकक्षग्रमश्नुहति^१ तस्मिंस्तथैवोदौचीनदशं दद्यापविषं
 वितत्य प्रसिद्धं^१ इष्टकामन्यिनौ ग्रहौ गृह्णात्यथर्तुपाचाभ्यां द्वौ
 १० मरुत्वतीथौ ग्रहौ गृह्णाति ॥ १ ॥

मरुत्वन्तं वृषभं वावृधानमिन्द्र मरुत्व इह पाप्ति सोम-
 मिति द्वाभ्यामथोपरिष्टादाग्रयणमानीयाधस्तादुपगृह्णाति^१ तं
 तथैव चिरमिच्छिद्रुत्य परिमृज्य मादधति^१ तथोक्त्यं गृह्णा-
 त्युक्त्येन राजानं परिदधाति^१ तथोपर्यर्धं द्रोणकक्षगे परिशु-
 ११ पाचं प्राप्तं द्रष्टाननुमन्त्रयते द्रष्टास्यस्कन्द यस्ते द्रष्टो यो द्रष्टो
 यस्ते द्रष्टा इति^१ तथोज्जेतारमाहारिकं पूतभृतं क्षुद्रं पवमानस्य
 यद्वाभ्यहौष्यामीति^१ तथारिके पूतभृति पवमानस्य यद्वागृह्णा-
 त्युपयामगृहीतो ऽनीन्द्राय त्वेति द्रोणकक्षग्रमभिमुग्रतीन्द्राय
 त्वेत्याध्वनीयमिन्द्राय त्वेति पूतभृतं^१ तथोज्जेतरित्याच प्राप्तं
 १० राजानं पूतभृतमभि संपवयताद्वाभिराध्वनीयं गृह्णा नृजता-

१ Some MSS : तदुज्जेता • ।

१ उपावहत्य F, उपावहत्य BHP, comp. p. 208. 12.

१ चथोद्गाता H.

दिति' स तथा करोति' तथाप उपसृज्य बर्हिषी आदायोप-
 निःसर्पति' तेषु तथैव समन्वारभ्येव्याहवनीषे सुवाज्जतिं
 जुहोति' विभे देवा महत इन्द्रो अस्मान्स्निहितीषे सवने
 न जङ्घः । आयुष्मन्तः प्रियसेषां वदन्तो वधं देवानां सुमती
 स्वाभ स्नाहेत्येतयाध्वर्युं जुहुतो' यथावेदमितरे जुहुत्येव
 प्रदक्षिणमावृत्य सदो ऽभि पवमानः संपन्ति' तथा' सदसि
 यथावतनसुपदिशन्ति' तथोद्गाथे वा प्रक्षोभे वा बर्हिषी
 प्रवक्ष्यत्युक्त्यामथोदपक्षरणमसि मिथुमस्य प्रजात्या इति वा
 तूष्णीं वा' तथोपाकरणं अपति वायुर्हिंरुर्तन्ति' स एव पञ्चदशो
 माध्यंदिनः पवमानो भवति' तस्माद्यस्यां प्रक्षुतायां वाचयति १०
 सुपर्णो ऽसि चिदुप्यन्दा अनु त्वारभे क्षन्ति मा संपारयेत्येव
 चतुर्होतारं व्याचष्ट' उद्भुते सावि संप्रैषमाग्नीदग्नीन्विश्वर
 बर्हिं जनासि पुरोडाशाः अक्षंक्षुर प्रतिप्रस्थानर्दधिचर्माय
 दध्याहरेति' यथासंप्रैषं तौ कुरुतस्तथाप' उपसृज्याहेहि
 वज्रमानेति' पूर्वघा दारा हविर्धानं प्रपाद्य तथा समस्ता १५
 राजानसुपतिष्ठते' तथावकाशेश्वरति' तथा प्रचरण्यां नवस्त्यो
 गृह्णीते' तथैव आग्नीध्र आग्नीध्रीयाद्विष्णिषादनुपूर्वं' धिष्णि-
 षेव्यङ्गारान्विश्वरति' तथा पुरस्तात्पुत्रावीनो विष्टतान्विष्णि-
 षाव्याधारयति' तथोत्तरया हविर्धानस्य सुबुके प्रचरणीः

१ प्रचरं त्वय BJ.

२ Thus BT; कृपतीचाप the other MSS. ; J corrupt.

३ Thus BJHP; चावपूर्वं F; चावपूर्वं T.

वाद्यमिति । तथा वांकाग्निमेव यथा प्रज्ज्वालयन् कुपयति संततां
गार्हपत्याद्याहवनीयात् ॥ २ ॥

- अथान्तरेण विधाने उपविष्ट दधिचर्मांश्च दधि काचति ।
तदा हतमवेक्षते ज्योतिरसि वैशानरं प्रत्रियै दुग्धमिति । बर्हिषी
१० अन्तर्धांश्च कश्यपे वा चमसे वा गृह्णाति यावती द्यावापृथिवी
महिला यावच्च सप्त सिन्धवो वितस्तुः । तावन्तमिन्द्र ते यदह
सहोर्जा गृह्णाम्यकृतमित्यपोहृत्य बर्हिषी अथैनं श्रीषाति
वाक् च त्वा मनश्च श्रीणीतां प्राणश्च त्वापानश्च श्रीणीतां
चक्षुश्च त्वा श्रोत्रं च श्रीणीतां दक्षश्च त्वा वक्त्रं च श्रीणीतामो-
१० जश्च त्वा सद्यश्च श्रीणीतामायुश्च त्वा जरा च श्रीणीतामात्मा
च त्वा तनूश्च श्रीणीताः इत्यतो ऽसि इत्यंतकतः इत्यथा त्वा
इत्येभ्यस्ता इत्यंतं कश्चित्यथाह होतर्वदक्ष यत्ने वाद्यमित्यथैन-
मादायोपोत्तिष्ठन्नाह आतः प्रविरित्येत्याकम्बाश्राव्याह दधि-
धर्मका यवेति । यदङ्कते जुहोति यमिन्द्रमाज्जर्वहणं यमाज्जर्व-
१० मिचमाज्जर्वसु सत्यमाज्जः । यो देवानां देवतमस्तपोजाकक्षी त्वा
तेभ्यस्ता स्नाहेत्यनुववद्गते जला हरति भक्षः । स यावन्तः
प्रवर्ग्यकर्त्तिजस्तेषूपपन्नमिहा यजमान एव प्रत्यक्षं भक्षयति मधि
त्यदिन्द्रियं मध्ममधि दक्षो मधि क्रतुः । मयि धावि सुवीर्यं
विशुग्धमो विभातु मे ॥ आकृत्या मनसा सह विराज्य
१० ज्योतिषा सह । यज्ञेन पयसा सह ब्रह्मणा तेजसा सह । अथैव
वज्रसा सह सत्येन तपसा सह । तस्य दोहमग्नीमहि तस्य सुख-
मग्नीमहि । तस्य भक्षमग्नीमहि तस्य त इन्द्रेण पीतका मधुमत

उपहृतस्योपहृतो भवथामीति' निर्विध्य पाचं प्रपक्वति'
 तथा सवनीयाग्नुरोडाग्न्याचति' तेषां तथैव समवधन्नाह
 माध्यंदिनस्य सवनस्येन्द्राय पुरोडाशानामवदीपमानानामनु-
 ब्रूहीति' पूर्वाधादवदायापराधादवद्यत्यभिघारयति' प्रत्यनक्ति'
 तथोपभति स्विष्टकृते सर्वेषां सक्तसक्तदुत्तरार्धादवद्यति' ५
 द्विरभिघारयति' न प्रत्यनक्त्याक्रम्याग्न्याह माध्यंदिनस्य
 सवनस्येन्द्राय पुरोडाशाग्न्यप्रस्थिताग्न्येति' वषट्कृते जुहोति'
 तथा समावपमान आहवाग्नये ऽनुब्रूहीत्याग्न्याहवाग्नये प्रेथेति'
 वषट्कृत उत्तरार्धपूर्वार्धे ऽतिहाय पूर्वा आहुतौर्जुहोति' तथो-
 दकृत्याक्रम्य यथायतनं स्रुचौ सादयित्वा तथैव पात्र्यामिडां १०
 समवधाय प्रनीचः पुरोडाशाग्न्यप्रहिणोत्यनु द्वेके संयन्ति पश्चाद-
 इहेति वदन्तो' ऽथ प्राङ्वायसाहोत्रीयमानेभ्यो ऽनुब्रूहि ॥ ३ ॥

होतुश्चमसमनुस्रवध्वसुभयतः शुक्राङ्कुसध्वमष्ठावाकस्य
 चमसाध्वर्यो ऽपि त्वमुस्रयस्य प्रतिप्रस्थातस्तुर्भिर्मां शकलैः
 प्रोक्षिताप्रोक्षितैः प्रत्युपक्रम्येति' यथासंप्रैवं ते कुर्वन्ति' समानं १५
 कर्माश्रावणादाश्रावण एव' व्येत्यथाध्वर्युः' पुरस्तात्प्रत्यङ् तिष्ठ-
 न्नाश्रावयत्यो आवयास्तु औषण्माध्यंदिनस्य सवनस्य निष्केशस्य
 भागस्य शुक्लतो मन्त्रिक्तो मधुसूत इन्द्राय सोमाग्न्यप्रस्थिताग्न्ये-
 खेति' वषट्कृते सहोभौ जुहुतः न प्रथमः संकृतिर्विशकर्मति'

१ Uncertain reading and interpunction; एववेत्सवा० BJ; एवे-
 त्वावा० T Kō.; एव--त्सवा० F; एवेतिनवा० HP; Bhavasyāmin: एव वेति
 निश्चय इत्यर्थः. A Prayoga. एववेति निश्चय इत्यर्थः (Grantha).

- वषट्कृतानुवषट्कृते दिव्युक्तस्यैव^१ दिदिः सर्वाश्चमसाञ्जुहति^१
 तथा संप्रेषमाह प्रेतु होतुश्चमसः प्र ब्रह्मण इति^१ तथा^१
 प्रदक्षिणमावृत्य होतृचमसे ग्रहस्य सञ्ज्ञावमवनयति कृतं त्वा
 कृते ऽवनयात्सूर्जस्नानं देवेभ्यो मधुमन्तं मनुष्येभ्य इति वा
 ५ तृष्णीं वा^१ तथा प्रतिप्रस्थातोत्तरार्धे आहवनीयस्य मन्विनः
 सञ्ज्ञावं जुहोति^१ तथाप उपसृष्ट्य शुक्रपाचं च मन्विपाचं च
 खरे यथायतनञ् स्यादयति^१ यन्मेते महर्त्विजां चमसाञ्जयेते
 होचकाणां चमसाध्वयवः सकृत्सकृद्दोषकस्यग्रादभ्युन्नीयोपावर्तन्ते^१
 तेषां तथैव मैत्रावरुणचमसमादायाश्चाव्याह प्रज्ञास्तथ्यजेति^१
- १० वषट्कृतानुवषट्कृते दिव्युहोति^१ ब्रह्मन्त्यज पोतर्यंज नेष्ट्यंजाश्चावाक
 यजाग्नौद्यजेति^१ षड्बोचाः संयाज्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्या-
 येण होतारमुपविशत्यवाङ्मौदिति^१ स भद्रमकरित्याह होता
 यो नः सोमः राजानं पाययिष्यतीति^१ तथाप उपसृष्ट्य होच
 इडासुपोद्यच्छन्त^१ उपह्वयमानायामिडायासुपप्रगृह्णन्ति चमसा-
 १५ सुपह्वतायामिडायामग्नौध आदधाति षड्वत्तं^१ प्राश्नन्ति^१
 मार्जयन्त^१ इडोपह्वताश्चमसाञ्जयन्ति भवेहि माविशेति
 दीर्घभक्षमनुद्रुत्य इद्रवद्रणस्य सोम देव ते मतिविदो
 माध्यंदिनस्य सवनस्य त्रिष्टुप्कन्दस इन्द्रपीतस्य मधुमत उप-
 ह्वतस्योपह्वतो भक्षयामीति^१ होतृचमसमेवेते जयः समुपह्वय
 २० भक्षयन्ति^१ यथाचमसं चमसान्निव स इत्यात्मानं प्रत्यभिमुख्यन्त^१

आप्याययन्ति समधानायाचक्षुः सनेतुः त इति । शीदन्ति
नाराग्रश्च आप्यायिता दक्षिणश्च इविधानायाचक्षुः समधो-
ऽधस्तृतीयाय मधस्तृतीयायैतस्मिन्नास आग्नीध्रे यजमानः
पुरोडाशानां प्राप्नोति । यदग्रना स्वात्पत्नी पत्नीशब्दे ।
॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

अथ दाक्षिणानि होयन्त्याचक्षुः आचक्षुः सनुवाः कुचं
वायस्यैतस्मिन् वसनस्नानमायां दग्धायां शिरस्थगच्छः प्रपद्यितो
भवत्येतस्मदायाहेहि यजमानेत्युत्तरेणाग्नीध्रीयं परीत्योत्तरेण
चदः परीत्य पूर्वया द्वारा गच्छां प्रपाद्य समन्वारब्धेऽपि-
प्रतिषु संप्रत्यक्षेषु गार्हपत्य आज्यं विद्यापोत्पूय कुचि चतुर्गृहीतं १०
गृहीत्वा वसनस्नानः सुगन्धः उपसंगृह्य सौरौभासगृह्यां
गार्हपत्ये जुहोत्युद्यु त्वं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । इदं
विश्राय सूर्यः स्नाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा गार्हपत्य एव
जुहोति चित्रं देवानामुदगादनीकं चतुर्मित्रं वहणस्याग्नेः ।
आप्रा सावाष्टयिवी अन्नरिचः सूर्य आत्मा जगतस्तत्पूय ११
स्नाहेत्यप्याग्नीध्रं द्रुत्वा कुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा वसनस्नेवान्तः
सुगन्धः उपसंगृह्य नयत्यर्वाग्नीध्रे जुहोत्यग्ने नय सुपया राधे
अस्मान्निशानि देव बहुनानि विदान् । युयोधस्त्राज्जुञ्जराजमेनो
भूयिष्ठां ते नमस्यन्ति विधेम स्नाहेत्यथ दिवं गच्छ सुवः पतेति
शिरस्थः जलोद्गच्छति । सृज्यन्ते दक्षिणा दक्षिणापयेनान्तरेण १०

१ Thus all and P, except B, which has •स्नावाहं व• ।

१ सुगन्धसुवः BJ.

सदस्य गार्हपत्यं चान्तरेण सदस्यग्रीधं चान्तरेण चान्तरेण
 त्कारावेवमुदीच्यः प्रतिपद्यते । ताः प्रदक्षिणं कृत्वाभ्येति कृपेण
 वो रूपमभ्येति वयंसा यव इत्येतेना विभजति तुषो रो
 विम्वेदा विभजतु वर्षिष्ठे अग्नि नाक इत्येव सदो ऽभ्येति ते
 ५ अग्ने राध ऐति सोमच्युतं तन्निषस्य पथा नयतंस्त पथा प्रेत
 चन्द्रदक्षिणा यज्ञस्य पथां सुविता नयन्तीरिति ॥ ५ ॥

अथैव आच्यो ऽपेण सद आसो । तमभ्येति । ब्राह्मणमथ
 राध्यायमृषिमार्षेयं पितृमन्त्रं पैतृमन्त्रं सुधातुदक्षिणमित्येन-
 मुक्तस्य पृच्छति क आच्ये इत्ययमहमित्येतरः प्रत्याह । तं
 १० तथैव द्वितीयमुक्तस्य पृच्छति क आच्ये इत्ययमहमित्येतरः
 प्रत्याह । तं तथैव तृतीयमुक्तस्य पृच्छति क आच्ये इत्यय-
 महमित्येतरः प्रत्याह । तस्य पाणौ हिरण्यमादधाति चन्द्र
 मऽहेति सदु चान्यदुपकल्पते । ऽथाग्रीधं कृत्वा हिरण्यमुख-
 मग्रीधे ददात्येव सद आगत्य ब्रह्मणे ददाति शोच उद्गात्रे । एव
 १५ हविर्धानं कृत्वाध्वर्यवे ददाति य उ चैनमन्ये ऽभितो भवन्त्येव सद
 आगत्य प्रसोचे ददाति प्रशास्त्रे ब्राह्मणाच्छ्रुतिने ऽष्ठावाकस्य
 सदस्यस्याग्रीधः पोतुर्नैधुर्पावस्तुत उज्जेतुः सुब्रह्मण्यस्य प्रतिहर्तु-
 रन्ततो । यथासमुद्रितं प्रसर्पेभ्यो । ऽथाहैहि यजमानेत्याग्रीधं

१ Thus FHTP, Keś.; अभ्येति BJ.

१ Thus TPH; अभ्येति the other MSS.

१ चंद्र THF Mantramāla; चंद्र BP and a Prayoga, चंद्रमहेति Keś.

१ उपकल्पयते the MSS.

द्रुत्वा क्षुपि चतुर्दशैतं गृहीत्वाग्नीध्रे पक्ष वैश्वकर्मणांश्च क्षुहोति
 यज्ञपतिमृषय एनसाङ्गरित्यवातिकामातौमोक्षेरत्तग्निना^१
 देवेन ये देवा यज्ञहन इत्येताभ्यामनुवांकाभ्यामय यजमानं
 प्राक्षमीक्षयति वि सुवः पश्य व्यन्तरिक्षमित्येनः५ सदक्षुप-
 वेग्रयति यतस्व सदक्षैरित्यय दक्षिणाः समनुदिप्रत्यस्मादापा ५
 देवता गच्छन्तं मधुमतीः प्रदातारमाविशतानवहायास्मान्देव-
 षानेन पथेत स्रजतां लोके मौदत तजः सः५कृतमिति^१ ॥ ६ ॥

अथ प्राङायनाहेन्द्राय मरुत्वते ऽनुब्रूहोति^१ तच्छ्रुत्वा
 प्रतिप्रस्थाता यद्वावादायोपनिष्कामत्युपनिष्कान्तस्तेवाध्वर्युर्वा-
 वादत^१ उत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थाचे ऽन्यतरं प्रयच्छत्यथाश्राव- १०
 यत्यो आवषास्तु औषडिन्द्राय मरुत्वते प्रेक्षेति^१ वषट्कते
 वहीभौ जुहुतो^१ ऽथ प्रतिप्रस्थाताध्वर्योः पाचे गृह्य सः५श्राव-
 मवमयति^१ तमाथ प्रतिप्रस्थातरेतेन पाचेण द्वितीयं मरुत्वतीयं
 यक्षं गृह्णाणेति^१ तेन प्रतिप्रस्थाता द्वितीयं मरुत्वतीयं यक्षं
 गृह्णाति द्रोणकलश्रात्परिभुना पाचेण मरुत्वाः इन्द्र वृषभो १५
 रषाद्येत्यनुद्रुत्योपयामगृह्यतो ऽवीन्द्राय त्वा मरुत्वते जुष्टं
 गृह्णामीति^१ परिमृष्य सादयत्येष ते योनिरिन्द्राय त्वा
 मरुत्वत इत्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्मावृत्य होषेतत्पाचः५
 संभक्षयतीन्ध्रेण मरुत्वता पौतस्तेत्यथ निगृह्य पाचं पराङ्मावर्तत
 इत्वा देवङ्गरिति^१ यावदेतस्व यजुषः पर्वाप्नोति तावच्छपत्य- २०

- येनमाहवते हीता' प्रत्याहवते ऽध्वर्युः' अहवति' प्रति-
 गृह्णाति' प्रमिदुष्यत्वं प्रतिगीर्षे प्राडेत्योद्यच्छत एतं तृतीयं
 महत्तृतीयं यद्वर्मनूयच्छन्ते नारागृह्णानयात्रावयत्यो आवयच्छ
 औषदुष्यशा यज सोमस्येति' वषट्कृतानुवषट्कृते दिर्जुहोति'
 ९ तथैव दिर्दिर्नारागृह्णाननुप्रकल्पयन्त्येतत्पात्रं नारागृह्णा अन्वा-
 यन्तुसवमभक्ष इन्ध्रेण महत्तृता पीतस्येति' होता सैवाध्वर्युस्यै-
 तत्पात्रं संभक्षयतो नारागृह्णपौतेन नारागृह्णा नारागृह्ण-
 पीतस्य सोम देव ते मतिविदो माध्वादिनस्य सवमस्य चिष्टुप्-
 कन्दसः पितृपीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्षयामीति'
 १० होतृचमसमेवैते चयः समुपहृत्य भक्षयन्ति' यथाचमसं चम-
 सान्धित्व म इत्यात्मानं प्रत्यभिमुख्यन्त' आप्याययन्ति चमसा-
 नाप्यायस्य समेतु त इति' सीदन्ति नारागृह्णा आप्यायिता
 दक्षिणस्य हविर्धानस्यापालम्बमधोऽधो' माहेन्द्राय' ॥ ७ ॥

- अथ प्राडेत्य शुक्रपाचमाददान आहोमेत्यर्थदेमं माहेन्द्रं यज्ञं
 ११ गृह्णाम्यथोदञ्चः राजानं पूतमृतमभि संपवयताद्दशाभिर्द्रोण-
 कक्षत्रं ब्रह्मा न्यजतादिति' स तथा करोति' स शुक्रपाचेष
 माहेन्द्रं द्रोणकक्षत्राद्ब्रह्माति महाः इन्द्रो य ओजसेत्यनुद्रुत्यो-
 पधामगृहीतो ऽभि माहेन्द्राय त्वा जुष्टं गृह्णामीति' परिब्रूय
 सादयत्येष ते योनिर्महेन्द्राय स्त्वय्याप उपन्यस्य बहिर्वी आदाय
 १० वाचंयमः प्रत्यङ् द्रुत्वा स्तोत्रमुपाकरोति' श्रुवते माहेन्द्राय'

प्रकृते साधि संप्रैषमाहभिषोतारो ऽभिषुक्तान्नीदाग्निं
 विनयोसूखलसुदाह्य प्रतिप्रक्ष्वातंवाहणेककपासं निर्वप सौम्यस्य
 विद्मोति^१ यथासंप्रैषं ते कुर्वन्ति^२ होच एषोक्तमेति प्राज्जहोतुः
 कास्तात्पराकावर्तते ऽध्वर्युरभ्येनमाह्वयते होता^३ प्रत्यमह्वयते
 ऽध्वर्युः^४ ग्रह्णन्ति^५ प्रतिगृणन्ति^६ प्रसिद्धसुख्यं प्रतिगीर्थं
 प्राकृत्योद्यच्छत एतं माहेन्द्रं यदमनूद्यच्छन्ते नाराग्रश्रमानया-
 भावयत्यो आवद्यास्तु औषद्व्यग्रा यज सोमस्येति^७ वषट्कृतानु-
 वषट्कृते दिर्जुहोति^८ तथैव दिर्दिनाराग्रश्रमाननुप्रकन्ययक्येतत्पात्रं
 नाराग्रश्रया अन्वायक्यनुमवनभवो महेन्द्रेण पीतस्येति^९ होता
 चेवाध्वर्युश्चेतत्पात्रं संभवयतो नराग्रश्रसपीतेन नाराग्रश्रया-
 नराग्रश्रसपीतस्य सोम देव ते मतिविदो माथंदिनस्य भवनस्य
 चिष्टुंक्त्वस्यः पितृपीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्षया-
 मीति^{१०} होत्वचमसमेवैते त्रयः समुपह्वय भक्षयन्ति^{११} यथाचमसं
 चमसान्दिन्य म इत्यात्मानं प्रत्यभिष्टुज्जन्ते^{१२} नाप्याययन्ति
 चमसान्सर्वभक्षा मार्जयन्ते^{१३} ऽधेन्द्राय त्रेन्द्राय त्वेत्येवं^{१४}
 विभिरुक्थ्यपर्यायेसरति^{१५} तं तथैवोक्तमे ऽतिप्रिष्ट आहाणा-
 वाकस्य चमसमनूद्यध्वमुज्जेतः सर्वश एव राजानमुज्जय मातिरी-
 रिचः प्रतिप्रक्ष्वातस्येतेन यदेष रभैहि यजमानेति^{१६} पूर्वथा
 द्वारा हविर्धानं प्रगाथाथोदुग्याधवनीयं सर्वश एव वसती-
 वरोः पथंरुति^{१७} सर्वश एवैकधनान्युरोऽचमेव वसतीवरीकस्यं^{१८}

सह्य म्युज्जति^१ पश्चादक्षमेकधनान्वावाकचमसमेव प्रथमसुज-
 यन्ति^२ यथोपपादमितरान्सर्वं एव राजानं^३ ससुजीषोत्तर-
 वेद्याः^४ म^५मादयन्त्यपादन्त उक्त्यस्यास्या श्रौपयकं पातं^६
 तस्मिन्नेत^७ सर्वं एव राजानं गृह्णाति य उक्त्यस्यास्या भवति^८
 'स' उ' वा' ऐन्^९ एव भवत्यथोक्तं^{१०} वाचीत्याह माध्यंदिनः^{११}
 सवनं प्रतिगौर्यं प्रज्ञातः प्रसुजोति^{१२} सर्पतेत्याह प्रज्ञाता^{१३}
 संतिष्ठते माध्यंदिनः सवनम्^{१४} ॥ ८ ॥ द्वितीयः ॥

प्रसर्पन्ति तृतीयसवनाय देवी दारावित्यत एवोर्ध्वेन^१
 संप्रसृप्तान्निदित्वाध्वर्युः प्राङ्वायन्नाश्रौतीत्यरिभयणमाहुर प्रति-
 १० प्रज्ञातराग्रिरमानय गृह्णातस्त्वमादित्यपश्चाद्य दध्वाहरेहि वज-
 मानेति^२ पूर्व्या दारा हविर्धानं प्रपाद्य य एष उपाः^३शपाके
 ऽः^४शः प्राक्षो भवति तं माध्यंदिनीय सजोषे ऽपि सृज्य यमेव
 कं च^५ यावाणमादायोक्षेतारमाहाहरोपसृजेत्युपसृजत्युक्षेताधव-
 नीयाद्दक्षनेनापरिमितमभिषुत्यायेन^६ सुसंभृतः^७ संभरस्याः^८
 १५ संभृत्योक्षेत्र उत्प्रयच्छति^९ तसुक्षेताधवनौये^{१०} ज्वनयत्येवमेव
 द्वितीयः पर्यायः संतिष्ठत^{११} एवं तृतीय^{१२} सजोषमन्ततो
 दशापविषेण परिवेज्योक्षेत्र उत्प्रयच्छति^{१३} तदुक्षेताधवनौये^{१४}
 विद्यास्य प्रपौद्य दक्षिणस्य दविर्धानस्थान्तरेणेषं उपातिहृत्य^{१५}
 नौड उक्तादयति^{१६} परिभ्रयन्ति पूर्वा दारमपरा चायादन्त

१ सउवैरेन् B; सउवेन् T; PHF om. वा; J corrupt

२ वाचीत्याह JT.

३ कंचन BF.

४ तसुक्षेता = some MSS.

५ उपातिहृत्य here all, also P.

आदित्यस्यास्मा औपग्रहं पाचं^१ तस्मिन्नेतस्य राक्षसतोयवेक्षा
 गृह्णाति य आदित्यस्यास्मा भवति कदा च न सरीरमीत्यनु-
 द्रुत्योपयामगृहीतो ऽस्यादित्येभ्यस्मा जुष्टं गृह्णामीति^२ बर्हिषो
 अन्तर्धाय इदं तातस्मिन् श्रीणाति कदा च न प्रयुज्यमीत्यनु-
 द्रुत्योपयामगृहीतो ऽस्यादित्येभ्यस्मा जुष्टं गृह्णामीत्यनुद्रुत्य^३
 बर्हिषो अर्धवेक्षाः राज्ञो गृह्णाति यज्ञो देवानां प्रत्येति
 सुवमित्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽस्यादित्येभ्यस्मा जुष्टं गृह्णामी-
 त्यथैनः^४ सविमत् उपाः शुसवनेन श्रीणाति विवस्व आदित्यैव ते
 सोमगीयस्तेन मन्दस्व तेन दृष्य दृष्यान्म ते वयं तर्पयितारो या
 दित्या दृष्टिस्तया ता श्रीणामीत्यथैनमुद्रुह्यात्यथ विज्ञानमुपेति^५
 यदि ताजक् प्रस्फन्दत्यप्रुर्वुक्^६ पर्जन्यो भवति^७ यदि चिरमव-
 र्जुको^८ न सादयतीति ब्राह्मणमथैनमुपाः शुसवनं दशापविषेण
 परिवेष्ट्य तेनाधत्तात्पाचमुद्रुह्यन्मिकारमविषिञ्चन् ॥ ६ ॥

आ समुद्रादान्तरिक्षात्प्रजापतिरुदधिं व्यावयातीन्द्रः प्रक्षौतु
 मइतो वर्षयन्तून्मय पृथिवीं मिण्द्वीदं दिव्यं नभः । उद्रो^९
 दिश्यस्य नो देहीशानो विष्टजा वृत्तिमित्यथैनमुपाः शुसवनं^{१०}
 दशापविषेण परिवेष्ट्य प्रावक्ष्यपिष्टजति^{११} विष्टण्मि पूर्वा दार-
 मपरां चाथैत^{१२} यत् बर्हिर्हस्तेनापिधायोपोन्निष्ठत्वाद्वादित्येभ्यः^{१३}

१ Thus J only; •दत्यप्रुर्वुक्: F; •देहर्जुक्: HP, the other MSS. are still more corrupt.

२ अथैनसु. all except H, which has अथैतसु. ।

३ Thus PHJ Kœ.; अथैन the other MSS.

४ •वीपोनिष्ठः TP; •वीपोनिष्ठः J; •वीपोनिष्ठः B; •वीपोनिष्ठः HF.

- प्रिधेभ्यः प्रियधामभ्यः प्रियव्रतेभ्यो महस्वसरस्य पतिभ्यः शरोरन्वा-
 रिचक्षांश्चभ्यो ऽनुग्रहीत्यर्थाः कन्वाभावाद्वादिभ्यः । प्रिधेभ्यः
 प्रियधामभ्यः प्रियव्रतेभ्यो महस्वसरस्य पतिभ्यः शरोरन्वारिच-
 क्षाभ्युत्तेभ्यः प्रेक्षेति । वषट्कृत ओषधीः प्राच्याग्नावादित्यं जुहोति
 १० वज्रदेव । न ज्ञत्वाभीष्टते । पर्याष्टत्तस्यैव प्रतिप्रस्थाता पाचमा-
 दत्त । एतस्मिन्काले प्रतिहर्ता पूतभृतो विले पवित्रं वितत्य
 द्वौ वा चीन्वा राज्ञ उदचनानानथत्यागयणमेधाध्वर्युरादत्त ।
 आदित्यस्त्राक्षी प्रतिप्रस्थाता ओषशयाः संप्रगृह्णाति । तासां
 तिसृणां चतसृणां वा । धाराणं तथोपरिष्ठादाययणमानीयाध-
 १० सादुपगृह्णाति । तं तथैव चिरभिहित्वा परिरुज्य सादय-
 त्यपोदृत्य पवित्रं वर्हिषी अन्तर्धायागिरमवनयत्यन्वारभायां
 पश्यामस्ते देवायो वपुषे चिकित्सतेति चतसृभिरनुष्ण-
 समपोदृत्य वर्हिषी पूतभृतो विले द्रष्टाननुमन्त्रयते । द्वौ
 पवमानस्य ग्रहौ गृह्णाति । तथोजेतरित्याह प्राञ्चः राजानं
 ११ पूतभृतमभि संपवयताद्वाभिराध्वनीयं गृह्णा न्युज्जतादिति । स
 तथा करोति । तथाप उपसृश्य वर्हिषी आदायोपनिःसर्पति ।
 तेषु तथैव समन्वारभ्येव्याहवनीये जुवाकृतिं जुहोति ॥ १० ॥
 इदं तृतीयः सवनं कवीनामृतेन ये समममैरयन्त । ते
 सौधन्वनाः सुतरानग्राणाः स्निष्टिं नो अभि वसीयो नयन्तु
 १० स्नाहेत्येतथाध्वर्यु जुहुतो । यथावेदमितरे जुहोति । तथा

प्रदक्षिणमावृत्य सदो ऽभि पवमानः स्र्यन्ति^१ । तथा सदसि
 अथायतनमुपविशन्ति^२ । तथोद्गात्रे वा प्रक्षोत्रे वा बर्हिषी
 प्रयच्छत्यृक्षामथोरुपस्तरणमसि मिथुनस्य प्रजात्या इति वा
 दृश्यी वा^३ । तथोपाकरणं अपति वायुर्हिङ्गतेति^४ । सु एष
 सप्रदश आर्भवः पवमानो भवति^५ । तस्य नवम्यां प्रस्तुतायां
 वाचयति सघासि जगतीच्छन्दा अनु त्वारभे खस्ति मा
 संपारयेत्यत्र पञ्चहोतारं व्याचष्ट^६ । उद्भुते सांसि संप्रैषमाह्वयी-
 ष्वालाकान्विहर बर्हि स्तृणाहि पुरोडाशाः अक्षं कुह प्रति-
 प्रक्ष्मातः पशौ संवदस्तेति^७ । यथासंप्रैषं तौ कुहतस्तथाप
 उपस्युग्माहैहि यजमानेति^८ । पूर्वथा द्वारा हविर्धानं प्रपाद्य तथा १०
 समस्तः राजानमुपतिष्ठते^९ । नाभावकाग्रैश्चरति^{१०} । तथा प्रचरण्यां
 मवक्तव्यो गृह्णीते^{११} । तथैव आग्नीध्र आग्नीध्रीयाद्विष्णियादनुपूर्व^{१२}
 धिष्णियेषु शालाकान्विहरति^{१३} । तथा पुरस्तात्प्रत्यङ्गामौनो
 विहताः शालाकाग्याधारयति^{१४} । तथोत्तरस्य हविर्धानस्य सुबुके
 प्रचरणीः सादयति^{१५} । तथा सांकाग्निनेन पथा वृष्ट्याः स्तृणाति १५
 संततां गार्हपत्यादाचवनीयात् ॥ ११ ॥

अथ पशुना चरति मनोताप्रभृतिनेडाक्तेन^१ । तथा खव-
 नीयान्पुरोडाशान्याचति^२ । तेषां तथैव समश्चक्षाह द्वितीयस्य

१ चानुपूर्वः T; चानुपर्वः PBJ; चानुपूर्वः F; चानुपूर्वः H.

२ शालाकान् PJJ; शालाकान् BHF; शकलान् and शलाकान् H.

- सवनस्येन्द्राय पुरोडाशाग्रामवदीषमानानामनुब्रूहीति । पूर्वाधी-
 दवदायापरार्धादवद्यत्यभिचारयति । प्रत्यनक्ति । तथोपसृति
 क्लिष्टकृते सर्वेषां सक्तसक्तदुत्तरार्धादवद्यति । द्विरभिचारयति ।
 न प्रत्यनक्त्याकन्याआव्याह तृतीयस्य सवनस्येन्द्राय पुरोडा-
 १० शाग्रप्रस्थिताग्नेयेति । वषट्कृते जुहोति । तथा समावपमान
 आहाराग्रे ऽनुब्रूहीत्याश्राव्याहाराग्रे प्रेयेति । वषट्कृत उत्तरार्ध-
 पूर्वार्धे ऽतिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहोत्यथोदङ्कृत्याकन्य यथायतनं
 कुचौ मादयित्वा तथैव पाश्चात्तिडाः समवधाय प्रतीचः
 पुरोडाशाग्रप्रहिणोत्यनु द्वेके मंथन्ति पश्चव इडेति वदन्तो । ऽथ
 १० प्राडायाज्जाहोक्षीयमानेभ्यो ऽनुब्रूहि होतुश्चमसमनुभयध्वं तीव्राः
 आग्रीर्वतः कुहध्वमुन्नेतः सोमं प्रभावयेति । होतृचमसमेव
 प्रथममुन्नयन्ति । यथोपपादमितरान्ममुक्षीयोत्तरवेद्याः स-
 मादयन्त्यथ प्राङ्केत्य होतृचमसमादायाश्राव्याह तृतीयस्य
 सवनस्यर्भुमतो विभुमतः प्रभुमतो वाजवनः सविद्वततो
 ११ इहन्पतिवतो विद्यदेव्यावतस्तौवाः । आग्रीर्वत इन्द्राय सोमान्
 प्रस्थिताग्नेयेति । वषट्कृते जुहोति श्वेनाय पत्नये स्वाहेत्यनु-
 वषट्कृते त्वन्ताः होत्रा मधोर्धृतस्य स्वाहेति । वषट्कृतानु-
 वषट्कृते द्विर्जुहोति । तथैव विदिः सर्वाः स्यमाञ्जुहति । तथा
 संप्रेषमाह प्रैतु होतुश्चमसः प्र ब्रह्मणः प्रोद्गातुः प्र यजमानस्य
 १० प्र सदस्यस्य होत्रकाणां चमसाध्वर्धवः सक्तसक्तदाग्रीर्वतो ऽभु-
 क्षीयोपावर्तध्वमिति । यन्तेते महर्षिजां चमसास्यते होत्र-

काणां चमसाध्वर्थवः स्रष्टस्रुदाग्रीर्वतो ऽभ्युन्नीयोपावर्तन्ते ।
 तेषां तथैव मैत्रावरुणचमसमादायाश्चाव्याह प्रशास्त्यजेति ।
 वषट्कृते जुहोति विष्टम्भाय धर्मणे स्वाहेति । परिधये
 जनप्रथनायेति । ब्राह्मणाच्छसिन । ऊर्जे होचाणामिति पोतुः ।
 पयसे होचाणामिति नेष्टुः । प्रजापतये मनत्र इत्यच्छावाक्य-
 तं मृतपाः सुवर्वाङ्गित्यग्रीधस्यमसं चमसमेवानुवषट्करोति । हव्यन्ताः
 होत्रा मधोर्ध्वतस्य स्वाहेति । मग्न होत्राः संयाज्य प्रदक्षिणमावृत्य
 प्रत्यङ्गाद्रुत्यायेण होतारमुपविशत्यथाङ्ग्रीदिति । स भद्रम-
 करित्याह होता यो नः सोमः राजानं पाययिष्यतीति ।
 तथाप उपसृष्य होत्र इडासुपोद्यच्छन्त । उपह्वयमानायामिडा-
 यामुपप्रगृह्णन्ति चमसानुपह्वतायामिवाथामग्नौ च आदधाति
 षड्वत्तं । प्राश्रन्ति । मार्जयन्त । इडोपह्वताः चमसान्मन्त्रयन्ति
 भवेहि माविशेति दीर्घमचमनद्रुत्यादित्यवद्गणस्य सोम देव ते
 मतिविदक्षतौयस्य मवनस्य जगतीच्छन्दस इन्द्रपोतस्य मधुमत
 उपह्वतस्योपह्वतो भक्षयामोति । होतचमसमेवेते त्रयः समुपह्वय
 भक्षयन्ति । यथाचमसं चमसान्निव्व म इत्यात्मानं प्रत्यभिमुख्यन्त ।
 आप्याययन्ति चमसानापायस्व समेतु त इति । मौदन्ति
 नाराग्रसा आप्यायिता दक्षिणस्य हविर्धानस्थापालम्बमधोऽध^१

१ BTP add स्वाहा also after •प्रथनाय ।

२ Thus, चमसोपह्व • HPT ; चमसोपह्व • or आ • BJ.

३ Thus TEPH Bh ; चमसमेवानुवष • J ; चमसमेवानुवष • B Kes.

४ B again •वाङ्मनः ।

उपामनवन्तो वैश्वदेवाय^१ चमसायचमसायैव चौऽस्त्रीपुरोडाश-
शकलानुपास्यति^२ । नव होतृचमसे^३ तानत एवानुमन्वयते ऽप
पितरो यथाभागं भन्तध्वमिते^४ तस्मिन्काले^५ आग्नीध्रे यजमानः
पुरोडध्यानां प्राश्नाति^६ । यद्गना स्यात्पत्नी पत्नीशाले^७ ।

५ ॥ १२ ॥ तृतीयः ॥

अथ पाडाथन्नाह देवाय सवित्रे ऽनुब्रूहि प्रतिप्रस्था-
तरन्तर्यामपात्रेण सावित्रमागयणाद्गृहं गृहीतोपास्व मा मौषद
इति^१ । तच्छ्रुत्वा प्रतिप्रस्थातान्तर्यामपात्रेण सावित्रमागयणाद्गृहं
गृह्णाति वाममद्य सवितरित्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽमि देवाय
१० त्वा सवित्रे जुष्टं गृह्णामीति^२ । न मादयतीति ब्राह्मणममादयित्वै-
वोपनिष्कम्याश्चायाह देवाय सवित्रे प्रेक्षेति^३ । वषट्कृते जुहोत्यथ
वै भवति सवितृपात्रेण वैश्वदेवं कलगादृह्णाति सोमे सोम-
मभिगृह्णातीति^४ । स^५ सवितृपात्रेण वैश्वदेवं कलगादृह्णाति
सोमे सोममभिगृह्णात्युपयामगृहीतो ऽमि सुशर्मांमि सप्रति-
५ शानो वृहदले नमो विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो जुष्टं गृह्णामीति^६ ।
परिमृज्य मादयत्येष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्यथाध्वर्युः
प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गादृत्य होत्रा समीप्य पराडावर्तत इडा
देवह्ररिति^७ । यावदेतस्य यजुषः पर्याप्नोति तानञ्जपत्यभ्येन-

१ After सन्ध्वमिते HP ms. उक्ता ।

२ स only in PH ; P reads यत् ।

३ The words सोमे सोममभिगृह्णाति om. B (are they interpolated ?) ;

P also has then

माह्वयते होता^१ प्रत्याह्वयते ऽह्वयः^१ गृह्णति^१ प्रतिगृणात्यथ
यच्च होतुरभिजानात्येकया च दशभिश्च स्मभूत इति तत्प्रति-
प्रस्थाता द्विदिवत्यपात्राणि मार्जालीये मार्जयित्वा पात्रेष्वपि-
सृजत्यथ यच्च होतुरभिजानाति प्र^१ द्यावा यज्ञैः दृष्टिवी-
क्षतावृधेति तदन्यतो-मदं प्रतिगृणात्योथा मोद इव मदा
मोद इवेत्या व्याहावादय यच्च होतुरभिजानाति तद्राधो
अथ सवितुर्वरेण्यमिति तदुभयतो-मदमेत^१ प्रतिगृणाति
मदा^१ मोद इव मदा मोद इवेत्या व्याहावात्प्रमिद्वनुकथं
प्रतिगीर्य प्राडेत्योद्यच्छत एतं वैश्वदेवं यज्ञमनूद्यच्छन्ते
नारागृह्णानथाग्रावयत्यो आवयामु औषदुक्यशा यज ॥
मोमस्येति^१ वषट्कृतानुवषट्कृते दिर्जुहोति^१ तथैव दिर्दि-
नारागृह्णाननुप्रकल्पयन्त्येतत्पात्रं नारागृह्मा अन्वायन्त्यनुमन-
मचो विश्वेदेवैः पीतस्येति^१ होता सैवाह्वयुष्येतत्पात्रं संभच-
यतो नरागृह्मपीतेन नारागृह्मास्त्ररागृह्मपीतस्य मोम देव
ते मतिविदमृतौयस्य मवनस्य जगतीच्छन्दसः पितृपीतस्य १५

१ The reading of the words commencing with प्र is not wholly certain. B om. from प्र द्यावा to अभिजानाति (incl. ; line 6) ; instead of व्याहावाद् (thus JP, l. 6) F has व्याहावात् ।

२ उभयतो• FP ; अन्वमोमद• BJ, but comp. Padārthanirv. page 378 (n°421) and Ap. Śrś. XIII. 13. 8.

३ मदा ... इति om. TJ ; B. मदासोदेवमोदामोदैष्वन्व• ; most of the MSS. contract the word इव with the preceding vowel ; so HPBJ, but comp. TS. III. 2, 9. 5.

मधुमत उपप्लुतस्योपप्लुतो भक्षयामीति^१ होहचमचमेवेते चयः
 समुपप्लुथ भक्षयन्ति^२ यथाचमसं चमसाद्विष म इत्यात्मानं
 प्रत्यभिप्लुगन्ते^३ नाप्याययन्ति चमसान्सर्वभक्षा मार्जयन्ते^४
 ॥ १३ ॥

- ५ अथ होतारं विपृच्छति परिपृच्छामि मौम्या^१ न परि-
 यच्छामी^२ इति^३ स यथैनं होता प्रत्याह तच्छुलासकः
 मौम्यमागच्छत्यथ सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वात्याक्रम्याभ्याह
 एतस्य यजेति^४ वषट्कते जुहोत्यथोपसौर्यं दिशरोरवद्यति^५
 पूर्वार्धादवदायापरार्धादवद्यत्यभिघारयति^६ न^७ प्रत्यनक्तव्या-
 १० क्रम्याभ्याह मौम्यस्य^८ यजेति^९ वषट्कते दक्षिणार्धपूर्वार्धं प्राचीना-
 वीती मौम्यं जुहोत्यथैनं वैष्णव्यर्चां मुवाकृत्याभिजुहोति विष्णो
 त्वं नो अन्तम इति^{१०} यद्यु वै होताग्नावैष्णव्यर्चां परिपृच्छति
 संपन्नमिति नाद्रियेत^{११} तस्मिन्नाज्यमानौयावेक्षते^{१२} पवित्रं वै
 मौम्यं^{१३} आत्मानमेव पवयन्ते^{१४} य आत्मानं न परिपृच्छेदितसुः
 १५ स्यादभिददिं कृत्वावेक्षेतेति^{१५} तस्मिन्भूय आज्यमानौयावेक्षते
 यन्मे मनः परागतं यदा मे अपरागतम् । राज्ञा सोमेन
 तद्वयमस्मासु धारयामसीति^{१६} मन एवात्मन्धार न गतमना

१ Some of the MSS. om. the pluti sign. B puts it both times behind the verb. मौम्यां PBF; मौम्यां HJ.

२ Instead of अवद्यति B has, अवद्यद्वाच मौम्यामनुवृत्तिः ।

३ om. HP.

४ सोमस्य BJ.

भवतीति ब्राह्मणमथैनमुद्गाह्यो हरन्ति^१ तस्मिन्क्षेत्रेऽग्नि-
यन्ते विदुरथ प्राङ्गयन्नाह प्रतिप्रस्थातरूपाऽऽपाचेण पात्नीव-
तमायथणाद्गृहं गृहीत्वोपास्त्र मा मौषदं इति^२ तच्छ्रुत्वा
प्रतिप्रस्थातोपाऽऽपाचेण पात्नीवतमायथणाद्गृहं गृह्णात्युपथा-
मगृहीतो ऽसि वृक्षस्यतिसुतस्य त दन्दो दन्धियावतः पत्नीवन्तं^४
यहं गृह्णाम्यग्राह पत्नीवार इति^१ बर्हिषी अन्तर्धाय घृतेन
श्रीणात्यहं परम्गादहमवस्तादहं ज्योतिषा त्रि तमो ववार ।
यदन्तरिक्षं तद् मे पिताभूदहः सूर्यमुभयतो ददशाहं भूधा-
ममुत्तमः समानानामित्वोपोद्धृत्य बर्हिषी न सादयतीति
ब्राह्मणममादयित्वापनिष्कम्याश्राव्याह्राग्नौत्पात्नीवतस्य यजेति^{१०}
वषट्कते जुहोति सजृद्वैन त्वद्वा मोमं पिव स्वाहेत्युपा-
यनुवषट्कते^१ ऊत्वा हरति भवः^२ न यद्यस्मिन्नाग्नौध उपहव-
मिच्छत उपैवैनः कथते^३ नो त्वेव संभजयतो^४ शाहा-
ग्नौक्षेत्रुपस्थमामौद नेष्टः पत्नीमुदानयोद्गाता^५ अवाप्याप
उपप्रवर्तयतादूरुणोपप्रवर्तयतास्त्रयं कृत्वोरुमुपप्रवर्तयताद्भोतुश्चम-^{१४}
समनूययध्वमुहेतः सर्वश एव राजानमुन्नय मातिरीरिचः
प्रतिप्रस्थातर्होद्वचमंसं ध्रुवायावकागं कुरुतादेहि यजमानेति^१
पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपाद्य यजमानं ध्रुवमुपस्थापयति
भूतमसि भूते मा धा मुखमसि मुखं भूधाममिति^१ होद्वचम-

१ करोति instead of कृते 'T.

२ Thus HJF; अन्ये TB.

समेव प्रथममुच्यन्ति । यथोक्तादमितरान्वर्षश्च एव राजानं
 समुत्तौशोत्तरवेद्याः सःमादयन्त्यापः उपसृज्य बर्हिषौ
 आदाय वाचंयमः प्रत्यङ् द्रुत्वा सोचमुपाकरोति । सुवते
 यज्ञाज्यजियेनात्र मग्नहोतारं व्याचष्टे । प्रसुते सान्नि नेष्टा
 पत्नौमुद्रात्रा संख्याय वाचयति विश्वस्य ते विश्वावतो वृष्णि-
 यावतस्तवाग्ने वामोरनु मंदृग्नि विश्वा नेताः सि धिषीयागन्दे
 वान्यज्ञो । न देवौर्देवेभ्यो यज्ञमग्निषर्वाभ्यन्तसृजति यजमान
 आग्निषः स्वाहाहताः समुद्रेष्ठा गन्धर्वमातिष्ठतानु वातस्य
 पत्नस्त्रिड ईडिता इति । स यदेवैनामुद्रातोपमौवति तदेवा
 पत्न्यरूपा पदेजनौरूपप्रवर्तयति । नमं कृत्वोरूपप्रवर्तयति ॥१४॥
 होच एषोत्तमेति प्राङ्गहोतुः कास्मात्पराङ्गवर्तते ऽध्वर्यु-
 रग्नेनमाह्वयते होता । प्रत्याह्वयते ऽध्वर्युः । गृह्णमति । प्रति-
 गृणात्यथ यत्र होतुरभिजानाति स्वादृक्किन्नायं मधुमा
 उतायमिति तदभ्यतो-मोदं प्रतिगृणाति मोदा मोद इव
 मदा मोद इवेत्याः व्याहवादेश यत्र होतुरभिजानाति
 तत्तुं तत्त्वजसो भानुमन्विहोति तत्प्रतिप्रस्थाता पुनं परि-
 गृह्णाति आवाहसिर्वीभ्यां त्वा परिगृह्णामोत्यधनं प्रस्थावयति

१ वृत्त found in HP & omitted in the rest of the MSS.

२ मोचयति HEP Bal. conc. MS. & Ke. मोचति BT Bh. (another MS.)

३ Thus HEPJP: तदेवा B. तदा यथा K.

४ मोदामोद इवेत्या B. मोदादेवेत्या F. मोद इव मदा मोद इवेत्या J. मोदा
 मोदे इव मोदा मोदे इवेत्या ; मोदा मोदेव मदा मोदेवेत्या HP, Bh. and Ke.;
 चवच्छेदे मोदा मोद इवेति प्रपञ्चे मदा मोद इवेति ।

विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः प्रष्टावयन्वित्यथैनमाहरति दिवि
 देवान्द्रुहान्तरिक्षे वयांसि पृथिव्यां पार्थिवानित्यथैनम्
 होतृचमसे ऽवनयति ध्रुवं ध्रुवेण हविषाव न्योमं नयामसि ।
 यथा नः सर्वमिच्छगदयन्त्वा सुमना अमत् ॥ यथा न इन्द्र
 इद्दिशः केवलीः सर्वाः समनसः करत् । यथा नः सर्वा इद्दिशो
 ऽस्माकं केवलीरसश्चिन्ति । प्रमिद्धमुक्थं प्रतिगौर्यं प्राङेत्योद्यच्छत
 एतम् होतृचमसमनूद्यच्छन्ते चमसानयात्रावधत्यो आवयास्तु
 औषडुक्यग्रा यज सोमानामिति । वषट्कृतानुवषट्कृते दिर्जुहोति ।
 तथैव दिर्दिः सर्वांस्यमसाञ्जुक्त्यथ भक्षेः प्रत्यक्ष आद्रवन्त्यनु-
 सवनभक्षो ऽग्निना वैश्वानरेण मरुद्भिः पीतस्य मधुमत उपहत-
 स्योपहतो भक्षयामीति । होतृचमसमेवैते वयः समुपहत्य
 भक्षयन्ति । यथाचमसं चमसान्निव म इत्यात्मानं प्रत्यभि-
 मृशन्ते । नाषाययन्ति चमसान्सर्वभक्षा मार्जयन्ते । ऽपैतांस्य-
 मसानग्निः पूगयित्वोत्तरेणाहवनीयं प्राचो वोदौचो वायात-
 यति । तेषु त्रींस्त्रींश्च दूर्वायन्थीग्राभ्यत्येकैकं च दर्भपुञ्जील-
 मथोक्यं वाचीन्द्रायेत्याह ततोयसवनं प्रतिगौर्यं प्रशान्तः प्रस-
 होति । सर्पतेत्याह प्रशान्ता संतिष्ठते ततोयमवनम् ॥ १५ ॥
 चतुर्थः ॥

अथ संप्रैषमाद्याग्नौदौपयजानङ्गारागनाहरोपयष्टरूपसीद
 ब्रह्मन्प्रस्थास्यामः समिधमाधायाग्नौदग्नीश्वरकृत्स्नसंमृद्धौत्या-
 हरन्त्येतानाग्नीध्रादौपयजानङ्गारास्तानयेण होतारं निवपत्य-
 पमौदत्युपयष्टा गुदहतीयेनाथाध्वर्युः पृषदाव्यं विहत्य जुहाः

- समानियात्याक्रम्याश्रयाह देवैभ्यः प्रेक्ष्येति^१ वषट्कृते जुहोति
 प्रेक्ष्य प्रेक्ष्येत्येकादशानूयाजानिहोदङ्कृत्याक्रम्य यथायतनः सुचौ
 सादयित्वा वाजवतीभ्याः सुचौ व्यूहति^१ ग्रंथुना प्रस्तरपरिधि
 संप्रकीर्य संप्रस्त्राव्य सुचौ विमुच्योन्नेतारमाहोन्नेतर्यहन्ते प्रचरेति^१
- ५ तच्छ्रुत्वाऽन्नेता द्रोणकलश आग्रयणतृतीयं^१ ग्रहं गृह्णात्युपयाम-
 गृह्णीतो ऽसि हरिरसि हारियोजनो हयो स्याता वज्रस्य
 भर्ता पृथ्वेः प्रेता तस्य ते देव सोमेष्टयजुष सुतस्तोमस्य शस्तो-
 क्यस्य हरिवन्तं ग्रहं गृह्णामोति^१ बर्हिषो अन्नर्धाय
 धानाभिः श्रोणाति हरौ स्य हयोर्धाना इत्यपोद्गत्य बर्हिषो
- १० अथैनमादायोपोन्निष्ठस्त्राह्नेन्द्राय हरिवते धानाभोमानामनु-
 जुहोति^१ शीर्षं च धिनिधाय विक्रम्याश्रयाह्नेन्द्राय हरिवते
 धानाभोमाग्रस्थितान्प्रेष्येति^१ वषट्कृते जुहोति महमोमा
 इन्द्राय स्वाहेत्यनुवषट्कृते ऊत्वा हरति भजः^१ स यावन्न
 षट्विजसोभ्य उन्नेता धाना व्यावपति^१ त उन्नेतर्यगहनमिष्टे-
- १५ कैकामस्यस्यन्ते^१ मनसा संवाधते ॥ १६ ॥

द्रष्टव्यजुषस्ते देव सोम सुतस्तोमस्य शस्तोक्यस्य हरिवत
 इन्द्रपीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्षयामोर्त्येना निर्णि-
 व्योत्तरवेद्याः संनिवपन्त्यापूर्या म्या मा प्ररयत प्रजया च
 धनेन चेति^१ निवपन्नेव यजमानस्तिस्रो धानाः मचते^१ इय
 १० याचति स्फ्यमुदपात्रं बर्हिरित्येतत्समादायाह्नेहि यजमानेति^१

जघनेन दक्षिणेन हविर्धाने^१ परीत्य दक्षिणेन मार्जालीयं
 धिष्णिष्य^२ स्थेनोद्धृत्यावोच्य दक्षिणापं वरिं सौर्माङ्गिर्मार्ज-
 यति मार्जयन्तां पितरो मार्जयन्तां पितामहा मार्जयन्तां
 प्रपितामहा इत्यथ तिस्रो धाना ददात्येतत्ते ततासौ ये च
 त्वामन्वेतत्ते पितामहासौ ये च त्वामन्वेतत्ते प्रपितामहासौ ये
 च त्वामन्वित्य^३ पितरो यथाभागं मन्दधमित्युक्तोद्ध-
 पर्यादृत्याच षड्भुतारं व्याचष्टे^४ ऽथाभिपर्यादृत्य तथैवाङ्गि-
 मार्जयित्वैतेनैव यथेतमेत्याग्नीध्रीये द्वे सुवाङ्मती जुहोति यन्म
 आत्मनो मिन्दाभृत्पुनरग्निश्चक्षुरदादिति द्वाभ्यामथाहवनीये
 शाकलैश्चरन्ति देवकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि स्वाहा मनुष्य-
 कृतस्यैनसो ऽवयजनमसि स्वाहा पितृकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि
 स्वाहेत्यथापु सोमान्यर्युपविश्यावप्रेण भक्षयन्त्यपु धौतस्य सोम
 देव ते नृभिः सुतस्येष्टयजुष सुतसोमस्य ग्रस्तोक्षस्य यो भक्षो
 अश्वसनिर्वो गोषनिस्तस्य ते पितृभिर्भक्षकृतस्योपहृतस्योपहृतो
 भक्षयामीत्यथैना निनीयोपोत्याद्यादित्यमुपनिष्ठन्ते ॥ १७ ॥

अपाम सोमममृता अभ्रमादर्शं ज्योतिरविदाम देवान् ।
 किमस्मान्कृणवदरातिः किमु धूर्तिरमृत मर्त्यस्येति^५ यद्यु वा
 अन्तमित आदित्यो भवत्याहवनीयमेवैतेन यजुषोपनिष्ठन्ते^६
 ऽथाग्नीध्रं द्रुत्वाग्नीध्रे दधिद्रुप्साम्भक्षयन्ति दधिकाव्णो अका-

१ हविर्धाने PHBT; हविर्धानं JF.

२ इति om. HFP.

रिषमित्यथ सख्यवैसर्जनं जपन्यभा^१ कवी जुषाणा सत्या ता
 धर्मण्यते। सत्यस्य धर्मण्यते वि सत्यानि सृजामह इत्यथा-
 ध्वर्युः प्रदक्षिणमाहृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य पक्षीः संयाज्य प्राङ्केत्य जुषा-
 माप्याज्य षडृग्मियाणि जुहोति धाता रातिः सवितेदं जुषन्मा-
 मिति^२ चीषि यजूंषि यज्ञ यज्ञं गच्छेय ते यज्ञो यज्ञपते
 देवा गातुविद् इत्यथ नृचि चतुर्थ्येहीतं गृहीत्वायुदां दग्धमीं
 जुहोत्यायुदां अग्रे हविषो जुषाण इत्येतस्मिन्काले चालाले
 यजमानः कृष्णविषाणां प्रास्यतीन्द्रस्य योनिरग्निं यज्ञस्य ता
 योनौ मादयामीति वा तृष्णीं वाथ प्रतिप्रस्थाता पक्षीमुदानयति
 १० सा चालाले गङ्गुं प्रास्यति तृष्णीम्^३ ॥ १८ ॥ पञ्चमः ॥

अचैतमवभृथ^४ मः सादयन्त्ययेणाग्नीभ्रमुच्छ्राव्यां^५ वा यर्मणि
 वा^६ पक्षीं शालादाददने वारुणमुपस्तीर्णाभिधारिन्माध्यस्थाक्षीं
 मस्तुवाः सृचं बर्हिः प्रतिवमनीये वामनी औदुम्बरीः राजा-
 मन्दोः^७ मदम औदुम्बरीः स्यूणां मैत्रावरुणदण्डः^८ हविर्धा-
 नाभ्यां पूतभृदाधवनीयो यममामधिषवणं यमार्धिषवणं फलके
 षट् कङ्कण्याणो वायव्यानि स्यान्तोद्ग्राणकमग्रां दग्धापवित्रे
 चजौषमित्येतत्सह कृष्णाजिनेन यत्किञ्चित्सोमस्निग्धं भवत्यथ
 वै भवति परा स्यान्तोऽग्न्यन्वदायव्यानि हरन्तीत्येतत्समादाय

१ जपत्यु० all except PBE and Bh.; Ke^१ : जपति सर्वे ।

२ अचैतदव० JT.

३ Thus (or उच्छ्राव्यां; BP Bh. Ke^१ : उच्छ्राव्यां F उच्छ्राव्यां JT ; उच्छ्राव्यां H.

४ स्यान्तो HJT^१ ; स्यान्तो BP ; स्यान्तो Ke^१.

प्रस्रोतारमाह प्रस्रोतः साम^१ गयेति^१ साक्षा प्रस्रोताम्वेति^१
 चिर्निधनमुपैति^१ पुरुषःपुरुषो निधनमुपैतीति ब्राह्मणमध्यान्तरेण
 चात्वालोत्कराबुदङ्कुःपनिष्कामन्युः५ हि राजा वरुणस्यकार
 सूर्याय पन्थामन्वेतवा ७ । अपदे पादा प्रतिधातवे ऽकस्ताप-
 वक्ता हृदयाविधस्त्रिदिति^१ विषुवति द्वितीयं निधनमुपयन्यपः/
 पराख्याय वाचयति शतं ते राजन्निषजः सहस्रमुर्वी गम्भीरा
 सुमतिष्ठे अस्तु । बाधस्तु देशो निर्ध्वंति पराचैः कृतं चिदेनः
 प्रसुमुग्ध्यस्त्रादित्युदकान्ते द्वितीयं निधनमुपयन्यथापामन्तमभि-
 तिष्ठन्यभिष्ठितो वरुणस्य पाश इत्यथाप्सु बर्हिः प्रास्यत्यग्नेर-
 नीकमप आविवेश । अपां नपात्प्रतिरचन्नसुर्यं दमेदमे समिधं १०
 यक्ष्यग्र इत्यथैनत्सुवाहुत्याभिजुहोति प्रति ते जिह्वा घृतमु-
 च्चरण्येत्साहेत्यथ सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वापबर्हिषश्चतुरः प्रया-
 जान्यजत्यथाग्नये सोमायेत्यान्यभागाभ्यां चरत्यथोपस्तीर्य पूर्वा-
 धात्परोडाग्रस्यावद्यन्नाह ॥ १६ ॥

वरुणायानुब्रूहीति^१ पूर्वाधार्दवदायापरार्धाद्वद्यत्यभिघा- १५
 रयति^१ प्रत्यनक्त्याक्रन्याश्राव्याह^२ वरुणं यजेति^१ वषट्कृते
 जुहोत्यथोपस्तीर्य सर्वश एव वारुणमवदधदाहमीवरुणाभ्यां५
 स्त्रिष्टुक्त्वाभ्यनुब्रूहीति^१ द्विरभिघारयत्याश्राव्याहमीवरुणौ

१ Thus HTP Bh. Keś; सामानि BJ Mantramālā.

१ F ins. न ।

१ Instead of चत्याक्रन्य (thus TP) B has आक्रन्य; F om. the words चत्याक्रन्य ... द्विरभिघारयति ।

- स्त्रिष्टुक्तौ यजेति^१ वषट्कृत उत्तरार्धपूर्वार्धं ऽतिशाय पूर्व
 आहुतौर्जुहोत्य^२ रुचि चतुर्थ्यैतं गृहीत्वापवर्हिषौ दावन्-
 याजौ यजत्य^३पु रुचं प्रतिष्ठापयति समुद्रे ते हृदयम-
 स्वन्तरित्यथैनामङ्गिः पूरयति सं त्वा विग्रन्त्वोषधीस्ताप
 ४ इत्यथ्वेनापो जुहोति यज्ञस्य त्वा यज्ञपते हविर्भिः । सूक्त-
 वाके नमोवाके विधेम स्वाहेत्यथैतमवभृथं संप्रक्रियन्ति यत्किं-
 चित्सोमलिप्तं भवत्यवभृथ निचंकुण निचेरुमि निचंकुणाव
 देवैर्देवैरुक्तमेनो ऽयाडव मर्त्यैर्मर्त्यैरुक्तसुरोरा नो देव रिष-
 स्याहीत्यथास्त्रलिनाप उपहन्ति सुमित्रा न आप ओषधयः
 १० सन्विति^४ तां दिशं निरुहति यस्यामस्य दिशि देव्यो भवति
 दर्मिवास्तसै भूयासुषो ऽस्मान्देष्टि यं च वयं द्विष इत्यथाप
 उपस्पृश्याचैतदृजौषं प्रज्ञावयन्ति^५ सह कृष्णाजिनेन देवोराप
 एष वो गर्भस्तं वः सुप्रीतं^६ सुभृतमकर्म देवंपु नः सुकृतो
 ब्रूतादिति^७ विन्दूनूपैव स्पृशति^८ न भक्षयत्यथानपमज्जन्ताव-
 ११ न्योन्यस्य पृष्ठे धावयतो^९ विस्त्रस्य मन्त्रे प्रतिवमनौथे वासमी
 परिधायोन्नेतारमाहोन्नेरुन्नो नयेति^{१०} तिसृभिरुदतौभिरु-
 दायन्त्युदयं तममस्पृथुदं त्यं चित्रमित्यथापामन्नं प्रतियौति
 प्रतियुतो वरुणस्य पाशः प्रत्यस्तो वरुणस्य पाश इत्यथाप्रतीच-
 मायन्ति^{११} वरुणस्यान्तर्हित्यं^{१२} प्रपथे समिधः कुर्वन्त एधो

१ •इति HBF Ke.; •यति TP.

२ Thus HJFP Bh.; भावयिष्या BT Ke.

ऽध्वेधिषीमहीत्येवाहवनीये^१ ऽथाहधाति समिदसि तेजो ऽसि
तेजो मयि धेहीत्येवाहवनीयमुपतिष्ठन्ते ऽपो अन्वचारिणः
रसेन समसृज्यहि । पयसाः अग्न आगमं तं मा सृज्य
वर्षयेति^२ अयच्छिन्दन्ति परिस्रयणानि^३ विवर्तयन्ति^४ हविर्धाने
दक्षिणेन दक्षिणमुत्तरेणोत्तरम्^५ ॥ २० ॥

धावदेवाचाध्वर्युश्चेष्टति तावदेव प्रतिप्रस्थाता प्रायणीयस्य
निष्कास उदयनीयमभिनिर्वपत्येव एव वेद एतन्नेक्षणमेतद्वर्हि-
र्यैतां चरुस्थालीः सचामकाषामुत्तिष्ठ^६ निर्णिज्य तयोदय-
नीयः अपयति^७ तस्मिन्क्षयेव अयमाणे जघनेन गार्हपत्यमौ-
पसदायां वेद्याः स्तम्भयजुर्हरतौ^८ दमेव प्रसिद्धं पौरोडाशिकं^९ ।
विधंजुषा त्वृणीं चतुर्थं^{१०} पूर्वं परिग्राहं परिगृह्णाति^{११} करणं
जपत्युद्धृत्युद्धृतादाग्रीभस्त्रिहरति^{१२} । ममानं कर्म यथा प्रायणी-
यस्ये तावदेव नाना^{१३} पथ्याममुच स्त्रिं प्रथमां यजति तामि-
होपोत्तमां यजति^{१४} नो तु दिग्गच्छवन्ते^{१५} । ऽथ पुरस्तात्त्रिष्ट-
क्तः सुवाङ्मतिमुपजुहोति यास्ते विश्वाः समिधः सन्वयः^{१६}
इत्युपस्तरणाभिधारणाभ्यामेवैतद्ब्रुवाव्यं विच्छिष्यन्ति^{१७} । समि-

१ Some of the MSS. यथा आह०, cp. p. 126, l. 11, p. 140, l. 15.

२ Thus P.J. Bh.; अयवर्तयन्ति TF Kes; निवर्तयन्ति BH.

३ अस्मिन्व most of the MSS.

४ After हरति HPJ ins. यदाग्रीभस्त्रिहरति ।

५ Uncertain. नेतुर्दिग्गच्छवन्ते B; नेतुर्दिग्गच्छवन्ते T; नेतुर्दिग्गच्छवन्ते F; नेमिष-
दिग्गच्छवन्ते J; नेतुर्दिग्गच्छवन्ते H; नेमिषदिग्गच्छवन्ते P.

६ Uncertain; विधिंयन्ति BF; संविधंयन्ति J; भुवाव्यविधिंय (F) T; विधिं-
यन्ति H; विच्छिष्यन्ति P; सन्वाययन्ति the Comm.

दृष्टुं हेतुं जुहति^१ शंखं च उदधनीयः संतिष्ठते^२ । एतत्पूर्व-
पाचमन्तर्वेदि निनयत्यथ दृष्टुं दधनीयान्यानि गृहीत्वा नैषा-
वरणीं वशासुपात्करोति^३ । तस्ये प्रसिद्धं वपसा चरित्वा दक्षिणे
वेद्यन्ते केशशस्त्रं वपते^४ । नद्यानि निहन्तते^५ । सर्वसंस्थां^६ पयोः
१ कुर्वन्त्यथ यदि वशां न लभते नैषावरणीमामिषां गार्हपत्ये
अपयित्वा तथाहवनीये प्रचरति^७ । साज्यभागप्रतिपत्केडान्ता^८
संतिष्ठते^९ ॥ २१ ॥

अथारण्योरग्नीन्समारोहोदवसाय मथित्वाग्नीन्विहत्याग्नेय-
मष्टाकपाकमुदवसानीयामिष्टिं निर्वपति^१ । अपयित्वा मादयति^२ ।
१० तस्याः पञ्चदश भामिधेन्यः^३ । पञ्च प्रयाजाः^४ । वार्षष्ठावाज्य-
भागावथ द्विषो ऽग्ने तमद्याधा ह्यग्न इति^५ । त्रिष्टुभौ संयाज्ये^६ ।
अन्वाहार्यमाभाद्यानश्चाहं ददाति^७ । सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते^८ ।
अथारण्योरग्नीन्समारोहोदवसाय मथित्वाग्नीन्विहत्य^९ । पूर्वाणि
देविकाहवौष्टि निर्वपत्यनुमत्ये चक्षुः राकायै चक्षुः प्राये

१ संज्ञां T¹, संज्ञा the other MSS. संज्ञाः H.

२ Thus only J; प्रतिपत्के B. प्रचरत्यन्वाभागायां प्रहृताडान्ता F; T altogether corrupt; प्रचरत्यन्वाभागप्रहृताडान्ता H.

३ This Khanda is given according to PBJT, HF differ materi-
ally; these MSS. treat firstly of the devikāhavinsī, then of the
ndarasāniyā ṣṭi.

४ प्रयाजाविष्टा TJP.

५ Instead of अथारण्योर... विहत्य P has: अथैतदानीमेव दृष्टुं दधनीयान्याः
प्रवीथ ।

पुरोडाशं द्वादशकपालमित्यन्वाहार्यमासाद्य वत्सतरौ^१ ददाति^१
 सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते^१ ऽथ तदानीमेव पृष्ठ्याः स्तौर्त्वापः
 प्रणोयोत्तराणि देविकाहवौ^२ षि निर्वपति^२ सिनीवात्यै चरुं
 कुङ्कै चरुं धात्रे पुरोडाशं द्वादशकपालमित्यन्वाहार्यमासाद्य
 वत्सतरौ^२ ददाति^२ सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते^२ ऽथारण्योरग्नौन्स-^३
 मारोह्य स्नान्यन्यायतनान्यध्यवमाय मथित्वाग्नीन्विहृत्य सायं-
 प्रातरग्निहोत्रे प्रतिजुहोति^३ संतिष्ठते ऽग्निष्टोमः संतिष्ठते
 ऽग्निष्टोमः^३ ॥ २२ ॥ षष्ठः ॥

॥ इत्यष्टमः प्रश्नः ॥

१ Thus TJPBh.; •तरं BF.

२ Thus TBh.; •वरीं PBJF.

- प्रवर्ग्यं संभरिष्यन्पकष्यते खादिरीमौदमरीं वेणवीं
 वैकङ्कतीं वाग्निं व्याममाचीं वारविमाचीं वोभषतःक्षुं मृदं
 च भावितां कर्ण्णीयां कृष्णाजिनं वराहविहृतं वल्मीकवपा-
 मृतौकस्तम्बं वादारस्तम्बं वा ह्यागापयो ऽर्मकपालानि शर्करा
 ५ अवाञ्जनपिष्टा अजलोमानि कृष्णाजिनलोमानि सूनामधि-
 करणीं कर्तारं कुशलं वेणुकाण्डं मदन्तीरित्यथामावाद्येन वा
 हविषेष्टा नक्षत्रे वा पूर्वां शान्तिमुपयन्ति नमो वाच इत्यथा-
 ग्रेण शाखां धनुमन्नि वेद्ये गर्तं खानयति तद्भावितां मृद-
 भवलेपयति समं बिलेन करोति तदपमादयति वराह-
 १० विहृतं वल्मीकवपामृतौकस्तम्बं वादारस्तम्बं वा स्थाने ह्यागापय
 इत्यथोत्तरतः पार्श्वतः संभाराणां प्राचीनाद्याणि कृष्णाणि
 भूक्षीर्यं तेषूपरि कृष्णालिनं प्राचीनगौवमुत्तरलोमोपमृणा
 त्यथोत्तरं शाखाखण्डमग्रेण स्फानोद्धृत्यावोक्ष्य सिकता
 निवपति तं परिमण्डलं खरं करोत्यथैनं सिकताभिराग्ना-
 १५ जिनं करोति तं कुशतरुणकैर्दूर्वाद्यन्विभिरिति मण्डलाद्यथैनं
 परिअयन्ति तस्योदीचीं दारं कुर्वन्ति तदपमादयत्यर्गक-
 पालानि शर्करा अवाञ्जनपिष्टा अजलोमानि कृष्णाजिन-
 लोमानि सूनामधिकरणीं कर्तारं कुशलं वेणुकाण्डमित्यथ
 गार्हपत्ये मदन्तीरपो ऽधिअयत्यन्तर्वक्ष्यं निदधाति
 २० परिअयन्ति दाराणि पत्नीग्रामे पत्नीं परिअयन्ति

१ Thus all except B. which has शाखासंक्षपण ।

परिक्षणम्^१ दक्षिण उपविशतो ब्रह्मा च यजमानश्चात्र पूर्वाह्न
शान्तिमुपयन्ति येषामनुपेता भवत्यथ^१ मार्हपत्य आश्वं
विज्ञाप्योत्पूय क्षुचि चतुर्दशैतं गृहीत्वाइवनीये सावित्रं
जुहोत्यन्वारब्धे चक्रमाने ॥ १ ॥

युञ्जते मन उत युञ्जते धियो विप्रा विप्रश्च दृष्टो ५
विपश्चितः । वि होवा दधे वयुनाविदेक इन्द्रश्चै देवस्य सवितुः
परिक्षुतिः स्वाहेति^१ जुहोत्यदौक्षितस्य^१ अपति दौक्षितस्या-
याभिमादत्ते देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो
हस्ताभ्यामादद् इत्यादायाभिमन्त्रयते ऽधिरसि नारिरस्यध्वर-
क्षदेवेभ्य इत्यथेनामादायोपोत्तिष्ठत्यत्तिष्ठ ब्रह्मणस्यते देवयन्त- १०
स्त्वमेहे । उपप्रयन्तु मरुतः सुदानव इन्द्र प्राशूर्भवा सचेति^१
प्रेति प्रेतु ब्रह्मणस्यतिः प्र देव्येतु स्रुता । अश्वा वीरं नयं
पङ्क्तिराधमं देवा यज्ञं नयन्तु न इत्ययं भावितां मृदमुपतिष्ठते
देवी द्यावापृथिवौ अतु मे ऽमः सायामित्यभिया प्रहरत्युध्या-
ममद्य मखस्य शिर इति^१ मखाय त्वेति हरति^१ मखस्य त्वा १५
ग्रीष्म इत्युत्तरतः कृष्णाजिने निवपत्यदूक्षोपस्नानमेवमेव
द्वितीयः हरत्येवं तृतीयं^१ तृष्णीं चतुर्थं^१ पर्येतस्यै श्विनस्य
वराहविहतमुपतिष्ठत इत्यथ आसौरित्यभिया प्रहरत्युध्याम-
मद्य मखस्य शिर इति^१ मखाय त्वेति हरति^१ मखस्य त्वा
ग्रीष्म इत्युत्तरतः कृष्णाजिने निवपत्यदूक्षोपस्नानमेवमेव २०

१ Thus I only, the other MSS. भवत्यथ; PH om. the passage
अथ ... भवति ।

- द्वितीयः हरत्येवं द्वितीयं^१ तृतीयं चतुर्थं^१ पर्यंतं त्रिणक्षत्रं
 वस्त्रोक्तवपासुपतिष्ठते देवीर्वक्षीरस्य भृतस्य प्रथमजा ज्ञाता-
 वरीरित्यभिधा प्रहरत्यध्याममद्य मस्यस्य गिर इति^१ मखाय
 लेति^१ हरति^१ मस्यस्य त्वा ग्रीष्णं इत्युत्तरतः कृष्णाजिने
 ५ निवपत्यदूधोपस्थानमेवमेव द्वितीयः हरत्येवं द्वितीयं^१ तृतीयं
 चतुर्थं^१ पर्यंतं त्रिणक्षत्रोत्तरीकसमं वादारसमं वोपतिष्ठत
 इन्द्रस्यौजो ऽसीत्यभिधा प्रहरत्यध्याममद्य मस्यस्य गिर इति^१
 मखाय लेति^१ हरति^१ मस्यस्य त्वा ग्रीष्णं इत्युत्तरतः कृष्णा-
 जिने निवपत्यदूधोपस्थानमेवमेव द्वितीयः हरत्येवं द्वितीयं^१
 १० तृतीयं चतुर्थं^१ पर्यंतं त्रिणक्षत्रं कागापय उपतिष्ठते ऽग्निजा
 अग्नि प्रजापते रेत इत्यभिसवदधात्यध्याममद्य मस्यस्य गिर
 इति^१ मखाय लेति^१ हरति^१ मस्यस्य त्वा ग्रीष्णं इत्युत्तरतः
 कृष्णाजिने यदि प्रसोनयत्तुदूधोपस्थानमेवमेव द्वितीयं प्रसो-
 तयत्येवं द्वितीयं^१ तृतीयं चतुर्थं^१ चतुर्थं सप्त सर्वश एवं-
 १५ तच्छागापय स्नात्वेन सृदि परिप्रसृत्यजितानतिशेषानपो ऽभ्यव-
 हरन्त्येव वा प्रकिरन्ति^१ प्रायश्चित्ताय वा परिश्राययन्ति^१
 ॥ २ ॥

अथ प्रवर्ग्यमाददते ऽवनाम्ब सुक्लान्यग्निप्रयमनो^१ न
 प्रवर्ग्यं चादित्यं चानर्दधति^१ बहवो हरन्तीति विज्ञायते^१
 २० ऽप्येनमानयन्त्येन ब्रह्मणस्ततिरा देव्येन सुनृता । अष्टा वीरं

नयै पङ्क्तिराधसं देवा- यज्ञं नयन्तु न इत्यथैनं खर उपाव-
 हरन्त्यायुर्धेहि प्राणं धेह्यपानं धेहि व्यानं धेहि चक्षुर्धेहि श्रोत्रं
 धेहि मनो धेहि वाचं धेह्यात्मानं धेहि प्रतिष्ठं धेहि मां धेहि
 मयि धेहीत्यथैनमर्मकपालेः शर्कराभिरवाञ्जनपिष्टाभिरजलोमैः
 क्षणाजिनलोमैरिति सः सृज्य मदन्तीभिरुपसृजति मधु त्वा ५
 मधुला करोत्विति' पिण्डं करोति मखस्य गिरो ऽसीति'
 यज्ञस्य पदे स इत्यङ्गुष्ठाभ्यामुपनिगृह्णात्यथ तृतीयं मृदो
 ऽपच्छिद्य चोन्मिण्डात्करोति' तेषामेकं कर्चं प्रयच्छति गायत्रो
 ऽसीति' तेनास्य बुध्नं करोति गायत्रेण त्वा कन्दसा करो-
 मोत्यतिशिष्टाये मृदो ऽर्धं प्रयच्छति चैष्टुभो ऽसीति' तेनास्य १०
 भध्नं करोति चैष्टुभेन त्वा कन्दसा करोमीति' सर्वामन्ततो
 मृदं प्रयच्छति जागतो ऽसीति' तेनास्य विलं करोति जागतेन
 त्वा कन्दसा करोमीति' तं प्रादेशमात्रं पृथुबुध्नं मध्ये लग्नं
 करोत्यथास्य वेणुकाण्डेन द्विभागमवविध्यति' तदस्य पिन्वनं
 भवत्यथास्य अङ्गुले वा चतुरङ्गुले वा राक्षां पर्यस्यति मखस्य १५
 राक्षामीत्यथास्य विलं गृह्णात्यदितिस्ते विलं गृह्णातु पाङ्केन
 कन्दसेत्यथैनमादित्येनाभितपति सूर्यस्य हरसा आयेत्यथैनं
 खरे निदधाति' निहितमनुमन्त्रयते मखो ऽमौत्वेवमेव द्वितीयं
 महावीरं करोत्येवं तृतीयं' तूष्णीं पिन्वने रौहिणकपाले
 चाज्यम्यालेः चाथ या मृदतिशिष्यते तथा प्रवाते प्रतिलेप- २०
 सुपवातयति' तेषूपवातेषूपकन्पयत एकविंशतिं वृष्णो अश्वस्य
 शकृत्पिण्डानभिमग्निं पचनमित्यथाऽग्रकमादौष सुख्यं महा-

वीरं धूपयति वृष्णो अमृक्ष निष्पदसि वरुणस्त्वा धृतमत
 आधूपयतु मित्रावरुणयोर्भुवेण धर्मेणेदं नरतश्च बाह्यतश्च
 सुधूपितं कृत्वा निदधत्येवमेव दितौयं महावीरं धूपयत्येवं
 दतीयं^१ तूष्णीं पिबने रौहिणकपाले चाज्यस्थालौ चाघोक्षरेण
 ५ गालासुहविलमिवावटं खानयति^२ तं पचनेनावस्तीर्य तस्मि-
 न्प्राक्षो वोदीषो वा महावीरानायातयति^३ पुरस्तात्पिबने^४
 पश्चाद्रौहिणकपाले चाज्यस्थालौ चायै नानाचनेनोपरिष्टात्सं-
 प्रक्ष्वाद्य मृदावलिप्यति^५ चतुरङ्गुलमनुदिग्गमादौपनायातिग्नि-
 क्षयोपोषति ॥ ३ ॥

- २० अचिपे त्वेति पुरस्ताच्छाचिपे त्वेति दक्षिणतो^१ ज्योतिषे
 त्वेति पश्चात्तपसे त्वेत्युत्तरतस्ते ऽङ्गः वा रात्र्या वा पच्यन्ते^२
 यदि प्रातरुपोषति मायमुपैति^३ यदि सायं प्रातस्तेषु पक्षेषूप-
 कल्पयते गोपयश्वागापयो धृष्टिमश्वमंदाव^४ सतः संद^५गं
 खारौ^६ शिख्यं कृष्णाजिनमित्येतत्समादायाभ्येत्यभौमं^७ महिना
 २५ दिवं मित्रो बभूव सप्रथाः । उत श्रवसा पृथिवौम् ॥ मित्रस्य
 चर्वणीधृतः श्रवो देवस्य साममिन् । युष्मं चित्रश्रवस्तममित्यथ
 धृष्टिमादत्ते सिद्धौ त्वेति^१ तथा मुख्यान्महावीरादङ्गारानुदपति
 देवस्त्वा सवितोदपतु सुपाणिः खड्गुरिः । सुबाहुस्त गन्धेत्ये-
 नमुञ्चयत्युत्तिष्ठ वृहन्मवोर्ध्वं किञ्च भुवस्तमित्येनमाग्रे प्रति-

१ Thus all MSS.; the word occurs also elsewhere; Bh. Keś. write संप्राव ।

२ चयेति BT Keś.; चयेति JHVP.

हापयत्यपक्षमाजः पृथिव्यामात्रां दिश आष्टयेत्येनमन्वीरते
 सूर्यस्य ता चतुर्वान्नीच ऋजवे ता साधवे ता सुचित्यै ता
 भृत्यै त्वेत्येनं प्रदक्षिणं पुरीषेण पर्युहतीदमममुमासुव्याधनं
 विशा पशुभिर्भक्ष्यवर्षेन पर्युहामीति यथावर्षमयेन५ संद॥ ३०
 परिगृह्य सते ऽवधाय हागापयसाऽक्षृणन्ति गावकेन ता ५
 हन्द्माऽक्षृणन्ति वैष्टुभेन ता हन्द्माऽक्षृणन्ति जागतेन ता
 हन्द्माऽक्षृणन्ति कृणन्तु ता वाक् कृणन्तु त्वोक् कृणन्तु ता
 हविःकृण्णु वाचं कृण्णुर्जं कृण्णु हविर्देव पुरश्चर सव्यामं
 त्वेत्यन्तरतश्च बाह्यतश्च स्वाऽक्षृणं कृत्वा गोपयसाभिविध्यन्दव-
 त्येवमेव द्वितीयं महान्नीरमाऽक्षृणत्येवं तृतीयं १
 तृष्णीं पिन्वने १०
 रौहिणकपाले राज्यस्थालीं चाथ यदि विधुर्वा प्रदरो वा
 जायते ऽम्बुपूर्णानि हागापयसि संप्रकौर्धं तैः प्रत्युक्ष्योऽस्तुकेना-
 भितपति विधुं दद्राणं यदृते चिदभिन्निष इति द्वाभ्याः १
 सः हैव रोहति १ यद्यु वै सर्वश एव भिद्यत एतान्येव
 कपालान्यवाञ्छनं पिष्ट्वा येषा मृत्प्रायश्चित्ताथ परिगृहेते तथा १५
 सः सृज्य कृत्वा पक्ताऽक्षृणं निदधाति १ तेषां यदा श्वस्य
 उपरमत्यथैमान्स्वार्थाः समवधाय कृष्णाजिनेनोपरिष्ठात्संप्रक्का-
 द्योभरे शास्त्राखण्डे शिष्य आसजति १ यथा पक्नी न पश्यति
 तथा १ त आ कास्त्रात्परिगरे १ ऽद्योत्तराः ५ शान्तिमुपयन्ति
 ग्रं नो वातः पवतां मातरिभ्येति १ ॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

शो राज्ञः क्रय इत्युपकल्पयत औदुम्बरीः सखाडामन्दी- १०
 मौदुम्बरीः स्तूणां गोदोहनीमौदुम्बरं हागाद्यै शङ्कुमौदुम्बरः

- अकोपयमममौदम्बरः सुवमौदमयैः सुषावमिक्कीर्णै रौहिण-
 ववणी दे औदम्बरी छट्टी चौणि धविषाणि काष्णाजिनाम्बी-
 दुम्बरदण्डानि 'वैणवदण्डानीत्येके' षडौदम्बराऽऽकलाभैकहृती
 च^१ समिधं चयोदश वैकहृतान्परिधीभैकहृतीः सुचं प्रचरणी
 ५ कार्श्र्म्यमयान्परिधीभुवर्णरजतौ च इक्ष्वा दे चर्मदुघे भेनुं च
 छागां च द्वौ कुशमयौ वेदावेकं मौञ्जं वेदमपरिवाहितं मौञ्जं
 रज्जुदाम मुच्चप्रक्षवान्नौहिणपिष्टानि खरेभ्यः. सिकता इत्यथ
 प्रायणीयेन चरति^२ प्रायणीयेन चरित्वा पदेन चरति^३ पदेन
 चरित्वा राजानं क्रीलौञ्जातिथ्यं^४ निर्वपत्यातिथ्येन प्रचर्य प्रवांश्
 १० शान्तिमुपयन्ति नमो वाच इत्यथाद्येण गार्हपत्यं ब्रह्मणि
 मल्लीयं तदेतन्परिचर्यः सर्वः मःमादयन्तं च मन्त्राडामन्वी-
 मच स्थूणां गोदोहनीमच छागायै शकुमित्यथोत्तरेण गार्ह-
 पत्यः स्फेनोद्धृत्यावोक्ष्य सिकता निवपति^५ तं प्रादेशमात्रं
 परिमण्डलं पृष्ठन्ननीयं खरं करोत्यथैनः^६ सिकताभिराभ्राग्निं
 १५ करोत्यथोत्तरेणाश्वनीयः स्फेनोद्धृत्यावोक्ष्य सिकता निव-
 पति^७ तं प्रादेशमात्रं परिमण्डलमुदासनीयं खरं करोत्यथैनः^८
 सिकताभिराभ्राग्निं करोत्यथोत्तरे शालाखण्डे स्फेनोद्धृत्या-
 वोक्ष्य सिकता निवपति^९ तं चतुरस्रं^{१०} निव्यन्मवन्नामुष्किष्टखरं
 करोत्यथैनः^{११} सिकताभिराभ्राग्निं करोत्यथाध्वर्युः प्रचरणीयं

१ om. IHP.

२ क्रीलौञ्ज० only I.

३ Thus BTBh. : •चं the other MSS.

महावीरः५ शक्राभ्यां परिगृह्य 'प्रवृञ्जनीये खरे सादयत्यथैनं
मौञ्जेन वेदेनापिदधात्यथैतामासन्दीमयेणाहवनीयं' पर्याहृत्य
दक्षिणतो निदधाति' तस्यां कृष्णाजिनं प्राचीनघीवसुत्तर-
लोमोपस्तृणात्यथैताबुपग्नयौ महावीरौ वेदाभ्यां परिगृह्या-
येणाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षिणतः सप्ताडासन्धां कृष्णाजिने ५
प्राचीनविसौ सादयत्यथैतामभिमयेणाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षि-
णतः सप्ताडासन्धां कृष्णाजिने सादयत्यथैतां मृदमतिशिष्टाम-
येणाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षिणतः सप्ताडासन्धां कृष्णाजिने
सादयत्यथैताः५ स्थूणां गोदोहनीं कागायै शङ्कुमित्यादाय
जघनेन दक्षिणेन मार्हपत्यं परिक्रम्य दक्षिण्या द्वारोपनिर्हृत्य १०
होतुः संदर्शं स्थूणां निहत्य मौञ्जेन दास्त्रा घर्मदुधो वत्सं
वध्नन्ति' तमुत्तरेण कागायै शङ्कुं निहत्य कागां नियध्नन्ति'
प्रत्युजति कृगलमथैतेनैव यथेतमेत्य निष्क्रमयन्ति१ वृषलान्'
ऋयन्ति पत्नीः५' ऋयन्ति होतारः५' ऋयन्ति ब्रह्माणः५' ऋयन्ति १५
प्रतिप्रस्थातारः५' ऋयन्ति प्रस्तोतारः५' ऋयन्त्याग्नीध्रं' परिश्रयन्ति
द्वाराणि' पत्नीशाले पत्नीं परिश्रयन्ति' परस्मृणन्ति' दक्षिणत
उपविशतो ब्रह्मा च यजमानश्चात्र पूर्वाः५ शान्तिमुपयन्ति
येषामनुपेता भवति" ॥ ५ ॥

१ अथैताग्नाडासन्दीमः ।

२ Thus PITHF; आसृणन्ति JB.

३ आसृणन्ति BF.

४ Thus PIH Keś.; अयन्ति TB.

- अथाध्वर्युः सपवित्राः प्रौचणीराददानं आह ब्रह्मप्रथमर्ग्यं
 प्रचरिष्यामो होतर्धर्ममभिष्टुह्यग्रीद्वौहिणौ पुरोडाशावधिअथ
 प्रतिप्रस्थातः प्रवर्ग्यं विहर प्रस्तोतः सामानि गायेति^१ तद्ब्रह्मा
 प्रसूति यजुर्गुक्तं सामभिराक्तं त्वा विश्वैर्देवैरनुमतं महन्निः ।
- ५ दक्षिणाभिः प्रततं पारयिष्णुं शुभो वहन्तु सुमनस्यमाणं
 स नो रुचं धेह्यह्वणीयमानो भूर्भुवः सुवरोभिन्द्रवतः प्रचरतैत्य-
 थाध्वर्युः प्रचरणीयं महावीरं प्रोचति यमाथ^२ त्वा मखाथ त्वा
 सूर्यस्य हरमे त्वेतिभिप्राप्तुवन्परान्परान्संभारान्प्रोचति^३ तमेव
 प्रतिप्रस्थाता प्रवर्ग्यं विहरत्यथाह्वनीये कार्श्र्यमयान्परिधीन्य-
- १० रिदधाति^४ तदपसादयति षडौदम्बराञ्चकलान्वैकङ्कतीं च
 समिधं गार्हपत्ये त्रयोदश वैकङ्कतान्परिधीन्सुवर्णरजतौ च
 रक्ताय सुञ्जप्रलवाञ्चौहिणपिष्टानीत्यथैष आग्नीध्रो जघनेन गार्ह-
 पत्यमुपविश्य धृष्टीभ्यां प्रतीचो ऽङ्गाराभिरुक्ष्य तेषु रौहिण-
 कपाले उपदधात्यथ दाहणसंयुतानि पिष्टानि संयुत्य रौहिणौ
- १५ पुरोडाशावधिअयत्यथाज्यं निर्वपत्यथाज्यमधिअयत्युभयं पथञ्चि
 क्त्वा रौहिणौ पुरोडाशौ अपयत्येतन्निष्काले प्रतिप्रस्थाता
 मौञ्जेन वेदेन होमार्थानि पात्राणि संयुगति महावीरं
 स्तुवं पिबन्ने रौहिणह्वनी उपयमनमित्यथ प्रतिप्रस्थाताज्य-
 सुत्पूय रौहिणौ पुरोडाशावुपस्तीर्णाभिधारितावुदास्य रौहि-
- २० णह्वनीभ्यां परिगृह्णान्तर्वेद्यामादयति^५ दक्षिणं परिधिसन्धि-
 मन्वेकमुत्तरं परिधिसन्धिमन्वितरं^६ प्राञ्चौ पूर्वार्चिके^७ प्रत्य-

स्वावापराङ्गिके^१ ऽथाध्वर्युः प्रचरणीयं महावीरः^२ अन्ताभ्यां
 परिगृह्य सव्ये पाणौ समावृत्याव्यस्यास्याः स्रक्तदुपहतेनाज्येन
 गार्हपत्ये ऽनवानः संतताः सप्त प्राणाऽऽतीर्षुहोति प्राणाय
 स्वाहा व्यानाय स्वाहापानाय स्वाहा चक्षुषे स्वाहा ओचाय
 स्वाहा मनसे स्वाहा वाचे सरस्वत्यै स्वाहेति^३ चतस्र उत्तरा ५
 यथोपपादं दद्यात् स्वाहा क्रतवे स्वाहाऽजसे स्वाहा बलाय
 स्वाहेत्यथैनमाज्येनानक्ति देवस्त्वा सविता मध्वानक्लित्येतस्मिन्काले
 प्रतिप्रस्थाता राजतः^४ रुक्मं प्रवृञ्जनीये खर उपगूहति पृथिवीं
 तपसस्त्रायस्वेत्यथ सुञ्जप्रलवाग्यतिषज्यादीपयत्यर्चिरसि शोचि-
 रसि ज्योतिरसि तपो ऽमौति^५ तान्प्रवृञ्जनीये^६ खरे संप्रकीर्य १०
 तेषु प्रचरणीयं महावीरः^७ सः^८मादयति ॥ ६ ॥

सः^९सौदस्त्र महाः^{१०} असि शोचस्त्र देववौतमः । वि धूममग्ने
 अरुणं मियेध्य सृज प्रगस्त दर्शतमित्यथैनमाज्येन पूरयत्यञ्जन्ति
 थं प्रथयन्तो न विप्रा वपावन्तं नाग्निना तपन्तः । पितुर्न पुत्र
 उपसि प्रेष्ठ आ धर्मो अग्निमृतयन्नसादौदित्यथास्य प्रादेशेन १५
 दिग्भ्यो व्याख्यापयत्यनाष्टव्याः^{११} पुरस्तादग्नेराधिपत्य आयुर्मं दा
 इति पुरस्तात्पुत्रवती दक्षिणत इन्द्रस्याधिपत्ये प्रजां मे दा
 इति दक्षिणतः^{१२} सुषदा पश्चाद्देवस्य सवितुराधिपत्ये प्राणं मे
 दा इति पश्चादाश्रुतिरुत्तरतो मित्रावरुणयोराधिपत्ये औचं

१ ताग्र० BT Keś. अयंताग्र० or अयेनाग्र० the other MSS.

२ Thus BTI Bh. and HP (the last two स्वास्याः); FJ : अस्याः ;

Keś. thrice व्याख्यापयत्य०

- मे दा इत्युत्तरतो^१ विधितिरुपरिष्ठाद्बृहस्पतेराधिपत्ये ब्रह्म मे
 दाः क्षत्रं मे दास्तेजो मे धा वर्चो मे धा यशो मे धाक्षपो
 मे धा मनो मे धा इत्युपरिष्ठादथेमानमभिमृशति मनोरश्नासि
 भरिपुत्रा विश्वाभ्यो मा नाश्वाभ्यः पाहि सूपसदा मे भूया
 ५ मा मा हि॒षीरि॒त्यथ धृष्टी॒भ्यामुदी॒चो^१ ऽङ्गाराजिरुहति
 तपो व्यग्ने अन्तरा॒ अमि॒चान्तपा॒ श॒ममर॒हृषः पर॒स्य । तपो
 वसो चिकितानो अचि॒त्तान्वि ते तिष्ठन्तामजरा अयास इति^१
 तैरेनं प्रदक्षिणं परिचिनोति चित स्य परिचितः स्वाहा
 मरुद्भिः परि॒अय॒स्वेत्यैनं त्रयोदशभिर्वैक॒रुतैः परिधिभिः
 १० परिचि॒नुतो ऽध्वर्युश्च प्रतिप्रस्थाता च^१ मा असौति प्राञ्चाव-
 ध्वर्युः^१ प्रमा असौत्युदञ्चौ प्रतिप्रस्थाता^१ तावेवमेव व्यतिषङ्गं
 प्रतिमा असि संमा असि विमा अस्तुन्मा असौत्यैनं त्रयोदशं
 परिधिं दक्षिणत ऊर्ध्वायं निमिनोत्यन्तरि॒चस्थान्तर्धि॒रसौ-
 त्यैनं॒ सौवर्णेन॒ रुक्मेनापि॒दधाति दिवं तपसस्तायस्वेत्यैन-
 १५ सुपतिष्ठत आभिर्गीर्भिः शुक्रं ते अन्यदर्हन्विभर्षि सायकानि
 धन्वेति^१ प्रज्वलिते रुक्ममपकर्षति^१ ॥ ७ ॥

अथ धवित्राष्ठादन्ते गायत्रमसीत्यन्यतरत्त्रैष्टुभमसीत्यन्य-
 तरज्यागतमसीत्यन्यतरत्तैरेनं पश्चात्प्राङ् जान्वाच्योर्ध्वं धूनोति
 मधु^१ मध्वित्युत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे द्वे धवित्रे प्रयच्छति^१

१ इतिशब्दादु० only IPH.

१ तत्र twice JT; thrice the other MSS.

तथोरन्यतरदग्नीभायोत्प्रयच्छत्यथैनं चिः प्रदक्षिणं परिधन्नि
 प्रणवेप्रणवे धून्मन्त्रस्त्रिः परीत्योत्तरतस्त्रिष्टयं धविचाष्टा-
 दन्ते ' उपरेण परिक्रान्ताथोत्तरतस्त्रिष्टते प्रतिप्रस्थात्रे द्वे धविके
 प्रयच्छति ' तथोरन्यतरदग्नीभायोत्प्रयच्छत्यथैनं पर्युपविशन्नि '
 पश्चात्प्राङ्मुखो ध्वर्युरुपविशति ' पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखः प्रतिप्रस्था-
 तोत्तरतो दक्षिणामुख आग्नीध्रस्त एवमेव प्रणवेप्रणवे धून्मन्त्र
 आसत उपसमासमुत्सुकान्वाप्याययन्तो महावीरमथ यत्र
 होतुरभिजानाति याभिर्वर्तिकां पसिताममुञ्चतमिति तदेन-
 सुपोत्याय रोचयतो ध्वर्युश्च यजमानश्च दश प्राचीर्दश
 भासि दक्षिणेत्येतानुवाकेनाथ यत्र होतुरभिजानात्यप्रस्वनी- १०
 मश्विना वाचमसो इति तद्भुविचाष्टुपोद्यच्छन्ते ' इय यत्र
 होतुरभिजानात्यरुचदुषसः पृश्निरगिय इति तद्भुचितो घर्म
 इत्युक्त्वा यथेतं चिः पुनः प्रतिपरिधन्नि निधाय धविचाष्ट-
 वकाग्रैरवेक्षमाणा उपतिष्ठन्ते उपश्यं गोपामिति प्रतिपद्याशौमहि
 त्वा मा मा हिःषौरित्यातो ' इय गार्हपत्यमुपतिष्ठते त्वमग्ने १५
 गृहपतिर्विश्रामसि विश्वासां मानुषीणां शतं पूभिर्ध्विष्ट
 पाङ्गः५५सः समेद्धारः५ शतः५ हिमास्तन्द्राविणः५ हार्दिवानभिहैव
 रातयः सन्धित्यन्तर्हिते प्रतिप्रस्थाता वेदे पक्षौ वाचयन्ति
 त्वष्टीमती ते सपेयेत्यान्तादनुवाकस्यैतस्मिन्काशे प्रतिप्रस्थाता
 दक्षिणः रौहिणं जुहोत्यहर्ज्योतिः केतुना जुषताः सुज्योति- २०
 ज्योतिषां स्वाहेति ' ॥ ८ ॥ द्वितीयः ।

अथ रश्मनामादत्ते देवस्य०त्वा सवितुः प्रसवे ऽग्निर्गोर्वाङ्मर्वा
 पूषो हस्ताभ्यामादद इत्यादायाभिमन्त्रयते ऽदित्यै राक्ष्मा-
 सीति॑ दोहनं क२सं पिबन्ने इति॑ प्रतिप्रस्थातापरेण परि-
 क्रम्वाचैतां घर्मदुघं चिदपा२श देवनामभिराङ्गयतीड एकादित
 ५ एहि सरस्वत्येहीति॑ चिद्वैर्दक्षिणया द्वारोपनिष्क्रम्य यदस्यै
 नाम भवति तेनासावेक्षसावेहीत्यथैना२ रश्मनयाभिदधा-
 त्यदित्या उष्णीषमसीति॑ वायुरस्यैड इति घर्मदुघो वत्सम-
 भिक्षुग्रत्यथैनमुपावसृजति पूषा लोपावसृजत्वग्निभ्यां प्रदाप-
 येति॑ ध्यन्तमनुमन्त्रयते२ यस्ते स्तनः शशयो यो मयोभूर्देन
 १० विश्वा पुष्यसि वार्याणि । यो रत्नधा वसुविद्यः सुदधः
 सरस्वति तमिह धातवे करिति॑ प्रत्तायामुन्नयत्युस घर्म२
 शि२षोस घर्म पाहि घर्माय शि२षेति॑ नियुञ्ज
 संधायोपसीदति रुहस्यतिस्त्रोपसीदत्विति॑ स्तनान्मृशति
 दानव स्य पेरवो विष्वग्भृतो लोहितेनेत्यथ यत्र होतुरभि
 १५ जानात्या दशभिर्विवस्वत इति तदेनां पिबन्ने पिब्यत्यग्निभ्यां
 पिबन्स सरस्वत्यै पिबन्स पूषो पिबन्स रुहस्यतये पिबन्स्रेन्द्राय
 पिबन्स्रेन्द्राय३ पिबन्स्रेत्यतिशिष्टं क२से दोहयत्येतस्मिन्कासे

१ चष ins. BT.

२ चषावेहि twice JT; thrice the other MSS, also P, comp. Rudra-
 data on Āp. XV. 9. 4.

३ Thus TF Bh. Keś. (the last glosses स्तनं पिबन्तमनु०, thus also
 the Somaprayoga 10); the other MSS. IBHP have स्तनमभि० ।

४ All the MSS, except P, have इन्द्राय पिबन्स once only, but comp.
 Taitt. Ār. v. 7. 4 s. f. and 5 init. and Padārthanirv. p. 287.

प्रतिप्रस्थाता पिबन्ने कागां पिबन्त्यति तृष्णीमथ यत्र होतुर-
 भिजानात्युत्तिष्ठ ब्रह्मणस्यत इति तत्प्रतिप्रस्थाचे पयसी
 संप्रदायेतेनैव यथेतमेत्य शफोपयमानादत्ते^१ सायचो ऽसीत्यन्य-
 तरक्षेष्टुभो ऽसीत्यन्यतरज्जागतमसीत्युपयमनमथ यत्र होतुर-
 भिजानात्युपद्रव पयसा गोधुगोषमिति तत्पयसी आहि- ५
 यमाणे अभिमन्त्रयते^२ सहोर्जो भागेनोप मेहीन्द्राग्निना मधुनः
 सारवस्य घर्मे एत वसवो यजता वडित्यथ पुरस्तात्प्रत्यक्षावु-
 पविश्य महावीरे पयसी अवनयतो ऽध्वर्युश्च प्रतिप्रस्थाता
 साध्वर्युः पूर्वे गोपयो ऽवनयति स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मये
 दृष्टिवनये जुहोमि स्वाहेत्यथासोष्माणमन्वीचते मधुहविरसि १०
 सूर्यस्य तपस्तपेत्येतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता कागापयो ऽवनयति
 तृष्णीमुभयः समानीयाध्वर्युस्तृतीयमवनयत्यत्र यत्कः^३से पय-
 स्तादुपयमने समवनयति प्रत्युच्चाङ्गारानथाध्वर्युः प्रचरणीयं
 महावीरः^४ शफाभ्यां परिगृह्णाति ॥ ६ ॥

द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परिगृह्णामीति^५ वेदेनाधस्तादुप- १५
 मृव्योपयमनेनोपयच्छत्यन्तरिक्षेण त्वोपयच्छामीत्यथैनमादायो-
 पोत्तिष्ठति देवानां त्वा पिबणामनुमतो भर्तुः^६ शक्यमिति^७

१ Thus BT, Keś. and Taitt. Ār. v. 7. 5, comp. also Āp. xv. 9. 10;
 शफोपयमानादत्ते HJIP शफोपयमानादत्ते F and Padārthanirv. p. 287.

२ Thus HIBP Keś., Padārthanirv.; प्रतिमन्त्रयते TJF.

३ I ins. मेहीन before वेदेन ।

- प्राक् हरति तेजो ऽसि तेजो ऽनु प्रेक्ष्यग्निर्मां पृथिव्याः पातु
 वायुरन्तरिक्षासूर्यो दिवो दिव्यस्पृक्षा मा हिंसीरन्तरि-
 क्षा मा हिंसीः पृथिविस्पृक्षा मा हिंसीः सुवरसि सुवर्मे
 यच्छ दिवं यच्छ दिवो मा पाहीत्यथ वातनामानि व्याचष्टे
 ५ वसुद्राय त्वा वाताय स्वाहेति पश्चानवानमवेमेव द्वे उत्तरे ।
 वदुत्तराणि यथोपपादमग्नये त्वा वसुमते स्वाहा सोमाय
 त्वा रुद्रवते स्वाहा वरुणाय त्वादित्यवते स्वाहा बृहस्पतये त्वा
 विश्वदेव्यावते स्वाहा सवित्रे त्वर्भुमते विशुमते प्रभुमते
 वाजवते स्वाहा यमाय त्वाङ्गिरस्वते पितृमते स्वाहेति । विश्वा
 १० आशा दक्षिणसदिति दक्षिणत आसीनं ब्रह्माण्मौचते । विश्वा-
 न्देवानयाडिहेति पश्चादासीनं होतारं । मयेनात्याकामञ्च-
 पति स्वाहाहृतस्य घर्मस्य मधोः पिबतमश्विना स्वाहाग्नये
 यज्ञियाय शं यजुर्भिरिति । यजमानमतिवाचयत्यश्विना घर्मं
 पातं हार्दिवानमहर्दिवाभिरुतिभिरनु वां द्यावापृथिवी म-
 १५ सातामित्युच्चैराश्राव्याह घर्मस्य यजेति । वषट्कृते जुहोति
 स्वाहेन्द्रायेति । स्वाहेन्द्रावडित्यनुवषट्कृते ऊला वाचयति घर्म-
 मपातमश्विना हार्दिवानमहर्दिवाभिरुतिभिरनु वां द्यावा-
 पृथिवी अमसातां तं प्राच्यं यथावट् नमो दिवे नमः पृथिव्यै
 दिवि धा इमं यज्ञं यज्ञमिमं दिवि धा दिवं गच्छान्तरिक्षं
 २० गच्छ पृथिवीं गच्छ पञ्च प्रदिशो गच्छ देवान्घर्मपागच्छ
 पितृन्घर्मपागच्छेत्येतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता पिश्वेनोपयमना-
 दुपहत्य प्रचरणीयं महावीरं पूरयत्यैनमन्तःपरिध्यभिपीप-

यतो^१ ऽध्वर्युस्य प्रतिप्रस्थाता च. सहेवेये पीपिहूर्णे पीपिहि
 ब्रह्मणे पीपिहि चचाय पीपिह्राद्वाः पीपिह्रोवधीभ्यः पीपिहि
 वनस्यतिभ्यः पीपिहि द्यावापृथिवीभ्यां पीपिहि ब्रभृताय पीपिहि
 ब्रह्मवर्चसाय पीपिहि इत्यजमानाय पीपिहि मन्त्रमित्युपाङ्गशृङ्गा
 ज्यैष्ठ्याय पीपिहीत्युच्चैरथैनमनुदिशमात्मानमभि पीपयति ।
 त्वित्ये त्वा धुक्ताय त्वेन्द्रियाय त्वा भूत्ये त्वेत्यत्र यन्मासावीरे
 पयस्तदुपयमने समवनयत्यथोदङ्गत्याक्रम्याथैतदुपयमनमन्तर्वेदि
 प्राचीनविक्षः सादयत्येतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता राजतः
 इक्ष्वासुदासनीये खर उपगूहति^२ तस्मिन्प्रचरणाय महावीरः
 सादयति ॥ १० ॥

१०

धर्माणि सुधर्मा मे न्यस्ते ब्रह्माणि धारय चचाणि धारय
 विश्वं धारय नेत्वा वात स्कन्द्यादित्यत्र यद्यभिचरेदस्य त्वा
 प्राणे सादयाम्यमुना सह निरर्थं गच्छ यो ऽस्मान्देष्टि यं च वयं
 दिश इत्यथाप उपसृज्य षडौदुम्बराङ्ककलान्याचति^३ तेषा-
 नेकैकेनोपयमनादुपहत्य पूर्वार्धं आहवनीयस्य प्रक्षोतयति ॥
 पूष्णे शरसे स्वाहेत्यथैनमन्तराञ्जनं मध्यमे परिधौ सप्तसृष्टः
 सादयत्येवमेव द्वितीयेनोपयमनादुपहत्य पूर्वार्धं एवाहवनीयस्य
 प्रक्षोतयति यावभ्यः स्वाहेति^४ तं तथैवाञ्जनं मध्यमे परिधौ

१ Thus (चभि०) all and Bh., चतिपीप० F only.

२ Thus B; तंतथैतवं ॥ जनं I; FJ om. तं and have तथान्तराञ्जनं
 तंतथान्तराञ्जनं T; तंतथान्तराञ्जनं H; comp. infra.

- सःस्पृष्टः सादयत्येवमेव द्वितीयेनोपयमनादुपहृत्य मध्यत
 आहवनीयस्य प्रक्षोतयति प्रतिरेभ्यः स्वाहेति^१ तं तथैवाहवनीयं^२
 मध्यमे परिधौ सःस्पृष्टः सादयत्येवमेव चतुर्थेनोपयमनादुप-
 हृत्यापुरार्धं आहवनीयस्य प्रक्षोतयति यावापृथिवीभ्याः स्वाहे-
 ५ त्यथैनमूर्ध्वाञ्जनं भस्मान्त उपगूहत्येवमेव पञ्चमेनोपयमनादुप-
 हृत्य दक्षिणार्धं आहवनीयस्य प्रक्षोतयति पिबभ्यो घर्मेपेभ्यः
 स्वाहेत्यथैनं बहिराञ्जनं दक्षिणे परिधौ सःस्पृष्टः सादय-
 त्यथैतः षष्ठः शकलः सर्वेषु लेपेषु समज्योपयमनादन्तत
 उपहृत्योत्तरार्धं आहवनीयस्य प्रक्षोतयति रुद्राय रुद्रहोत्रे
 १० स्वाहेत्यथैनमुत्तरेण ग्राखाया अतीकाशेनानृषीचमाणो निर-
 खत्यमुना सह निरर्थं गच्छ यो ऽस्मान्देष्टि यं च वयं द्विभ
 इत्यथाप उपस्यस्यातिग्निष्टाञ्चकलानङ्गिः सःस्पृष्टः आहवनीये^३
 ऽनुप्रहरत्येतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थातोत्तरः रौहिणं जुहोत्यह-
 र्ज्योतिः केतुना जुषताः सुज्योतिर्ज्योतिषाः स्वाहेत्यथैताः
 १५ समिधं मध्यत आहवनीयस्याभ्यादधाति तूष्णीः^४ तस्यामादौ-
 भायां प्रतिमुखं दिर्जुहोति भूः स्वाहेत्यथैतदुपयमनमन्तर्वेदि
 प्राचीनबिलः सादयित्वा तस्मिन्निहोत्रविधिं चेष्टित्वा^५ स
 यावन्तः प्रवर्गस्य^६ त्विजस्तेषूपहवमिद्वा यजमान एव प्रत्यक्षं भक्ष-
 यति ऊतः हविर्मधु हविरिन्द्रतमे ऽग्नौ पिता नो ऽग्नि मा

१ Thus PJH; तथैनांतराञ्जनं TF.

२ सःस्पृष्टः all.

३ प्रवर्गस्य om. PHTJ, the three others read it.

मा हिः शीरश्याम ते देव धर्म मधुमतो वाजवतः पितुमतो
ऽग्निरस्यतः स्वाधाविनो ऽग्नीमहि त्वा मा मा हिः शीरित्यै-
तदुपयमनं परिकर्मी वाग्नीध्रो वोन्दिष्टसरे मार्जयित्वान्तर्वेदि
प्राचीनविक्षः सादयित्वा तस्मिन्सुवर्णरजतौ च^१ हव्यौ प्रास्य
मदन्तीरप आनीय हिरण्यवतीभिर्मार्जयन्ते ॥ ११ ॥

हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका इति चतसृभिरपैव मद-
न्तीरपो निनीयाव्यस्यास्याः सुवेणोपघातं घर्मप्रायश्चित्तानि
जुहोति प्राणाय स्वाहा पूष्णे स्वाहेत्येताभ्यामनुवाकाभ्यामथैत-
दुपयमनमन्तर्वेदि प्राचीनविक्षः सादयित्वा तदेतत्परिघर्म्यः
सर्वः समवग्रमयश्चाह^१ घर्मायोत्साद्यमानायानुब्रूहीत्यथैतदुपय- १०
मनमपेणाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षिणतः सम्राडासन्ध्यां कृष्णाजिने
प्राचीनविक्षः सादयति स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मिभ्य इत्यथो-
त्तराः शान्तिसुपथन्ति ग्रं नो वातः पवतां मातरिमेत्यथा-
पराह आपराक्षिकेन प्रवर्ग्येण प्रचरति^१ तस्य यदिहितं विहित-
मेवास्य तत्समानं कर्मा दक्षिणस्य रौहिणस्य होमादथ १५
दक्षिणः रौहिणं जुहोति रात्रिर्ज्योतिः केतुना जुषताः
सुज्योतिर्ज्योतिषाः स्वाहेत्येवमेवोत्तरः रौहिणं जुहोति^१
समानं कर्मा समिदाधानादथैताः समिधं मध्यत आहवनीय-

१ om T; Keś. also reads it.

१ Thus Bh., Keś. (pr. m.); समवग्रमयं चाह J; समवग्रमयं PHT.
(Keś. sec. m.); समवग्रमयं चाह F; समवग्रमयं I; समवग्रमयं B, comp.
Baudh. pitṛmedhasūtra p. 21.1 and Sat. Br. vii. 3.2.1. The word
occurs again infra, ix. 15, and in the Aśvamedhapraśna.

- आभ्यादधात्यपौपरो माक्रो, रात्रियै मा पाक्षेया ते अग्ने
 समिन्तया समिन्धस्त्रायुर्म दा वर्चसा माक्षीरिति सायमपौ-
 परो^१ मा रात्रिया अक्रो मा पाक्षीति प्रातः । प्रातर्मन्त्रेणात
 ऊर्ध्वं पूर्वाह्निके^२ ऽभ्यादधाति । सायमन्त्रेणापराह्निके^३ तस्या-
 ५ मादीप्तायां^४ प्रतिसुखं^५ 'दिर्जुहोत्यग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति
 साय^६ । सूर्या ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहेति प्रातः । समानं
 कर्मा संप्रैषादयेतदुपयमनमयेणाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षिणतः
 सवासासन्ध्यां कृष्णाग्निने प्रतीचीनविस्र^७ सादयति स्वाहा त्वा
 नक्षत्रेभ्य इत्यथोत्तरा^८ शान्तिमुपयन्ति शं नो वातः पवतां
 १० मातरियेति^९ । ए एवमेव प्रवर्ग्येण प्रचरति अह^{१०} षडहं दाद-
 शाह^{११} संवत्सरं^{१२} चतुरो वा^{१३} मासा^{१४} स्तापस्थिते ऽग्नौ^{१५} प्रवर्ग्य^{१६}
 भक्षयित्वा संवत्सरं न मा^{१७} समश्रीयात् रामासुपेयात् मृगमयेन
 पिबेन्नास्य राम उच्छिष्टं पिबेत्तेज एव तस्य^{१८} स्थतीति ब्राह्म-
 णम्^{१९} ॥ १२ ॥ तृतीयः ॥
- १५ प्रवर्ग्यमुद्रासयिष्यन्पुष्पकल्पयते चीज्जालाकानिधा^{२०} स्त्रीषि
 सतान्युदकुम्भौ दधि मधुमिश्रं पुष्पष्टिमवकाभारं वि^{२१} श्रति-

१ सायस om. all except B.

२ पूर्वोह्निके B only.

३ This passage is found thus in T: सायमन्त्रेणात ऊर्ध्वमापराह्निके
 ऽभ्यादधाति तस्यामादीप्तायां etc., but comp Rudradatta on Āp. xv. 12.7.

४ दिर् om. PTH Kes.

५ om. TF.

६ प्रावर्ग्यं FIJ; the other MSS. also P and Bh., प्रवर्ग

मौदुम्नरीः समिधो मुखप्रसवाजौहिणपिष्टानि खरेभ्यः शिकता
 इत्यत्र पूर्वाः शान्तिमुपयन्ति नमो वाच इत्यप्यगेषादवनीयं
 दृष्टानि सः सौख्यं तदेतत्परिचर्यः सर्वः सः सः सादयन्त्यत्र
 सखाडासन्दीमच खूणा गोदोहनीमच कागायै शकुभित्तिर्यैतौ
 खरौ नानैव सतयोः समुप्याचैव सः सः सादयन्त्येतमुच्छिष्ट- ५
 खरः परिकर्मी वाग्नीध्रो वा सते समुप्य दक्षिणया दारोप-
 निर्हत्य मार्जास्त्रीयदेष्टे निवपत्यैतेनैव ययेतमेत्य निष्कम-
 यन्ति दृष्टकाङ्क्षयन्ति पत्नीः कथन्ति होतारः कथन्ति
 ब्रह्माणः कथन्ति प्रतिप्रस्थातारः कथन्ति प्रक्षोतारः
 कथन्त्याग्नीध्रं परिभ्रमन्ति दाराण्यैतां पत्नीमुदग्दग्नेन वाच- १०
 शान्तर्दधति परिक्षन्ति दक्षिणत उपविशतो ब्रह्मा च
 वज्रमानस्यैव पूर्वाः शान्तिमुपयन्ति येषामनुपेता भवत्यत्र
 गार्हपत्यं आश्वं विजाप्योत्पुनात्येतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाताहव-
 नीये प्राक्काकमिधमादीष्य मुखदग्ने धारयन्पुरस्तात्प्रत्यक्षु-
 स्तिष्ठति तमध्वर्युः पश्चात्प्राक्षुस्तिष्ठन्नुवाङ्मत्याभिजुहोति घर्म १५
 या ते दिवि शृग्या गायत्रे कन्दसि या ब्राह्मणे या इविधाने
 तां त एतेनावयजे स्वाहेति तमचैव प्राच्यापरमादीष्य नाभिदग्ने
 धारयन्पुरस्तात्प्रत्यक्षुस्तिष्ठति तमध्वर्युः पश्चात्प्राक्षुस्तिष्ठ-
 न्नुवाङ्मत्याभिजुहोति घर्म या ते ऽन्तरिक्षे शृग्या वैष्टुभे

१ चयैतदु. HIP; चयैतदु. TF; चयैतदु. B.

२ Thus PITHJ; निष्कमयन्ति BF.

३ Thus BT Bh. Kōd.; दक्षति IFHP.

४ Thus PIFHJ; भवत्यत्र BT.

हृन्दसि या राजन्ये यात्रीभिः तां त एतेनावथजे स्नाहेति^१
 तमपैव प्राच्यापरमादीष्य जानुदग्ने धारयन्पुरस्तात्प्रत्यङ्मुख-
 सिष्ठति^१ तमध्वर्युः पश्चात्प्राङ्मुखसिष्ठन्नुवाङ्मत्याभिजुहोति
 चर्मं या ते प्रथिव्याः शुभ्या जागते हृन्दसि या वैश्वे या
 ५ सदसि तां त एतेनावथजे स्नाहेति^१ तमपैव प्राच्या विष्टत्य
 दाराण्यथ प्रवर्ग्यमादाय पूर्वथा दारोपनिष्कामन्यनु नो ऽद्यानु-
 मतिरन्विदनुमते त्वमिति दाभ्यामथ महावेदिमवक्रम्य प्रक्षो-
 तारमाह प्रक्षोतः साम^१ गायेति^१ साक्षा प्रक्षोतान्ववैति^१
 त्रिर्निधनमुपैति^१ पुरुषःपुरुषो निधनमुपैतीति ब्राह्मणमया-
 १० भिकामन्ति ॥ १३ ॥

दिवस्त्वा परस्याया अन्तरिक्षस्य तनुवः पाहि प्रथिव्यास्त्वा
 धर्मणा वयमनुकामाम सुविताय नम्यम इति^१ विधुवति
 द्वितीयं निधनमुपयन्त्याभिकामन्ति ब्रह्मणस्त्वा परस्यायाः
 चक्षस्य तनुवः पाहि विशस्त्वा धर्मणा वयमनुकामाम सुवि-
 १५ ताय नम्यम इत्युपरवकाले तृतीयं निधनमुपयन्त्याभि-
 कामन्ति प्राणस्य त्वा परस्यायै चक्षुपस्तनुवः पाहि ओषस्य त्वा
 धर्मणा वयमनुकामाम सुविताय नम्यम इत्यांशोत्तरेणोत्तर-
 वेदिमुपरमन्ति^१ य यो बलवाःस्तमाहानेनोदकुभेन संततया
 धारया त्रिः प्रदक्षिणं परिविष्टन्परीहोति^१ य तथा करोति^१
 १० परिविष्टमाने यजमानं वाचयति वदगुरसि ग्रंथुधायाः

१ Tins TB Kūś., Prayoga, Padārthanuv., कामानि IFHP.

१ Tins. साक्षा वैश्वेति ।

शिष्टोर्जनाधायाः शं च वक्षि परि च वक्षीति^१ निधाय कुशं
 वषेतं चिः पुनः प्रतिपर्येत्यथोत्तरनाभिमभिन्नुग्रति चतुः-
 स्रग्निर्गाभिर्चतस्र सदो विद्यायुः शर्म सप्रथा अप देवो अप
 करो ऽन्यद्गतस्य सस्मिमेत्यथैतौ खरावुत्तरेणोत्तरनाभिमव-
 किरति^२ तं^३ छट्टीभ्यां प्राग्दीर्घं खरं करोति^४ तस्मिन्सुवर्णः ५
 हिरण्यं निधाय कृष्णाजिनं प्राचीनयोवसुत्तरकोमोपसृणा-
 त्यथैनः^५ रौहिण्यपिष्टैरनुप्रकीर्य सुस्त्रप्रसवैरनुविश्राद्य धिक-
 ताभिरनुप्रकिरत्यथाध्वर्युः प्रचरणीयं महावीरः ५ श्रमाभ्यां
 परिगृह्य दध्ना मधुमिश्रेण पूरयति धर्मेतत्ते ऽस्मेतत्पुरीषं
 तेन वर्धस्य वा च प्यायस्य वर्धिषीमहि च वक्षमा च प्यासिषी- १०
 महीत्यथैनमभिपूरयति महीनां पयो ऽभि विहितं देवचा
 ष्योतिर्भां असि वनस्पतीनामोषधीनाः ५ रथो वाजिनं स्वा
 वाजिनो ऽवनयाम इत्यथैनं पूर्वार्धं खरस्य सादयत्यूर्ध्वं मनः
 सुवर्गमिति^६ ॥ १४ ॥

अथैतावुपगयौ महावीरौ वेदाभ्यां परिगृह्य दध्ना मधु- १५
 मिश्रेण पूरयित्वायेण प्रचरणीयं महावीरः ५ सः सृष्टौ साद-
 यत्यथैतां प्रचरणीं दध्ना मधुमिश्रेण पूरयित्वापरिगृह्यन्महावीरेषु
 प्रतीचीनविश्राः ५ सादयत्यथैतौ दध्ना मधुमिश्रेण सम-
 ष्याभितः प्रचरणीयं महावीरः ५ सः सृष्टौ सादयत्यथैते पिप्बन्ते

१ Thus IFHP Keś., Prayoga, Padārthanirv.; चतिकिरति BJT.

२ नं BPI Keś.; नद् J; न T; F om.

३ चाक्षुषाणि instead of उपसृ० IPH.

- दध्ना मधुमिश्रेण पूरयित्वाभिन्नः प्रचरणीयं महावीरं प्रती-
 चीनबिले स॒स्पृष्टे सादयत्यथैतं मौञ्चं वेदं विस्मस्य दध्ना
 मधुमिश्रेण समज्याघेण महावीराग्रप्रतीचीनायाः^१ स॒स्पृष्टं
 विसृणात्यथैतौ शफौ दध्ना मधुमिश्रेण समज्य जघनेन प्रचर-
 ५ णीयं महावीरं तिरस्त्रीनायां व्यतिपत्नौ स॒स्पृष्टौ सादयत्य-
 थैते रौहिणश्चवनी दध्ना मधुमिश्रेण समज्य शफायाभ्यां
 प्रतीचीनाये स॒स्पृष्टे सादयत्यथैता दशौदुम्बरीः समिधो दध्ना
 मधुमिश्रेण समज्य जघनेन रौहिणश्चवनी प्रतीचीनायाः
 स॒स्पृष्टा विसृणात्यथैतं कुशमयं वेदं विस्मस्य दध्ना मधुमिश्रेण
 १० समज्य जघनेन प्रचरणीयं महावीरं प्रतीचीनायाः स॒स्पृष्टं
 विसृणात्यथैते स्तूपे दध्ना मधुमिश्रेण समज्य जघनेन शफौ
 प्रतीचीनाये स॒स्पृष्टे सादयत्यथैतदुपयमनं दध्ना मधुमिश्रेण
 पूरयित्वोपरिष्ठात्स्तूपयोः प्रतीचीनबिलं सादयत्यथैतद्रज्जु-
 द्रव्यं^२ विस्मस्य दध्ना मधुमिश्रेण समज्याचिवोपयमने^३ समवग्र-
 १५ मयत्यथैताम्कार्क्ष्यमयाम्परिधीन्मविचदण्डानिति विस्मस्य दध्ना
 मधुमिश्रेण समज्योपरिष्ठादुपयमनं तिरस्त्रीनायाव्यतिपत्नान्
 स॒स्पृष्टाव्विसृणात्यथैतामभ्रं दध्ना मधुमिश्रेण समज्य जघनेन
 स्तूपे तिरस्त्रीनायाः स॒स्पृष्टाः सादयत्यथैते धृष्टौ दध्ना

१ महावीरान् BTJ Bh. K. ४ ; •वीरं TEH, प्राचीनायां PEJT K. ४ ;
 प्राचीनायां B ; प्रतीचीनायां WH.

२ Thus TEH Bh. K. ४ (p. m.) ; रज्जुदाम PHE K. ४. (acc. m.)

३ Thus only H. ; समनं समचक्रं I, समवग्रवत् the other MSS. ;
 comp. supra p. 282. 10.

मधुमिश्रेण समज्याभ्यघाभ्यां^१ प्रतीचीनाये सःस्पृष्टे सादयत्यथैते
 धविचे दध्ना मधुमिश्रेण समज्य जघनेन धृष्टी सःस्पृष्टे सादय-
 त्यथैता दशौदुम्बरौः समिधो दध्ना मधुमिश्रेण समज्य जघनेन
 धविचे प्रतीचीनायाः सःस्पृष्टा विस्तृणात्यथैतामाज्यस्थालीं
 दध्ना मधुमिश्रेण पूरयित्वा जघनेनाग्निः सःस्पृष्टाः सादय- ५
 त्यथैतद्भुविचं दध्ना मधुमिश्रेण समज्य तेनाज्यस्थालीमपि दधा-
 त्यथैते रौहिणकपाले दध्ना मधुमिश्रेण समज्य जघनेनाज्य-
 स्थालीः सःस्पृष्टे सादयत्यथैतः कुवं दध्ना मधुमिश्रेण पूरयित्वा
 जघनेनाज्यस्थालीमन्तरेण रौहिणकपाले प्रतीचीनविस्रः
 सःस्पृष्टः सादयत्यथैतं कुशमयं वेदं विस्त्रस्य दध्ना मधुमिश्रेण १०
 समज्य जघनेनाज्यस्थालीं प्रतीचीनायः सःस्पृष्टं विस्तृणा-
 त्यथैतामासन्दीं विस्त्रस्य दध्ना मधुमिश्रेण समज्याचेवोत्तरतः
 सःस्पृष्टाः सादयत्यथैतां मृदमतिशिष्टां दध्ना मधुमिश्रेण
 समज्यान्तरेण मच्छिनी निवपति ॥ १५ ॥

धर्मेतत्ते ऽजमेतत्पूरीषं तेन वर्धस्व चा च प्यायस्व वर्धिषी- १४
 महि च वयमा च प्यामिषीमहौत्यथैनः धिकताभिरनुप्रकीर्य
 सुञ्जप्रलवैरनुविगाद्य रौहिणपिष्टैरनुप्रकीर्य कृष्णाजिनेन प्राचीन-
 गोबेणोत्तरलोक्षा प्रोर्णेत्यपि वाभितः प्रचरणीयं महावीरं
 परिचिनोत्यादित्यमण्डलवर्धयैनमुपतिष्ठते ऽयं यः पुरुषरूपो
 ऽसि स न आस्ते न तिष्ठसि । नोर्ध्वा न तिर्थम्विधां ते ऽनु १०
 विहितो ऽस्मि विधां मे ऽनु विहितो ऽसि यस्त्वमसि सो

१ Thus TB Bh. ; अजिघ्रसाभ्यां J Kst. ; अजिघ्रा अघाभ्यां PIE.

- ऽहमसि सो ऽहमसि स त्वं नाकमारोह सह यजमानेन
 शाकनित्यं पुषुष्टिमादाय दध्ना मधुमिश्रेणावोचत्यस्त्राभ्यः
 प्रथिवीमस्त्रानृषभो युवा गाः । स्त्रमेमा विश्वा भुवना स्त्राभ्यो
 यज्ञः प्रजनयतु । अस्त्रानजनि प्राजनि । आ स्त्राभ्यावते
 ५ वृषा । स्त्राभ्याजनिष्वीमहीत्यथ प्रक्षोतारमाह प्रक्षोतर्वाष्वा-
 हरः । याम गायेष्टाहोत्रीयं चेति ^१ स यो बलवाऽस्तमाहोने-
 नोदकुशेन संततया धारया त्रिः प्रदक्षिणं परिषिञ्चन्परौहीति ^१
 स तथा करोति ^१ परिषिञ्च्यमाने यजमानं गन्धर्वयजूंषि
 वाचयति रन्तिर्नामासि दिव्यो गन्धर्व इति प्रतिपद्येन्द्रो दक्षं
 १० परिजानादहीनमित्यातो ^१ निधाय कुशं यथेतं त्रिः पुनः
 प्रतिपद्येत्यैममुपतिष्ठत एतत्त्वं देव धर्मं देवो देवानुपागा
 इदमहं मनुष्यो मनुष्यान्सोमपीथानु मेहि सह प्रजया सह
 रायस्योतेत्येवाञ्जलिनाप उपहन्ति सुमित्रा न आप ओष-
 धयः सन्विति ^१ तां दिशं निरुसति यस्यामस्य दिशि देव्यो
 १५ भवति दुर्मित्रास्तस्यै भूयासुर्यो ऽस्मान्देष्टि यं च वयं दिश
 इत्यथाप उपस्पृश्य ज्योतिरन्यादित्यमुपतिष्ठत उदयं तमव-
 स्तरीत्येनमवकाभारेण प्रतिष्ठाप्य गोप्तारः समादिशति
 वयोभ्यो महावीरं गोपाय ^१ प्रक्षोतः श्रैतेनाभ्येहीति ^१ प्रक्षोता-
 रमाहायेतेनैव ^१ यथेतमेत्य गार्हपत्ये दे सुवाज्जतौ जुहोत्युद-

१ Thus PIHF Ke4., Padārthanirv., चण्विहीति BJT.

२ Thus T; some of the MSS. om. वाह, others चय ।

श्री विमलिप्रियावर्चसीप्रहस्यदिकानां विष्णुः पुं तपतीभवाः
 वनिः शास्त्रं नवीयाश्चनमो देवेभुः प्रदीपः राखः प्रदीपदेवः
 हुताग्नीप्रह्वः कतराः शान्तिदुपयनिः श्रीं नो मातः प्रवतां
 मातरिचेति ॥ १६ ॥ चतुर्थः ॥

अथातो यमप्राचक्षिन्नाग्निः स्यात्त्याज्यामो 'एव यदि प्रवर्ग्य-
प्रवृत्तमादित्यो' 'अथानिवाद्वापत्ये तिस्रः कुवाज्जतीर्जुज्या-
भुवः सुवरित्युपपदा प्रवर्ग्य यो भूते प्रवर्ग्ये प्रचरेदथ यदि
प्रवर्ग्य प्रवृत्तमादित्यो' 'अथानिवाद्वापत्ये तिस्रः कुवाज्जती-
र्जुज्याभुवः सुवरित्युपपदा द्वारि सूत्रेण द्विरथ प्रपद्य
प्रचरेदथ यदि प्रवृत्तः' प्रपतेद्वापत्ये' तिस्रः कुवाज्जतीर्जुज्या- १०
भुवः सुवरित्युपपदा सुवृत्तयुधं ज्ञातुं ज्ञातय ज्ञातय नः वाद्य-
य इति दाभ्यामप्येनमाभ्येन पूरयत्यस्मि यं प्रचयन्तो न विज्ञा
इत्यथ यदि विधुर्वा प्रदरो वा जायते 'अथपूषाग्निं ज्ञातापयसि
संप्रकीर्ष्य तैः प्रत्युष्टोष्णुकेनाभितपति विधुं दद्रासं चकृते
चिदभिन्निष इति दाभ्याः' 'अथैव रोचति' 'अथ वै सर्वम् १५
एव भिद्यत एतान्येव कथास्तान्यवाचनं पिप्पा येषां नृणां
क्षिप्ताथ परिमेते तथा अथ सत्यं कृत्वा पक्षाक्षुषं निदधत्य-
पान्यं प्रचरेदथं महावीरं प्रवृत्तयुधं यदि प्रमत्ता अतिपरि-

* **PHIT**; the other MSS., also **Kes.**, have the plural.

• Thus FHJI; वायुमय TBP.

• Thus PJF; उदा B; मदा ITH.

• Thus all; read •~~सुख~~• and सुख (?)

u. Thus B; मयदेनमारे. TBh.; मयनेनम. I; मयनेनम. HJ; मयनम P.

पतये स्नाहा नमस्ते धर्म भूतानां पतये स्नाहा धर्माय स्नाहा-
 मिभाः स्नाहेन्द्राय स्नाहा दृष्टस्तये स्नाहा प्रजापतये स्नाहा
 ब्रह्मणे स्नाहेत्यथापाठां यासिखितासुत्तरसंज्ञासुपभाषाया
 धर्मैष्टकां कुलायिनीं चोपदधात्युदस्य शुभाङ्गानुरिति धर्म-
 ष्टकां^१ यासो अग्न आर्द्रा योनयो या इति कुलायिनीः^२ ५
 संशितमग्निः सामभिरुपस्थायोऽव्येनानुग्रस्तनुतरे^३ ओष्यन्ते
 तिष्ठन्मग्निमभिवृत्त्यग्निरसि वैश्वानरो ऽवीत्येतेनानुवाकेनाया-
 ध्वर्यवे ऽग्निदक्षिणां^४ ददाति शतः सप्तसप्तमिष्टकं वा^५ ॥१७॥

प्रवर्ग्यवति सोमे दधिधर्मं भक्षयन्ति भूर्भुवः सुवर्मयि
 त्यदिन्द्रियं महदित्येतेनानुवाकेनाय घोरास्तनूरनुदिशति^१ यासो १०
 अग्रे घोरास्तनुव स्त्रीकुच स्त्रीहीतिश्च स्त्रीहित्येति^२ घोरा-
 स्तनुवो^३ धुनिश्च ध्वान्त्येति राजसूयिको गण^४ सयश्च
 धुनिश्चेत्याग्निचित्यो^५ ऽथ यदि धर्मदुषं वा महानीरं वा स्तेनो
 ऽपहरेद्गार्हपत्ये सुवाङ्मतिं जुहुयादहोरात्रे लोदीरयतामिति^६
 खडिति वाचः क्रूराणीत्यथ यद्येकष्टको वाश्येत तमनुमन्त्रयते १५
 वि गा इन्द्र विचरन्त्याग्रयस्तेत्यथास्मा उभयतश्चादीप्तसुस्तुकं
 चिपेद्ग्रे^७ अग्निना संवदस्व मृत्यो मृत्युना संवदस्तेत्यथैनसुप-

१ Thus HJP; अव्येना उग्रस्तनुतरे I; अव्येनानुग्रस्तनुतरे B; अव्ये-
 नानुग्रस्तनुतरे T.

२ त्रिदक्षिणा T; दक्षिणा B; त्रिदक्षिणा J; त्रिदक्षिणा IPH.

३ This chapter is given by TB only.

४ स्त्रीचित्यं om. T.

५ निचिपेद् B; चिपेत् T.

- तिष्ठते यस्मिन् अग्ने नमो दिवो नमस्त्वित्ये नम इत्यथ यदि
 गृध्रो वाग्नेत तमनुमन्त्रयते 'ऽहंभुवो इधिरेषाव्यक्त इत्यथ
 यद्यातां वागुदिषात्तामनुमन्त्रयते यदेतद्भुवो भूलेत्यथ यदि
 भयेऽकः काकपिञ्चको^१ वाग्नेत तमनुमन्त्रयते यदीषितो यदि
 ५ वा स्कामातीत्यथ यदि सासावृकी वाग्नेत तामनुमन्त्रयते
 दीर्घमुखि दुर्हस्तित्यथ यद्युलूकोलूकी वाग्नेत तमनुमन्त्रयते^२
 इत्याद्युलूक आपन्नदित्यथ यद्युन्मत्ता वागुदिषात्तामनुमन्त्रयते
 यदेतद्भुतान्यन्वाविष्टेत्यथ यदि घर्मदुघं वा महावीरं वा यथो
 ऽभिप्रपतेत्तमनुमन्त्रयते प्रसार्य सक्थ्यौ पतमीत्यथ यदि घर्म-
 १० दुघं वा महावीरं वा किमथ उपाधिगच्छेयुस्तानद्भिः प्रचारये-
 दक्षिणा त्वा किमे इन्मीत्यथ यदि प्रवृत्तं^३ प्रवर्ग्यं भ्रातृथो
 ऽभिप्रपद्येत गार्हपत्ये सुवाञ्छति जुञ्जयादाहरावद्येत्येनमनु-
 व्याहरिष्यन्भवति^४ तमनुव्याहरेद्भ्रातृणा त्वा त्रपामीत्यथ यं देष्टि
 तस्य दक्षिणं दावाञ्जमनुप्रचालयेदुत्तुद मिमिजावरीति^५ स यो
 १५ ऽन्य^६ एतेभ्यो वाग्नेत तस्मा उभयतश्चादीप्तमुत्सुकं क्षिपेदुत्तुद
 मिमिजावरीत्यथ यद्युद्भून्मिव वातो वायात्तमनुमन्त्रयते^७
 भूर्भुवः भुवो भूर्भुवः सुवो भूर्भुवः सुवो भुवो ऽधायि भुवो

१ Thus Bh ; काकपिञ्चको T ; कपिञ्चको B.

२ तमनु० B ; तमःसनु० T ; probably तामनु० is to be corrected.

३ T om ; read प्रवृत्तं (?)

४ न्यथ T ; न्य B.

५ Uncertain. यद्यद्व्यञ्जयपानोवायानतमनु० T (grantha!) ; यद्यत्तमिषयती-
 वायानतमनु० B ; Bh. comments : उद्युन्मत्तव कर्धं कथ्ययद्विव मन्वायान इत्यर्थः ।

ऽधायि सुवो ऽधावीत्यथ यद्युह्यतः^१ आकां^१ प्रपद्येतामि-
नीर्भिर्व्यंइतो न कनमित्येतथा प्रपद्येत^१ यद्यु वै प्रहृत^१ एत-
येव^१ ॥ १८ ॥ पञ्चमः ॥

^१अयातो ऽवान्तरदीक्षां आख्यास्याम^१ उद्गमयन् आपूर्णे-
माश्रये सुखे गच्छे केशक्रयं वापयित्वा पूर्ववदुपाकृत्य यामा- ५
त्माक्षीं वोदीक्षीं वा दिशसुपनिष्कृत्य स्थिते ऽष्टदिर्द्विं
ऽग्निमुपसमाधाय संपरिक्षीर्य मदन्तीरधिभित्त्वा प्रयमेवाहु-
वाकेन शान्तिं कृत्वा दर्भैः प्रवर्ग्यदेवताभ्य आसनानि कल्पय-
त्यपेक्षाग्निं प्रवर्ग्याय कल्पयामि यमांश्च कल्पयामि महावीराश्च
कल्पयामि सखाञ्चे कल्पयामीति^१ इक्षिणेनाग्निं ब्रह्मणे कल्प- १०
यामि प्रजापतये कल्पयामीत्युत्तरेषाग्निभ्यो मन्त्रकृद्भ्यो
मन्त्रपतिभ्यः कल्पयामि देवेभ्यो घर्मपेभ्यः कल्पयामीत्यथ
इक्षिणतः प्राचीनावीती पिङ्गभ्यो घर्मपेभ्यः कल्पयामि यमा-
याग्निरस्मते पिङ्गमते कल्पयामीत्यथाप उपसृज्योत्तरतो यज्ञो-
पवीती इद्राश्च इद्राहोत्रे कल्पयामीत्यथाप उपसृज्य सर्वाभ्यः १५

१ Thus T; यद्युह्यतः आका B.

१ प्रहृत MSS.

१ The following adhyāya, containing the avāntaradikṣā, is preserved only in T, E and Ta; the last MS. is a copy of the grhyasūtra MS. No. 9316 of the Tanjore Collection, in Grantha; E is a copy of the grhyasūtra (Report on a Search for Sanskrit and Tamil MSS. 1893-94, No. 2, 66). As the tradition of this adhyāya is rather a bad one, I had to amend several passages, according to Apastamba, Hiranyakesin, Bhāradvāja and a Bandhāyanagrhyaśraiyoga.

- प्रवर्गदेवताभ्यः कर्त्तव्यमीति । प्रदक्षिणमग्निं परिषिञ्च्य व्याहृती-
 भिर्वैकङ्कतीः समिधो ऽभ्याधाथ मदन्तीभिः प्रवर्गदेवताक्षर्प-
 त्वेषेणाग्निं प्रदग्ध्य तर्पयामि धर्मं तर्पयामि महावीरं तर्पयामि
 स्वर्गाजं तर्पयामीति । दक्षिणेणाग्निं ब्रह्माणं तर्पयामि प्रजापतिं
 १ तर्पयामीत्युत्तररेणाग्निमृषीयान्नक्षतो मन्मपतीक्षर्पयामि देवा-
 न्धर्मपाक्षर्पयामीत्युच्य दक्षिणतः प्राचीनावीती पितृन्धर्मपाक्ष-
 र्पयामि यममङ्गिरस्मन्तं पितृमन्तं तर्पयामीत्युच्य उपसृज्यो-
 त्तरतो जघ्नोपवीती रुद्रः रुद्रहोतारं तर्पयामीत्युच्य उपसृज्य
 सर्वाः प्रवर्गदेवताक्षर्पयामीति । एतस्य चौदुम्बरीः समिधो
 १० ऽप्रतिशुष्काया हतान्मन्त्रा अभ्याधापयन्वाचयति पृथिवी समि-
 दित्येतैः प्रतिमन्त्रमथ देवता उपतिष्ठते ऽग्नें व्रतपते शुक्रियं व्रतं
 चरिष्यामि तच्छ्रेयं तन्मे राध्यतां वाद्यो व्रतपते आदित्य
 व्रतपते व्रतानीं व्रतपते शुक्रियं व्रतं चरिष्यामि तच्छ्रेयं तन्मे
 राध्यतामित्युच्यैतेषामनुवाकानां प्रथमतीर्वाचयति प्रथमोक्तमथो-
 १५ वाँचैनः सः प्राप्तिं संमील्य वाचं यच्छेत्युवाच्यतेन वासवा
 चिः प्रदक्षिणः संमुखः शिरो वेष्टयति चित्तं च परिचितः
 स्नात्वा मरुद्भिः परित्रयस्तेति । प्रदक्षिणमग्निं परिषिञ्च्य व्याहृती-
 भिर्वैकङ्कतीः समिधो ऽभ्याधाथ मदन्तीभिः प्रवर्गदेवताक्षर्प-
 यितोत्तमेनानुवाकेन आग्निं कृत्वा प्राक्षमित आदित्ये याम-
 २० मायमि । वाग्यतस्तिष्ठेदेताः राचिसुपविशेत्संविशेद्वाय प्रात-
 रदित आदित्ये यामात्राचीं वोदीचीं वा दिशसुपनिष्कम्ब

खिले ऽच्छदिर्दग्ने ऽग्निमुपसमाधाप्य संपरिसीर्य मदन्तोरधि-
 मित्य प्रथमेनानुवाकेन ग्राणिं कृत्वा दग्नेः प्रवर्ग्यदेवताभ्य आस-
 नानि कल्पयित्वा वयः सुपर्णा इति वासो विमुच्य^१वास्य वद्-
 तथमभिविदर्ग्यत्यग्निमप आदित्यं गां ब्राह्मणं^२ हिरण्यमिति^३
 चीनादितो ऽनुदर्ग्यित्वा यथोपपादमितराणि दर्ग्यित्वा ॥
 प्रदक्षिणमग्निं परिषिष्य व्याहृतीभिर्वैकल्यतीः समिधो ऽभ्याधाप्य
 मदन्तोभिः प्रवर्ग्यदेवतास्तर्पयित्वा^४नानुवाकेन ग्राणिं कृत्वा-
 यास्य व्रतवर्था^५मुपदिग्नेन यानमारोहेन^६ वृक्षमधिरोहेन^७ कूप-
 मवरोहेन^८ कृत्वा धारयौत^९ नोपानहौ धारयौत^{१०} नासन्धाः^{११}
 शयौत^{१२} न स्त्रिया न शूद्रेण^{१३} संभाषेत^{१४} यदि संभाषेत १०
 ब्राह्मणेन^{१५} संभाषेत^{१६} न सायं भुञ्जीत^{१७} यदि सायं भुञ्जीताव-
 ञ्छितं^{१८} भुञ्जीत^{१९} न स्वाद्यादृष्ट्यां^{२०} पर्वणि^{२१} शोपवसेत्तदहस्य
 स्वाद्याद्वाग्यतस्तिष्ठेदेताः^{२२} रात्रिमुपविशेत्संविशेद्वा^{२३}मेध्यलोहितश-
 वापपाचद्गर्भे^{२४} ज्योतिषां संदर्शनममेध्यं दृष्ट्वा जपत्यवष्टं मनो
 दरिद्रं चक्षुः सूर्यो ज्योतिषाः^{२५} श्रेष्ठो दीचे मा मा शमीरि- १५
 त्यय यद्येनमभिवर्षत्युभ्यतौर्वक्षं धन्तौजो धन वक्षं धन्त मा ने
 दौषा मा तपो निर्वधिष्टेति जपति^{२६} ॥ १८ ॥

१ Thus T₁; यानमधिरोहे० Ta.

२ Emended : नसंधा T; नसंधा E Ta.

३ Ta ius. वयः; E the second time.

४ Thus E; प्रदक्षिणं T; Ta om. the whole passage.

५ Thus E; चक्षुः पर्वणी Ta; चक्षुः पर्वणि T.

६ Thus E; मेध्यलोहितशवापपाच० Ta; ०मेध्यलोहितशवापपाच० T.

- १ संवत्सरमेतद्भूतं चरेत्संवत्सरः हि व्रतं नातीत्येतस्मिन्सं-
वैतसंवत्सरे ऽधीयीत । यद्यु वा एतस्मिन्संवत्सरे नाधीयीत
यांपदच्छयनमेतद्भूतं चरेत्संवत्सरे पर्यवेते ऽध्यापयते आच-
यते वा । पूर्ववदुपाकृत्य यामात्राचीं वोदीचीं वा दिगमुप-
५ निष्कृत्य स्थिते ऽच्छदिर्दग्धे ऽग्निसुपमाधाय तंपरिस्तीर्य
मदनौरधिस्थित्य प्रथमेनानुवाकेन शान्तिं कृत्वा दर्भैः प्रवर्ग्य-
देवताभ्य आसमानि कल्पयित्वा । यावत्प्रप्रायश्चित्ते जुहोति यन्म
आत्मनो मित्वाभ्युपनरग्निसुचुरदादिति द्वाभ्यां । १ प्रदक्षिणमग्निं
परिविष्ट्य व्याहृतौभिर्वैकट्यतौः समिधो ऽभ्याधाय मदन्तौभिः
१० प्रवर्ग्यदेवतास्तर्पयित्वा । १ चतस्रः श्रीदुम्बरीः समिधो ऽप्रति-
शुष्काया एतावत्का अभ्याधायत्वाचयति यौः समिदित्येतैः
प्रतिमन्त्रमथ देवता उपतिष्ठत आदित्य व्रतपते शुक्रिथं
व्रतमचारिषं तदग्रकं तन्मे ऽराधि वायो व्रतपते ऽग्रे व्रतपते
व्रतानां व्रतपते शुक्रिथं व्रतमचारिषं तदग्रकं तन्मे ऽराधीति ।
११ प्रदक्षिणमग्निं परिविष्ट्य व्याहृतौभिर्वैकट्यतौः समिधो ऽभ्याधाय
मदनौभिः प्रवर्ग्यदेवतास्तर्पयित्वा तमेनानुवाकेन शान्तिं कृत्वा ।
तस्यानध्यायानुपदिशेत् । अधीयीतास्तमितः आदित्ये । नानुदिते ।

१ The beginning of this khanda has been emended and restitu-
ted after the collateral passage in the gṛhyasūtra.

१ The passage प्रद० तर्पयित्वा om. T.

१ Uncertain : तस्याध्यायानु० T; तस्याध्यायानु० T; तस्याध्यायानु० K.

न विप्रोक्तिः । न वर्णादन्ते । नाभ्यामाया । न श्याम्यस्य
पद्मोदके । नारदस्य । नायामति । न हरितयत्राप्रिचमाय ।
न हर्म्याणि । न प्रदीराणि । न शोषितमुत्पत्तिनं दुष्टं । न
माध्वमशिवम् । न आहं धुक्ता । न केशशम्भुः प्रापयित्वा । न
केशाग्रप्रसार्धं । न दन्तो धावते । नाङ्गे । नाभ्याङ्गे । नाङ्ग्रे ।
नाङ्ग्रेण जसमा । नाङ्ग्रे दत्तं यः स्नाध्यायमधीयीत । परेणाग्निं
दर्भेन्वासीनो दग्धं न्धारयमाणः परासीनः स्नाध्यायमधीयीत ।
'यत्र कृचाग्रान्तिष्ठतं पश्येत्पुनरेव शान्तिं दत्त्वाधीयीताधीत्य
चोक्तमेव । प्रवर्ग्याथोपनिष्क्रम्य । नाप्रविश्य याममन्यदधीयी-
तान्यदधीयीत । ॥ २० ॥ षष्ठः ॥

॥ इति नवमः प्रश्नः ॥

1. Thus E₁ निप्रोचिदे Ta; विप्रुचिदे T.
 2. Thus E Ta₂; नाये न चायाया T.
 3. Thus E₁; प्रोचमादि Ta; प्रेचते T.
 4. Thus E T. (comp. Hir. प्रविध्य); प्रवाध्य Ta.
 5. Conjecturally; नार्जमित्य T; नार्जयमित्य Ta; नःप्रचननार्जय-
 मित्य E; probably नार्ज is to be taken as a locative, ac. ऐजे,
 comp. Āpastamba xv. 21.8.
 6. E ins.; यदि लोचिकमनुयाहरेत् नार्जि कमाने ।
 7. T Ta om. प्रोचते; प्रचोचते Ta.
 8. Thus E Ta; प्रचमाचचोपनि क्तव्य T.

